

T.C. KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ORTA DOĞU'DA LÜBNAN SORUNU

Yüksek Lisans Tezi

ADEM ŞEVİK

İstanbul 2008

T.C. KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ORTA DOĞU'DA LÜBNAN SORUNU

Yüksek Lisans Tezi

ADEM ŞEVİK

Danışman Öğretim Üyeleri
Prof. Dr. MESUT HAKKI CAŞIN
Yrd. Doç Dr. UĞUR ÖZGÖKER

İstanbul 2008

İÇİNDEKİLER

Özet.....	vi
Abstract.....	vii
Kısaltma Listesi.....	viii
Giriş.....	1

I. BÖLÜM

ORTA DOĞU KAVRAMININ TEORİK VE TARİHİ ARKA PLANI

1. Orta Doğu Kavramı.....	4
1.1 Orta Doğu'nun Jeopolitik Konumuna Yaklaşımlar.....	5
1.2 Orta Doğu Denklemine Tarihsel Arka Planı.....	9
1.2.1 Orta Doğu'da Kurulan Uygarlıklar ve Dinler.....	9
1.2.2 Savaş ve Barış Süreçleriyle Geçen Yüzyıldan Günümüze Orta Doğu... 13	
1.3 Orta Doğu Jeopolitiğini Belirleyen Dinamikler.....	17
2. Teorik Arka Planıyla Orta Doğu Jeopolitiği.....	20
2.1 Orta Doğu Jeopolitiğine Hakim Yaklaşımlar.....	21
2.2 Orta Doğu'da <i>Real-Politik</i> : Körfez Savaşı Sonrası Değişen Dengeler.....	25
2.3 Orta Doğu'da Realizmin Geri Dönüşü:	
Büyük Orta Doğu Projesi ve ABD'nin Orta Doğu Politikası.....	29
2.3.1 ABD'nin Orta Doğu'daki Hedefleri	31
2.3.2 Büyük Orta Doğu Projesi ve Lübnan.....	37

II. BÖLÜM

LÜBNAN SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÇATIŞMANIN KAYNAKLARI

1. Büyük Güçlerin Orta Doğu Stratejilerinin Odağında Lübnan Bölgesi.....	39
1.1 Lübnan Bölgesinin Stratejik Konumu.....	39
1.2 Çatışmaların Yaşandığı Sosyal ve Siyasi Ortamın Unsurları.....	41
1.2.1 Demografik ve Etnik Şekillenmedeki Gelişim ve Kırılma Noktaları....	41
1.2.2 Lübnan Ekonomisinin Dayandığı Temel Unsurlar ve Yaşanan	
Krizler.....	46
1.2.3 Lübnan'da Siyasal Dengelerin Oluşum Süreci.....	51

1.2.3.1 Lübnan'ın Siyasal Oluşumlarının Genel Karakteristikleri.....	53
1.2.3.2 Günümüzde Etkin Siyasi Oluşumlar.....	54
2. Lübnan Sorununun Tarihsel Arka Planı.....	60
2.1 Lübnan Bölgesindeki İlk Egemenlikler.....	60
2.2 Osmanlı İmparatorluğunun Bölgedeki Stratejik Unsuru Olarak Lübnan.....	62
2.2.1 Emirler Döneminde Siyasal Düzenin Kurulması.....	62
2.2.2 Günümüzdeki Lübnan Sorununun Temellerinin Atılması:	
Dürzi-Maruni Savaşları ve İki Kaymakamlık Dönemi.....	67
2.2.3 Lübnan'da Yeni Siyasi Yapı ve Mutasarrıflık Dönemi.....	74
2.3 Fransa'nın Orta Doğu Politikasını Oluşturma Sürecinde Lübnan.....	80
2.4 Lübnan'a Bağımsızlığının Verilmesi ve Fransa'nın Yeni Stratejisi.....	81

III. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE LÜBNAN'IN ORTA DOĞU'DAKİ MİSYONU VE İÇ SAVAŞ SÜRECİNE HAKİM UNSURLAR

1. Fransa'nın Etkinliğini Kaybetme Süreci ve Suriye ile İlişkiler.....	93
1.1 Fransız Mandası Sonrasında İç Politik Gelişmeler.....	93
1.2 İç Savaş'ın Provası: 1958 Lübnan Krizi ve ABD'nin Bölgeye İlgisinin Artması.....	97
1.3 Suriye'nin Bölgesel Güç Denklemindeki Yerini Almaya Başlaması.....	103
2. İsrail'in Kuruluşu ve Ardından Bölgede Değişen Güç Parametreleri.....	104
3. Lübnan'ın Arap- İsrail Mücadelesindeki Konumu.....	111
4. Lübnan İç Savaşı- Çatışmalar ve Bölgede Etkili Büyük Güçlerin Tutumları.....	117
4.1 Krizin İç ve Dış Dinamikleri: İç Savaşa Giden Yol.....	117
4.2 Çatışma Süreci ve İç Savaşın Bölgeye Yayılması.....	120
4.3 Suriye, İsrail ve ABD'nin İç Savaşta İzledikleri Stratejiler.....	124
4.3.1 Suriye'nin Lübnan Politikasındaki Radikal Dönüşüm.....	124
4.3.2 İsrail'in Lübnan'a Suriye Müdahalesi Karşısında İzlediği Strateji..	127
4.3.3 ABD'nin İç Savaş Esnasında Bölgedeki Dengeyi Yeniden Tesisi...	128
4.3.4 İç Savaş'ın Lübnan ve Orta Doğu Dengeleri Açısından Sonuçları..	133

IV. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI LÜBNAN'DA SİYASAL VE İDEOLOJİK DEĞİŞİM

1. Lübnan'da İç Savaş Sonrası Dengelerin Yeniden Kurulma Süreci.....	136
1.1 İç Savaş Esnasında Yaşanan Kutuplaşmaların Yansımaları.....	136
1.2 Taif Antlaşması'yla Yeniden Kurulan Dengeler.....	138
2. Suriye'nin Lübnan'daki Varlığı ve Stratejisi.....	141
2.1 Hafız Esad'ın İktidara Gelmesi ve İç Savaş Öncesi Suriye'nin Dönüşümü.....	141
2.2 Suriye'nin İç Savaş Sonrası Uyguladığı Değişken Lübnan Politikaları.....	143
3. Soğuk Savaş Sonrası Lübnan ve Bölgede Değişen Güç Parametreleri.....	144
4. 2006 Lübnan Krizi'nin Arka Planı: Suriye, İsrail ve ABD'nin Son Dönem Lübnan Stratejileri.....	147
4.1 Hariri Suikasti ve Suriye'nin Lübnan'dan Çekilmesi.....	147
4.2 İsrail'in Stratejisindeki Değişim ve ABD'nin Oluşturmak İstedığı Yeni Düzen.....	148
4.2.1 İsrail'in Hedefleri.....	149
4.2.2 ABD'nin Kurmak İstedığı Yeni Düzen ve Harekata Bakışı.....	151
5. Temmuz 2006 Lübnan Krizi ve Orta Doğu Açısından Sonuçları.....	152
5.1 İsrail'in Operasyonu ve Çatışma Sürecinde BM'nin Girişimleri.....	152
5.2 Operasyonun Kısa Vadeli Sonuçları.....	154
5.3 BM'nin Kriz Sonrası Bölgedeki Konumu: UNIFIL II.....	156
5.4 Krizin Açığa Çıkardığı Bloklamalar ve Yeni Orta Doğu Düzeni.....	159
5.5 Türkiye'nin Orta Doğu Stratejisinde Lübnan'ın Konumu ve Temmuz 2006 Krizindeki Tutumu.....	161
5.5.1 Türkiye'nin Orta Doğu'daki Son Gelişmelere Yaklaşımı.....	161
5.5.2 Türk Dış Politikasında Lübnan'ın Son Dönem Konumu.....	165
5.5.3 Türkiye'nin BM Barış Gücüne Katılımı ve Oynadığı Rol.....	165
SONUÇ	169
KAYNAKÇA.....	176
EKLER.....	184

ÖZET

Bu çalışma, uzun yıllardır dünya gündeminden düşmeyen Orta Doğu gelişmeleri bağlamında Lübnan Sorununa odaklanarak, son dönemde yaşanan krizleri tarihsel arka planıyla analiz etmektedir. İstikrarsızlığın, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü yitirdiği 19.yüzyıldan bu yana hüküm sürdüğü Lübnan'da yüzyıllar boyunca çeşitli din ve mezheplere bağlı gruplar yan yana yaşamışlardır. Ülkedeki din-mezhep faktörüne dayalı bölünme iç çekişmelerin kökenlerinden birisini oluşturmuştur. Lübnan'da hiçbir zaman bir "ulus devlet" olgusu tam anlamıyla gelişmemiş ve Lübnanlılar her şeyden önce mensubu oldukları din ve mezhepleri ile liderlerine bağlı kalmışlardır. Bu yüzden Lübnan'da İç Savaş'tan önce başlayan ve halen devam eden siyasi kriz son gelişmelerle gittikçe gerilen ve saflaşmaların derinleştiği bir bölgesel ve uluslararası düzleme yerleşmiştir. Lübnan'da halen taraflar birbirlerini sadece ulusal bağları ile değil, bölgesel ve uluslararası bağlantıları ve Orta Doğu'daki konumları çerçevesinde de değerlendirmektedirler. Tüm bu nedenlerle, Orta Doğu'da Lübnan Sorunu'nun ele alındığı bu çalışmada öncelikli olarak, Lübnan Sorunu'nun yaşandığı coğrafya olan Orta Doğu bölgesi, kavramsal, tarihsel ve jeopolitik anlamda analiz edilerek yaşanan son gelişmeler sonucunda oluşan güç parametreleri konu edilmektedir. Daha sonra Lübnan bölgesinin neden her dönemde büyük güçlerin stratejilerinin odağında olduğu sorusundan hareketle Lübnan Sorunu'nun ortaya çıkışı ve çatışmanın kaynakları tarihsel arka planıyla tartışılmaktadır. Ayrıca Lübnan'ın coğrafi, siyasal, ekonomik ve sosyal yapısının yanısıra bunların belirlediği iç dengeler ve dış güçlerin bölgedeki ilk stratejik hamleleri de incelenerek Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu'da tarafsız bir kimliğe bürünme çabasındaki Lübnan'ın asıl misyonu irdelenmektedir. Bununla birlikte İç Savaş esnasında Lübnan'ın değişen Orta Doğu dengelerinde nasıl bir kargaşaya sürüklendiği ve Soğuk Savaş sonrası yaşanan ideolojik ve siyasal anlamda yaşanan yoğun dönüşümlerin ardından iç dengelerin yeniden tesisi yolunda atılan adımlar analiz edilerek günümüze dek geçen süreç incelenmektedir. Bu süreçte yaşanan çatışmalar, Temmuz 2006 Krizi ve Türkiye'nin krizin çözümüne yönelik katkıları ve varılan noktada Lübnan Sorunu'na ilişkin olası gelişmelerin Türkiye'yi ve bölge dinamiklerini ne şekilde etkileyebileceğine ilişkin projeksiyonlar da tezin kapsamında yer almaktadır.

ABSTRACT

This dissertation, focusing on Lebanon Crisis as a mere subject of the Middle-East cases, analyses the recent developments with a historical background. In Lebanon, various groups which belong to different religions and religious fragmentations lived together until 19th century when the power of Ottoman Empire diminished and left its place to an unstable environment. The fragmentation which depends on the religious factors has been the primary source of conflicts. In Lebanon, the formation of “nation-state” has never been emerged perfectly and Lebanese people have always been bounded to their religious believes and leaders. As an outcome of this situation, the political crisis which began just before the Civil War deepened, and recently placed itself in an international framework. In Lebanon, all the fragmentations still evaluate each other not only with regard to their religious and national aspects but also with their regional and international bounds. With all these reasons, the power parameters in the Middle-East which emerged after the recent developments are analysed in this dissertaion taking into account the theoretical, historical and geopolitical regards. Then, the emergence of Lebanon Crisis is discussed by raising the question “why does Lebanon always exist in the heart of the Middle-East strategies of global powers”. Furthermore, while evaluating the information on Lebanon’s geographical, political, economical and social peculiarities, the internal and external dynamics of conflicts are analysed in order to create a better framework for the real missions of Lebanon in the Cold War and Post-Cold War eras. The process of Civil War and the forthcoming conflicts are then analysed in order to give the historical and political roots of current events. In addition, the July 2006 Crisis, Turkey’s active involvement in the solution of the crisis and also the military role of Turkey are also analysed to give opinions on future projections.

KISALTMALAR

<i>AB</i>	Avrupa Birliği
<i>ABD</i>	Amerika Birleşik Devletleri
<i>bkz.</i>	Bakınız
<i>BM</i>	Birleşmiş Milletler
<i>BOP</i>	Büyük Orta Doğu Projesi
<i>FKÖ</i>	Filistin Kurtuluş Örgütü
<i>ibid</i>	Aynı Eser
<i>İKÖ</i>	İslam Konferansı Örgütü
<i>NATO</i>	North Atlantic Treaty Organization
<i>SSCB</i>	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
<i>UNIFIL</i>	United Nations International Force in Lebanon

GİRİŞ

Orta Doğu'da uzun yıllardır yaşanmakta olan gerilimler ve çatışmalar günümüzde de dünya siyasetinin değişkenlik ve belirsizlikler arz eden sıcak gündemini oluşturmaktadır. Bu çalışma, uluslararası sistemin odak noktasında yer alan Orta Doğu gelişmeleri bağlamında Lübnan Sorununa odaklanarak, son dönemde yaşanan krizleri uluslararası ilişkiler düzleminde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Orta Doğu bölgesi, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesiştiği ve dünya deniz-hava ulaşım yolları ile enerji kaynaklarının endüstriyel ülkelere tedarik hatlarının eklemlendiği kritik bir jeopolitik yapıya sahip bulunmaktadır.

Orta Doğu, coğrafyasında yer alan egemen devletlerin toplumsal, ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal farklılıkları nedeniyle heterojen, kırılğan ve güven bunalımının oldukça yoğun olduğu bir çatışma alanı olarak da tanımlanması mümkün görülebilir.

Öte yandan, Orta Doğu devletlerini birbirinden ayıran siyasal sınırların ötesinde, bölgede yaşayan halkların günlük hayatlarını derin bir biçimde etkileyen din faktörü başka bir kritik unsurdur. Musevilik, Hıristiyanlık, İslamiyet gibi üç semavi dinin yer aldığı Orta Doğu, aynı zamanda "Peygamberler Toprağı" olarak da tanımlanabilir.

Orta Doğu'nun medeniyetin ilk çıkış noktası olması ve sahip olduğu zenginlikler ve farklılıklar, aynı zamanda büyük savaşların da bu bölgede ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüze dek global ve bölgesel düzeyde süren sorunların ve meydana gelecek gelişmelerin, yakın gelecekte Orta Doğu'nun yeniden şekillendirilmesinde etkili olacağı açıktır. Örneğin, Körfez Savaşının Orta Doğu'da köklü değişiklere yol açtığı, dengeleri sarstığı, devlet politikalarında değişikliklere neden olduğu bir gerçektir. SSCB'nin dağılmasının ardından gücünü Orta Doğu bölgesine angaje eden ABD, 2003 yılındaki Irak Harekatı ile Saddam rejimine fiilen son vermiştir. Bu bağlamda dünya gündemine yerleşen Büyük Orta Doğu Projesi'nin neredeyse tüm Orta Doğu'da dönüşüm yapılarak yaşama geçirilmesi planlanmıştır. Sözkonusu projenin ilanında sözü edilen dönüşümün ilan edilmiş olduğu dönemde aslında çoktan başlamış olduğu

görülmektedir. Günümüzde başta Irak olmak üzere, BOP hipotezi kapsamında yer aldığı ileri sürülen çeşitli ülkelerde terör ve istikrarsızlık sorunları yaşanmaktadır.

İstikrarsızlığın Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü yitirdiği XIX.yüzyıldan bu yana hüküm sürdüğü Lübnan'da ise durum diğer sıcak merkezlere oranla çok daha karmaşık görünmektedir. Lübnan'da yüzyıllar boyunca çeşitli din ve mezheplere bağlı gruplar yan yana yaşamışlardır. Ülkedeki din-mezhep faktörüne dayalı bölünme iç çekişmelerin temel belirleyici nedenlerinden birisini oluşturmuştur. Lübnan'da hiçbir zaman bir "ulus devlet" olgusu tam anlamıyla gelişmemiş ve Lübnanlılar her şeyden önce mensubu oldukları din ve mezhepleri ile liderlerine bağlı kalmışlardır. Bu nedenle Lübnan'da İç Savaş'tan önce başlayan ve halen devam eden siyasi kriz son gelişmelerle gittikçe gerilen ve saflaşmaların derinleştiği bir bölgesel ve uluslararası yapının ön plana çıktığı görülmektedir. Lübnan'da halen taraflar birbirlerini sadece ulusal bağları ile değil, bölgesel ve uluslararası bağlantıları ve Orta Doğu'daki konumları çerçevesinde de değerlendirmektedirler.

Belirtilen gerekçeler ışığında, Orta Doğu'da Lübnan Sorunu'nun ele alındığı bu akademik çalışmanın ilk bölümünde, Lübnan Sorunu'nun yaşandığı coğrafya olan Orta Doğu bölgesi, kavramsal, tarihsel ve jeopolitik anlamda analiz edilerek yaşanan son gelişmeler sonucunda oluşan güç parametreleri konu edilmiştir.

İkinci bölümde ise Lübnan bölgesinin neden her dönemde Büyük Güçlerin stratejilerinin odağında olduğu sorusundan hareketle Lübnan Sorunu'nun ortaya çıkışı ve çatışmanın nedensellik paradoksu tarihsel arka planıyla geniş bir biçimde analiz edilecektir. Bu bölümde Lübnan'ın coğrafi, siyasi, ekonomik ve sosyal yapısının yanısıra bunların belirlediği iç dengeler ve dış güçlerin bölgedeki ilk stratejik hamleleri de incelenecektir.

Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu'da tarafsız bir kimliğe bürünme çabasındaki Lübnan'ın asıl misyonu üçüncü bölümün konusudur. Bu rolün bedelini ve yaşanan ekonomik gelişmeyi 1975-1976 yılları arasında yaşadığı İç Savaş'la ödeyen Lübnan'ın değişen Orta Doğu dengelerinde nasıl bir kargaşaya sürüklendiği de bu bölümde ele alınmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise Soğuk Savaş sonrası ideolojik ve siyasal anlamda yoğun dönüşümlere sahne olan Lübnan'da iç dengelerin yeniden tesisi yolunda atılan adımlar Taif Anlaşması bağlamında analiz edilerek ve günümüze dek geçen siyasal süreç mercek altına alınmıştır. Bu süreçte yaşanan çatışmalar, Temmuz 2006 Krizi ve Türkiye'nin krizin çözümüne yönelik katkıları da bu bölümün bünyesinde yer almıştır.

Sonuç bölümünde de varılan noktada Lübnan Sorunu'na ilişkin bir değerlendirmeye beraber olası gelişmelerin Türkiye'yi ve bölge dinamiklerini ne şekilde etkileyebileceğine ilişkin projeksiyonlara yer verilmektedir.

I. BÖLÜM

ORTA DOĞU KAVRAMININ TEORİK VE TARİHİ ARKA PLANI

1. Orta Doğu Kavramı

Orta Doğu incelemelerinde, yaşanan dengesizlik ve çatışmaların farklı siyasal yapısı, jeopolitik ve jeostratejik yaklaşımı esas alan projeksiyonlar kapsamında aktörlerin bölgesel ve küresel reaktbetlerinin analizi ön plana alınmaktadır. Bu bağlamda, Orta Doğu kavramının içerdiği stratejik durum, hem bölgenin sahip olduğu kendine özgü potansiyel yapısını, hem de belirli olay veya olaylar zincirinin mekanı olması açısından öneminin gözönünde tutulmasını gerekli kılmaktadır.

Batılı devletlerin kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarına göre düzenledikleri ve çıkarlarının dönemselsel olarak değişmesi ile yeniden belirledikleri Orta Doğu bölgesinin sınırları, günümüzde dahi büyük bir karmaşa halindedir. Bu coğrafi karışıklığa rağmen Orta Doğu bölgesi; aralarında Türkiye ve Mısır'ın da bulunduğu Doğu Akdeniz'deki devletlerce kuşatılmış, Arap Yarımadası ve İran'ı da içine alan coğrafi bölge olarak kabul edilmektedir¹. Bu coğrafya, içinde barındırdığı dini ve etnik çeşitlilik, zengin petrol rezervleri, sınırlı su kaynakları, kontrolsüz silahlanma, ekonomik sorunlar, olgunlaşmamış politik kültür ve otoriter liderler gibi bölgeye has içsel özelliklerden ve yabancı güçlerin etkisi, bölgenin yer aldığı coğrafya gibi dışsal faktörlerden dolayı siyasal, sosyal ve ekonomik çözümler üretmenin ve uygulamanın her dönem oldukça zor olduğu bir coğrafyadır. Bölge toplumları ve devletleri, bugüne dek pek çok bilimsel makalenin konusu olan siyasal, sosyal, ekonomik ve askeri nitelikteki kargaşa, çatışma ve savaş ortamlarını bizzat ve en derinden yaşamıştır ve halen yaşamaya devam etmektedir. Bu türden çatışma ve savaş ortamlarının varlığı Orta Doğu toplumlarında daimi bir endişe, güvensizlik ve kontrol edilemeyen, süreklilik taşıyan bir savunma güdüsü yaratırken, bölge devletleri bazında ise ciddi güvenlik kaygıları oluşturmaktadır². Orta Doğu genelinde bu güvenlik kaygılarını yaratan ya da dolaylı yollardan bu kaygıların gelişmesini teşvik eden pek çok iç ve dış faktörün bulunduğu

¹ Ekrem Memiş, *Kaynayan Kazan Orta Doğu*, Konya: Çizgi Kitabevi, Şubat 2006, s.10

² Asaf Hüseyin, *Orta Doğu'da Devlet ve Terör*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2004, s.16

açıktır. Ancak, tarihsel süreç incelendiğinde bölgeye özgü risk faktörlerinin, güvenlik kaygılarının artmasında ve güvenlik algılamalarının oluşmasında dış faktörlere kıyasla daha etkili olduğu görülmektedir³. Orta Doğu'daki dini çeşitlilik de bölgedeki tüm karmaşa ve savaş ortamlarının doğması ve gelişmelerin süreklilik içeren bir ivmeyi bünyesinde muhafaza etmesinde belki de en belirleyici özelliktir.

Kısaca özetlenmeye gayret edilen siyasal ve ekonomik gerekçeler dikkate alınarak, çalışmanın ilk bölümünde öncelikle Orta Doğu'nun coğrafi sınırlarına ilişkin yaklaşımlar üzerinde durularak bölgenin konumu netleştirilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmanın akademik kurgusu kapsamında tarihsel arka plan gözönünde tutularak dini, siyasi, sosyal ve ekonomik yapının tartışılması amaç edinilmiştir.

1.1 Orta Doğu'nun Jeopolitik Konumuna Yaklaşımlar

Orta Doğu'nun coğrafi bir bölge olarak akademik ve siyasi çevreler tarafından tanımının zorluğu bölgenin tabiatından kaynaklanmaktadır. Literatürde Orta Doğu tanımı, yapılan araştırmanın konusuna ve kapsadığı ilgi alanının özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Siyasetçiler, gazeteciler, coğrafyacılar, tarihçiler ve bu konu üzerinde çalışan diğer araştırmacılar Orta Doğu'yu farklı şekilde tanımlamaktadırlar. Bu sebeple Orta Doğu bölgesinin çeşitli tanımlarından söz etmek mümkündür. "Orta Doğu" kavramı üzerinde akademik araştırmalarda bulunmuş uzmanların eserlerine bakıldığında, genellikle bu kavramın kapsamının birbirinden farklı olduğu ve her bir çalışmaya göre genişleyip daraldığı gözlenebilmektedir. Bu nedenledir ki Orta Doğu ile ilgili bütün çalışmalar öncelikle bu kavramın içeriğinin belirlenmesi ve kapsamına nerelerin alındığının gösterilmesiyle başlamaktadır.

Lewis'e göre Orta Doğu'nun tam olarak bir coğrafi tanımlamasının oluşmamasının temel nedeni, tarih boyunca bölgede önemli bir güç elde etme çabasında olan dış

³ ibid, s.17

güçlerin varlığıdır. Bu alan coğrafi alan ve siyasal terminoloji olarak farklılıklar göstermektedir⁴.

Batılı devletlerin siyasal sosyo-ekonomik çıkarlarının, zamanın koşullarına bağlı olarak değişmesi ile sürekli yenilenen Orta Doğu'nun sınırları hâlâ belirsizlik içindedir. Orta Doğu; Türkiye, Mısır ve Doğu Akdeniz ile kuşatılmış bir bölge olup, dinî ve etnik çeşitlilik, yeraltı ve yerüstü kaynaklarının zenginliği, petrol rezervleri gibi olumlu özelliklerinin yanı sıra, ekonomik sorunlar, belli bir düzene girmemiş siyasal kültür ve otokrat yapı bu bölgeyi oldukça güç bir ortam haline getirmiştir. Orta Doğu toplumlarının birçoğu geleneksel ve muhafazakâr yapıda olup bölge tamamen etnik ve dinî çekişmelerin içinde yer almaktadır. Bununla birlikte toplumsal sınıflar arasındaki uçurumların büyük olması, eğitim seviyesinin düşük olması bu bölgenin diğer olumsuz özelliklerini oluşturmaktadır⁵.

Orta Doğu, tam anlamıyla coğrafi bir kavram olarak, II. Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde Avrupalı coğrafyacılar tarafından ortaya atılmıştır. Özellikle İngilizler'in dünya üzerindeki kontrol ve egemenlikleriyle ilgili olarak, Avrupa'dan Asya'nın doğusuna kadar olan uzaklıkları, belirli bölümlere ayırmak suretiyle, bölgesel olarak tanımlama ihtiyacından doğmuştur⁶. Bu deyimler, coğrafi ve siyasi bazı kolaylıklar sağlayabilmektedir. Bu tanımlamalarda belirleyici öge olarak Avrupa esas olmak üzere, doğruya doğru bazı coğrafi uzaklıklar esas alınmıştır. Bu yaklaşımlardan birisi, biri Fırat ve Dicle nehirlerinin vadilerinden (veya İran'ın batı sınırı) geçen hat, ikincisi İngiliz İmparatorluğu'nun zenginlik kaynağı Hindistan'ın doğu kıyılarından (Seylan - Burma) geçen hattır. Avrupalı coğrafyacılar, Fırat ve Dicle nehir vadilerinin belirlediği hattın batısında kalan toprakları "Yakın Doğu", bu hattın Seylan - Burma hattı arasında kalan toprakları "Orta Doğu", bu hattın daha doğusundaki coğrafi alanları da "Uzak Doğu" olarak kabul eden bir yaklaşım sergilemişlerdir⁷.

⁴ Bernard Lewis, *Orta Doğu: İkinin Yıllık Orta Doğu Tarihi*, Çev: Selen Y. Kölay, İstanbul: Arkadaş Kitabevi, 2006, s.30

⁵ Yavuz G.Yıldız, *Ortadoğu'da Silahlanma ve Militarizm*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1993, s.46-47

⁶ Tayyar Arı, *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999

⁷ Bu ayrıma göre eski Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde bulunan Balkanlar, Anadolu, Arabistan ve Mısır ile bu ülkelerin bitişiğinde yer alan sahalarda "Yakın Doğu" içerisinde yer alıyor; İran, Afganistan

Stefanos Yerasimos ise Orta Doğu'yu üç ana bölgeye ayırmaktadır: Merkez ülkeler, Bereketli Hilal ve Arap Yarımadası. Merkez ülkeler, Türkiye, İran ve Mısır'ı; Bereketli Hilal, Irak, İsrail, Ürdün, Lübnan ve Suriye'yi; Arap Yarımadası, Suudi Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Umman ve Yemen'i içermektedir⁸.

"Orta Doğu" deyiminin yaygın olarak kullanılması, özellikle II. Dünya Savaşı esnasında Avrupalı ülkelerin bölgeye olan ilgi alanlarının petrol odaklı olması nedeniyle öncelik kazanmıştır. II.Dünya Savaşı'ndan önce (özellikle XIX. yüzyılda) daha çok Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki toprakları ile Avrupalılarca "Levant" olarak da tanımlanan Doğu Akdeniz topraklarını anlatan "Yakın Doğu" unutulmaya ve bu deyim yerini "Orta Doğu" almaya başlamıştır. Dünyanın coğrafi, siyasi ve ekonomik literatürüne iyice yerleşen "Orta Doğu" tabiri böylece, askeri bir komutanlık karargahından kaynaklanarak dünya genelinde yaygınlaşmıştır⁹.

Günümüzde "Yakın Doğu" tanımı sıkça kullanılmamaktadır. Bununla beraber, zaman zaman yine kullanıldığı görülmektedir. Orta Doğu'nun adı gibi, sınırları ve kapsamı da tam olarak belli değildir. Şüphesiz, Orta Doğu hakkındaki tanımlamaların bölgeye ilgi duyan aktörlerin siyasal çıkarları ile dünya siyasetinin değişen konjonktürel dengelerine bağlı olarak farklılıklar taşıdığı önemli bir belirleyici unsur olarak dikkate alınmalıdır. Sözkonusu değişken tanımlama yaklaşımlarının, bölgedeki hayati çıkarları çatışan veya örtüşen Büyük Güçlerin üstünlük ve rekabet arayışları arasındaki sürtüşmelerden etkilendiğini belirtebiliriz. Örneğin dünya politikasında söz sahibi olmayı temel ilke olarak benimseyen ABD için, Orta Doğu, Afrika'nın, özellikle Kuzey Afrika'nın Batı kıyılarından başlar, Doğuda Pakistan'ı da içine alacak şekilde çok geniş bir alanı kapsayabilir. Buna karşılık Rusya'nın Orta Doğu hakkındaki yaklaşımlarının farklılık arz etmesinin aynı coğrafyayı paylaşmasından ileri geldiği söylenebilir.

ve Hindistan toprakları "Orta Doğu" bölgesinde bulunuyor; Çin Hindi, Çin ve Japonya gibi Doğu Asya ülkeleri de "Uzakdoğu" bölgesi olarak kabul ediliyordu. George Mcghee, *ABD – Türkiye – Nato – Ortadoğu*, (Çev. : Belkis Çorakçı), İstanbul: Bilgi Yayını, 1992

⁸ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s:115-120

⁹Atilla Akar, *Büyük Ortadoğu Kuşatması: Yeni Dünya Düzeninin Ortadoğu Ayağı*, İstanbul:Timaş Yayınları, 4. Baskı, 2006, s.45

Bu bağlamda, "Orta Doğu" kavramının, tarihi ve askeri olaylara bağlı olarak değişiklik gösterdiğinin ileri sürülebileceği varsayılmaktadır. Nitekim, İngiliz ve Amerikan coğrafyacılarının direnmelerine rağmen, Mezopotamya - Burma arasındaki toprakları belirleyen anlayış, İkinci Dünya Savaşı olayının yaşanmasıyla değişmiş, Orta Doğu anlayışı bugün biraz daha Batıya kaydırılmak suretiyle, Mezopotamya (Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan verimli topraklara, geçmiş dönemlerde Mezopotamya adı verilmektedir. Bu bölge, bugünkü Irak topraklarına tekabül etmektedir) çevresindeki ülkelerin topraklarını anlatan bir kavram haline dönüşmüştür.

Orta Doğu, en geniş anlamda Batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak Doğuda Umman Körfezi'ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsayan, ayrıca İran, Afganistan ve Pakistan'ın da dahil edildiği, Güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan Arap yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yer aldığı bir coğrafya olarak tanımlanabilir. ABD'nin "Büyük Orta Dogu Projesi" bu geniş coğrafyayı kapsamakta¹⁰, bununla beraber, daha dar anlamda, ama daha yaygın kullanımı itibariyle, Batıda Mısır, Kuzeyde Türkiye ve İran'ın yer aldığı, Doğuda yine Umman Körfezi'ni, güneyde ise Aden Körfezi ve Yemen'i içine alan bölge Orta Doğu olarak tanımlanmaktadır¹¹.

Avrupa - Asya - Afrika gibi belli başlı üç kıtayı birleştiren konumu, coğrafi bütünlüğü, tarihi yakınlığı ve süper güçlerin çatışma alanı olması da dikkate alınarak, günümüzde en çok kabul gören Orta Doğu sınırları şu şekilde belirtilebilir: Kuzeyde Türkiye, Doğuda İran, güneyde Arabistan Yarımadası ile batıda Mısır topraklarının uzandığı alan¹². Bu alanda yer alan belli başlı devletler; Mısır, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Lübnan, Ürdün, İsrail, Yemen, Maskat - Umman Emirliği, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, ve Türkiye'dir.

¹⁰ Mahir Kaynak, ve Emin Gürses, *Büyük Ortadoğu Projesi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006

¹¹ İkinci tanım itibariyle Mısır'ın batısında yer alan bölgeler Kuzey Afrika kavramı içinde, Afganistan ve Pakistan ise Güney Asya ya da Güney Batı Asya coğrafyası içinde düşünülmektedir. Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Der Yayınları, 2003

¹² Ekrem Memiş, *Kaynayan Kazan Orta Doğu*, Konya: Çizgi Kitabevi, Şubat 2006, s.14

1.2 Orta Doğu Denklemine Tarihsel Arka Plan

Medeniyetler tarihinde önemli bir yere sahip olan Orta Doğu, günümüzde de uluslararası ilişkiler gündemindeki yerini aynı sıcaklığı ile korumaktadır. Orta Doğu, medeniyet tarihi boyunca, dünyanın çeşitli bölgeleri, devletlerin ve medeniyetlerin ilgi odağı haline gelmiş, uzun süren savaşlara sebep olmuş, kısacası paylaşılabilir bölgeler olarak tarihe geçmişlerdir¹³. Bilinen ilk medeniyetler, Mezopotamya'da (Fırat ve Dicle arasındaki verimli topraklarda) kurulmuştur. Coğrafi keşifler sonucu, Batılı devletlerin, dünyanın bilinmeyen yüzüyle tanışmaları, üzerlerinde yüzyıllar süren Osmanlı hakimiyetinin son bulmasına sebep olmuştur¹⁴. Günümüzde ise Orta Doğu, yüzlerce yan ürünüyle birlikte sanayileşme ve makineleşme sürecinin vazgeçilmez hammadde olan petrolü topraklarında barındıran nadir bölgelerden birisi olması nedeniyle gündemdeki sıcaklığını daima muhafaza etmektedir.

Orta Doğu kavramının tarihsel gelişimi ve bölgenin dünya tarihinde geçmişten günümüze oynadığı rol, kısaca iki başlık altında incelenecektir: İlk uygarlıklar ve dinler, savaş ve barış süreçleriyle geçen yüzyıldan günümüze kadar uzanan Orta Doğu.

1.2.1 Orta Doğu'da Kurulan Uygarlıklar ve Dinler

Orta Doğu, dünyanın bilinen en eski yerleşim bölgelerinden biridir. İlk çağlardan beri bölgede birçok devlet kurulmuş, birçok medeniyet doğmuştur. Dicle, Fırat ve Nil nehirlerinin yataklarını esas alan bölgeye ardı ardına birçok uygarlık gelerek yerleşmiştir. Sümerler, Hititliler, Babilliler, Asurlular ve Persler, Mezopotamya'da ve Anadolu'da gelişmişler, topraklarının Doğusuna ve Batısına yayılan imparatorluklar kurmuşlardır. Akdeniz'in doğu kıyısında yaşayan Fenikeliler tüm Akdeniz kıyılarında koloniler kurmuş, İngiltere, Hindistan ve Batı Afrika ile ticaret geliştirmişlerdir.

¹³ A Gloria Center Roundtable Discussion, *Democratization In The Middle East: Solution Or Mirage?*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 7, No. 1 - March 2003, s.3

¹⁴ ibid, s.4

Mısırlılar ise, yazının bulunmasından itibaren kurdukları uygarlığı eski ve yeni imparatorluklar döneminde geliştirmişlerdir¹⁵.

Doğu Akdeniz havzasını ilk olarak kolonileştiren ve oraya kendi Helenistik kültürlerini veren, Yunanlılar olmuş, böylelikle Orta Doğu'nun birleşmeye başlayan uygarlıklarına büyük katkıda bulunmuşlardır¹⁶. Daha sonra, Orta Doğu'da huzur, düzen ve refah sağlamak için Nil, Dicle ve Fırat vadilerinde tarihin eski çağlarında Mısırlılar ve Sümerlilerin egemenlik girişimleri başarısızlığa uğramış ve bütün Orta Doğu M.Ö. VI. yüzyılda Perslerin eline geçmiştir. Uygarlığın merkezini oluşturan Orta Doğu'da, Pers İmparatorluğu kalıcı izler bırakmıştır¹⁷.

Persler “Bereketli Hilâl” denilen bölgeyi ve tüm Anadolu’yu kontrolleri altına almış, Yunanistan’ı işgal için İran’dan yola çıkan Pers Kralı Kserkses’in donanması M.Ö. 479 yılında Salamis’de yenilgiye uğrayınca bu girişim son bulmuştur. Buna karşılık Büyük İskender de Anadolu’yu M.Ö. 334 fethetmiş, Mısır’ı ve İran’ı ele geçirip yoluna devam etmiş, Doğuda İndüs Irmağına ve Güney Asya’nın sınırını oluşturan dağlık bölgelere kadar almıştır. İskender’in ölümünden sonra komutanlarının kurduğu Suriye, Yunanistan ve Mısır’da merkezlenmiş üç büyük imparatorluk, Orta Doğu’ya yüzyıllarca egemen olmuştur¹⁸.

M.Ö. I. yüzyılda Romalılar kendi yönetimlerini Orta Doğu’ya yaymış ve İran’a kadar uzanmışlardır. M.Ö. 63’te Roma İmparatorluğu’nun egemenliği altına giren Kudüs, Helenistik dünyanın büyük bir metropolüne dönüşmüştür. Ancak, Roma egemenliğiyle Yahudi kavmiyetçiliği arasındaki gerginlik hiç azalmamış çok tanrılı bir dini temsil eden Romalı hükümdarlara bağımlı olmanın doğurduğu rahatsızlık, Yahudi kavminin uzun yüzyıllardan beri beklediği “mesih” arayışıyla birleşince birinci yüzyıl başlarında Kudüs merkezli Yahuda Eyaleti Roma İmparatorluğu’nun en karışık ve en huzursuz bölgesi olmuştur. Huzursuzluğun doruğa çıkması sonucu M.S. 66’da ortaya çıkan

¹⁵ Beril Dedeoğlu, *Ortadoğu Üzerine Notlar*, İstanbul: Der Yayınları, 2002, s.7

¹⁶ George McGhee, *ABD – Türkiye – Nato – Ortadoğu*, (Çev. : Belkis Çorakçı), İstanbul: Bilgi Yayını, 1992, s.25

¹⁷ Bernard Lewis, *Orta Doğu: İki bin Yıllık Orta Doğu Tarihi*, Çev: Selen Y. Kölay, İstanbul: Arkadaş Kitabevi, 2006, s.30

¹⁸ McGhee, s.26

ayaklanma güçlkle bastırılmış ve Romalılar ancak M.S. 70'te Kudüs'ü ele geçirmeyi başarmışlar, kentin tamamını yerle bir ederek, Yahudi dininin merkezi olarak kabul edilen Kudüs Tapınağı'nı da Batı Duvarı (Ağlama Duvarı) hariç yıkmışlardır¹⁹.

Bu arada VII. yüzyılda Araplar, Hazreti Muhammed'in yeni ve güçlü dininin, İslam'ın getirdiği cesaretle Arap yarımadasındaki çöllerden doğuda Hindistan'a batıda da Fransa'ya kadar çok geniş toprakları almayı başarmışlardır. Bu esnada Orta Doğu halklarının büyük çoğunluğu İslam dinine geçmiş, İslam bilimi, hukuku, kültürü Orta Doğu uygarlıklarına önemli katkılar getirmiştir²⁰.

İslamiyet'in ortaya çıktığı M.S. VII. yüzyılda iki büyük güç, Doğuda bugünkü İran ve Irak topraklarında kurulu Sasani İmparatorluğu ile Batının Doğudaki uzantısı, Hıristiyan dünyasının merkezi Bizans'tır. Bizans ve Sasaniler de, tıpkı bugünün süper güçleri gibi Orta Doğu coğrafyası üzerinde birbirlerini kollamışlardır. Her iki büyük gücü yerinden ederek yepyeni, bir tarih çığırını açmış olan İslamiyet, Sasani İmparatorluğunu yıkarak Asya içlerine doğru yayılmıştır²¹.

Asya'nın ortasındaki yerlerden göçler yaparak kopup gelen Orta Asya kavimlerinin medeniyetleri, Orta Doğu tarihine oldukça geç bir dönemde dahil olmuşlardır ve etkileri ilk olarak IX. yüzyılda başlamıştır. Selçuklu Türklerinin 1071 yılından itibaren Anadolu'yu ele geçirmeye başlamasıyla birlikte, Anadolu giderek Türk egemenliği altına girmiş ve en nihayet Osmanlı Türkleri XIII. yüzyıldan itibaren seslerini duyurmaya başlamışlardır. Bu arada Orta Doğu, XI.-XIII. yüzyıllar arasında 8 haçlı seferine sahne olmuştur. XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu batıda Fas'tan doğuda Karadeniz'e ve İran sınırına, kuzeyde Tuna Nehri ve Balkanlardan güneyde Sahra Gölü ve Mısır'a kadar uzanmıştır²².

Orta Doğu'nun büyük bir bölümü XVI. yüzyıldan XX. yüzyılın başına kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Doğudan zorunlu olarak

¹⁹ Dedeoğlu, s.8

²⁰ Meghee, s.27

²¹ Lewis, s.68

²² Dedeoğlu, s.9

çekilmesinden sonra bölge hiçbir devirde tam anlamıyla barışın hüküm sürdüğü bir devre yaşamamıştır²³.

Tarihinin diğer evrelerine göre oldukça sakin geçen bu dönemin sonlarında, 19.Yüzyılın başında Orta Doğu'nun önemi Hindistan'a giden yol üzerinde bulunmasından dolayı tekrar önem kazanmıştır. Osmanlı imparatorluğu bu dönemde çözülme evresine girmişti. Ayrıca Osmanlı Devleti bu dönemde emperyal güçlerin ilgi odağını oluşturmuştur. Bu dönemdeki İngiliz stratejisi Osmanlı'yı Rusya'ya karşı kalkan olarak kullanmak ve Osmanlı topraklarındaki egemenliği ticarî süreçler de sağlamaktır.

1798 – 1801'de Fransa'nın Mısır'ı işgali sömürgeleştirme yönünde atılan ilk adımdır. Ayrıca Osmanlı imparatorluğuna yönelik ilk ciddi girişimdir. Aynı zamanda bölge üzerindeki Fransız ve İngiliz çekişmesinin de başlangıcıdır²⁴.

XVI. yüzyıldan itibaren ticari ilişkilerini geliştiren Fransa, 1830 yılında Cezayir'i işgal etmiştir. 1869'da Süveyş Kanalı açılmıştır. Bu kanalın açılmasıyla bölgenin önemi daha da artmış ve emperyal çekişmeye yeni bir boyut getirmiştir. 1882'de Mısır İngilizler tarafından işgal edilmiş, Mısır'ın işgal edilmesi, emperyalizmin bölgedeki hızlı gelişiminde çıkış noktası oluşturmuştur. 1863- 1879 döneminde Mısır artık bir Afrika ülkesi olmaktan çıkmıştır. Bu şekilde başlayan Mısır'da manda sistemi 19. yy.'ın son 20 yılında iyice belirginleşirken; Mısır 20. yy.'da hukuken Osmanlı'ya fiilen İngiltere'ye bağlı bir devlet haline gelmiştir²⁵.

İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'daki hâkimiyetleri 20. yy.'da iyice genişleyerek sömürgeye dönüşmüştür. Özellikle 1914 – 1930 döneminde petrol imtiyaz kavgaları, bununla ilgili olarak rastgele çizilen sınırlar ve manda rejimleri damgasını vurmuştur²⁶.

²³ Lewis, s.101

²⁴ ibid., s.10

²⁵ David Grossman, *Korku İle Nefret Arasında İşgal Altındaki Topraklarda Araplar ve Yahudiler*, İstanbul:Varlık Yayınları, 2007, s.34

²⁶ ibid, s.35

1.2.2 Savaş ve Barış Süreçleriyle Geçen Yüzyıldan Günümüze Orta Doğu

XX.Yüzyılın başındaki ilk küresel çatışma olarak ortaya çıkan I. Dünya Savaşı aynı zamanda Orta Doğu'nun da siyasal kaderini belirlemiştir. Özellikle Almanya yanında savaşa giren Osmanlı Devleti'ne karşı İngilizler ve Fransızlar tarafından kışkırtılan Araplar, yönetimleri altındayken huzurlu bir hayat yaşadıkları Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak kendi kaderlerini kendileri belirlemişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin yıkılması Orta Doğu'da güç dengeleri açısından bir boşluk doğmasına neden olmuştur. İngiltere ve Fransa 7 Kasım 1918'de Orta Doğu hakkında bir ortak deklarasyon yayınlamışlardır. Uzun zamandan beri Türk idaresi altında yaşayan halkların bağımsızlıklarını kazanmalarına yardım etmek için savaştıklarını belirten bu iki devlet, Orta Doğu'da "kendi kaderini tayin hakkı" (self-determination) uygulayacaklarını ilan etmişlerdir. Ayrıca, Orta Doğu ülkelerinde halkların kendi serbest seçimlerine dayanan ulusal hükümetler ve yönetimler kuracaklarını bildirmişlerdir. Yayınlanan deklarasyon Araplar tarafından bağımsızlıklarının kabul edildiği yönünde yorumlanmıştır. Böylece Arap ülkeleri açısından I. Dünya Savaşı artık bir bağımsızlık savaşı niteliğine bürünmüştür²⁷.

Osmanlı Devleti'nin I.Dünya Savaşı'nda yenilmesinden sonra savaşın galipleri İngiltere ve Fransa Orta Doğu'yu kendi aralarında paylaşarak aldıkları bölgeleri manda haline getirip kolonileştirmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Fransa'nın Fas, Tunus, Cezayir ve İngiltere'nin Mısır'ı egemenlikleri altına almasıyla başlayan Orta Doğu'nun kolonileştirilme faaliyetleri bu savaştan sonra bölgenin büyük kısmına yayılmıştır²⁸.

I. Dünya Savaşı sonunda alınan toprakların paylaşımında yaşanan sorunlar ikinci bir savaşın çıkmasına neden olmuştur. Ancak bu savaşın İngiltere ve Fransa'nın isteği doğrultusunda sonuçlandığı söylenemez. II. Dünya Savaşı sonrasında, bir önceki uluslararası sistemin büyük güçleri bu özelliklerini yitirmiş ve dolayısıyla Orta Doğu'daki etkileri de giderek azalmaya yüz tutmuştur. Bu bölgedeki Avrupa'lı güçlerin

²⁷ Dedeoğlu, s.16-17

²⁸ Lewis, s.109

yerini de, dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği almaya başlamıştır²⁹.

Savaş sonrasında, ABD ve SSCB'nin süper güç olarak ortaya çıkmaları bölgede siyasi olarak önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Söz konusu gelişimler daha sonraki yıllarda, bir zamanlar bölgede sömürgecilik faaliyetleri içinde olan Fransa ve İngiltere'nin bölge üzerindeki hâkimiyetini sona erdirmiştir. Özellikle, II.Dünya Savaşı'ndan sonra "Soğuk Savaş"ın başlaması Amerika'nın bölgeye daha fazla karışmasına yol açmıştır. Zira, iki süper güç dünyada birçok bölgede olduğu gibi Orta Doğu'da da ideolojik, askeri ve ekonomik olarak güç savaşına ve yeni müttefik arayışına girmişlerdir. Bu karşılıklı rekabet ortamında, ilk olarak 1947 yılında "Truman Doktrini" ile ABD, Sovyetler Birliği'ni güneyden çevrelemek ve onun Orta Doğu'da güçlenmesini önlemek amacıyla Türkiye ve Yunanistan'a askeri malzemeler sağlamış ve onları askeri olarak Sovyetlere karşı örgütlemiştir. Ancak, Suriye, Mısır ve Irak'taki milliyetçi hükümetleri tedirgin eden bu plan, söz konusu ülkelerin Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmasına neden olmuştur. Bölge, soğuk savaşla birlikte iki karşıt kampa bölünmeye başlamıştır³⁰.

Bu arada bölgedeki dengeleri altüst eden önemli olay 1948'de İsrail devletinin kuruluşu ile yaşanmıştır. 1956 yılında patlak veren Süveyş krizinde İsrail, İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket ederek, Mısır'a saldırmıştır. Bu üç devletin Süveyş gibi stratejik bir notayı hedef alarak, askeri bir harekâta girişmeleri, SSCB ve ABD'nin bölge üzerindeki çıkarlarını tehdit etmiştir. Çok geçmeden iki süper güç İngiltere ve Fransa'ya savaşı sona erdirmeleri ve Süveyş'ten geri çekilmeleri konusunda baskıda bulunarak bu ülkelerin geri çekilmelerini sağlamışlardır. Bu olay aynı zamanda dünyadaki güç dengesinin artık SSCB ve ABD lehine geliştiğinin somut bir kanıtı olmuştur³¹.

²⁹ Söz konusu konjektürde, her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği uluslar arası sistemin egemen güçleri haline gelmişlerse de, Soğuk Savaş döneminde Avrupa güçlerinin Orta Doğu ile ilgili politikalarını tümüyle terk ettikleri ileri sürülemez. Mahir Kaynak, ve Emin Gürses, *Büyük Ortadoğu Projesi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006, s.41

³⁰ ibid, s.42

³¹ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s.31

Süveyş Savaşı sonrasında ABD'nin bölgede artan etkinliği ve diğer taraftan Mısır ve Suriye gibi devletlerin SSCB ile yakınlaşması, Eisenhower Doktrini'ni gündeme getirmiştir. Söz konusu doktrinle temelde bölgeyi Komünizm tehlikesinden korumak amacıyla harekete geçen ABD, öncelikle Doğu Akdeniz'e 6. Filoyu göndermiş ve Lübnan'a askeri müdahalede bulunmuştur³². Daha sonraları ise, Suriye gibi SSCB'yle yakın ilişkiler kuran bölge ülkelerini Sovyetlerin uydusu olmakla suçlamış ve bu ülkeleri kendi tarafına çekmek için Eisenhower Doktrinini kabul etmeye zorlamıştır. Bütün bu gelişmeler bölgedeki Arap ülkelerini ABD'nin ekonomik ve siyasi yaşamın bütün alanlarında artan gücü ve nüfuzuyla karşı karşıya bırakmıştır³³.

1967'de patlak veren Arap-İsrail savaşından sonra ABD, bir yandan İsrail'e askeri malzeme yardımında bulunmak suretiyle İsrail ile ilişkilerini geliştirirken, diğer yandan aynı dönemde İngiltere'nin Körfez bölgesinden çekilmesiyle burada aktif olmaya başlamıştır. 1973 yılında ise, Suriye ve Mısır'ın ani saldırısı sonucunda zor durumda kalan İsrail, ABD'nin desteği ile yenilmekten kurtulmuştur. Bu olay sonrasında, petrol üreten Arap ülkeleri ellerindeki en güçlü koz olan petrol silahını kullanmışlar ve İsrail'in Arap topraklarını işgal ettiği sürece petrol üretimini kısıcaklarını ilan etmişlerdir. Bu tutum, Orta Doğu'nun büyük güçler karşısında ekonomik ve siyasal bağımsızlık bildirgesi olarak da kabul edilmiştir. Ancak, bu süreçte Orta Doğu ülkeleri, başta ABD olmak üzere sanayileşmiş ülkelere olan bağımlılıklarını arttırmışlardır. Bunun nedeni, petrol sahibi ülkelerin, petrol fiyatlarının aşırı bir şekilde artmasıyla önemli bir gelire kavuşmalarına rağmen, petrolden elde edilen bu gelirleri silah ve sanayi ara malları alımında kullanmalarındadır. Bu paralar doğal olarak tekrardan petrolü satın alan sanayi ülkelerine aktarılmasına neden olmuştur. Böylece, Orta Doğu ülkeleri en başta ekonomik olarak Batıya bağımlı bir duruma gelmiştir. ABD'nin ve diğer sanayileşmiş Batılı ülkelerin gücü karşısında kaynaklarını genişletmek zorunda kalan birçok Orta Doğu ülkesi, yeni dış borç ve yatırımlara ihtiyaç duymuştur. Aralarında

³² ibid, s.34

³³ Söz konusu tehlike, Suriye ile Mısır'ı tek bir Arap Cumhuriyeti çatısı altında birleşmesinde etkili olurken, Irak'ta, askeri bir darbe sonucu Cumhuriyetin ilan edilmesine neden olmuştur. Muzaffer Erendil (Em. Turg.), *Çağdaş Orta Doğu Olayları*, Ankara: İletişim Yayınları, 1992, s.55

Suriye'nin de bulunduğu bu ülkeler ekonomide sınırlı liberalleşme programlarıyla kamu sektörünün yanında özel sektöre de sınırlı olarak yer açmak durumunda kalmışlardır³⁴.

Gerek ekonomik gerekse askeri olarak bölgedeki etkinliğini geliştirmeyi sürdüren ABD, 1978 yılında bu kez "Carter Doktrini"ni dünyaya açıklamıştır. Buna göre, Amerikan hükümeti Körfez bölgesindeki çıkarlarının kendisi için yaşamsal olduğunu ilan ederek, kendisine Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Batı Asya'yı kapsayan geniş bir coğrafyada askeri bir görev alanı belirlemiştir³⁵.

Öte yandan 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet yanlısı hükümetleri birer birer iktidardan uzaklaştırılmıştır. 1991'de ise, Sovyetler Birliği'nin dağılmaya başlamasıyla birlikte Soğuk Savaş sona ermiştir. SSCB'nin sahnedan çekilmesi ABD'nin tek güç olarak serbest hareket etmesini sağlamıştır; bundan sonrası için bölgede tek süper güç artık ABD'dir³⁶.

1991 yılındaki Körfez Savaşı, Amerika'ya bölgede yeni bir düzen kurulması için çok önemli bir fırsat vermiştir. ABD'nin dünyanın geneli üzerinde öngördüğü "Yeni Dünya Düzeni" söyleminin bir parçası olarak da görülen Orta Doğu'yu kendi çıkarları doğrultusunda yeniden yapılandırma projesi, aslında ABD'nin bölgede ve hatta dünyada daha etkin politikalar sürdürmesini ve gücünü arttırmasını hedeflemektedir. İlerideki bölümde açıklanacağı gibi, tek başına süper güç olarak kalan ABD, gücünü devam ettirmek ve dünya ve Orta Doğu'da daha etkin politikalar sürdürebilmek için kendi çıkarları doğrultusunda yeni yapılanmalar oluşturmak istemiştir. Bunun fikirsel altyapısı ise, Amerika'daki "Yeni Muhafazakarlar" (neo-cons) tarafından hazırlanmıştır.

³⁴ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi* İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2003, s.409

³⁵ ibid, s.416

³⁶ Nitekim, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki yeni dönemde Kuveyt'i 1991 yılında işgal eden Irak'a müttefikleriyle birlikte kolayca müdahalede bulunan ABD, Irak'ı yenilgiye uğratarak, Körfez ülkelerini ve bölgeyi doğrudan yönlendirebilecek güce sahip olmuştur. Yavuz G. Yıldız, *Global Strateji'de Ortadoğu*, İstanbul: Der Yayınları, 2000, s. 122

1.3 Orta Doğu Jeopolitiğini Belirleyen Dinamikler

Orta Doğu bölgesi, sözkonusu coğrafyada yer alan devletlerin toplumsal, ekonomik, sosyo-kültürel yapısı, siyasal şekli ve çok sayıda uluslararası gücü bölgeye çeken mevcut petrol rezervleri sebebiyle Orta Doğu uluslararası politik gündemin daima ana unsurlarından biri olmuştur. Bugün için bu coğrafya stratejik bir alan, Uzak Doğu'ya açılan bir kapı, üç büyük kıtanın kavşak noktası, ticaret merkezi ya da enerji (özellikle petrol) rezervlerinin en yoğun olduğu bir alandır³⁷.

Orta Doğu'da dinlerin kendi içindeki ayrılıkları ve düşmanlıkları çoğu zaman diğer dinlere karşı olunandan daha şiddetlidir. Müslümanlar Şii, Sünni, Zeydi (Yemen'de yaşayan Şii-Sünni karışımı bir grup) Haricî (Umman'da) olmak üzere çeşitli mezheplere ayrılırken, yine bu mezheplerde, kendi aralarında da yüzlerce tarikata ayrılmışlardır. Hıristiyanlar ise Rum, Katolik, Ortodoks, Melkitler (Mısır'daki Ortodoks Rumlar), Gregoryan Ermeni, Nasturi, Katolik, Süryani Ortodoks, Maruni, (Lübnanlı Katolikler), Keldani gibi birçok farklı gruba ayrılmışlardır. Bunların haricinde Dürziler, İsmaililer, Mandeenleri (Yahudi, Hıristiyan) karışımı Yezidiler, Zerdüştler bulunmaktadır³⁸.

Orta Doğu bölgesi, sömürgeci güçler tarafından sınırlara ayrılırken bölgenin sosyal, siyasal ve coğrafi yapısı göz önüne alınmamıştır. Bu nedenle Orta Doğu'da sınırlar son derece kötü örülmüş bir duvarı andırmaktadır. Bu kötü örülmüş duvardan herhangi bir taşı oynatmanın duvarı yıkmak anlamına gelebileceğini bilen ve yıkılan bir duvarın altında kalmak istemeyen uluslararası aktörler değişik taşları eş zamanlı bir şekilde oynatarak duvarı yıkmadan yeni bir şekil vermeye çalışmaktadır³⁹.

Orta Doğu, dini ve etnik çeşitlilik, yeraltı ve yerüstü kaynaklarının zenginliği, petrol rezervleri gibi olumlu özelliklerinin yanı sıra, ekonomik sorunlar, belli bir düzene girmemiş siyasal kültür ve otokrat yapısı nedeniyle güç bir ortam haline gelmiştir⁴⁰.

³⁷ Abdurrahman Arslan, *İslam, Ortadoğu, Anglosaksonlar*, İstanbul: Birikim Dergisi, 2003, s.33-34

³⁸ Mahir Kaynak, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler*, İstanbul: Truva Yayınları, 2005, s.75-78

³⁹ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları, 2004, s.323

⁴⁰ İbrahim Ferhad, Heidi Wedel, *Ortadoğu'da Sivil Toplumun Sorunları*, (Çev. : Erol Özbek), İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.56-57

Bununla birlikte toplumsal sınıflar arasındaki uçurumların büyük olması, eğitim seviyesinin düşük olması bu bölgenin diğer olumsuz özelliklerini oluşturmaktadır.

Bu bölge, petrol rezervlerinin yanı sıra endüstriyel ürünler ve silah ticareti için de petrol kadar önemli olmaya devam etmektedir. Orta Doğu devletlerinin bir çoğu özellikle Körfez ülkeleri zengin petrol rezervlerine sahip olmasına rağmen diğer Orta Doğu devletleri petrol rezervlerine sahip olmadığı gibi dış yardıma bağlı durumdadırlar⁴¹. Diğer kaynakların da sınırlı olması bölgedeki toplumların refah seviyesini dengesizleştirmiştir. Orta Doğu toplumların genel olarak siyasal durumu ekonomik ve sosyal olaylardan daha vahim gözükmektedir⁴². Buradaki siyasal rejimler etnik, dini veya bir aileye dayanmaktadır. Bu yapılanma ise onların çağdaş dünya ile olan bağlarını koparmaktadır. Dünya politikasında etkin bir rol izleyen Amerika; gerek dünya platformunda gerekse de Orta Doğu'da izlediği siyaset ile kendi politikalarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ekonomik olarak da birçok zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olmasına rağmen iyi şartlar altında bulunmayan bu bölge kendi etkinliğini bu alanda sağlayabilecek güç unsurundan uzak olup, bu alanda etkinlik her zaman Batılı güçlerin olmuştur.

Günümüze dek başarılı ve istikrarlı ekonomiler oluşturamayan bölge devletlerinin bazıları petrol gelirleri sayesinde ayaklarını yere sağlam basmaktadırlar. Ancak, bölge devletleri arasında bölgesel bir ekonomik işbirliği gerçekleşme olasılığı çok düşüktür⁴³. Ekonomik tecrübesizlik; diğer sanayi, tarım ve üretim faktörlerinin gelişimini engellemiş, altyapı eksikliği, yönetici kesimin yanlış çıkar hesapları, sosyal yapının bozukluğu ve halkın fikir anlamındaki kapitalist bireyci mantığa uzak oluşu ekonomik yapıları genelde istikrarsız kılmıştır. Örneğin, günümüzde bölge devletlerine oranla güçlü bir ekonomik yapıya sahip olan İran bile halen tarım, sanayi, doğal kaynak gelirleri ve toplumsal ekonomik yapı arasındaki ilişkileri düzenlemede ve gerekli reformları yapmakta zorlanmaktadır⁴⁴.

⁴¹ Raif karadağ, *İsrail, Ortadoğu ve Amerika*, İstanbul: Emre Yayınları, 2004, s.40

⁴² Asaf Hüseyin, *Ortadoğu'da Devlet ve Terör*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2004, s.88

⁴³ Yıldız, s.114

⁴⁴ Augustus Richard Norton, *Ortadoğu Politikaları ve Güvenlik: Yeni Yönelimler*, İstanbul: Buke Yayınları, Mayıs 2000, s.91

Ekonomik yapının düzensizliği bölge içinde sosyal ve politik sorunlara yol açmakta ve bu sorunlar halkın yönetimlere tepkisini her geçen gün artırmaktadır. Zaten halkın katılımından uzak olarak oluşan bu Orta Doğu yönetimleri ekonomik sorunlar karşısındaki tecrübesizlikleriyle devletin güvenliğini tehlikeye sokarak, halkın tepkisini yoğunlaştırmaktadırlar⁴⁵. Belirtilen siyasi özelliklerin yanı sıra, bölge devletleri arasındaki ekonomik eşitsizlikler Orta Asya ve Kafkasya'da olduğu gibi Orta Doğu'da da insanları yasadışı faaliyetlere yöneltmiştir. Silah, uyuşturucu kaçakçılığı ve yolsuzluk bölge genelinde her geçen gün yayılmakta ve bu da dolaylı olarak güvenliğini tehdit ederek, yasal olmayan grupların gücünü artırmaktadır⁴⁶.

Bölge genelinde ekonomik sorunların etkisini daha da kritikləştiren diğer bir unsur hızla artan nüfustur. Orta Doğu 1995 ortalarında 274 milyon nüfusa sahipken bu rakamın 2025 ortalarında 500 milyona ulaşması beklenmektedir⁴⁷. İşsizlik, beklentilerin karşılanamaması ve ekonomik gelir dağılımındaki eşitsizlikler özellikle yüksek orandaki genç nüfus arasındaki tepkiyi artırarak bu gençleri çareler aramaya zorlamaktadır. Sorumsuz devlet yapısı karşısında, geriye kalan çareler yasadışı faaliyetlerden veya terörist, radikal, sistem karşıtı gruplardan geçmektedir. Bu durum ise güvenliğe yönelik temel bir tehdit oluşturmaktadır⁴⁸.

Bölgenin genelini yansıtan bu tablonun dışında kalan ülkeler de vardır. Bunların içinde İsrail, bölge genelinden çok farklı özelliklere sahip olması nedeniyle ve Batılı anlamda gelişmiş ekonomik yapısıyla, pek çok sorunu aşabilmiştir. Uyguladığı başarılı ekonomik ve demografik politikalarla diğer devletlerin yaşadığı ekonomik yapı bozukluklarından kaynaklanan güvensizliği yaşamamaktadır⁴⁹.

⁴⁵ Hakan Yılmaz Çebi, *Para- Petrol ve Son Perde*, İstanbul: IQ Yayıncılık, 2003, s.124

⁴⁶ Samuel P.Huntington, *Asker ve Devlet*, İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2006, s.15

⁴⁷ Ramazan, Özey, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası: Ülkeler- İnsanlar- Sorunlar*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 3. Baskı, 2004, s.47

⁴⁸ Norton, s.100

⁴⁹ Özey, s.55

2. Teorik Arka Planıyla Orta Doğu Jeopolitiği

XX. yüzyılda meydana gelen siyasal, ekonomik ve ideolojik gelişmeler uluslararası ilişkilerin ve uluslararası politikanın niteliğini önemli ölçüde değiştirmiştir. Hükümetlerin kontrolü dışında oluşan bir çok gelişme ve hükümetleri doğrudan temsil etmeyen örgütlerin uluslararası sorunlarda ve devletler arasındaki ilişkilerde oynadıkları rol, uluslararası ilişkileri önemli ölçüde etkilemektedir. Artık uluslararası ilişkileri klasik şekilde tanımlamanın, bu bilim dalının olayları açıklama gücünü azaltacağı bilinen bir gerçekliktir. Özellikle son on yıldaki gelişmeler çerçevesinde, iç/dış politika alanlarını birbirinden ayırmak giderek güçleşmeye başlamıştır. Günümüzde, egemen devletlerinin sınırlarının geçit vermezliğinin önemli ölçüde aşınması sonucunda, klasik anlamda bir ülkenin iç sorunu olan bazı konular uluslararası bir nitelik kazanırken, uluslararası sistem düzeyinde ortaya çıkan çeşitli gelişmelerin de bazı ülkelerin iç yapılarında yankılar uyandırması söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda iç politika alanı ile dış politika alanının birbirinden ayrı olduğunu söylemek, günümüz uluslararası ilişkileri açısından artık oldukça güçtür. Buna göre, bir devletin izlediği dış politikanın iç faktörlerden bağımsız ele alınması veya bir iç politik gelişmenin dış politikadan bağımsız olarak analiz edilmesi oldukça zor ya da büyük bir eksiklik⁵⁰.

Geleneksel devlet merkezli yaklaşımlardan sistem kuramı, realist (gerçekçi) kuram, jeopolitik kuram ve oyun kuramına göre uluslararası politika egemen ulus devletler arasındaki siyasal etkileşimdir ve uluslararası ilişkiler de, egemen ve yekpare hareket eden devletlerin birbiri ile olan ilişkilerinden oluşmaktadır. Bununla beraber, liberalizm, pluralizm ve karşılıklı bağımlılık kuramları gibi pluralist yaklaşımlara göre uluslararası politika sadece egemen devletler arasındaki bir etkileşim olmaktan öte; bunu bireyler, gruplar, uluslararası örgütler ve uluslararası şirketlerin de dahil olduğu ve etkilediği bir süreç olarak görmek gerekir⁵¹.

Devlet dışı organizasyonların özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilerde aktif bir rol oynamaya başlamaları sonucu, uluslararası ilişkilerle ilgilenen teorisyenlerin, uluslararası politikaya yönelik olarak, yeni olgular açıklayabilecek bir takım teoriler geliştirdikleri görülmektedir. Waltz'ın neorealist yaklaşımı, Ganung'un

⁵⁰ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çalışma. Hegemonya. İşbirliği*, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2002, ss. 2-4

⁵¹ ibid, s.4

yapısal bağımlılık yaklaşımı veya Karşılıklı Bağımlılık yaklaşımları uluslararası ilişkilere farklı bakış açılarını da beraberinde getirmiştir. Realistlerin öne sürdüğü, devletlerin aldığı kararların uluslararası politika alanında bir sonuç doğurduğu yaklaşımı, bazen devlet dışı organizasyonların veya grupların giriştiği eylemlerin de uluslararası politikada bir sonuç doğurduğunu göz ardı eden bir açıklamadır⁵². Bunların yapmış oldukları eylemler sonucunda devletler birbiri ile savaş noktasına gelmekte veya savaşmaktadır. Örneğin Hizbullah'ın saldırılarına İsrail, Suriye'yi tehdit ederek veya Lübnan topraklarını bombalayarak cevap verirken, 11 Eylül olaylarından sonra ise, uluslararası politikada devlet dışı aktörlerin önemine dikkat çekilmiştir. İkiz kulelere yapılan saldırının kimler tarafından gerçekleştirildiği halen belirsizliğini korumakla beraber; bu olayın ABD'nin Orta Doğu politikasına bir tepki olarak farklı kişilerden oluşan bir grup tarafından yapıldığının ileri sürülmesi, sonrasında stratejik öneme sahip bir ülkeye karşı askeri operasyon düzenlenmesi, her ne kadar güce dayalı politikaları öne çıkarmışsa da, devlet dışı aktörleri öne çıkarması açısından son derece önemlidir.

Bir diğer örnekte Lübnan'da yaşananlardır. Lübnan'da yaşanan iç çatışmalar kısa bir süre içerisinde uluslararası bir sorun haline gelmekte ve bu aşamadan sonra askeri müdahaleler söz konusu olmaktadır. Bu da bir devletin iç yapısında meydana gelen bir gelişmenin veya devletlerin ulusal sistemlerinde meydana gelen gelişmelerin uluslararası ilişkileri çoğu zaman doğrudan etkilediğini göstermektedir. Dünya kamuoyu bu gibi olaylara tepkisiz kalmamakta ve kendi devletlerini ya harekete geçirmekte veya bazı dış politika kararlanma uygulamalarını durdurabilmektedir⁵³.

2.1 Orta Doğu Jeopolitiğine Hakim Yaklaşımlar

Orta Doğu, insanlık tarihinin hemen her döneminde, taşıdığı önem nedeniyle daima bir sıcak çatışma bölgesi olmuştur. Kültürlerin ve dinlerin kesişme noktası olmasının yanı sıra modern endüstrinin en önemli ihtiyaç kaynağı olan petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olması nedeniyle güç ve egemenlik mücadelelerine sahne olarak dünyanın en istikrarsız bölgeleri içinde ilk sıralarda yer almıştır. XX. yüzyılın

⁵² Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 3.Baskı, Alfa yayınları, İstanbul, 1999, ss. 225-229

⁵³ ibid, s.227

başlarında petrolün önem kazanmasıyla birlikte bölge kendi doğal sosyopolitik ve sosyo-ekonomik gelişim sürecinin ötesinde, süper güçlerin kontrol ve egemenlik planları içinde yapay süreçlere yönlendirilmiştir⁵⁴. Bu nedenle, Orta Doğu hala dünyanın demokratikleşme sorunu yaşayan en önemli bölgesi niteliğini korumaktadır ve güç mücadelesine yönelik ittifak ilişkileri bölge sınırlarını aşan boyutlara ulaşmaktadır⁵⁵.

Genel olarak Orta Doğu, dünyanın en önemli su ve kara yollarına sahip olması, semavi dinler başta olmak üzere birçok dine çıkış ve yayılış merkezi olması, dünya petrol rezervlerinin ve doğal gaz yataklarının büyük bir bölümünü içinde barındırmasıyla jeopolitik, dinsel ve ekonomik açıdan çok önemlidir. Bu yüzden Orta Doğu tarih boyunca sayısız savaflara sahne olmuştur.

Bir çok bakımdan Orta Doğu dünyanın en önemli jeopolitik noktasıdır. Bu bağlamda, dünyadaki uluslararası mücadelelerde herhangi bir güç, ya da güçler ittifakı, diğer güce ya da güçler ittifakına karşı üstünlük sağlamak zorunda ise o zaman Orta Doğu'yu kontrol altında bulundurmamak zorundadır, çünkü Orta Doğu birkaç kapıyı birden açan bir anahtar yani bir maymuncuk işlevindedir⁵⁶.

Orta Doğu'nun tarihten günümüze jeopolitik önemini vurgulanırken bölgenin XV. yüzyılda deniz yollarının bulunmasıyla, kıtalararası ulaşımdaki azalan öneminin XIX. yüzyılın ikinci yarısında Süveyş Kanalı'nın açılması ile yeniden eski durumuna geldiği de gözden kaçırılmamalıdır. Dünyanın en önemli su yolları olan Türk boğazları, Süveyş Kanalı, Kızıl Deniz, Bab-el Mendep Boğazı, Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi Orta Doğu bölgesinde yer almaktadır⁵⁷.

Orta Doğu'yu dünyanın diğer bölgelerinden ayıran bir diğer özelliği de sahip olduğu büyük tarihin getirdiği kültürel özelliklerdir. Coğrafi konumu nedeniyle Orta Doğu

⁵⁴ Yıldız, s. 27

⁵⁵ M. Güleç, C. Oğuz, *Irak Savaşı Gölgesinde Türkiye Ortadoğu Ülkeleri Ticari İlişkileri*, 2003, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/IRAK/IrakSavasininGolgesinde.pdf>, 15.10.2007

⁵⁶ ibid, s37

⁵⁷ Dedeoğlu, 2002, s.2-3

ticari malların yanı sıra kültürlerin, dinlerin ve medeniyetlerin de alışveriş yaptığı bir alandır. Buraya ticari amaçla gelen insanlar bölgenin eşsiz kültüründen etkilenmekle birlikte bölge halkını da etkilemişlerdir.

Özellikle dinsel anlamda Orta Doğu'nun önemini vurgulanırken Orta Doğu'nun, tarih boyunca kültürlerin buluşma yeri olduğundan hareketle muazzam bir kültürel birikimin oluştuğu yeryüzünün en çarpıcı noktası olma özelliğini kazandığı belirtilmektedir. İnsanlığın en dayanıklı ideolojileri sayılan büyük dinlerin beşiğinin Orta Doğu olmasının bir rastlantı olmadığı Orta Doğu'da tek Tanrılı büyük dinler bölgeye dünyanın en önemli ideoloji deposu olma özelliğini vermekte ve böylece bölge güçlü ideoloji potansiyeli ve rezervleri barındırmaktadır⁵⁸.

Orta Doğu'nun günümüzdeki bir diğer önemli özelliği ekonomik yönden sahip olduğu zenginliktir. Bölgenin XX. yüzyıldaki en büyük önemi, petrol üretimi ile ortaya çıkmış, XX. yüzyılda otomobil sanayisinin gelişmesiyle petrol dünyanın başlıca enerji kaynağı durumuna gelmiştir. Petrolün üretim ve tüketimi uluslararası ilişkilerde yaşamsal bir önem kazanmış ve uluslararası politik ortamın şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu surette Orta Doğu petrolü, Avrupa ile Asya'nın enerji ihtiyaçlarının büyük bölümünü karşılamaktadır⁵⁹.

Literatürde Orta Doğu'nun ekonomik olarak en önemli özelliği petrol olarak belirtilmekteyse de uzun bir geçmişe sahip olan bölge tarih içinde ekonomik anlamda sadece petrol ile değerlendirilmesinin eksik kalacağı düşünülmektedir. Neredeyse bütün büyük medeniyet havzalarının doğduğu ılıman iklim kuşağının merkezinde bulunan bölge, antik dönemden bugüne tarım potansiyeli ve ticaret aktarım hattı olmak bakımından başlı başına büyük bir önem taşımıştır. Davutoğlu'na göre Mezopotamya ve Nil havzalarının tarım toplumunun gelişiminde oynadığı rol, Orta Doğu'yu çöl ve

⁵⁸ Davut Dursun, *Ortadoğu Neresi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995

⁵⁹ Dedeoğlu, 2002, s. 4. Basra Körfezi dünya petrol kaynaklarının yüzde 60'ına sahiptir. İran dünyadaki doğal gaz rezervlerinin yüzde 15'ine sahip olarak dünyada birinci, petrol rezervi bakımından altıncı sıradadır. Irak dünya petrol rezervlerinin yüzde 12'sine sahip olarak dünyada ikinci sırada iken, Suudi Arabistan yüzde 25'lik pay ile dünyanın en çok petrole sahip ülkesidir. Kuveyt dünya petrol rezervlerinin yüzde 10'una, Birleşik Arap Emirlikleri de 98 milyar varil ile yine rezervlerin yüzde 10'una sahiptir. Ömer Arvasi ve Berk Özsalgır, *Ortadoğu, Orta Asya ve kesişen Yollar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul, 2003, s.37-38

kuraklıkla özdeşleştiren modern dönem yaklaşımını önemli ölçüde erozyona uğratmaktadır. Bu bağlamda suyun bir doğal kaynak olarak Orta Doğu'da taşıdığı önemin anlaşılması büyük tarım medeniyetlerinin doğduğu bu havzanın ekonomik tarihi çerçevesinde anlaşılabilir⁶⁰.

Bununla birlikte Orta Doğu bölgesi su kaynakları açısından petrole göre daha fakir sayılmaktadır. Bazı şanslı bölgeler hariç Orta Doğu'nun büyük çoğunluğunda su sorunu vardır, bu nedenle su kaynakları ekonomik ve stratejik bir koz olarak algılanırken her geçen gün azalan su miktarı ve artan nüfus göz önüne alındığında uluslararası politikayı daha fazla etkileme ve hatta savaş nedeni olma potansiyeline sahiptir. Orta Doğu'da su kaynakları deniz, göl, nehir gibi yüzey sularından ve akifer denilen yer altı sularından oluşmaktadır⁶¹.

Özetle Orta Doğu, üç kıtayı birleştiren karayollarının düğüm noktası oluşu ve Avrupa, Asya ve Afrika'ya uzanan demiryollarının Orta Doğu'dan geçmesi nedeniyle jeostratejik bir öneme sahiptir. Bunun yanında, bütün güç merkezlerini ilgilendiren su yolu ve geçitlerinin Orta Doğu'dan kontrol edilebilmesi, üç kıtayı birleştiren hava yollarının üzerinde bulunması ve en önemli stratejik hammadde olan Dünya petrol rezervlerinin 2/3'ün Orta Doğu'da olması, onu dünya ekonomisinin önemli bir bölgesi haline getirir. Burada meydana gelen her sorun petrol fiyatlarına, dolayısıyla tüm hammadde girdi fiyatlarına anında yansır⁶².

Ayrıca, petrol ve doğalgaz akışının en kısa yollardan boru hatları ile bu bölgeden sağlanması, tarihin en önemli ve zengin kültür hazinelerine sahip olması ve turizm açısından büyük önem taşıması ve tek tanrılı üç önemli dinin bu bölgede çıkıp yayılması ve merkezlerinin burada bulunması nedeniyle Orta Doğu her dönemde dünyanın ilgisini üzerinde toplamaktadır⁶³.

⁶⁰ Davutoğlu, 2003: 332

⁶¹ Arvasi ve Özsalgır, 2003, s.38

⁶² Jon B. Alterman, *The Gulf States And The American Umbrella*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 4, No. 4 - December 2000, s.5

⁶³ Cameron S. Brown, *The Shot Seen Around the World: The Middle East Reacts to September 11th*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9Volume 5, No. 4 - December 2001, s.12

2.2 Orta Doğu'da *Real-Politik*: Körfez Savaşı Sonrası Değişen Dengeler

Günümüze dek global ve bölgesel düzeyde süren sorunların ve meydana gelecek gelişmelerin, yakın gelecekte Orta Doğu'nun yeniden şekillendirilmesinde etkili olacağı açıktır. Örneğin, Körfez Savaşı'nın Orta Doğu'da köklü değişikliklere yol açtığı, dengeleri sarstığı, devlet politikalarında değişikliklere neden olduğu bir gerçektir. SSCB'nin dağılmasının akabinde ABD gücünü bu savaşla perçinlemiştir. Görünürde bu durum bölgede Suriye, İran, Irak gibi "radikal" olarak tanımlanan rejimleri zayıflattıysa da, Sovyet desteğini yitiren bu rejimleri Batı'nın, özellikle ABD'nin dışlaması, onların kendi olanaklarıyla ayakta kalma becerilerini artırmalarına, bir anlamda güçlenmelerine olanak sağlamıştır. Geçmişe oranla daha bağımsız hareket etme olanağı elde eden bu devletler, bölgesel güç olma çabası içine girmişlerdir⁶⁴.

Dış politikası jeopolitik konumundan oldukça etkilenen Suriye'nin politikalarına dayanak oluşturan Verimli Hilal, Suriye'nin üzerinde hak iddia ettiği bir coğrafi bir alanı tanımlar. Suriye bu iddia ile, bugünkü ülke sınırlarını kabul etmediğini ve bu sınırların ülkedeki toplumsal çalkantıların ve etnik çatışmaların tarihsel arka planını oluşturduğunu ileri sürmektedir. Hedeflerini destekleyecek pan-Arabist ve anti-statükocu tarihsel rasyonellik ve jeopolitikten yoksun olmasına rağmen Suriye, 1930'lardan beri farklı rejimler altında siyasal yaşamını, Verimli Hilal bağlamında oluşturulan politikalar biçimlendirmektedir⁶⁵. Bu sayede Suriye'de iktidarı elde tutan hakim güçler siyasal-toplumsal alanı denetleyebilme olanağı yaratmışlardır. Suriye, bu bağlamda Baas hareketi ile Irak üzerinde kısmen etki yaratmışsa da, Lübnan, İsrail, Filistin ve Ürdün üzerinde böyle bir etki yaratamamış ve bu ülkeler Büyük Suriye politikasına karşı çıkmışlardır; bu nedenle, bu ülkeler üzerinde etki oluşturacak her türlü yola başvurmak, Suriye için daima önemli olmuştur. Daha doğrusu, Suriye gerçekte, Lübnan, İsrail ve Ürdün'ü egemen bir devlet olarak hiçbir zaman görmemiştir.

⁶⁴ Yıldız, *Global...* s.30

⁶⁵ Daniel Pipes, *Greater Syria: The History of an Ambition*, New York and Oxford, Oxford University Press, 1990, pp.38, 190-193 iç. Yıldız, *Global...* s.31

1948'den beri Suriye, bu ülkeler üzerinde denetim kurmaya çalışmış, 1970'de Ürdün'ü işgal etme girişiminde bulunmuş, 1976'da da Lübnan'ın topraklarının büyük kısmını işgal ederek bu ülke üzerinde hakimiyet kurmuştur. Bu işgalin hemen sonrasında kendisine bağlı Filistinli gruplar oluşturmuş ve Lübnan dışında FKÖ üzerinde kontrolü sağlamak için bazı bölgeleri işgale yönelmiştir. Bugün sürgündeki Filistinliler ile Suriye ve Lübnan'daki Filistinli gruplar büyük ölçüde Suriye'nin kontrolü altındadır. Eski Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad ve diğer Suriyeli liderler Filistin'e "güney Suriye" demekte, Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin haklarını gerçekte kabul etmemekteydiler⁶⁶.

Filistinlilerin İsrail'e düşmanlığı ve savaşları ise, Suriye'nin ulusal çıkarları bağlamında desteklenmektedir. Bu bağlamda Suriye- İsrail rekabeti, Arap-İsrail çatışmalarından görece bağımsızdır. Bu açıdan bakıldığında, İsrail'i bölgesel aktör konumuna yerleştirecek geniş kapsamlı bir Orta Doğu barışı, Suriye açısından kabul edilemez olarak yorumlanmıştır⁶⁷.

Kuruluş yıllarından bu yana İsrail, Suriye ve Ürdün, Lübnan ile Filistin üzerinde hakimiyet kurma rekabeti içindedirler. ABD, Suriye'nin bu hedeflerini gerçekleştirmesinin önünde halen önemli bir engel oluşturmakta; Mısır ise, ABD ya da potansiyel olarak Suudi Arabistan'ın koruması altında bir Filistin devletinin kurulmasını, Suriye'nin Filistin kartını kullanmasının engellenmesini ve bu halk üzerinde Suriye'nin kurduğu kontrolün kaldırılmasını istemektedir⁶⁸.

Günümüzdeki mevcut siyasal durum Suriye, İran ve Irak gibi ülkeler için pek iç açıcı olmadığı kadar, bölgesel istikrarın sağlanması açısından da yeterli değildir. Şöyle ki, bugün bölgede var olan durumun değişmesi kaçınılmaz olduğu kadar sorun bu değişimin ne yönde olacağı konusunda düğümlenmektedir. Arap ülkeleri ile İsrail arasında uzlaşmanın sağlanması, İran ve Suriye'yi derinden etkilemektedir. Arap-İsrail

⁶⁶ Yaakov Amidror, *The Hizballah-Syria-Iran Triangle*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 11, No. 1, Article 1/11 - March 2007

⁶⁷ Yıldız, s.32

⁶⁸ Cameron S. Brown, *The Shot Seen Around the World: The Middle East Reacts to September 11th*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9Volume 5, No. 4 - December 2001

çatışması Suriye'ye Arap dünyasında liderlik kapısını aralarken, bu çatışma olmadan Suriye'nin radikal tavrı, Arap dünyasında liderlik yarışında ek bir avantaj getirmemektedir⁶⁹.

Bölgede önemli kriz alanlarından birisi olan Basra Körfezi, stratejik anlamda İran, Irak ve Körfez ülkelerinin ayaklarını oluşturduğu bir üçgendir⁷⁰. Üçgenin üçüncü ayağını Tahran ve Bağdat'ın saldırılarına maruz kalan ve daha zayıf olan Körfez Arap monarşileri oluşturmaktadır.

Körfez'de yer alan Arap monarşileri siyasal statülerini koruyabilmek için üç temel strateji izlemektedirler:

- “Sözlü ve mali desteklerle Körfez üzerinde güç ve rekabet mücadelesinde bulunan devletleri yatıştırma,
- İran ve Irak'a karşı müttefiklerle işbirliği yapma,
- Dış koruma sağlama”⁷¹.

Silahlanma çabalarına ve bir savunma ittifakı olarak Körfez işbirliği Konseyi'nin varlığına rağmen bu ülkeler gerçek anlamda kendilerini savunma kapasitesine sahip değildir. Bu ülkeler daima ihtiyatlıdır, sallantıda olan egemenliklerini sürdürme yönünde yoğun çaba harcamaktadırlar, örneğin, Irak'ın 1958 ve İran'ın 1979 rejim değişiklikleri arasında Körfez Arap devletleri, pan-Arabizmi desteklemişlerdi; bu dönemde İran Şahı bu ülkelerdeki rejimlere destek vermesine rağmen Körfez Arap devletleri Irak'a yüklü çekler göndermeyi ihmal etmemişlerdi. 1979'dan 1990'a kadar da, bu ülkeler, radikal İslamcı İran'dan korunmak için Irak'a yardım etmişlerdir⁷².

⁶⁹ Bu durumda önümüzdeki dönemde Suriye'nin Mısır ve İran ile birlikte üçüncü bir güç olabileceğini, belki de çıkması her an olası iç çatışmalardan dolayı konumunun daha da zayıflayacağını ileri sürmek mümkündür. Yıldız, s.34

⁷⁰ ibid, s.35

⁷¹ ibid, s.35

⁷²Anthony H. Cordesman, *Bahrain, Oman, Oatar and the UAE*, Colorado, Westview Press, 1997, pp.115-119 iç. Yıldız, s.33

Körfez Savaşı sonrasında Irak'ın zayıflamasını fırsat bilen İran, Basra Körfezinde hakim güç olma yollarını aramaktadır. Körfez bölgesinde askeri gücünü ve etkinliğini artıran İran aynı zamanda "İslami Devrim" için Körfez monarşilerindeki İslamcı hareketleri desteklemektedir. Diğer yandan da, Körfez monarşilerini kendi koruması ve denetimi altına alma çabası içindedir. Arap-İsrail görüşmelerine karşı çıkan ve Orta Doğu Barış Süreci ile Batı'nın bölgede hegemonyasını perçinleyeceğini düşünen İran, Arap ülkelerindeki Şii azınlığı kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktadır. Bugün kısmen de olsa, İslami rejim modeli, Arap monarşilerine karşı muhalifler için cazip hale gelmiş bulunmaktadır⁷³.

1990'da Kuveyt'in Irak tarafından işgalinden sonra bu bölgedeki güç oyunu daha tehlikeli hale gelmiştir. İran-Irak savaşında Körfez ülkelerinin Bağdat'ı desteklenmeleri ve milyarlarca dolarlık yardım vermelerine dayalı yatıştırma politikaları, Irak'ın bu ülkelere yönelik yayılmacı politikalarını ortadan kaldırmamıştır. Irak-İran savaşının ardından Şii, Kürt ve diğer muhalif grupları denetime aldıktan sonra Kuveyt'i ilhak etme girişiminde bulunan Saddam Hüseyin'in, her ne kadar Arap milliyetçiliğini savunduğunu söylese de Basra Körfezi'nde güçlü bir konum elde etmeyi amaç edindiği söylenebilir⁷⁴.

Irak'ın gerek bölgede gerekse Basra Körfezinde hegemonya kurma gücünü yitirmesine yol açan ve bir çok farklı nedeni içinde barındıran Körfez krizi, bir anlamda pan-Arap milliyetçiliğinin de test edilmesine olanak vermiştir. Bazı Arap ülkelerinde kamuoyu Saddam'ı desteklerken, Irak ile rekabet içinde olan Arap devletleri ise Irak'ın gücüne darbe vurulmasına sıcak bakmışlardır. Körfez krizi ile Arap dayanışması, islami kardeşlik ya da Filistin sorununun Arap davası olması rafa kalktı; İran ile Irak'ın Suudi Arabistan ve Kuveyt'teki çıkarları gündeme gelmiştir⁷⁵.

⁷³ Robert J. Lieber, *U.S. Middle East Policy In The Clinton Second Term*, The Middle East Review of International Affairs Volume 1, No. 1 - January 1997

⁷⁴ Gerd Nonneman, *Iraq, the Gulf States and the War: A Changing Relationship, 1980-1986 and Beyond*, London, Itacha Press iç. Yıldız, s.35

⁷⁵ Robert J. Lieber, *U.S.-Israeli Relations Since 1948*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 2, No. 3 - September 1998

ABD desteğini sağlamayı uzun zamandan beri hedefleyen Körfez Arap monarşileri, bu hedeflerine Körfez Savaşı ile ulaşmışlardır. Körfez krizinden önce ABD'nin Körfez monarşilerini silahlandırma çabaları ve tanker konvoylarını İran saldırılarına karşı koruma gerekçesi ile deniz kuvvetlerini görevlendirmesi, ABD'nin Basra Körfezi'ne ilgisinin göstergeleridir⁷⁶. Körfez monarşileri açısından ABD-İsrail ilişkileri, ABD ile ilişkileri açısından sorun ya da engel değildi; bu rejimler açısından esas olan, varlıklarını sürdürmelerini garanti edecek şekilde ABD ile sıkı bir işbirliği içine girmekti. Bu ülkeler, ABD'nin, 1980lerde sertleşen, Körfez'de güçlü bir konuma ulaşan ve aynı zamanda Irak'a karşı da güçlenen İran'ı da vurmasını istemekteydiler⁷⁷.

Savaş sonrasında değişen dengeler ve muhalif hareketlerin gelişmesi, eski yönetim biçimlerinin siyasal mevcudiyetlerinin sürmesine rağmen Körfez Arap ülkelerini reform süreci içine itmiştir. Radikal İslamcı hareketlerin tehdidi altındaki Körfez monarşileri (Umman, Katar, BAE) bir yandan İran ile ilişkilerini geliştirirken, Suudi Arabistan'ın kontrolünden ve İran'ın etkisinden kurtulmak için de İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye ağırlık vermeye başladılar. Bu siyasal davranış Orta Doğu'da gerçek politikanın, ideolojik istekler temelinde yükselmeyen politikalar üzerine inşa edildiğini göstermesi açısından önemlidir.

2.3 Orta Doğu'da Realizmin Geri Dönüşü: Büyük Orta Doğu Projesi ve ABD'nin Orta Doğu Politikası

Çok taraflı bağımlılığı savunan Keohane ve Nye'e göre, II. Dünya Savaşı sonrasında ülkeler arasında karşılıklı etkiye dayanan yoğun ilişkiler hüküm sürmekte ve kuvvet kullanımı gündeme gelmemektedir. Kuvvet kullanımı devletlerin en öncelikli başvuru aracı olmaktan çıkmış buna karşın devletin hayatta kalmasını sağlayan hayati bir araç olarak kalmaya devam etmiştir. Buna karşın gücün bir politika aracı veya amacı olarak

⁷⁶ ibid

⁷⁷ Bu temelde ABD politikası 1991'de Şam Deklârasyonu Körfez Arap devletlerine Mısır ve Suriye'nin koruma desteği vermesi ile belirginleşmiştir. Ancak, Suudiler ve Kuveytliler, Kahire ve Şam'ın desteğine güvenmemekteydiler; bu iki ülkenin stratejik hedefleri doğrultusunda hareket edeceklerini ve bu temelde Körfez bölgesinde etkinlik kurma çabasında olduklarını düşünüyorlardı. Bu kaygılar içinde olan Körfez Arap ülkeleri Mısır ve Suriye'nin korumasından daha çok, paralarıyla ABD gibi daha iyi bir koruyucu tutmak istemişlerdir. Yıldız, s.36

benimsenmesi, gittikçe önem kazanan başka hedeflere (ekonomik ve ekolojik vb.) ulaşmak için çoğu zaman uygun görülmeyen bir yöntemdir. Bununla beraber bir çok konuda ilişki içinde bulunulan bir ülkeye karşı, herhangi bir konu nedeniyle kuvvet kullanmak büyük bir olasılıkla diğer pek çok konuda kurulması olası yararlı ilişkileri kesintiye uğratacaktır. Diğer bir deyişle, kuvvet kullanımının pek çok defa güvenlikle ilgili olmayan konular üzerinde hayli pahalıya mâl olan etkileri vardır ve buna ek olarak, Batı demokrasilerinde, uzun süren askeri çatışmalara karşı güçlü bir kamuoyu muhalefetinin olduğu söylenebilir⁷⁸.

Uluslararası ilişkilerde geleneksel realist doktrine göre uluslararası sistem yapısı gereği anarşik olup, aktörler arasındaki rekabet güce dayalıdır ve bu karmaşık mücadele ortamı içerisinde devletlerin temel amacı hayatta kalmaktır. Bu bakış açısıyla bakıldığında askeri ve güvenlik konuları devletler açısından en önemli konulardır. Buna karşın ekonomik veya kültürel konular ikincil bir öneme sahiptir veya önemsiz politikalardır.

Realizm bu bağlamda devletleri güç peşinde koşan aktörler olarak tanımlamışlardır. Böyle bir ortamda uluslararası örgütlerin, uluslararası politikada çok az bir öneme sahip olduğu varsayılmaktadır. Bu itibarla uluslararası örgütler, dünya politikasında, devletlerin iradeleri ile şekillenmekte veya devletler arası ilişkilerde çok az bir öneme sahip olmaktadır. Ancak Keohane ve Nye'a göre, pek çok konunun öyle veya böyle birbirine bağlı olduğu, uluslararası veya hükümetlerötesi ortaklıkların kurulduğu bir dünyada, uluslararası örgütlerin siyasi pazarlıktaki potansiyel rolü önemli ölçüde büyümüştür. Özellikle de uluslararası gündemin oluşturulmasında katalizör görevi, ülkeler arasında siyasi işbirliğinin kurulmasında bir ortam sağlama ve zayıf devletler arasında bir bağlantı görevi üstlenir⁷⁹.

Orta Doğu'nun tarihi, bu noktada bu tür teorilerin gerçeğe dönüştüğü veya en azından bir noktada uygulama sahası bulabildiği bir tarihten çok savaşların ve büyük güçlerin stratejik hamlelerinin tarihidir, ülkeler de tıpkı realizmin öngördüğü gibi bu hamlelerin yapıldığı bir satranç tahtası gibidir. Bu durum, geçtiğimiz yüzyılda Dünya Savaşları ve Soğuk Savaş dahil tüm dönemlerde acılar ve kanla perçinlenmiştir. Geleneksel realizmin

⁷⁸ Tayyar ARI, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çalışma. Hegemonya. İşbirliği*, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2002, ss. 5

⁷⁹ ibid, s.6

güce ilişkin argümanlarını son on yılda tekrar içselleştiren ABD, "Büyük Orta Doğu Projesi"yle, Orta Doğu'ya özgürlük getirmeyi ve bölgeyi demokratikleştirmeyi hedef aldığını ileri sürmektedir. Irak Harekatı, yeni "Önleyici Saldırı" veya bir başka deyişle "Önleyici Vuruş" doktrini uzantısında gerçekleştirilmiştir. Hedef, Irak'ı özgürleştirmek ve kitle imha silahlarını bulup yok etmek olarak açıklanmıştır. Sözkonusu siyasal hedefler, ABD'nin küresel güvenlik stratejisi içinde ele alınmaktadır⁸⁰.

Soğuk Savaş sonrası, Orta Doğu'da etkin olan güçlerin araç-amaç bütünselliğini sağlayarak, yeni bir proje ile ortaya çıkmaları kaçınılmaz olmuştur. Çünkü ekonomik, siyasal, sosyal, hangi açıdan bakılırsa bakılsın Körfez Savaşı sonrası gelişmeler, ABD ve diğer büyük güçler için "Süper Güç" olgusuyla uyuşmayan bir eğilim göstermektedir⁸¹.

Büyük Orta Doğu Projesi'nin neredeyse tüm Orta Doğu'da dönüşüm yapılarak yaşama geçirilmesi planlanmaktadır. Sözkonusu projenin ilanında sözü edilen dönüşümün ilan edilmiş olduğu dönemde aslında çoktan başlamış olduğu görülmektedir. Başta Irak olmak üzere BOP kapsamında görülen çeşitli ülkelerde terör ve istikrarsızlık yaşanmaktadır.

2.3.1 ABD'nin Orta Doğu'daki Hedefleri

ABD'nin Orta Doğu politikası üç faktör tarafından belirlenmektedir. Birincisi Petrol, ikincisi güvenlik ve üçüncüsü de Filistin topraklarıdır. ABD'nin bölgeye yönelik politikalarında belirleyici bir rol oynayan Petrol faktörü ile petrolün ABD denetiminde Batı Pazarlarına ulaştırılması, ABD için önemli bir politikadır. Ancak, ABD'nin Orta Doğu politikasını etkileyen ve bazen de belirleyen diğer bir etkende İsrail'in güvenliğidir. Bu noktada ABD dış politikasının, ülkedeki Yahudi lobisinden ciddi şekilde etkilendiği söylenebilir⁸².

⁸⁰ Ali İhsan Gürler, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini*, İstanbul: IQ Yayıncılık, 2005

⁸¹ Daniel Pipes and Mimi Stillman, *The United States Government: Patron Of Islam?*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 6, No. 1 - March 2002

⁸² Cameron S. Brown, *The Shot Seen Around the World: The Middle East Reacts to September 11th*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9 Volume 5, No. 4 - December 2001, s.8

ABD'nin II. Dünya Savaşı'na kadar Orta Doğu ile ilgili olarak ciddi bir politika geliştirmedeği görülmektedir⁸³. Bu dönemde Petrol arama ve taşınması ile ilgili olarak önemli anlaşmalar yapılmışsa da, Orta Doğu'da etkin olan ülkeler İngiltere ve Fransa olmuştur. Bu dönemde İngiltere ile birlikte hareket eden Yahudi liderler İngiltere'nin 1939'da yayınladığı Beyaz Bildiri yasası (kısaca Beyaz bildiri veya MacDonald'ın Beyaz Kitabı) ile Filistin'e Yahudi göçüne kısıtlama ve toprak alımına sınırlama getirmiştir. Bu gelişme üzerine Yahudi liderler, 1922 yılından beri ilişkide oldukları ABD' nin politik gücü ile, Beyaz Bildiri'nin iptalini sağlamaya ve savaştan sonra tatbiki konulacak Yahudi devletleşmesine karşı çıkan İngiltere üzerinde bir ABD baskısı oluşturmanın yollarını aramaya başlamışlardır⁸⁴.

Nitekim ABD mali kaynak bakımından Yahudi davasına gerekli yardımları yapmaktaydı; ancak, politik olarak bölge hala İngiltere'nin kontrolünde kalmıştır. Savaşın sonlarına doğru Yahudiler yürüttüğü faaliyetler sonucu hem ABD kongresinde hem de ABD kamuoyunda önemli zaferler elde etmişlerdir. Sıra Beyaz Saraya gelmiştir, çünkü Roosevelt Filistin toprakları ile ilgili olarak Yahudiler lehine bir söz vermekten kaçınmıştır. Roosevelt' Filistin sorununa bir Arap-Yahudi ortak çözüm yolunun araştırılmasında fayda bulunduğunu savunmuştur. Nitekim Filistin'de bir Yahudi yurdunun kurulması talebiyle Başkan ile Yahudi liderler arasında 1942 yılının sonlarında yapılan bir toplantıda Başkan, harekete olan genel sempatisini ifade etmekle birlikte, bir kez daha Siyonizm'e taahhütte bulunmaktan kaçınmıştır⁸⁵. Roosevelt döneminde ABD, Arapların da dahil olduğu bir plan çerçevesinde soruna bir çözüm bulunmasını benimsemiştir. Ancak Yahudilerin Kongre ve kamuoyu üzerinde güçlü bir lobi faaliyetleri yürütmeleri ve ABD'nin savaştan sonra Orta Doğu politikası değişmiştir (çünkü savaştan galip çıkan ABD ile Sovyetler Birliği arasında ciddi bir rekabet başlamıştır.) Bu durumun yanısıra ABD'de yoğun bulunan Yahudi nüfusu da (yaklaşık 2 milyon seçmen) ABD'nin sorun karşısındaki tutumunu Yahudiler lehine değiştirmesine yol açmıştır⁸⁶

⁸³ Jon B. Alterman, *The Gulf States And The American Umbrella*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 4, No. 4 - December 2000, s.1

⁸⁴ Robert J. Lieber, *U.S.-Israeli Relations Since 1948*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 2, No. 3 - September 1998, s.11

⁸⁵ Lieber, *US- Israeli...*, s.2

⁸⁶ *ibid*, s.3

Roosevelt'in ölümünden sonra başkanlığa gelen Truman ile birlikte ABD, Yahudiler lehine politikalarında ciddi değişikliğe gitmekteydi. ABD'nin bu radikal değişikliğinin altında yatan nedenlerden biri de ülkede her geçen gün etkisi ve gücü artan Yahudi lobisinin büyük etkisi olmuştur. Truman'dan önce ABD ile Yahudi liderler arasında bazı ilişkiler kurulmuş olmakla beraber, ABD'li başkanlar tek taraflı olarak Yahudilere devlet teminatı vermekten kaçınmışlardır. Ancak, ABD'de yaklaşan seçimler, Yahudileri harekete geçirmişti. Yahudiler ülkede bulunan nüfuslarını bir seçim pazarlığı olarak iyi kullanmışlardır⁸⁷. Zira 1945 'e kadar birçok eyalet meclisinde Yahudiler lehine kararlar almayı başarmışlardı. Yaklaşan seçimlerin de etkisi ile Demokrat başkan adayı Truman, Yom Kippur gününde yaptığı açıklamada "Filistin'e göçün hızlandırılmasının ve bir Yahudi devletinin vakit geçirilmeden kurulmasının gerekliliğine" işaret etmiştir.

Başkanlığa gelmesinden hemen sonra Yahudi Hahamlar tarafından ziyaret edilen Truman, bu ziyaretler esnasında Siyonist davaya olan bağlılığını artırdı. Nitekim 1945 yazında Siyonistlerin Truman üzerindeki nüfuzu bariz bir hale geldi. 31 Ağustos'ta Başkan, İngiliz Dışişleri Bakanı Attlee'den Filistin'e 100.000 Yahudi mülteciyi kabul etmesini isteyerek siyonizm yararına ilk olumlu adımını attı. İngiltere ile yapılan görüşmeler sonucunda Başkan, mültecileri Filistin'e taşımının mali sorumluluğunu ABD'nin üstlenebileceğini ilan etmiştir. Bu gelişmelerden sonra ABD hızlıca siyonizmin etkisi altına girmeye başlamıştır. Savaştan sonra Filistin sorunu ile doğrudan ilgilenmeye başlayan ABD'nin sorunun BM'ye getirilmesinden itibaren, BM üyesi devletleri Yahudiler lehine politikalarını değiştirmesi için zorladığı görülmüştür.

Bilindiği üzere ABD II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetlerin Avrupa ve Orta Doğu'daki etkisini kırmak için bazı kararlar almıştır. Bunlardan en önemlisi Truman Doktrindir. Nitekim ABD'nin İsrail'i desteklemesinin bir diğer nedeni de Sovyetlerin Orta Doğu'yu etkisi altına almasına engel olmaktır. ABD bir yandan İsrail'in Arap Devletleri tarafından ortadan kaldırılmasını engellemeye çalışırken diğer yandan da Araplarla İsraililer arasında bir uzlaşma ortamı yaratıp bu iki kesimi de Sovyetlere karşı kullanmaktadır. Diğer bir deyişle ABD'nin İsrail'i desteklemesinin bir diğer nedeni de Sovyetlerin, İngiltere'den kaynaklanan boşluğu

⁸⁷ Daniel Pipes and Mimi Stillman, *The United States Government: Patron Of Islam?*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 6, No. 1 - March 2002

(Orta Doğu'da) doldurmaya çalışmasıdır. Truman Doktrini'nden sonra ABD Eisenhower Doktrini ile Orta Doğu'nun Sovyet etki alanına girmesini engellemek için her türlü yöntemi kullanacağını ortaya koymuştur. İsrail ABD'nin Orta Doğu politikaları için köprü başı konumuna yükselmiştir⁸⁸.

I. Arap-İsrail Savaşı ile birlikte ABD'de yaşayan Yahudiler hem Kongre hem de Beyaz Saray üzerindeki baskılarını artırmışlardır. Savaş esnasında ABD'nin İsrail'e daha fazla yardımcı olması üzerinde duran Yahudiler, ABD'nin bir yandan İsrail'e Yahudi göçünü desteklemesini ve diğer yandan da İsrail'e ekonomik yardımda bulunmasını umut etmişlerdir. Cumhurbaşkanı Weizmann ile Başbakan Gurion ABD'nin İsrail'e yardımda bulunması için doğrudan Başkana başvurmaktaydılar. ABD'nin sağlamış olduğu ekonomik yardımlar sayesinde İsrail, her türlü silahı temin edebilirken, Araplar ne Sovyetlerden ne de ABD'den böyle bir imkan elde edebilmişlerdir. Diğer bir bakış açısıyla ABD bir yandan ekonomik yardımlarda bulunarak İsrail'in silah ihtiyacını gidermeye çalışırken diğer yandan da İsrail'e Yahudi göçünü sağlamaya çalışmaktaydı. Savaş aylarında devam eden ABD yardımları sayesinde İsrail Arap kuvvetleri karşısında büyük bir üstünlük elde etmiştir. Savaştan hemen sonra da Yahudiler Kongre üzerindeki etkilerini kullanarak ABD'nin İsrail Devletine verdiği desteği artırmaya çalışmışlardır⁸⁹.

1950'den sonraki süreçte ise ABD merkezli Yahudi örgütleri, İsrail ile Birleşik Devletler arasında özel bir ilişkinin kurulmasını sağlamışlardır. Bu özel ilişki ABD'nin her türlü koşulda İsrail'i desteklemesi anlamına gelmekteydi. Nitekim bu tarihten sonra ABD İsrail'e yaptığı ekonomik yardımları artırırken, İsrail'in askeri yapısını güçlendirmek için askeri yardımlarını da artırmıştır. ABD ile İsrail arasında ki ilişki Süveyş Savaşı'ndan sonra, bölgedeki tüm ilişkileri etkileyecek bir konuma ulaşmıştır. Bu dönemden itibaren ABD, Orta Doğu'da en etkili devlet haline gelmiştir.

Günümüzde ABD, Orta Doğu'da demokrasiyi geliştirmenin terörizmle savaşın kazanılmasına yardımcı olacağını düşünmektedir. 3 Kasım 2003'te Powell, Orta Doğu'da özgürlüğün yayılması için kaçınılmaz olan sekiz konu bulunduğunu, Amerikan

⁸⁸ Lieber, US-Israeli..., s.6

⁸⁹ Alterman, s.14

politikasının, insan onurunu ilgilendiren bu ilkeler üzerinde ısrarcı olacağını ileri sürmüştür⁹⁰.

Bush Yönetimi, resmi söylem gereği terörizmi kaynağında yok etmek amacıyla yola çıkmıştır. Nitekim Başkan George W. Bush, "ABD önderliğindeki terörizme karşı savaşta, demokrasi inşa etmek merkezi rol oynayacak" şeklinde açıklama yapılmıştır. Büyük Orta Doğu Bölgesi'nde terörizmin kaynağı olarak radikal İslamcılar hedef alınmıştır. Ancak izlenecek yöntem konusunda Avrupalılarla görüş farklılıkları bulunmaktadır⁹¹.

ABD, ilk hedef olarak Saddam'ı seçmiştir. ABD'ye göre, Orta Doğu'nun en önemli diktatörü Saddam'ın savaşıarak hızla iktidardan uzaklaştırılması gerekmektedir⁹². Büyük Orta Doğu Projesi'nin de zaten resmi olarak gündeme ilk gelişi Bush yönetimi 2004 yazına rastlamaktadır. G-8, NATO ve AB Zirvelerinde projeye destek aranmıştır. 1975 yılında, aralarında SSCB ve ABD'nin de bulunduğu ve 35 ülke tarafından imzalanan "Helsinki Senedi" gibi "Büyük Orta Doğu Projesi"nin de demokrasinin geliştirilmesini ve iyi yönetişimi önerdiği anlatılmıştır. Sözkonusu projenin, eğitim ve bilgiyle bölgenin kalkındırılması, ekonomik fırsatlar yaratması hedeflenmektedir. Buna karşın, her destek arayışında, özellikle AB tarafından, ABD'nin Filistin-İsrail Sorunu'nu çözmeksizin bölgede dönüşüm yapmasının zor ve hatta olanaksız olacağına ilişkin inanç dile getirilmiştir⁹³.

Bölgede İran'dan kaynaklanan kitle imha silahı tehdidinin sürdüğüne yönelik kuvvetli bir inanç bulunmakla birlikte ABD'nin stratejik amaçlarıyla Arap Dünyası'nda ve

⁹⁰ Sözkonusu sekiz ilke şunlardır: Hukuk, devletin gücünün sınırlandırılması, düşüncenin özgürce açıklanması, inanç özgürlüğü, adaletin eşit dağıtımı, kadınlara saygı, dinsel ve etnik hoşgörü, özel mülkiyete saygı. Bob Woodward, *Bush at War*, New York, 2002, s.83

⁹¹ Washington Post'a konuşan bir yetkilinin; "Helsinki'nin Avrupa'yı bir araya getirdiğine ve SSCB'nin yıkılışında önemli rol oynadığına ilişkin bir inanış vardır. Aynı şekilde Büyük Orta Doğu Projesinin de İslamcı aşırılığın ortadan kalkmasına yardımcı olacağı beklentisi bulunmaktadır" şeklindeki açıklaması ABD'nin beklentisini yansıtmaktadır. L. Young, "The Winds of War: Democratizing the Middle East; Drawing the Line in the Sand", *The Modern Tribune*, 28 Mart 2004

⁹² Zamanla Başkan Bush da hemen müdahale isteyen "önleyici vuruş (preemptive strike)" doktrinini benimsemiştir. Ali İhsan Gürler, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini*, İstanbul: IQ Yayıncılık, 2005

⁹³ Kemal Evcioglu, *Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Orta Doğu Projesi*, Umay Yayıncılık: İstanbul s.142-143

özellikle de Güney Körfez ülkelerinin bakışı arasında varolan farklılık giderek artmaktadır⁹⁴.

İran'ın dönüşümü için askeri saldırı seçeneği günümüzde de sık gündeme gelmektedir. İran'da "Kitle İmha Silahı" bulunduğu ve bunun Orta Doğu'ya tehdit olduğu gerekçesi öne sürülerek İran'a angaje olma sürecinde izlenen psikolojik savaşın şiddeti giderek yoğunlaştırılmaktadır. İsrail yetkilileri de İran'a bir müdahaleden söz eder olmuşlardır. İran'ın nükleer çalışmalarını durdurması istenmektedir⁹⁵.

Bununla beraber ABD'nin yeni Orta Doğu yöneliminin "uygarlıklar çatışması" olarak ortaya atılan teorinin bir uzantısı olduğu şeklinde söylemler de vardır. Steven Simon, ABD'nin Orta Doğu ilgisinin "uygarlıklar çatışmasının" uzantısında gerçekleştiğini öne sürmektedir. Simon'a göre, teoride uygarlıklar arası ilişkiler iç içe geçmiştir, çatışma yoktur, çünkü alaşimsız uygarlık yoktur⁹⁶. Buna karşın, Asya ve Avrupa uygarlıkları arasında farklılıklar çoktur. İslam Dünyası ile de büyük görüş ayrılıkları vardır. İslam Dünyası'nın içinde bile, aynı mezhepten olan ancak farklı ülkelerde yaşayan Müslümanlar arasında farklar bulunmaktadır. Örneğin, Endonezyalılar Suudilerden çok farklıdır. Endonezyalı ve Malezyalı politik partiler genellikle ılımlıdır. Suudilerin yönetimi aşırı dinci ve serttir. Kadınlar, Katar ve Türkiye'de, Yemen'de olduğundan çok daha fazla haklara sahiptir⁹⁷.

Bazı yazarlara göre Büyük Orta Doğu Projesi bir geçiş dönemi projesidir. ABD'nin, çoklu kuşatma stratejisini temel alarak, Orta Doğu ve Avrasya'nın zengin kaynaklarını kontrol edeceği noktalara fiilen yerleşmesi için bina edilmiştir. Sözkonusu proje, 10 yıl kadar kısa bir süre sonrasında, XXI. yüzyılın güçler rekabeti çerçevesinde, ABD'nin

⁹⁴ Körfez'deki askeri dengeleri ve kitle imha silahlarını inceleyerek rapor düzenleyen Profesör Anthony H. Cordesman yönetimindeki "CSIS Orta Doğu Programı" konuya Amerikalılar açısından nesnel bir bakış getirmekte ve proje konusunda ABD'ye yöneltilen eleştirileri yanıtlamaktadır. Bir uluslararası stratejik çalışmalar merkezi olan CSIS, Orta Doğu Programı'nda hazırlanan bu raporlarda; ABD'nin "güç projeksiyon yeteneği (Power Projection Capability)" ile İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt gibi ülkeler incelenmekte; Bahreyn, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Körfez ülkelerinin kapsamlı çözümlenmeleriyle, askeri gücü ve güvenlik açısından durumları ortaya koyulmaktadır. "Gulf and Greater Middle East for Trends and Strategy", www.csis.org/mideast/online.htm , 12.09.2007

⁹⁵ *Is 2004 the Year of the Greater Middle East?*, www.csis.org, 12.09.2007.

⁹⁶ S. Simon, *Unavoidable Clash of Islam and the West?* , www.randcorporation.org, 12.09.2007

⁹⁷ ibid

uygun stratejik konumlanmayı tamamlamasına yardım edecektir. Bu görüşe göre, Soğuk Savaş sonrasındaki yeni rakip güçler, Çin ve Rusya'nın başını çektiği ve Asya'da şekillenen Şangay İşbirliği Örgütü ile Avrupa Birliği'dir. Bu iki büyük oluşum, ABD hegemonyasını tehdit etmektedir⁹⁸.

Büyük Orta Doğu Projesi'nin ardında ABD, Avrupa ve Japonya'nın gereksinim duydukları petrolün yüzde 60'ını Orta Doğu'dan temin etmeleri yatmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu, Orta Doğu petrol rezervleri 40 milyar ton olarak tahmin edilmiştir. Bugün, dünyada üretilen enerjinin yüzde 60'ının petrolden elde edildiği gözönüne alınırsa, dünyada sarf edilen toplam enerjinin büyük bölümünün Orta Doğu ülkelerinden elde edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu da sanayileşmiş ülkelerin bu bölge ile ilgilenmelerinin gerekçelerinden birini açıkça ortaya koymaktadır⁹⁹.

2.3.2 Büyük Orta Doğu Projesi ve Lübnan

Orta Doğu'nun jeopolitik denklemine Lübnan'ın da dahil edilmesiyle hem çıkar ilişkileri hem de bölgede her daim devam eden çatışmalar içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Coğrafi konumu, karmaşık iç yapısı ve dış bağlantılarıyla Lübnan'daki gelişmeler bölgenin tümünü etkilemektedir. 2006 Lübnan Savaşı bir kez daha Lübnan'ı Orta Doğu politikasında ön plana taşımıştır. Gerek savaşın, gerekse Lübnan politikasında o zamandan beri derinleşerek devam eden krizin Lübnan'ın ötesine geçen etkileri vardır. Özellikle 11 Eylül'den sonra ABD yönetiminin yeni bir Orta Doğu yaratma projesi ve bu projeye karşı çıkan devlet ve devlet-dışı aktörlerin mücadelesi Lübnan'da da ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Lübnan'daki gelişmeler hem bölgesel stratejik hesaplarla, hem de bölgedeki kimlik mücadeleleri ile ilişkili bir örnek model olarak da nitelendirilebilir¹⁰⁰.

⁹⁸ Evcioglu, s.184

⁹⁹ Nixon, ABD'nin Orta Doğu'ya ilgisini şöyle dile getirmiştir: "ABD'nin ve tüm özgür dünyanın Orta Doğu'daki çıkarları, bu bölgedeki barışın herhangi bir ülke tarafından ihlal edilmemesine bağlıdır. Herhangi bir gücün Orta Doğu'da egemen duruma gelmek istemesi, bölgedeki uyumsuzluk ve gerginlikleri şiddetlendirecek, ABD ve özgür dünya ülkelerinin güvenliklerini olumsuz yönde etkileyecek ve tehlikeye sokacaktır. ABD, bu bölgede egemenlik kurmak istemediği gibi, başka ülkenin de burada egemen duruma gelmesine izin vermeyecektir." Z.Doğanay, F. Atun, *Ortadoğu'nun Jeopolitik ve Jeostratejik Yönden İncelenmesi*, Ankara, 1994, sf.40

¹⁰⁰ S. Simon, *Unavoidable Clash of Islam and the West?*, www.randcorporation.org, 12.09.2007

Lübnan'da bugün yaşanan kriz hem Lübnan'ın iç politikasındaki siyasi mücadelelerin, hem de Büyük Orta Doğu Projesi kapsamında bölgesel ve uluslararası konjonktürün birbirlerini karşılıklı olarak etkilemesiyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle krizin çözümü farklı düzlemlerdeki sorunların çözümünü içerecek şekilde kapsamlı olmalıdır. Ancak bazı meselelerin çözüm yoluna girmesi en azından krizin daha kolay yönetilmesini sağlayacaktır.

Bu çerçevede önemli olan ABD'nin bölge politikası ve ABD-Suriye ilişkilerinin nasıl şekilleneceğidir. Bu ilişkilerdeki tırmanmanın Lübnan'a olumsuz yansımaları olacağı açıktır. İran ve Suriye kendilerini ABD'nin hedefinde gördükleri sürece, bölgede ABD hegemonyasını kırmak ve ABD planlarını başarısızlığa uğratmak için ellerinden geleni yapacaklardır. Bu bağlamda Irak'tan sonra ikinci mücadele alanı olarak Lübnan karşımıza çıkmaktadır.

II. BÖLÜM

LÜBNAN SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÇATIŞMANIN KAYNAKLARI

1. Büyük Güçlerin Orta Doğu Stratejilerinin Odağında Lübnan Bölgesi

1.1 Lübnan Bölgesinin Stratejik Konumu

Dünyanın en küçük ülkelerinden biri olan Lübnan'ın Batısında Akdeniz, kuzey ve Doğusunda Suriye, güneyinde ise İsrail yer almaktadır. Küçük bir ülke olmasına rağmen fiziki yapısı oldukça değişkendir. Kuzeyden güneye 217 km uzunluğa ve Doğudan Batıya 32 ila 80 km kadar genişliğe sahip olan ülke, başlıca dört bölgeye ayrılabilir: Kıyı bölgeleri, Bekaa Vadisi, Lübnan Dağları, Anti- Lübnan Dağları. Kıyı bölgeleri verimli olup, nüfusu kalabalık olan tarım alanlarıdır. Önemli ticaret merkezleri kıyı kesiminde yer almıştır¹⁰¹.

Kuzeyden Güneye doğru kıyıya paralel iki ayrı silsileden oluşan Lübnan Dağları, bu iki dağ silsilesi arasında yer alan tarıma elverişli Bekaa Vadisi ile Asi ve Litani Nehirleri Lübnan'ın belli başlı yüzey şekilleridir. 169 km uzunluğunda ve yaklaşık 10-56 km genişliğindeki Lübnan Dağları denizin yanısıra uzanır. Yükseklikleri kuzeyde 3100 m ve Beyrut civârında ise 2500 m'ye ulaşır. Bu dağları yer yer yaklaşık 300 m derinliğindeki kanyonlar kesmektedir. Bu dağlara paralel olan Anti-Lübnanlar ise Suriye sınırını teşkil ederler. Lübnan'ın en yüksek yerleri Kurnet-es Sauda ve 2814 m ile Hermon Dağıdır. İki nehrin kaynaklarını ayıran Baalbek bölgesi ise yaklaşık 900 m yüksekliğindeki Bekaa Vâdisinde yer alır. Lübnan bölgede suyun bol olduğu nadir ülkelerdendir¹⁰².

Lübnan 6 büyük idari birime, bu idari birimler de 25 bölgeye ayrılmıştır: Beyrut, Kuzey Lübnan (Trablusşam, Akkar, Seyru'd-danîh, Zağarta, Kevra, Betrûn, Bişâre), Bekaa (Zahle, Hermel, Baalbek, Batı Bekaa, Râşayyâ), Dağlık Lübnan (Baabda, Cübeyyil,

¹⁰¹ Thomas Collelo, *Lebanon: A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Washington DC, USA, 1989, s.5

¹⁰² İbid, s.6

Kisrevan, El Metn, Aley, Şuf), Nabatiye (Nabatiye, Hâsbayyâ, Merciuÿn, Bint Cübeyil) ve Güney Lübnan (Sayda, Sur, Cezzin)¹⁰³.

Harita 1: Lübnan Haritası

Kaynak: SETA, *Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları*, Aralık 2006

¹⁰³ Collelo, s.6

1.2 Çatışmaların Yaşandığı Sosyal ve Siyasi Ortamın Unsurları

1.2.1 Demografik ve Etnik Şekillenmedeki Gelişim ve Kırılma Noktaları

Lübnan, sosyal yapısı itibarıyla kendine özgü bir ülke olarak tanımlanabilir. Lübnan'ın bu karakteristiği iki unsura dayanmaktadır. Birincisi, Lübnan halkının, iki büyük dinin, Hıristiyanlığın ve Müslümanlığın, toplam 22 mezhebine bölünmüş olmasıdır¹⁰⁴.

İkinci unsur ise sosyal yapının tam bir feodaliteye dayanması ve Lübnan halkının, dini mezheplerin dışında "zaim" denen derebeylerin veya ağaların etrafında kümelenmiş bulunmasıdır. Sosyal yapı bakımından belirtilmesi gereken bir üçüncü nokta ise, Lübnan siyasi partilerinin, sosyal yapının bu özelliklerine göre şekillenmesidir. Dolayısıyla siyasi partilerin yapısına önce aile yani zaim şekil vermiş, ondan sonra da mezhep faktörü ile siyasi fikirler yerlerini almıştır¹⁰⁵. XX. yüzyıldan itibaren iç çatışmalar sebebiyle ve maddi zenginlik arayışıyla dünyanın çeşitli bölgelerine göç eden ve çoğunlukla Hıristiyan Marunilerden oluşan Lübnan diasporasının nüfusu ise bugün 10 ila 14 milyon arasında tahmin edilmektedir¹⁰⁶.

1,9 milyon nüfusu ile Beyrut, Lübnan'daki tüm mezheplerin yaşadığı ve yabancıların yoğun olarak bulunduğu kozmopolit bir şehirdir. Ülkenin diğer kesimlerinde mezheplerin dağılımı ise şu şekildedir: Sünniler genellikle şehir merkezlerinde ve sahil kesiminde yoğunlaşmıştır. Güney Lübnan ile Bekaa'nın kuzey kesimlerinde ikamet etmekte olan Şiiilerin önemli bir kısmı, iç savaş ve İsrail işgali yüzünden Beyrut'un kenar mahallelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Dürziler orta kesimde yani Dağlık Lübnan'da, Alevi/Nusayriler ise Kuzey Lübnan'da yoğunlaşmıştır. Tıpkı Sünniler gibi, ülkenin dört bir yanına dağılmış bulunan Maruniler, özellikle Doğu Beyrut ile Dağlık Lübnan'da ikamet etmektedir. Rum Katolikler Bekaa ve Güney Lübnan'da, neredeyse tamamı şehirlerde yaşayan Rum Ortodoks nüfus ise Beyrut ve Kuzey Lübnan'da yoğun

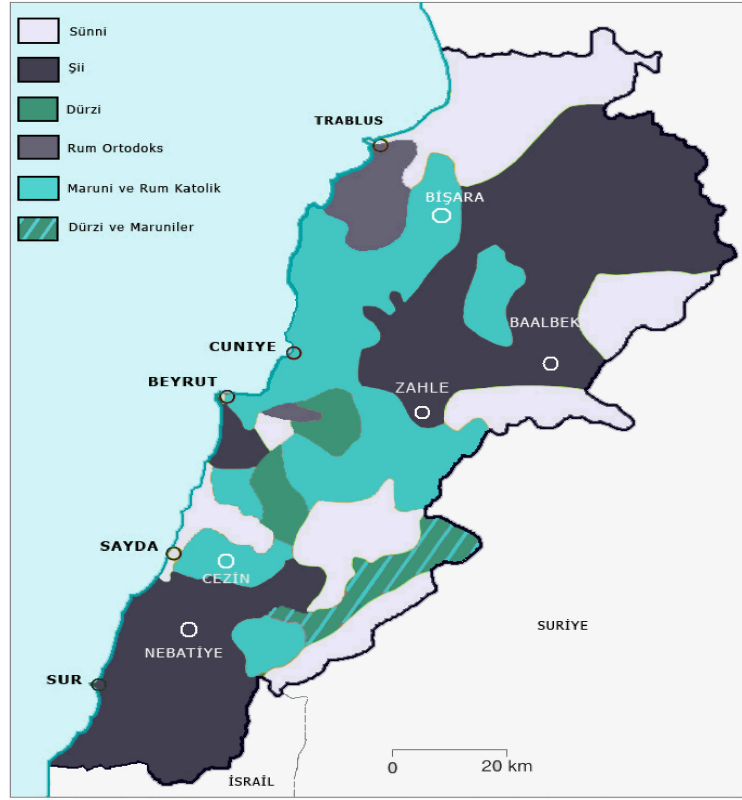
¹⁰⁴ ibid, , s.8

¹⁰⁵ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev.: Y. Aloğan, İstanbul: İletişim, 1997

¹⁰⁶ 1948'den itibaren Lübnan'a göç etmek zorunda kalan ancak bu ülkenin vatandaşı olmayan UNRWA'ya (Yakın Doğu'daki Filistinli Mülteciler için BM Yardım ve Çalışma İdaresi) kayıtlı Filistinli mültecilerin sayısı ise şu anda 400 bini aşmıştır. Ayrıca bu ülkede başta Suriye, Mısır, Sri Lanka ve Filipinlerden olmak üzere yüz binlerce yabancı, işçi veya hizmetçi olarak çalışmaktadır. <http://www.un.org/unrwa/>

olarak bulunmaktadır. Çoğunlukla Birinci Dünya Savaşı esnasında Anadolu'dan göç edenlerden oluşan Ermeni nüfusu genellikle Beyrut'ta, bir kısmı ise Bekaa ve kuzey kesimlerde yaşamaktadır. Kürtlerin yanı sıra, XIX. yüzyıldan itibaren özellikle Amerikan ve İngiliz misyonerlerinin faaliyetleri sonucu Protestanlaşan nüfus ise Beyrut'ta bulunmaktadır. Ayrıca ülkenin kuzeyinde Türk asıllıların yaşadığı çok az sayıda köy mevcuttur¹⁰⁷.

Harita 2: Lübnan'da Etnik ve Dini Dağılım

Kaynak: SETA, *Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları*, Aralık 2006

Lübnan'da hiçbir zaman bir "ulus devlet" olgusu gelişmemiş ve Lübnanlılar herşeyden önce mensubu oldukları din ve mezhepleri ile liderlerine bağlı kalmışlardır. Ülkedeki din faktörüne dayalı bölünme iç çekişmelerin kökenlerinden birisini oluşturmuştur. Temelde, dinsel bölünme Hristiyanlık ve Müslümanlık olarak iki gruba ayrılmış olmakla birlikte, bu iki gruptaki mezhepler arası mücadeleyi de gözardı etmemek gerekir. Hristiyan kanatta tarihsel bir gelişmenin sonucu olarak Maruniler daima güçlü

¹⁰⁷ Habib C. Malik, *Is There Still A Lebanon?*, The Middle East Review of International Affairs Volume 2, No. 1 - March 1998

ve lider mezhep durumunda olmuş ancak Müslüman mezhepler arasında XIX. ve XX. yüzyıllarda sayı ve güç yönünden köklü değişiklikler kendisini göstermiştir. XX. yüzyıla gelinceye kadar dağlık Lübnan'ın güçlü topluluğu Dürziler askeri bakımdan etkin olmuş ancak XX. yüzyılda Sünniler siyasal iktidarda Marunilerden sonra en avantajlı mezhep durumuna gelmiş, buna karşılık özellikle son yıllarda sayıca hızla artan Şiiler kuvvetli milis örgütlerinin de etkisiyle Müslüman kanatta en ağırlıklı topluluk haline dönüşmüşlerdir¹⁰⁸.

Dinsel topluluk ve mezhepler arası mücadele yanında aynı mezhep içerisinde de çekişmeler her zaman kendisini göstermiştir. Bunun nedenini ise Lübnan'ın ailelere bölünmüş yapısında ve ülkenin siyasal yaşantısındaki kişisel özelliklerinde aramak gerekir. Lübnan'da aileye ve mensubu bulunulan mezheplerin liderlerine sadakat hâlen geçerliliğini koruyan eski bir gelenektir. Her mezhep içerisinde belli başlı önder aileler arasında devamlı bir nüfuz mücadelesi söz konusu olmuş ve aileler arası çatışma ve çekişmeler zaten bölünmüş olan toplumu daha da kutuplaşmalara itmiştir¹⁰⁹.

XVI. yüzyıldan itibaren Dürziler arasındaki "Kaysit" ve "Yemenit" kabilelerinin mücadelesi, Maruniler içindeki Cemayel ve Chamoun taraftarları arasında 1970'lerin sonunda silâhlı çarpışmalara varan rekabet, yine Cemayel ve Franjiye aileleri arasında kuzey Lübnan'da görülen çatışmalar buna örnek olarak gösterilebilir. Aileler arası çekişmeler ve menfaat çatışmaları Lübnan siyasal yaşamında zaman zaman farklı din ve mezheplere bağlı liderlerin de aynı ittifak veya gruplaşma içinde yer almalarına neden olmuştur.

Lübnan'ın iç yapısında hakim unsur olarak ortaya çıkan din faktörü, tarihi boyunca siyasal iktidarın din ve mezhep esasına göre paylaştırılmış olması ve yine etkin aile ve liderlerin kendi topluluklarını peşlerinden sürükleyerek siyasal karar alma sürecinde aktif rol oynamalarının da çeşitli sonuçları olmuştur. Bağımsızlıktan sonra merkezi

¹⁰⁸ İlber Ortaylı, 19 yy. Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Bazı Notlar, Osmanlı Araştırmaları Sayı IV

¹⁰⁹ 1951 yılında Cumhurbaşkanı Huri'ye karşı Maruni Chamoun, Dürzi Canpolat ve Sünni liderlerin oluşturduğu ortak muhalefet cephesi, 1983 yılında Lübnan ve İsrail arasında varılan 17 Mayıs Antlaşmasından sonra Maruni Franjiye, Sünni Karami ve Dürzi Canpolat'ı biraraya getiren muhalefet grubu gibi çeşitli ittifaklar sık sık kendisini göstermiştir. Oral Sander, S.B.F, Dergisi, 1998, Cilt XXXVII, Sayı 31

otorite daima zayıf olmuş, Meclis, Hükümet ve Bakanlıkların etkinliği ve ağırlığı fazla olmamış, bu kurumlar diğer ülkelerdeki gibi işlevlerini tam olarak yerine getirmemişlerdir. Bir bunalım ve iç çatışma halinde resmi şahsiyetlerden ziyade ülkedeki çeşitli mezhepler içinde söz sahibi olan siyasi ve askeri liderler toplantıya çağırılmıştır. Çeşitli "ulusal uzlaşma" komitelerindeki temsilcilere bakıldığında bunların Bakan, milletvekili gibi resmi sıfatı olan şahıslar değil, ülkede kendisini kabul ettirmiş geleneksel söz sahibi mezhep ve aile liderleri veya milis kuvvetleri komutanları oldukları görülmektedir¹¹⁰.

Din, mezhep ve aile esasına dayanan siyasal iktidar, siyasal partilerin de ideolojilerden ziyade din faktörüne dayanmasına yol açmıştır. Falanjist ve Ulusal Liberal Parti Marunilerin, Najjida Sünnilerin, Sosyalist Parti Dürzilerin, Emel Şiilerin örgütlendikleri partiler olmuş, bunlara benzer çok sayıda partiler de din ve mezhep esasına göre kurulmuşlardır. Bu partilerden bir kısmı kendilerine sağlanan dış destekler nedeniyle belirli ideolojilere eğilimli görünseler de din ve mezhep yönleri daima ağır basmıştır¹¹¹.

Din esasına göre bölünmüş olması nedeniyle Lübnan'da tarafsız bir ordunun kurulması da mümkün olamamıştır. Komutanlık görevleri genellikle Maruni, askerlerinin çoğunluğu ise Şiilerden oluşan ordu, iç çatışmalarda tarafsız müdahalelerde bulunamamış, mezhepler arası çarpışmalarda, askerler ordu saflarından ziyade bağlı oldukları mezhepler yanında çarpışmalara katılmışlardır. Bu unsur da merkezi otoriteyi zayıflatmış, milis kuvvetleri güçlü olan mezhep ve partileri egemen duruma getirmiştir¹¹².

Bu nazik iç denge yanında, çeşitli yabancı ülkelerin bölgede izledikleri politikalar gereği Lübnan'a müdahaleleri ve ülkenin nazik mezhep yapısını istismar etmeleri de Lübnan'da iç çatışmaları keskinleştiren bir unsur olmuştur. XII. yüzyılda Haçlı seferleri sırasında Lübnan'da yaşayan Marunilerin haçlılara yardım etmeleri bölgedeki

¹¹⁰ ibid

¹¹¹ İrfan Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXIV. Dizi- Sa.5: Ankara

¹¹² Picard, Elizabeth, *Lebanon, A Shattered County*, a Review by A.J.Abraham in Journal of Third World Studies, Fall 1998 http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199810/ai_n8810958 25.12.2007

Müslümanlarla aralarının açılmasına neden olmuştur. Bu tarihten sonra din faktörü nedeniyle Maruniler Roma Katolik Kilisesi ile bütünleşmiş, Roma Kolejlerinde yetişen Maruni din adamları Hıristiyan Avrupa'daki düşünce akımlarını kendi topluluklarına da aşılamlıdır¹¹³.

Lübnan'da anaokulundan itibaren yabancı dil öğretimi (İngilizce ve Fransızca) mecburidir ve Arapça ile eşit yoğunlukta verilmektedir. Günlük konuşma dili olan Arapça¹¹⁴, küçük bir Hıristiyan azınlık dışında, Lübnan'daki tüm etnik ve dinî gruplar arasında yaygın olarak kullanılmaktadır. İç savaş öncesinde ise üst sınıfa aidiyetin bir göstergesi olarak Hıristiyanlar, Arapça yerine Fransızca konuşmayı tercih etmekteydiler¹¹⁵.

Fransız mandası olduğu dönemde resmî dil haline gelen Fransızca Arapçadan sonra en yaygın dildir. Nüfusun %65'i Fransızca bilmekte, yaklaşık %20'si ise bu dili günlük hayatında kullanmaktadır. 1866'da Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin kuruluşundan itibaren öne çıkmaya başlayan İngilizce ise, günlük hayatta iletişim dili olarak kullanılmasa da, özellikle son 15-20 yıldır genç nesiller arasında giderek yaygınlaşmaktadır. Tarih boyunca medeniyetlerin kavşak noktası olan Lübnan oldukça zengin ve canlı bir kültürel mirasa sahiptir. Pek çok etnik ve dinî grubu barındırmasının da, kültürel zenginlik ve canlılıkta katkısı büyüktür. Ne var ki, bugüne kadar Lübnan'ın kültürel aidiyeti konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır¹¹⁶.

Kendilerini Fenikelilerin bir devamı olarak gören ve bu sebeple tarihsel olarak Lübnan üzerinde hak iddia eden Maruniler, kültürel olarak Batı medeniyetinin bir parçası olduklarını savunmuşlar; buna mukabil Müslüman kesim, Lübnan'ın Arap dünyasına aidiyeti konusunda ısrarcı olmuşlardır. Müslümanların Arap birliği fikrine karşı, Hıristiyanlar "Fenikelilik" iddiasıyla Arap öncesi tarihe dayanan kendilerine göre bir

¹¹³ ibid

¹¹⁴ Öz değil, Fransızca ile karışık bir Arapçadır. Meir Zamir, *Lebanon's Quest: The Road to Statehood*, 1926-1939. New York: I. B. Tauris, 1997, s.54

¹¹⁵ Etienne Sakr (Abu Arz), *The Politics And Liberation Of Lebanon*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9, No. 4, Article 6 - December 2005

¹¹⁶ Bu tartışmalar için bkz. Helena Cobban, *The Making of Modern Lebanon*, Essex: Hutchinson Press, 1985, Raghid El-Solh, *The Development of the Arab Idea in Lebanon*, The Beirut Review: No. 6, 1993, İnternet sayfası: <http://www.lcpslebanon.org/pub/breview/br6/solhbr6.html>, Sandra Mackey, *Lebanon: Death of A Nation*, Anchor Books, New York, USA, 1991, David Gordon, *The Republic of Lebanon, Nation in Jeopardy*, 1983, Westview Press

Lübnan milliyetçiliği inşa etmişler ve böylece bir yandan Müslümanlara karşı verdikleri mücadelenin meşru temellerini oluşturmaya, diğer yandan bu mücadelede Batı'nın desteğini almaya çalışmışlardır¹¹⁷. Rumlar ise bu tartışmalarda kendilerini Bizans'a dayandırarak, Rum mirasına tutunmuşlarsa da, Rum Ortodokslar Batı'ya karşı Müslümanlarla birlikte pan-Arabizmi savunmayı tercih etmişlerdir¹¹⁸. Lübnan'da yaşanan bu yoğun tartışmalar aslında, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan ve çöküşüyle birlikte tüm Osmanlı bölgelerinde hız kazanan, yakın tarihi atlayıp uzak geçmişle bağlantı kurarak yeni bir kimlik oluşturma ve siyasi alanda meşruiyet zemini sağlama çabalarının bir benzeriydi. Ancak yoğun Batı emperyalizmine maruz kalması ve ülke içindeki çok çeşitli dinî ve etnik grupların siyasi ve iktisadi alanda daha fazla söz sahibi olma çabalarının bir sonucu olarak bu kültürel aidiyet tartışmaları diğer bölgelere nazaran çok daha şiddetli yaşanmıştır¹¹⁹.

Kültürel aidiyet tartışmaları bir yana, iç savaş öncesinde Lübnan, Arap dünyasının en eğitilmiş kesimini teşkil etmiştir. Kozmopolit yapısıyla Avrupa nüfusunun ve ideolojilerinin merkezi olan Beyrut, Arap dünyasının Avrupa'ya açılan bir kapısı olarak görülmüştür. Basın-yayın, özel eğitim, bağımsız meslek odaları gibi alanlarda 1960'lara kadar bölgenin en önde gelen ülkelerindedir. Ancak kurulu düzeni altüst eden iç savaş, kültürel canlılığa da darbe vurmuştur¹²⁰.

Lübnan'da bir diğer önemli sosyal yapı unsuru olarak eğitim sistemi denilince akla ilk olarak, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransız, İngiliz ve Amerikan misyonerlerinin bu ülkede kurdukları okullar gelmiştir. Özellikle bölgedeki yabancılar ile Lübnan ve diğer Arap elitinin çocuklarına eğitim veren bu kurumlar, bölgenin Osmanlı'dan kopuşunda etkili olan Arap milliyetçiliği fikrinin yayıldığı merkezlerdir¹²¹. 1970'lere kadar eğitim sisteminin en önemli parçası olan bu kurumlar, iç savaş ile

¹¹⁷ 1920'lerde Michel Chica ise "Fenikelilik" fikrini aşarak, Lübnanlıları ne Arap ne Avrupalı, ama "Akdeniz/Levanten" kültürünün mensubu saymıştır. Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev.: Y. Aloğan, İstanbul: İletişim, 1997

¹¹⁸ El-Solh, Raghid, *Lebanon and Arabism: National Identity and State Formation*. London: LB. Tauris, 2004, s.52

¹¹⁹ *ibid*, s.53

¹²⁰ B.J. Odeh, *Lübnan'da İç Savaş*, Çev: Yavuz Alogan, İstanbul: Belge Yayınları, 1986

¹²¹ Bunların içinde en önemlileri, ABD dışındaki ilk Amerikan üniversitesi olan Beyrut Amerikan Üniversitesi (1866) ile Fransızların kurduğu Saint Joseph Üniversitesi (1875)'dir. Thomas Collelo, *Lebanon: A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Washington DC, USA, 1989

birlikte eski önemlerini kaybederek, giderek zayıflamış olsalar da, Lübnan'ın eğitim sisteminde hâlâ etkinliklerini sürdürmektedir¹²².

Bağımsızlığın ardından Lübnan hükümeti 1946 yılında, Fransız modeline dayalı eğitim sisteminde reforma gitmiştir. Yeni müfredatın yanı sıra Arapça, tüm okullarda temel eğitim dili haline gelmiştir. Ancak halen ilk ve orta dereceli okullar bazı yerel uyarlamalar haricinde Fransız sistemini takip etmekte, üniversiteler ise daha ziyade Amerikan modeline dayanmaktadır. Okulların % 60'ında Arapça ve Fransızca, % 20'sinde Arapça ve İngilizce, kalan % 20'sinde ise her üç dil de, temel eğitim dilidir¹²³.

Zorunlu eğitimin 6 yıl olduğu Lübnan'da okullar devlet, özel ve yarı özel olmak üzere üç çeşittir. Ülkedeki okulların yarısını oluşturan devlet okulları, Eğitim Bakanlığı'na bağlı olup eğitim parasızdır. Özel okullar (% 36), özel kişi ve kuruluşlarca idare edilmektedir. Oranı % 14'ü bulan yarı özel okullar ise, dinî cemaatlere bağlı okullardır. Lübnan eğitim sisteminde mesleki ve teknik okullar da önemli bir yer tutmaktadır. Yükseköğretime gelince, bu ülkedeki üniversite sayısı Lübnan nüfusu ile karşılaştırıldığında oldukça fazladır (çoğunluğu Beyrut'ta 33 adet). Öte yandan yaşanan iç savaşın ardından eğitim kalitesinin düştüğü Lübnan'da temel standartlara yeniden ulaşılma yönünde halen büyük çabalar verilmekte, eğitim için bütçeden büyük paylar ayrılmaktadır¹²⁴. Lübnan'da okuma-yazma oranı 2003 itibarıyla %87,4'tür. Bu oran erkekler arasında %93,1'e ulaşırken, kadınlar arasında %82,2'dir. Lübnan'da Hıristiyanlar en eğitilmiş kesimi oluşturmaktadır. Müslüman cemaatler arasında en eğitilmiş kesim ise Dürzilerdir. Şiiler, tüm cemaatler arasında eğitim seviyesi en düşük kesimi teşkil etmektedir¹²⁵. Sözkonusu eğitim düzeyinin, Orta Doğu'da Lübnan'ın en eğitilmiş ülke olduğunu ortaya koyduğu belirtilebilir.

1.2.2 Lübnan Ekonomisinin Dayandığı Temel Unsurlar ve Yaşanan Krizler

XIX. yüzyıldan itibaren Avrupalı güçlerin etkisiyle Lübnan, Orta Doğu'nun en önemli ticaret ve finans merkezi haline gelmiştir. Bulunduğu bölgenin aksine zengin tabii

¹²² El-Solh, s.65

¹²³ ibid, s.68

¹²⁴ www.lebweb.com/site/lebanon-oefre-unibe-ch-20847

¹²⁵ ibid

kaynaklara sahip olmamasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından petrol üreten Arap ülkeleri ve Lübnan diasporası sayesinde zenginleşmiştir. Bölgede Arap milliyetçiliğinin, devletçiliğin ve sosyalizmin hakim olduğu bir dönemde Lübnan, liberal ekonomisiyle öne çıkmış; özel sektöre dayalı, ticaret ve hizmet eksenli bir gelişme çizgisi takip ederek gerek Batı'dan gerekse Arap dünyasından yabancı yatırımları ülkeye çekmiştir. Tarihî eserleri ve tabii güzellikleri sayesinde turizm, gece kulüpleri ve kumarhaneleriyle eğlence sektöründe öne çıkan Lübnan'ın, 1970'lerde yıllık ortalama turist sayısı 2,4 milyon gibi neredeyse kendi nüfusuna eşit bir rakama ulaşmıştır. İç savaş öncesi dönemde yıllık büyüme oranı %7'lere ulaşırken, yıllık enflasyon 1971'e kadar %2-3 civarında seyretmiştir. Ancak 1975'te başlayan ve 15 yıl süren iç savaş ile tüm sektörler kan kaybına uğramış; iktisadi ve sosyal yapının yanı sıra mali yapı da bozulmuştur. 1984'ten sonra Lübnan parasının değeri iyice düşmüş, bütçe açıkları ve enflasyon artmıştır¹²⁶.

İktisadi altyapının altüst olduğu iç savaş sonucunda eski rolünü ve önemini kaybeden Lübnan, 90'lı yıllarda yaralarını sarabilmek ve bölgede etkin olabilmek için yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu süreçte özellikle yurtiçindeki bankalardan büyük miktarlarda borçlar alınmıştır. Aşırı büyüyen bütçe açığını kapatmak, enflasyonu azaltmak ve milli paranın değerini yükseltmek amacıyla hükümet, özelleştirmelerin yanı sıra kamu harcamalarını dizginleyip vergileri artırarak kemer sıkma politikası uygulamıştır. Bu sayede 1992'de %100'lerde seyreden enflasyon, 2000'li yılların ortalarına gelindiğinde %2 civarına inmiş ve bir ölçüde istikrar sağlanmıştır. Ancak kamu borçları hâlâ GSYH'nin %180'ine tekabül etmektedir¹²⁷. Ülkenin en büyük problemi olan iç borçları çevirebilmek üzere hükümet, uluslararası kuruluşlardan düşük faizli ve uzun vadeli krediler almıştır. Öte yandan, 90'ların ilk yarısında iktisadi büyüme oranı oldukça iyi bir düzeyde seyrederken, ikinci yarısından itibaren büyüme yavaşlamış ve 2000'li yıllarda durgunluk hâkim olmuştur. Ancak 11 Eylül saldırılarının

¹²⁶ Charles Harvie and Ali Salman Saleh, *Lebanon's economic reconstruction after the war: A bridge too far?*, Journal of Policy Modeling, Vol.29, No.12, 2007

¹²⁷ Kamal Abouchedid and Ramzi Nasser, *Poverty attitudes and their determinants in Lebanon's plural society*, Journal of Economic Psychology 22 (2001) 271-282

etkisiyle rotasını ABD ve Avrupa ülkelerinden çeviren Arap sermayesi ve Arap turistleri sayesinde Lübnan ekonomisi yeniden canlanmıştır¹²⁸.

Yeniden yapılandırma çalışmalarında öne çıkan isim, iç savaş sonrası döneme damgasını vuran ve 1992'den 2004 yılına kadar (1998-2000 hariç) ülkeyi yöneten İşadamı ve Başbakan Refik Hariri'dir. Uyguladığı politikalarla ekonomiyi rayına oturtmaya ve uluslararası sermayeyle bağlantı kurup yabancı yatırımları ülkeye çekerek yeniden yapılandırma sürecini hızlandırmaya çalışmıştır. İç savaş sırasında enkaza dönen ülkeyi yeniden ayağa kaldırmada Lübnan diasporasının katkıları da büyük olmuştur¹²⁹.

Savaştan sonra hızla toparlanan hizmet sektörü yeniden en önemli sektör haline gelmiştir. Yabancı para hareketleri üzerinde herhangi bir sınırlamanın olmadığı ve gizliliğin esas olduğu bankacılık sistemi canlanmıştır. Ülkeyi eskiden olduğu gibi Orta Doğu'nun önemli bir ticaret merkezi haline getirme yolunda yoğun çaba harcanmıştır. Lübnan ekonomisini ayakta tutan turizm sektörü geçmişteki parlak günlerine dönememiş olsa da, 2004 yılında ülkeye giden turist sayısı 1,3 milyona ulaşmıştır¹³⁰. Sanayi alanında Lübnan, özellikle mücevher, çimento, tekstil, mineral ve kimyasal ürünler, metal, ahşap ve mobilya üretiminde öne çıkmaktadır. Bekaa Vadisi ve kıyı boyunca tarıma elverişli arazileriyle topraklarının üçte biri ekilebilir olan ve suyun bol olduğu Lübnan'da tarım, küçükbaş hayvancılık ve balıkçılık öne çıkan diğer sektörlerdir. Narenciye, hurma, üzüm, domates, elma, sebze, patates, zeytin ve tütün üretiminin yaygın olduğu tarım sektöründe iç savaşın neden olduğu tahribatın ardından ihtiyaçlarını karşılayamayan Lübnan, tarım ürünleri ithal eder hale gelmiştir.

Sosyo-ekonomik alanda en büyük sorun gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Kişi başına düşen gelir 4.500 doların üzerinde olmasına rağmen, yapılan bir araştırmaya göre ülkede bir milyondan fazla kişi yoksulluk, 250 bin kişi ise açlık sınırının altında yaşamaktadır¹³¹. Ülke nüfusunun 4 milyon civarında olduğu düşünülürse bu oldukça önemli bir rakamdır. Beyrut'un Orta Doğu'nun en pahalı şehirlerinden biri olması,

¹²⁸ Abouché, s.277

¹²⁹ ibid, s.280

¹³⁰ Harvey, s.9

¹³¹ Abouché, s.281

durumun yoksullar için daha da zorlaştırmaktadır. Bölgenin en pahalı ülkelerinden birinde bu denli yüksek oranda yoksulun bulunması gelir adaletsizliğinin ne kadar ciddi boyutta olduğunu göstermektedir¹³².

Kırsal kesimin % 75'i yoksulluk sınırı altında yaşarken, açlık sınırı altındakilerin 165 bini de kırsal kesimde bulunmaktadır. Yoksulluk bazı bölgelerde had safhaya ulaşmıştır. Lübnan'daki Türk asıllıların da bulunduğu Akkar bölgesi yoksulluğun en yoğun yaşandığı bölge konumundadır¹³³.

İç savaşın ardından geçen 15 sene içinde büyük ölçüde toparlanan Lübnan ekonomisi, Temmuz 2006'da başlayan İsrail operasyonu ile büyük zarar görmüştür. İç savaşın 15 yılda yaptığı tahribatın bir benzerini İsrail bombaları 34 günde gerçekleştirmiş, başta Güney Lübnan ve Beyrut'un güney kesimi olmak üzere ülkenin üçte biri enkaza dönerken, 900 fabrika, işyeri ve tarla, 600 kilometrelik karayolu, 145 köprü ve üst geçit ile 32 benzin istasyonunun yanı sıra, havaalanları, limanlar, hastaneler, barajlar, su arıtma tesisleri ve pompalama istasyonları, elektrik santralleri gibi pek çok hayati önemde tesis ya kısmen ya da tamamen yıkılmıştır. Akdeniz'e sızan 30 bin ton petrol de çevre felaketine sebep olmuştur.

Bu bilanço aslında sadece buz dağının görünen kısmıdır. Zira bu yıkımın -önümüzdeki süreçte devam etmesi muhtemel istikrarsızlık ve hatta yeni saldırılar da hesaba katıldığında-, ülke ekonomisinin can damarı olan turizm, bankacılık ve ticaret sektörlerine büyük bir darbe vuracağı açıktır. Yine tarım ve hayvancılık sektörü bombardıman sebebiyle büyük bir darbe almış durumdadır; ekili alanların çok büyük kısmı tahrip olurken, 1 milyonu aşkın küçük ve büyükbaş hayvan da telef olmuş durumdadır. Bu bağlamda 6 milyar dolar olarak tahmin edilen yıkımın maliyetinin, gerçekte bu rakamın çok daha üstüne çıkacağı beklentisi hakimdir¹³⁴.

¹³² 5 kişilik bir aile için belirlenen yoksulluk sınırı aylık 600 Dolardır. Açlık sınırı ise aylık 314 Dolar olarak belirlenmiştir. www.un.org

¹³³ Abouhedid, s.281

¹³⁴ Harvey, s.12

1.2.3 Lübnan'da Siyasal Dengelerin Oluşum Süreci

Lübnan'ın siyasi sistemi Milli Misak'a (1943) ve Taif Anlaşması'na (1989) dayanmaktadır. Buna göre; cumhurbaşkanının Maruni, başbakanın Sünni, meclis başkanının Şii, meclis başkan yardımcısıyla başbakan yardımcısının Ortodoks olması gerekmektedir. Taif Anlaşması ile siyasi gücün, farklı dinî cemaatler arasındaki dağılımı yeniden düzenlenmiş; bu bağlamda 99'dan 128'e çıkarılan milletvekili sayısının Hıristiyan ve Müslümanlar arasında eşit paylaşımı kararlaştırılmıştır (daha önce Hıristiyanlar lehine 6/5 oranında idi). Yine, daha önce bakanlar kuruluna başkanlık etmek, başbakanı ve bakanları seçmek gibi geniş yetkilerle donatılan Maruni cumhurbaşkanının yetki alanı daraltılmış; Sünni başbakan ve bakanlar kurulu ile Şii meclis başkanı ve meclisin gücü ve yetkisi artırılmıştır. Böylece daha önce sözlü anlaşmaya dayanan mezhep temelli temsil sistemi kurumsallaşmıştır¹³⁵.

Hükümette, parlamentoda ve kamuda temsilin mezheplere dayandığı Lübnan'da cemaatler büyük ölçüde özerktir; medeni hukuku ve sosyal hayatı kendileri düzenlemektedirler. Devlet güçlü merkezî bir unsur değildir; hakem rolündedir¹³⁶.

Lübnan iç politikasının özelliklerinin başında, çağdaş siyaset biliminin bilinen tanımlarına uygun siyasi partilerin bulunmaması gelmektedir. Siyasi güçler, genellikle belirli coğrafi bölgelerden destek bulan siyasi geleneğe sahip ailelerin temsilcileri, dinsel tabana dayalı örgütler, dinsel temeli olan siyasi kuruluşlar ve milis örgütleri ya da bazı siyasi şahsiyetlerin oluşturdukları gruplar tarafından temsil edilmektedirler. Bunun doğal sonucu olarak, siyasi güçlerin meclisteki dağılımı da parçalanmış siyasi ve toplumsal bir yapıyı yansıtmaktadır¹³⁷.

Lübnan'ın Anayasal sisteminin temellerini; ilki 1926 yılında, ikincisi 1943 yılında ve nihayet üçüncüsü "Taif Barış Anlaşması"nın hemen akabinde 1990 yılında kabul edilen 3 yasa oluşturmaktadır. 21 Eylül 1990 tarihli Anayasa, Cumhuriyeti bağımsız ve birleşik bir yapı olarak dünyaya ilan etmiştir. Söz konusu Anayasa; ifade özgürlüğüne,

¹³⁵ Collelo, *Lebanon: A Country Study*, s.90

¹³⁶ *ibid*,s.91

¹³⁷ Habib C. Malik, *Is There Still A Lebanon?*, The Middle East Review of International Affairs Volume 2, No. 1 - March 1998

insan haklarına, parlamenter demokrasiye, özel mülkiyete, serbest piyasa ekonomisine, dengeli bölgesel kalkınma ve farklı dinler arasında uyuma atıfta bulunmaktadır¹³⁸.

Siyasi sistem, “kuvvetler ayrılığı” prensibinden hareketle, Yasama-Yürütme-Yargı'nın yanısıra bir dizi kontrol ve denge mekanizmalarını da içermektedir. Parlamento seçimleri 4 yılda bir defa yapılmaktadır. Yürütmenin ana sorumlusu Hükümet adına Başbakanıdır. Yargı, bağımsız mahkemelerce icra edilmektedir¹³⁹.

Taif Anlaşması uyarınca iki aşamalı bir politik yapı öngörülmüştür. İlk aşamada, siyasi gücün farklı dini toplulukların temsilcileri arasındaki dağılımı düzenlenmiş, bu bağlamda Parlamentoda sandalye sayısı (128), en son 1932 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına uygun bir şekilde Hristiyan ve Müslümanlar arasında eşit sayıda paylaşılmış ve ikinci aşamada, Bakanlar Kurulu ile Parlamantonun gücü artırılmıştır¹⁴⁰.

Dini temsil esasından hareketle, 1943 yılından bu yana Cumhurbaşkanı Hristiyan (Maruni), Meclis Başkanı Müslüman (Şii), Başbakan Müslüman (Sünni) olup, Meclis Başkan Yardımcısı ile Başbakan Yardımcısı Hristiyan (Ortodoks) cemaatinden tayin edilmektedir¹⁴¹. Cumhurbaşkanı, Parlamento'nun 2/3 çoğunluğu ile 6 yıl için seçilir. Cumhurbaşkanı, Yüksek Savunma Konseyi'nin başı olduğu gibi, ordunun da en üst düzeyde komutanıdır. Katıldığı Bakanlar Kurulu toplantılarına başkanlık eder, ancak burada oy hakkı yoktur. Başbakanı atama yetkisi de kendisine aittir¹⁴². İç savaşın sona erdiği 1990 yılından bu yana 1992, 1999, 2000 ve 2005 tarihlerinde olmak üzere 4 genel seçim yapılmış olup, 1992 tarihinde yapılan seçim aynı zamanda 1972 yılından 20 yıl sonra yapılan ilk milletvekili seçimi olma özelliğini de taşımaktadır¹⁴³.

¹³⁸ Malik, s.6

¹³⁹ Lübnan Anayasası için bkz. www.lebweb.com/site/lebanon-oeffre-unibe-ch-20847

¹⁴⁰ Günümüzde Müslümanlar nüfusun %70'ini oluşturmaktadır. A. Nizar Hamzeh, *Islamism In Lebanon: A Guide*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 3 - September 1997

¹⁴¹ www.lebweb.com/site/lebanon-oeffre-unibe-ch-20847

¹⁴² ibid

¹⁴³ Oytun Orhan, *Lübnan Krizi Nereye?*, İstanbul: Stratejik Analiz, Ocak, Sayı 81, 2007, s.74-82

Diğer taraftan mahalli seçimler ise, 1963 yılından bu yana ilk kez 1998 yılında yapılmıştır. Ülke çapında 624 Belediye mevcut olup, bunların seçilmiş üye sayısı 7.401'dir¹⁴⁴.

Günümüzde, 128 sandalyeli Milli Meclis halkın oylarıyla dört yıllığına seçilmektedir. Meclis, Maruni bir Hıristiyan'ı 6 yıllığına cumhurbaşkanı seçmekte, cumhurbaşkanı da meclisin aday göstermesinin ardından Sünni bir Müslüman'ı başbakan olarak atamaktadır.¹⁴⁵

1.2.3.1 Lübnan Siyasal Yaşamında Etkili İç Aktörler

Lübnan siyasi yaşamının en göze çarpan kişileri, temelinde toprak derebeyliğine, yani ağalığa dayanan ve gerek şehirlerde, gerek kırsal alanda çok güçlü bir duruma sahip olan zaimlerdir. Zaim'in sahip olduğu güçlü durum aileden gelmektedir. Veraset, Lübnan'da en saygı gören kurumdur. Siyaset genellikle bir aile işi olarak ele alınır. Fransız mandasının başladığı 1920'lerden bugüne kadar 20 aile hemen her kabineye bakan vermiştir¹⁴⁶. Dürzilerde ise en kuvvetli iki lider olan Şeyh Kemal Canbu-lat ile Emir Mecid Aslan, iki rakip aileden gelmelerine karşın Dürzileri dört yüz yıldan beri bu iki aile yönetmektedir. İlerici Sosyalist Parti'nin ve 1975-76 iç savaşında solcu partilerin oluşturduğu Ulusal Cephe koalisyonunun lideri olan Kemal Canbolat 16 Mart 1977'de öldürüldüğünde 28 yaşındaki oğlu Velid Canbolat yalnızca Dürzilerin lideri olarak babasının yerini almakla kalmadı, aynı zamanda solcu ittifakın da lideri olmuştur¹⁴⁷.

Maruni zaimlerinden Pierre Cemayel ve Camille Chaomun ise aile dayanağı olmadan kendi zaimliklerini kendileri kurmuş kişilerdir. 1959 Lübnan ayaklanması zaimlerin

¹⁴⁴ Augustus Richard Norton, *Lebanon's conundrum - peace situation in Lebanon*, Arab Studies Quarterly (ASQ). Winter 1999 http://findarticles.com/p/articles/mi_m2501/is_1_21/ai_55541670, 30.11.2007

¹⁴⁵ Collelo, *Lebanon: A Country Study*, s.102

¹⁴⁶ Örneğin Edde ailesi dört bakan çıkarmışken bağımsızlıktan önceki son cumhurbaşkanı da bu ailedendir. Sulh ailesi de 4 tane başbakan çıkarmıştır. 1936-1941 yılları arasında cumhurbaşkanlığı yapan Emile Edde'nin ölümünden sonra oğlu Raymond fikirleri birbirine ters düştüğü halde, kardeşi Pierre Edde ile birlikte Ulusal Blok'un liderliğini üzerlerine almışlardır. *ibid*, s.125

¹⁴⁷ Salem, Ellie A. *Violence & Diplomacy in Lebanon*, London: I. B. Tauris, 1995, s.50

kalelerini takviye etmiştir. Trablus Keramilerindi. Beyrut'un güney doğusundaki Şuf bölgesi Canbulatlarm, Beyrut'un Basta kesimi ise Saib Selam'ındır¹⁴⁸.

Lübnan'ın siyasal yaşamının bir diğer yapı taşı da dini bakımdan çeşitliliğidir. Lübnan nüfusunun % 83'ünü Araplar oluşturmaktadır. Lübnan Araplarımın % 63'ü Müslüman, % 8'i Dürzi'dir. Dürziler Müslümanlar arasında gösterilmektedir. Ancak Dürzilerin inanç ilkeleri İslam'ın inanç ilkelerinden çok uzaktır. Dürziliğin temelini oluşturan Hamza ibnu Ali adlı kişi de kendisinin Allah'ın nurunu ve tevhidini taşıdığını ileri sürmüştür. Bu ve benzeri inanç prensipleri dolayısıyla Dürzilik islâm mezhepleriyle ilgili kitaplarda islâm sınırlarının dışına çıkmış mezhepler arasında anılır¹⁴⁹.

Toprağa ve mezheplere dayanan bu derece karmaşık bir sosyal yapıda, siyasi dengeyi kurarak sağlam bir devlet sistemini oluşturmanın güçlüğü açıktır. Bu nedenle Fransızlar Lübnan'a bağımsızlık verirken kuvvetli bir Suriye'nin ortaya çıkmasını önlemek amacıyla Lübnan gibi bir suni yapı kurmayı kendi açılarından tercih etmişlerdir.

1.2.3.2 Lübnan'ın Siyasal Oluşumlarının Genel Karakteristikleri

Lübnan siyasal yaşamında, ortak bir "Lübnanlılık" kimliği yerine mezhep, bölge, aşiret ve aile bağlarının güçlü olduğu, bilinen siyasi parti oluşumu yerine cemaatler, parti şekli almayan oluşumlar ve bağımsız faaliyet gösteren siyasi liderler hakimdir. Neredeyse bütün dinî-etnik unsurların bir veya daha fazla siyasi oluşumu mevcuttur. Sayısı yirmiye bulan bu oluşumların en etkilileri şunlardır:

i. Falanjist Parti (el-Ketaib):

Muhafazakar sağ eğilimli bir parti olan Flanjist parti, 1936' da Pierre Cemayel tarafından kurulmuştur. Parti genel olarak kurulduğu dönemde Avrupa'da var olan Faşist örgütlenmelerden etkilenmiştir. Çoğunluğu Marunilerden oluşan en güçlü Hristiyan

¹⁴⁸ Cemaatler ve siyasi oluşumlar dışında Lübnan siyasetinin diğer bir önemli unsuru, liderliğin çoğunlukla babadan oğla geçtiği ailelerdir. Siyasette etkin olan aileler şunlardır: Maruni aileler Cemayel, Şamun, Şihab, Huri, Edde, Bustani ve Franjiye; Sünni aileler Karami, Selam, Sulh ve Hoss; Şii aileler Berri, Asad ve Hamadeh; Dürzi aileler Canbolat ve Arslan'dır. *ibid*, s.54

¹⁴⁹ Meir Zamir, *Lebanon's Quest: The Road to Statehood, 1926-1939*. New York: I. B. Tauris, 1997, s.185

partisidir ve Maruni perspektifi olan "Lübnan'ın tümü bizim ve Lübnan Marunilerin anavatanıdır" anlayışını yansıtmaktadır¹⁵⁰. 1989 öncesi Lübnan'daki en güçlü örgütlerin başında gelen Flanjist parti esas olarak Lübnan devletini Marunilerin anayurdu saymakta ve bu yönde mücadele etmektedir. Taif ile birlikte askeri varlığına son verilen parti siyasi varlığına hala devam etmekte ve liderlik de Cemayel ailesinde bulunmaktadır. Günümüzde Maruni Hıristiyanların en güçlü partisi olan Falanjist Partisi öncülüğünde 1970'te kurulan Lübnan Kuvvetleri adlı milis gücü, 1980'de tüm muhafazakâr Hıristiyan partileri bir araya getirerek, ülkenin en büyük silahlı gücü haline gelmiş; iç savaş boyunca pek çok siyasi ve dinî suikasttan sorumlu tutulmuş ve özellikle Müslümanlara karşı yaptığı katliamlarla öne çıkmıştır¹⁵¹. Ancak iç anlaşmazlıklar nedeniyle milis gücü, zaman içinde Falanjist Parti'den ayrılmış ve savaş sonunda silahlarını teslim ederek müstakil bir siyasi partiye dönüşmüştür. Ancak Mart 1994'te ülkeyi bölünmeye sürüklediği gerekçesiyle kapatılarak lider kadrosu hapsedilmiştir. Bugün Falanjist Ketaib Partisi Suriye yanlısı olup, lideri Kerim Bakradoni'dir. Suriye karşıtı olan Lübnan Kuvvetleri'nin lideri ise Semir Ca'ca'dır¹⁵².

ii.Lübnan Cephesi:

1970'lerde Beşir Cemayel'in liderliğinde Sağcı Hıristiyan partilerin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. İç Savaş'ta hızla bir Hıristiyan cephesine dönüşen oluşumun kuruluşunda esasen iki amaç sözkonusudur: hıristiyanları saldırılardan korumak ve Parlamenteoda etkin bir şekilde temsil edilmelerini sağlamak¹⁵³. 1982'deki Cemayel suikastinin ardından gücünü nispeten yitirmiştir. İç Savaş'ın başlangıcında Filistinli milislere karşı başarılar kazandıysa da savaşın son yıllarında başta kendi müttefiki Maruniler olmak üzere bir çok taraftan ddarbeler almıştır. Savaş sonrası resmi bir siyasi

¹⁵⁰ Picard, Elizabeth, *Lebanon, A shattered County*, a Review by A.J.Abraham in Journal of Third World Studies, Fall 1998 http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199810/ai_n8810958 25.12.2007, s.8

¹⁵¹ Mary Kaldor and Genevieve Schmeder, *Case Study: Lebanon*, Case Study for the Madrid Report of the Human Security Study Group, www.lse.ac.uk/depts/global/studygroup/studygroup.htm, 300.11.2007

¹⁵² Etienne Sakr (Abu Arz), *The Politics And Liberation Of Lebanon*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9, No. 4, Article 6 - December 2005, s.12

¹⁵³ Sakr, s.15

partiyeye dönüşen oluşum, 1994'te lideri Gaega'nın hükümet tarafından hapsedilmesiyle kendini feshetmiş, 2005 seçimlerinden önce tekrar kurulmuştur¹⁵⁴.

iii. İlerici Sosyalist Parti:

1949 yılında Dürzi lider Kemal Canbolat'ın kurduğu parti sol çizgidedir. 1977'de Canbolat'ın öldürülmesinin ardından partinin liderliğine oğlu Velid Canbolat geçmiştir. Suriye karşıtı cephenin başında gelmektedir. Sürekli taraf değiştirerek her zaman kazanan tarafta olmayı başarmış bir lider olan Canbolat, aslında iç savaş sonrasında Suriye destekçilerinden birisidir. Ancak 2000 yılında Hafız Esad'ın ölümünden sonra Suriye karşıtı cephe'ye geçmiştir. Canbolat Lübnan arabizminin ılımlı bir savunucusudur. Hariri suikastından sonra bu tutumu daha güçlenmiştir. Suriye karşıtı blokta yer alan Canbolat Suriye'nin kendisini de öldürmeye teşebbüs edebileceğini ima etmiştir¹⁵⁵. İlerici Sosyalist Parti, ideolojik olarak laik çizgide olmasına rağmen Dürziler çok etkindir. İç Savaş'ta oldukça önmeli bir rol oynayan parti, denetim sağladığı bölgelerde de facto hükümetler kurmuş, bu otoriteler savaş sonuna dek hüküm sürmüştür. Savaştan bu yana hem hükümette hem Parlamento'da temsil edilen partinin Suriye'yle olan ilişkileri 2004 yılında milletvekili Mervan Hamade'ye düzenlenen suikastla iyice gerginleşmiş, suikastten Suriye direkt olarak sorumlu tutulmuştur¹⁵⁶.

iv. Emel Hareketi:

1974 yılında İmam Musa es-Sadr'ın kurduğu Emel hareketi, Şiiilerin siyasi taleplerini dillendiren ilk organizasyondur. Partinin lideri, aynı zamanda Meclis Başkanı olan Nebih Berri'dir. Lübnan Meclisi sözcüsü olan Berri Hizbullah'tan önce en etkili Şii grubu olan Emel örgütünün lideridir. Liderinin memleketi olan Güney Lübnan'da güçlü olan Emel milisleri tam anlamıyla Suriye politikalarının paralel davranışlar

¹⁵⁴ Paul E. Salem, *The wounded republic: Lebanon's struggle for recovery*, Arab Studies Quarterly (ASQ) http://findarticles.com/p/articles/mi_m2501/is_n4_v16/ai_17041256, 25.12.2007

¹⁵⁵ Sakr, s.12

¹⁵⁶ Rodger Shanahan, Hizbullah Rising: *The Political Battle for the Loyalty of the Shi'a of Lebanon*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9, No. 1, Article 1 - March 2005

sergilemektedirler¹⁵⁷. Hizbullah'ın yükselişi berri'nin pozisyonunu zayıflatmış ancak Şam'dan aldığı destek nedeniyle önemli bir politik figür olmayı sürdürmektedir. Solcu ve Suriye yanlısı bir çizgiye kayması üzerine bu örgütten ayrılanlar 80'li yıllarda İslami Emel hareketini kurmuştur¹⁵⁸. Lübnan İç Savaşı esnasında Şiiler arasında oldukça önem kazanan örgüt, 1980'lerin başında İsrail bombardımanı nedeniyle Güney Lübnan'dan kaçan 300.000 mülteci ve Suriye'nin desteğiyle güçlenmiştir. Amacı Şiilerin Lübnan'daki etkinliğini artırmak ve kaynakların dağılımında daha fazla pay sahibi olmalarını sağlamaktır¹⁵⁹.

v. Hizbullah:

Lübnan'da faaliyet göstermesine rağmen parti yapılanması itibariyle İran' tarafından kurulan bir parti olarak bilinmekte, örgütün isim babası İranlı Muhammed Gaffari'dir. İran, İslam devriminden sonra 3000 kadar seçkin devrim muhafızını 1982 sonbaharında gizlice Lübnan'a göndererek Lübnan'daki Şifleri örgütlemeye başlamıştır¹⁶⁰. Emel örgütünün zayıflamaya başlamasından sonra Hizbullah'ın Şifler arasında etkinliği artmıştır. Emel hareketinden ayrılanların diğer bir bölümü ise, İran'ın desteğiyle İsrail işgaline karşı Hizbullah'ı kurmuşlardır. Şiilerin bu en güçlü örgütünün öncelikli amacı İsrail'i Lübnan'dan çıkarmaktır. Dinî bir cemaat, siyasi bir parti ve hükümet tarafından resmen tanınan bir milis gücü olan Hizbullah'ın askerî kanadı, Taif Anlaşması'ndan sonra İsrail'e karşı verdiği mücadele sebebiyle silahlarını bırakmamış ve 2000'de Güney Lübnan işgali sona erene kadar gerilla savaşını sürdürmüştür. Verdiği mücadele nedeniyle bazı Hıristiyan gruplar, ABD'nin örgütü terör listesine almasını sağlamışlardır. Şu anda Lübnan ordusundan sonra en büyük askerî güçtür. 90'lı yıllarda siyasallaşma sürecine giren örgüt halen mecliste 14 milletvekili ve hükümette 2 bakan

¹⁵⁷ Sakr, s.11

¹⁵⁸ ibid, s.12

¹⁵⁹ Yaakov Amidror, *The Hizbullah-Syria-Iran Triangle*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 11, No. 1, Article 1/11 - March 2007

¹⁶⁰ A. Nizar Hamzeh, *Islamism In Lebanon: A Guide*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 3 - September 1997

ile temsil edilmektedir. Örgütün siyasi lideri Hasan Nasrallah, manevi lideri ise Muhammed Fadlallah'tır¹⁶¹.

Hizbullah adlı Lübnan Şii Arap cemaatinden gelenlerin asıl tabanının oluşturduğu siyasal bloğun lideridir. Grubun askeri gücü Ortadoğu'nun en etkili milis güçleri arasında sayılmaktadır. Şeyh Hasan Nasrallah Lübnan'ın bugün belki de en güçlü politik figürü olarak anılabilir. Kuruluşunda ve ekonomik olarak hareketinin finansmanında İran ve Suriye'den destek almış bir hareket olmasına karşın Nasrallah her zaman Lübnan'ın birliği fikrini öne çıkarmış ve bu yolla da ülkedeki Hıristiyanların bile sempatisini toplamayı başarmıştır. Hizbullah'ın Güney Lübnan'da verdiği askeri savaşında etkisi ile İsrail'in 2000 yılında ülkeden koşulsuz olarak çekilmesi Hizbullah'ı bir mezhep partisinden ulusal düzeyde bir parti prestijine kavuşturmuştur. Nasrallah ısrarla Lübnan birliğini savunan bir pozisyonda yer almıştır. Ancak öte yandan Suriye karştı gösteriler karşısına en az o ölçüde büyük bir kitle gösterisiyle çıkabilen tek oluşum olarak günümüz Lübnan'ının Suriye müttefiki en önemli oluşu durumundadır. Onun için Lübnan'ın birliği iler Suriye ile irtibat birbiriyle çelişik politikalar değildir. Nasrallah ve partisine göre Suriye ve Lübnan'ın çıkarları ortaktır ve bu sürece yabancı güçler müdahale etmemelidir¹⁶².

Hizbullah siyasi ve silahlı mücadele kanatlarının yanısıra bir çok yardım kuruluşunu da denetiminde bulundurmaktadır. Bunların arasında 4 hastane, 12 klinik, 12 okul ve 2 tane de tarım yardım derneği bulunmaktadır. Genelde Arap ve İslam dünyasında yasal bir direniş örgütü olarak kabul edilen Hizbullah, ABD, Kanada, İsrail ve Avustralya tarafından terörist ilan edilmiştir. Avrupa Konseyi ise bu konuda kesin bir tutum almamayı tercih etmiştir. Mayıs 2005'te yapılan seçimlerde Hizbullah oylarını büyük ölçüde artırmış ve Temmuz 2005'te kurulan Milli Birlik hükümetinde yer almıştır¹⁶³.

¹⁶¹ Mohammed Ayoob, *Political Islam: Image And Reality*, World Policy Journal, Fall 2004

¹⁶² Jillian Schwedler, *Democratization, Inclusion and the Moderation of Islamist Parties*, Journal of Development, 2007, 50(1), pp.56-61

¹⁶³ Schwedler, s.57

vi. Bağımsız Nasır'cı Hareket:

Sünni Müslüman. Lideri İbrahim Kueylat Murabitun adı verilen bir Milis örgütü bulunmaktaydı. Milis gücü Taif ten sonra dağıtılmıştır. Partinin pek bir etkinliği söz konusu değildir. Ancak, Şeyda'da Sünni Müslümanlar arasında taraftar bulmaktadır¹⁶⁴.

vii. Suriye Ulusal Sosyalist Partisi:

1932 yılında Lübnan'da kurulan Surrye Ulusal Sosyalist Partisi, ülkedeki Arap milliyetçiliği tezini savunan bir oluşum başlattı; hareket Suriye ile birleşme taraftan Lübnanlı Arap milliyetçileri harekete geçirmeyi amaçlamaktaydı. Lideri İsam El-Mahayri. Lübnan politikasında uzunca bir dönem Surrye ile Lübnan'ın birleşmesi için askeri faaliyetlerde bulunan parti, Taif ten sonra askeri yapısına son vermiştir. Taif Antlaşmasından sonra parti, Surrye ile daha sıkı ilişkiler kurulması için çaba harcamaktadır¹⁶⁵.

viii. El-Müstakbel:

İç savaşın ardından Başbakan Refik Hariri'nin kurduğu el-Müstakbel, toplumun tüm kesimlerini kucaklayan ve her mezhepten üyesi bulunan bir partidir. Hariri'nin 14 Şubat 2005'te suikasta kurban gitmesinin ardından oğlu Saad Hariri hareketin başına geçmiştir¹⁶⁶. Esasen Sünnilerin etkin olduğu parti, Lübnan'da tüm mezheplerin az veya çok desteğini alabilen nadir siyasi oluşumlardan biridir. 2005 seçimlerinde Parlamento'da çoğunluğu sağlamış, hızla laik bir anlayışı benimseyerek resmileşme yoluna gitmiştir. Şu anki Başbakan Fuad Sinyora da bu oluşuma mensuptur¹⁶⁷.

ix. Milli Liberal Parti

İkinci büyük Hıristiyan partisidir. Lübnan ve Şuf Doğlarında yaşayan Lübnanlı Maruniler tarafından desteklenmektedir. Camitte Chamoun tarafından kurulmuştur. 2000 kişilik gayet iyi

¹⁶⁴ Hamzeh, s.8

¹⁶⁵ Sakr, s.18

¹⁶⁶ Schwedler, s.60

¹⁶⁷ Habib C. Malik, *Is There Still A Lebanon?*, The Middle East Review of International Affairs Volume 2, No. 1 - March 1998

eğitilmiş bir milis kuvvetine sahiptir. Taif'ten sonra askeri varlığına son verilmiş ancak, Dony Chamoun silahların teslim etmek istememiş ve Taife karşı muhalefete başlamıştır. Yer yer Suriye birlikleri ile çatışmaya giren Chamoun taraftarları, Dony Chamoun'un bir suikast sonucu öldürülmesi sonucu, silahların teslim etmişleridir. Partinin siyasi varlığı hala devam etmektedir¹⁶⁸.

2. Lübnan Sorununun Tarihsel Arka Planı

Bu bölümde bağımsızlığa kadar olan Lübnan sorununun tarihi gelişimi ele alınarak günümüzde devam eden sorunların nedenleri irdelenecektir.

2.1 Lübnan Bölgesindeki İlk Egemenlikler

Lübnan'ın iç yapısının son derece karmaşık olduğu ve her dönemde çeşitli dengelere dayanan çok yönlü çekişmelerin yer aldığı görülür. Tarihi boyunca ülkenin karşılaştığı sorunların nedenlerini hem iç hem dış unsurlarda aramak gerekir. Herşeyden önce, Lübnan'da yüzyıllar boyunca çeşitli din ve mezheplere bağlı gruplar yanyana yaşamışlardır. Bu mezheplerden hiçbirisi sayı bakımından mutlak çoğunluğa sahip olamamış, siyasi ve askeri güç bakımından da bütün ülkeyi kontrol edebilecek bir seviyeye erişememiştir¹⁶⁹. Pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Lübnan bölgesine ilk yerleşenler, ticaret ile uğraşan Fenikelilerdir (M.Ö. 3000-2500). Daha sonra bölge, sırasıyla Mısır (M.Ö. 15.-XIII. yüzyıllar), Asur (M.Ö. 875-608), Babil (M.Ö. 685-529), Pers (M.Ö. 529-333), İskender ve Selefki (Selefkos veya Seleucid) Hanedanlığı (M.Ö. 333-64), Roma (M.Ö. 64 - M.S. 395) ve Bizans (395-636) egemenliği altına girmiştir. 636'da Hz. Ömer döneminde fethedilerek Müslümanların hakimiyetine geçen Lübnan, sırasıyla Emevi, Abbasi, Selçuklu, Eyyubi ve Memluklu idaresi altında kalmıştır. 1109-1291 yılları arasında bölgeye bir müddet Haçlılar egemen olmuştur¹⁷⁰.

¹⁶⁸ Picard, *Lebanon, A shattered County*, s.25

¹⁶⁹ Collelo, *Lebanon: A Country Study*, s.48

¹⁷⁰ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev.: Y. Aloğan, İstanbul: İletişim, 1997

Müslümanların, Suriye bölgesini 636'da fethetmelerinden sonra Lübnan Şam eyaletine bağlanmıştır. Nitekim Merdailer, bu tarihlerden sonra İslam alemindeki karışıklardan faydalanmak üzere Amanos'lardan gelerek Lübnan'a yerleşmişlerdir¹⁷¹. Emevi halifesi Abdülmelik bu gruba karşı sefer düzenlemiş ancak Hıristiyan dünyasının adı geçen gruba destek sağlamasıyla bu seferler amacına ulaşamamıştır. Lübnan'ın asırlar boyunca yarı bağımsız bir durumda kalması, buraya sığınan ve Müslümanlıktan ayrı olan Mütevallî, Dürzi ve Nusayri gibi toplulukların gelişmelerine ve ayrı bir özellik kazanmalarını sağlamıştır. Ayrıca, daha sonraki dönemlerde Melki, Yakubi ve Maruni gibi Hıristiyan topluluklar da buraya yerleşmişlerdir. Ortaçağdan beri Fransızlarla ilişkileri olan bu toplulukların zaman zaman elde ettikleri üstünlükler Suriye'deki Müslüman etkisinin azalıp çoğalması ile ilgilidir¹⁷².

Bu bölgeyi elde etmek için Abbasiler büyük çaba göstermişler; zora ve baskıya başvurmuşlardır. Çıkan karışıklıklar sırasında Bedeviler de güney ve kuzeyden Lübnan'a girmeye çalışmışlardır. Bu Bedevi göçü sonunda Beni Taglib kabilesi, Lübnan'da yerleşerek etkili bir topluluk olmuştur. Güneyde Leytani'yi aşan Bedeviler, bu ülkede Yemeni ve Kaysî Arapları arasındaki anlaşmazlığı yaymışlar, Şiilik propagandasına girişmişlerdir. Nusayriler, kendi bölgelerini bu bedevi göçüne karşı korumuşlardır. Böylece çeşitli mezheplere bağlı topluluklar, yerli hanedanların yönetimi altında Şam, Bağdat veya Kahire'deki hükümdarlara bağlanmışlardır. Lübnan'daki reisler, yakın şarkta birbirini takip eden idareler, halifeler, Selçuklu Sultanları, Haçlılar, Eyyûbiler, Memlûkler ve Türk paşaları arasında ve iktidar kargaşalığı içinde işlerini yürütmeye imkân bulmuşlardır¹⁷³.

Lübnan tarih boyunca jeopolitik ve jeoekonomik konumuyla büyük güçlerin ilgisini çekerken, iç kesimler coğrafi şartları dolayısıyla dinî azınlıkların sığınağı olmuştur. 7. asrın sonlarında Maruni kilisesi ve ruhbanları heterodoks görüşleri sebebiyle Bizans

¹⁷¹ Meir Zamir, *Lebanon's Quest: The Road to Statehood, 1926-1939*. New York: I. B. Tauris, 1997, s.38

¹⁷² Bununla beraber, daha önce Bizans Ortodoks Kilisesi'nden ayrılan Maruniler, Haçlı idaresi sırasında Katolikliği seçerek, zaman içinde Roma Kilisesi'ne bağlanmışlardır. Burada en büyük rolü ise, Haçlı ordularının en kalabalık grubunu oluşturan Fransızlar oynamıştır. İlk defa bu dönemde başlayan Maruni-Fransız ilişkileri, XIX. yüzyıldan itibaren meyvelerini vermiştir. Musa Duman, *Lübnan, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.13, İstanbul, 1993, s.258-259

¹⁷³ M.C. Şehabeddin Tekirdağ, *Lübnan*, İslam Ansiklopedisi, C.7, s.102-103

Ortodoks Kilisesi'nin zulmünden kaçarak Bekaa ve Lübnan Dağlarına sığınırken, bu bölge daha sonra İslam'ın Sünni çizgisine aykırı mezhepleri olarak görülen Dürzi ve Şii gruplara da ev sahipliği yapmıştır. Lübnan'ın bu oldukça karmaşık nüfus yapısı, özellikle XIX. yüzyıldan itibaren dış güçlerin de kışkırtmasıyla ardi arkası kesilmeyen huzursuzlukların ve mücadelelerin temel kaynağı olmuştur.

2. 2 Osmanlı İmparatorluğunun Bölgedeki Stratejik Unsuru Olarak Lübnan

2.2.1 Emirler Döneminde Siyasal Düzenin Kurulması

Osmanlı İmparatorluğu Lübnan'ı 1516 yılında, Yavuz Sultan Selim zamanında fethetmiştir. Osmanlılar, fethettikleri diğer topraklarda olduğu gibi bu yöre halkını da din, kültür ve sosyal yaşantısına müdahale etmeksizin padişah tarafından atanan valiler ile yönetmişlerdir. Osmanlıların, fethedilen topraklarda din farkı gözetmeksizin uyguladıkları bu liberal sistem Lübnan'daki çeşitli din ve mezheplerin dini, sosyal ve kültürel varlıklarını Osmanlı idaresinde kaldıkları 400 yıl süre ile korumalarını sağlamıştır¹⁷⁴.

XVI. yüzyılda Dürziler arasındaki çekişme öncelikle "kaysit" ve "yemenit" diye bilinen iki kabile arasında cereyan etmiştir. Bu mücadele, kaysit kabilesinin üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Bunun yanısıra, bugün dahi Lübnan'daki Dürzi topluluğunda isimleri geçen 6 büyük aile arasında devam eden bir güç ve nüfuz çekişmesi vardır. Canpolat, Şihab, Aslan, Tal-huk, Abullam ve Abdulmalik olarak bilinen aileler içinde ilk zamanlarda en güçlü olanı Şihab'lardır. Nitekim, Osmanlı Valileri uzun süre Lübnan'ın iç yönetiminden sorumlu olan ve "Emirlik" olarak tanımlanan göreve Şihab ailesinden

¹⁷⁴ Osmanlıların idaresindeki Lübnan din faktörü açısından incelendiğinde, öncelikle Dürzi ailelerin güçlü ve egemen oldukları görülür. Müslümanların bir kolu olarak kabul edilen ancak kendilerine has dini ibadetleri, geleneklerine bağlı ve içe dönük yapısı ile tanınan dürziler daha ziyade Beyrut'un doğusu ile güney doğusunda bulunan ve "Şuf" diye bilinen dağlık yörelerde yaşamaktadırlar. Ancak, çeşitli feodal beylerin egemen olduğu bu dönemde Dürzi topluluğu içinde birlik bulunmayıp çeşitli feodal aileler arasında devamlı bir iç çekişme vardır. İrfan Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXIV. Dizi- Sa.5: Ankara, s.7

kişileri atamışlardır. Dürziler arasındaki liderliğin Canpolat ailesine geçmesi daha sonraki yüzyıllarda gerçekleşmiştir¹⁷⁵.

XVI. ve XVII. yüzyılda Lübnan'da sayıca ve en kalabalık olan mezhep Marunilerdir. Daha ziyade Beyrut'un doğusu ve kuzey doğusunda yaşayan Maruniler, Hıristiyan Katolik mezhebini benimsemiş bir topluluktur. Bu yüzyıllarda sayıca kalabalık olmalarına rağmen Marunilerin ülkedeki etkinliği fazla olmayıp devrin güçlü Dürzi aileleri ile ilişkileri oldukça iyi idi. Osmanlı idaresindeki Lübnan'da, Sünniler ve Şiiler de sayıca fazla olmayıp özellikle ilk zamanlarda fazla bir güce sahip değildiler. Ancak, Sünnilik mezhebini benimsemiş olan Osmanlılar devrinde, Lübnanlı Sünni topluluk ayrıcalıklı ve avantajlı bir duruma sahip oldu. Buna karşılık, güney Lübnan'da ve doğuda Baalbek civarında yaşayan Şiilerin Sünniler kadar gücü yoktur¹⁷⁶.

XVIII. yüzyıla yaklaşıldıkça Lübnan'daki geleneksel Dürzi üstünlüğü azalmaya başladı. Herşeyden önce Dürzi aileler arasında kanlı çekişmeler gerek sayı gerek ekonomik yönden Dürzilerin gücünü azaltmıştı. Dürzilerin bu iç çekişmeleri ve tek bir güçlü aile etrafında birlik oluşturamamaları giderek zayıflamalarına neden oldu. Bu dönemdeki esas mücadele, Canpolat ailesi ile diğer Dürzi ailelerin bünyesinde toplandığı "Yazbaki grubu" arasında cereyan etmiştir¹⁷⁷.

Dürzilerin önde gelen Şihab ve Abullam ailelerinin zaman içerisinde iç bünyelerindeki kopmalar ve bir kısmının din değiştirerek Hıristiyanlığı benimsemeleri de Dürzileri zayıflatan bir unsur olmuştur. Böylece, Lübnan'da geleneksel Dürzi egemenliği azalmaya, buna karşılık Maruni Hıristiyanların ekonomik ve siyasi güçleri artmaya başlamıştır. Maruni Hıristiyanların zamanla güçlerinin artması birden fazla nedene dayanmaktadır. Herşeyden önce Maruniler Orta Doğu ile Avrupa arasındaki ipek ticaretinin Lübnan ile ilgili kısmını ellerinde tutmaktan dolayı ekonomik bir avantaj elde

¹⁷⁵ Acar, s.8

¹⁷⁶ Zamir, s.46

¹⁷⁷ Salem, Ellie A. *Violence & Diplomacy in Lebanon*, London: I. B. Tauris, 1995, s.100

etmişlerdir. Bununla birlikte, Suriye'den gelen çok sayıda Grek Katolik aileler dini yönden kendilerine daha yakın gördükleri Maruniler ile kaynaşmaya başlamışlardır¹⁷⁸.

Maruniler, din faktörüne dayanarak Koma kilisesi ile de yakın ilişkiler kurmuşlardır. Roma kolejlerinde eğitilen Maruni din adamları bilgi ve tecrübelerini Lübnan'da açılan okullarda kullanarak yeni yetişen Maruni nesillerin ülkedeki diğer etnik gruplara nazaran daha iyi bir şekilde eğitilmesini sağlamışlardır. Bu suretle bu okullarda eğitilen Maruniler kısa zamanda ülkenin çeşitli teknik ve siyasi mevkilerinde söz sahibi duruma gelmişlerdir. Siyasi, ekonomik ve kültürel bütün bu faktörler XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Dürzilerin geleneksel üstünlüklerinin yavaş yavaş Marunilere geçmesine neden olmuştur¹⁷⁹.

Ülkedeki Maruniler güçlenirken XVIII. yüzyıl sonlarında Dürziler arasında silâhlı iç mücadele iyice kızışmıştır. Bu gelişme Dürzileri iyice yıpratırken 1788 yılında, II. Beşir unvanı ile Hıristiyan Beşir Şihab'ın Lübnan Emirliğine atanması ülkedeki Hıristiyanları daha güçlü hale getiren bir unsur olmuştur. Lübnan'a ilgi duyan birçok yabancı devlet de Beşir'in Emirliğini desteklemiştir. 1788 yılında Emirliğe atanan Beşir 1840 yılına kadar 52 yıl süre ile bu sıfatını muhafaza etmiştir¹⁸⁰.

Beşir, zekâsı ve güçlü kişiliği ile çevresinde bir saygınlık yaratmıştır. Lübnan'daki Osmanlı Valisi Cezir Paşa ile arasının devamlı açık olmasına rağmen imparatorluk ile iyi ilişkiler kurması ve sürdürmesi sayesinde emirliğini devam ettirmiştir. 1804 yılında Cezir'in ölümü, Beşir'in Lübnan'daki gücünü daha da sağlamlaştırmak için iyi bir fırsat yaratmıştır¹⁸¹.

¹⁷⁸ Din faktörü nedeniyle Marunilerin, Avrupa devletleri ile de yakın ilişkileri oldu. Haçlı seferleri sırasında Marunilerin yaptıkları hizmetlere karşılık, Fransa Kralı 1250 tarihinde onlara bir "Charte" vermişti. Dört yüzyıl sonra XVI. Lui bir fermanla Lübnan'daki Marunileri himayesi altına aldığını göstermiştir. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VI. Cilt, S. 36, Türk Tarih Kurumu Yayınları

¹⁷⁹ İrfan Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXIV. Dizi- Sa.5: Ankara

¹⁸⁰ *ibid*, s.12

¹⁸¹ Cezir'in Valiliği süresince Beşir ile olan uyuşmazlığı Beşir'i bir hayli yormuş ve yıpratmıştır. Beşir'in şimdi ilk işi kendi Emirliğinin tartışılmaz hale gelmesi ve muhaliflerinin bertaraf edilmesi idi.³ Bu amaçla Beşir, zengin ve güçlü Dürzi aileler olan Arslan, Talhuk, İmad ve Abdülmalik'lerin malları ile ayrıcalıklarını ellerinden aldı. Beşir'in tek dokunmadığı Dürzi aile Canpolatlar oldu. Canpolatlar gerek malvarlıklarını gerek ayrıcalıklarını koruyarak Şihab'lar yanında, ülkedeki tek güçlü Dürzi aile

XIX. yüzyıl başında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri Lübnan'daki gelişmeleri de etkiledi. M. Ali Paşa'nın Suriye Valiliği, hatta Anadolu toprakları üzerinde gözü vardı. Paşa'nın bu emelleri ile Beşir'in Lübnan'daki rakiplerini sindirmesi için güçlü bir müttefike duyduğu ihtiyaç, M. Ali Paşa ile Beşir'i kısa zamanda birbirine yaklaştırmıştır¹⁸².

M. Ali Paşa, Yunan isyanında Osmanlılara yardım etmesine karşılık olarak Girit Valiliğini almış ancak Suriye Valiliğini elde edememiştir. Osmanlı toprakları üzerindeki emellerinden vazgeçmeyen M. Ali Paşa, oğlu İbrahim Paşa komutasındaki bir orduyu Suriye'ye göndermiştir. Ordu, 1831 yılında Suriye'ye girerek 1832 yılında bütün Suriye'yi ve Akka'yı ele geçirmiştir. Osmanlılar ile Mısır Valisi arasındaki bu krizde Emir Beşir Mısır'ın yanında, rakipleri Dürziler ise Osmanlıların yanında yer alıp birçok Dürzi Osmanlı saflarında savaşmış, ülkedeki Hıristiyanlar da İbrahim Paşa'yı desteklemişlerdir¹⁸³.

İbrahim Paşa'nın ordusu Emir Beşir'in kuvvetlerinin de desteğiyle Sur, Sayda ve Trablusşam da dahil olmak üzere bütün Suriye ve Lübnan'ı ele geçirmiştir. İbrahim Paşa, hakimiyetine aldığı topraklarda yaşayan Hıristiyanlara yeni bazı haklar tanımıştır. Ancak, Paşa savaşın getirdiği mali yükü vergileri artırmak ve ordunun asker ihtiyacını mahalli halka zorunlu askerlik uygulamak suretiyle elde etmek isteyince yerli halk arasındaki desteği azalmıştır¹⁸⁴.

Bu arada, M. Ali Paşa'yı Suriye'den atmak isteyen Osmanlılar, Hüseyin Paşa komutasında bir orduyu güneye göndermişlerdir. 1832 yılında sırasıyla Belen ve Konya'da yapılan savaşları Osmanlılar kaybedince M. Ali Paşa'nın bölgede artan gücünden endişe duyan Rusya, Fransa ve İngiltere müdahale ederek 1833 yılında, Suriye Valiliğinin M. Ali Paşa'ya verilmesi buna karşılık İbrahim Paşa'nın ordusunun

durumunda kaldılar. Nitekim, ileride Dürzilerin iktidardaki Beşir Emirliğine muhalefeti Canpolat ailesinin liderliği altında yapılacaktı. Philip Hitti, *Lebanon in History*, S. 412-425

¹⁸² Habib C. Malik, *Is There Still A Lebanon?*, The Middle East Review of International Affairs Volume 2, No. 1 - March 1998

¹⁸³ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev.: Y. Aloğan, İstanbul: İletişim, 1997

¹⁸⁴ ibid, s.40

Anadolu'dan çekilmesini öngören Kütahya Anlaşmasının imzalanmasını sağlamışlardır¹⁸⁵.

M. Ali Paşa isyanı bu aşamada sona ermemiştir. Mısır Valisi, Osmanlılardan tamamen bağımsız olmak isterken Osmanlılar da intikam almak için hazırlanıyorlardı. Her iki taraf da ordusunu güçlendirmeye ve takviye etmeye başlamıştır. İbrahim Paşa, Suriye'deki ordusunun takviyesi için Dürzilerden bir miktar genci zorla asker yapmak istemiştir. Ancak Dürziler bu isteğe karşı çıkarak ayaklanmışlar ve kısa zamanda ayaklanma bütün ülke Dürzilerini harekete geçirmiştir. İbrahim Paşa Dürzilerle başedemeyince, Emir Beşir'den, oğlu Halil komutasında bir Hıristiyan ordusunu Dürzilere karşı göndermesini istemiştir¹⁸⁶.

Dürziler ile İbrahim Paşa arasındaki mücadeleden istifade eden Osmanlılar, Suriye'ye bir ordu göndermişlerdir. 1839 yılında Nizip'te yapılan savaşı yine İbrahim Paşa kazanınca, bölgede çıkarı olan diğer devletler harekete geçmişlerdir. Avrupa devletleri başta İngiltere olmak üzere, M. Ali Paşa'ya karşı tutum alırken Fransa, Paşa'yı destekler biçimde tavır almıştır. İngiltere, Fransa'yı kendi çizgisine çekemeyince, 1840 yılı Ağustos'unda gemilerini Beyrut açıklarına göndermiştir. İngiltere, zayıf bir Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki varlığını kendi politikasına daha uygun bulmaktadır; bu yüzden teklif ettikleri barış koşullarının kabulü için M. Ali Paşa'ya baskı yapmaya başlamışlardır. Lübnan'daki Dürziler ve Müslümanlar da Paşa'ya olan muhalefetleri nedeniyle İngiliz görüşünü desteklemişlerdir¹⁸⁷.

Bu gelişmeler cereyan ederken M. Ali Paşa, ülkedeki tüm eli silâh tutan Lübnanlıların silahsızlandırılması için bir emir yayınlayınca, Paşa'nın emellerinden kuşku duyan

¹⁸⁵ Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, S. 113-118, S.B.F. Yayınları, 1973

¹⁸⁶ Bu istek Beşir'i zor durumda bırakmıştır. O güne kadar Dürzilerle Hıristiyanların karşı karşıya gelerek doğrudan bir çarpışmaya girmeleri sözkonusu olmamıştı. Böyle bir hareket Lübnan'ın iç siyasi yapısı itibarıyla kötü sonuçlar doğurabilir, ülkenin iki söz sahibi gücünün birbirine düşmesine yol açabilirdi. Ancak, Beşir İbrahim'e karşı gelebilecek durumda da değildi. Gönülsüz de olsa oğlu Halil komutasında bir onluğu İbrahim Paşanın emrine gönderdi. Böylece Mısır ordusu ile Lübnan Hıristiyanlarından oluşan bir ordu birlikte Dürzilerin üzerine yürüdü. 1838 yılında çetin bir savunma yapmalarına rağmen Dürziler İbrahim Paşa'nın ordusunun karşı sında tutunamayarak teslim olmuşlardır.*ibid*

¹⁸⁷ İrfan Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXIV. Dizi- Sa.5: Ankara

Hıristiyanlar bu kez kısa süre önce savaştıkları Dürzilere yaklaşmışlardır. Ancak, Emir Beşir, M. Ali Paşa'nın emrine karşı koyamayarak gerek Müslüman gerek Hıristiyanların silâhsızlanması için girişimde bulunmuştur. Bunun üzerine, 27 Mayıs 1840 tarihinde biraraya gelen Hıristiyan ve Dürziler Emir Beşir'in silâhsızlanma emrine uyulmaması ve karşı konması için ortak bir karar almışlardır¹⁸⁸.

1840 yılı Haziran'ında, Beyrut'ta tekrar toplanan Hıristiyan, Dürzi ve Müslüman liderler, zorunlu askerlik, silâhsızlanma ve yüksek vergilere karşı koymak için İbrahim Paşa ve Emir'e karşı silâhlı bir mücadele başlatmışlardır. Şuf ve Kısraan bölgelerinin Dürzi ve Marunileri tarafından öncülük edilen başkaldırmaya kısa zamanda ülkedeki tüm gruplar katılmışlardır. Beşir, isyanla başedemeyince İbrahim Paşa, isyancıların en güçlü olduğu dağlık Lübnan'ı ablukaya alarak çetin bir mücadeleye girişmiş, güçlü ordusu isyanı bastırarak liderleri tutuklayıp sürgüne göndermiştir¹⁸⁹.

Ancak, İbrahim Paşa'nın zaferi uzun sürmemiştir. İsyanı destekleyen Osmanlı İmparatorluğu, İngiliz ve Avusturya kuvvetlerinden oluşan bir deniz filosu 8.500 asker ile Beyrut açıklarına gelmiştir. Ortak kuvvetin komutanı İngiliz Charles Napier, Mısırlıların İngiltere ile yapmış olduğu Londra Sözleşmesi kararlarını uygulamasını istemiştir. İbrahim Paşa kabul etmeyince, Beyrut açıklarındaki müttefik gemileri şehri topa tutarak Beyrut'un kuzeyinden de şehre çıkartma yapmışlardır. Bu gelişmeler üzerine Mısırlılar geri çekilirken isyancılarla birleşen müttefik kuvvetler kısa zamanda Beyrut'un sahil şeridini ele geçirmişlerdir. Suriye'de de bozguna uğrayan İbrahim Paşa iyice geriledi ve babasından müttefikler ile diplomasi yoluyla anlaşmasını istemiştir¹⁹⁰.

2.2.2 Günümüzdeki Lübnan Sorununun Temellerinin Atılması:Dürzi-Maruni Savaşları ve İki Kaymakamlık Dönemi

İbrahim Paşa'nın Suriye'deki yenilgisi Lübnan'da II. Beşir Emirliğinin de sonu oldu. Son ana kadar Paşa'yı desteklemiş olan Beşir, Lübnan'ı terkederek Malta'ya sürgüne

¹⁸⁸ ibid, s.12

¹⁸⁹ İlber Ortaylı, 19 yy. Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Bazı Notlar, Osmanlı Araştırmaları Sayı IV. s. 94

¹⁹⁰ Philip Karl Hitti, *Lebanon in History*, London: Macmillan, 1957, s.77

gitmiştir. 3 Eylül 1840 tarihinde Osmanlılar III. Beşir'i Lübnan Emirliğine atamışlardır. II. Beşir iktidarının son bulması ve III. Beşir'in Emir oluşu ile Lübnan'daki iç siyasi dengeler yeniden değişmiştir. Emir'e karşı ayaklanmada birleşmiş olan Dürzi ve Maruni feodal beyler tekrar geleneksel rekabetlerine başlayınca içerde huzursuzluk ve kargaşa başgöstermiştir¹⁹¹.

II. Beşir iktidarı süresince Dürzilerden alarak kamulaştırdığı birçok toprak parçasını Hıristiyanlara vermiştir. Dürziler, II. Beşir devri sona erdiğinde bu toprakları geri isteyince Hıristiyanlar vermek istememişler ve huzursuzluklar başgöstermiştir. Buna ilaveten, İbrahim Paşa'nın Valiliği süresince, Mısırlılar ile II. Beşir ve dolayısıyla bir kısım Hıristiyanlar iyi ilişkiler sürdürmüşler ve maddi ve sosyal birçok hak ve avantajlar elde etmişlerdir. Buna mukabil, Dürzilerden birçok lider sürgüne gönderilmiş, mallarına el konmuş ve iki topluluk arasında Maruniler lehine ekonomik yönden bir eşitsizlik oluşmuştur. Bu faktör de Dürzilerin Hıristiyanlara karşı tutumunu olumsuz şekilde etkilemiştir¹⁹².

Sorunu çözmek amacıyla Osmanlıların ve İngilizlerin önerisi üzerine III. Beşir, Maruni, Dürzi, Grek Ortodoks, Grek Katolik, Şii ve Sünnilerin temsilcilerinden oluşacak 12 kişilik bir Konsey kurulmasını ve hukuki konuların bu Konseyce ele alınmasını önermiştir. Ancak, bu görüş Dürzilerce kabul görmeyince Lübnan'daki nüfuzlu Maruni Patrik bir bildiri yayınlarak, Dürzi feodal reislerin topraklarında yaşayan Marunilerin Dürzi reislerin hukuki tasarruflarına uymamalarını istemiştir. Bu bildiri Dürzileri iyice öfkelenmiştir¹⁹³.

1841 yılında, Dürzilere ait bir toprak üzerinde bir Maruninin bir Dürziyle kavgası aynı gün akşam topyekün bir Dürzi-Maruni çatışmasına dönüşmüştür. Ekonomik ve sosyal nedenlerden kaynaklanan uyuşmazlık nihayetle ülkenin iki büyük söz sahibi topluluğunu silâhlı bir çatışmanın içerisine sokmuştur. III. Beşir sorunların çözülmesi için Dürzi liderleri sarayına davet etmiş, 13 Ekim tarihinde Dürzi liderler Dayrül

¹⁹¹ İlber Ortaylı, *19 yy. Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Bazı Notlar*, Osmanlı Araştırmaları Sayı IV, s.95

¹⁹² ibid, s.96

¹⁹³ Philip Karl Hitti, *Lebanon in History*, London: Macmillan, 1957, s.79

Kamar'a, arkalarında çok sayıda Dürzi atlı sipahileri ile birlikte gelmişlerdir. Durumu görerek paniğe kapılan Emir, emrindeki silâhlı Maruni birliğini harekete geçirince, çevredeki Hıristiyanlarla Dürziler arasında yeniden çarpışmalar başlamıştır. Aynı yıl ikinci kez meydana gelen bu Dürzi-Hıristiyan çatışmasında 40 kadar Hıristiyan hayatını kaybederken Dürziler çok az kayıp verdiler. Zamanla tüm ülkeye yayılan çarpışmalar kısa bir süre sonra yüzlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur¹⁹⁴.

Emir'in talebi üzerine Beka vadisinin yerleşim merkezi Zahle'de yoğun olarak bulunan Grek Katolikler, bazı Şiilerin de kendilerine katılması ile Dürzilere karşı harekete geçmişlerdir. Dürziler de Zahle'ye doğru ilerlemeye başlamışlardır. Ancak, Beka vadisinde yapılan çarpışmalarda bozguna uğrayan Dürziler burada gerilemişlerdir. Bu yenilgiye rağmen Dürziler Şufta üstünlüklerini korumuşlardır¹⁹⁵.

Dışardan da gelen baskılar sonucu Osmanlılar duruma müdahale etmişlerdir. Mustafa Paşa komutasında bir ordu Beyrut'a gönderilmiştir. Mustafa ve Selim Paşa taraflar arasında arabulucuk yapmaya başlamışlardır. Ancak, bütün bu girişimlere rağmen çarpışmalar yer yer devam etmektedir. Nihayet, 1842 yılının Ocak ayında, Mustafa Paşa Lübnan'ın ileri gelen liderlerini Beyrut'ta toplantıya çağırarak, Osmanlı İmparatorluğunun Lübnan'daki Şihab Emirliğine son verdiğini açıklamış, Şihab'ın yerine yardımcılarında Ömer Paşa'yı atamıştır¹⁹⁶.

Bu gelişmeler, iktidarları ellerinden alınan Marnileri hoşnutsuz etmiştir. Yeni Emir Ömer Paşa, Dürzilerin desteğini kazanmak için II. Beşir zamanında mal ve ayrıcalıklarını kaybeden Dürzi aristokratlara eski haklarını iade etmiş ve bu kişileri önemli görevlere atayarak sempatilerini kazanmıştır. Ömer Paşa ülke Hıristiyanları ile de iyi ilişkiler kurmaya gayret etmiştir. Ancak, Osmanlı İdaresine karşı olan Hıristiyanlar Fransız Temsilciliği ile yakın bir ilişki içindedirler. İngiliz Temsilcisi

¹⁹⁴ Acar, s.13

¹⁹⁵ Esasen, Hıristiyanlar arasında bu dönemde derin bölünmeler vardır. Zayıf bir lider olarak tanınan III. Beşir'i destekleyenlerin sayısı bir hayli azdır. Emir'in bu zayıf durumundan istifade eden Dürziler, sarayını kuşatarak Emir'i esir aldılar. Kasım ayında Baabda'da toplanan 7 bin kişilik bir Hıristiyan ordusunun da Dürzilere karşı bir zafer elde edememesi üzerine dağlık bölgeyi kontrol altına alan Dürziler çevredeki bütün Hıristiyan köyleri yakıp yıkmışlardır. Acar, s.14

¹⁹⁶ Picard, Elizabeth, *Lebanon, A shattered County*, a Review by A.J.Abraham in Journal of Third World Studies, Fall 1998 http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199810/ai_n8810958 25.12.2007

Dürzilerin, Rus ise Grek Ortodoksların koruyucusu görüntüsüne girmiştir. Fransa, aynı zamanda Dürzi ve Hıristiyanlar arasındaki anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapmaya gayret ederek her iki tarafın da desteğini elde etmeye özen göstermektedir. Bu ortamda, 19. yüzyılda Fransa, İngiltere, Avusturya ve Rusya kendi kiliselerine mensup misyonerler vasıtasıyla din faktörünü kullanarak Lübnan'daki Hıristiyanları kendi çizgilerine çekme gayreti içindedir¹⁹⁷.

Lübnan'a ilgisi olan devletler son Dürzi-Hıristiyan çarpışmalarından sonra sorunların çözümü ve iç siyasi yapıya ilişkin çeşitli görüşler ortaya atmışlardır. Muhtelif görüşmelerden sonra Avusturya Prensi Metternich'in önerdiği bir formül kabul edilmiş, formüle göre, dağlık Lübnan iki idari bölgeye ayrılmış, kuzeydeki Maruni bölgede Maruni bir kaymakam, güneyde ise Dürzi bir kaymakam idareden sorumlu olmuştur¹⁹⁸.

1843 Ocak ayında Haydar Abüllam Hıristiyanların, Ahmet Arslan ise Dürzilerin kaymakamlığına atanmıştır. Böylece Lübnan'da çifte kaymakamlık diye bilinen yeni bir devir başlamıştır. Zamanla güçlenen Hıristiyanlar, Lübnan'daki otonom iktidara Dürzilerle birlikte ortak olmuşlardır. Yeni idare tarzı prensipte Beyrut-Şam yolu ile birbirinden ayrılmakta ancak her iki bölgede Hıristiyan ve Dürziler karışık biçimde yaşamaktadır. Kaymakamların yetkileri sadece kendi mezhebinden kişileri değil idaresi altındaki bütün toprakları kapsamaktadır¹⁹⁹.

Bu dönemde, Hıristiyanlar içersindeki bölünme Dürzilerden daha fazla idi. Kendilerini önemli bir mezhep olarak gören Grek Ortodokslar da üçüncü bir kaymakamlık istemektedirler. Osmanlılar, Haydar Abüllam'ın Hıristiyanların kaymakamı şeklindeki unvanını Marunilerin kaymakamı olarak yorumlamakta, Abdüllam ise yetkisinin tüm Hıristiyanları içermesini istemektedir. Yeni idari yapı ile ilgili muhtelif sorunların çözümü için Osmanlı Sultanı Lübnan'a özel temsilcisi Halil Paşa'yı göndermiştir. Halil Paşa, her iki bölgede bulunan azınlıktaki Dürzi ve Hıristiyanlardan sorumlu dini liderin

¹⁹⁷ Picard, s.29

¹⁹⁸ Bu şekilde bir düzenleme ile Lübnan'da Dürzi ve Maruni toplulukların yetkileri eşit biçimde hukuki bir temele dayandırılmaktadır.

¹⁹⁹ Bu tür bir bölünme gerek topluluklar arasında gerek iç bünyelerde ileriki yıllarda çeşitli sorunlar yaratacaktır. *ibid*, s.15

ve onların vergilerini toplayacak bir temsilcinin iki tarafın da onayı ile seçilmelerini esasa bağlamıştır. Böylece toprak esasına dayanan Hıristiyan ve Dürzi bölgelerindeki iki topluluğun azınlıkta kalan fertleri, kendi içlerinden seçilecek fakat kaymakamın mahiyetinde görev yapacak bir azınlık temsilcisi tarafından korunacaktır. Bu arada, Abdüllam'ın yetkisinin tüm Hıristiyanları kapsamına aldığı Osmanlılar tarafından kabul edilmiştir²⁰⁰.

Bütün bu düzenlemeler iki topluluk arasındaki gerginliği azaltamamıştır. Dürzi ve Maruniler devamlı birbirinden kuşku duyuyor, tarafların en ufak bir hareketi yeni bir bunalım yaratıyordu. Halil Paşa'nın uzlaşma için gösterdiği çabalar ve bulduğu formüller de bunalımı çözememiştir. İki topluluk arasında bir türlü düzelemeyen ilişkiler, neticede Hıristiyanların Şuf dağlarındaki Dürzi köylere saldırmasıyla yeniden çarpışmalara dönülmüş, çok sayıda Dürzi köyünü istilâ eden Hıristiyanlar kısa sürede Canpolat'ların köyü Muhtara'ya yaklaştırmışlardır. Canpolat'lar komutasındaki Dürziler Hıristiyanlara karşı fazla bir direniş gösteremeyince, bir Osmanlı bölüğü Dürzilerin yardımına gelerek Canpolat'ları bozguna uğramaktan kurtarmıştır. Lübnan'daki Dürzilerin dostu olarak tanınan Osmanlı Valisi Vecihi Paşa Hıristiyanların üstünlük göstermeye başlaması üzerine Dürzilere yardım ederek savaşın gidişatını değiştirmiştir. Daha sonra Vecihi Paşa, tarafları sükûnete ve uzlaşmaya davet etmiştir²⁰¹.

Bu gelişmelerden sonra Lübnan'a gelen Osmanlı Dışişleri Bakanı Sekip Efendi, iki kaymakamlık esasına dayanan idare tarzını yeniden tesis etmiştir. Ülkede genel silâhsızlanma ilân ederek Osmanlı kuvvetlerinin asayişi sağlamasına çalışmış, Kaymakamların, Sayda Valisi yerine Babîâli tarafından atanması ve değiştirilmesi ve her iki kaymakamlığın altında Sünni, Maruni, Dürzi, Grek Ortodoks ve Grek Katoliklerin bir hakim ve bir müşavir ile temsil edileceği bir Konsey oluşturulmasını karara bağlamıştır²⁰². Konseyde Şiiiler de Sünniler tarafından temsil edilecektir. Konseyin mali konularda oybirliği, hukuki konularda ise oy çokluğu ile karar vermesi

²⁰⁰ Acar, s.19

²⁰¹ Picard, s.30

²⁰² Sekip Efendi'nin getirdiği bu yeni ve daha modern düzenlemeler 1839 tarihli Gülhane Hattı Hümayunundan esinlenmiştir. Halûk Ülman, *1860-1861 Suriye Buhranı, Osmanlı Diplomasisinden Bir Örnek Olay*, S. 15-16 iç. İrfan Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXIV. Dizi- Sa.5: Ankara

esasý getirilmiřtir. Bu řekilde Lübnan'da din ve mezhep esasına dayanan yeni bir idari yapı getirilmiřtir²⁰³.

İdari yapıdaki yeniliklere rağmen Dürziler ile Hıristiyanlar arasında kalıcı bir barış ortamı yaratılamadığı gibi bu iki topluluğun mücadelesi tam bir rekabet içine girmiştir. 1860 yılının Mayıs ayında Sayda yakınlarında 2 Dürzi, Beyrut-şam yolunda ise 4 Dürzi Hıristiyanlar tarafından öldürülünce, Dürzi lider Said Canpolat askerlerine hareket emri vermiştir. Yaklaşık 50 bin Hıristiyan ve 12 bin Dürzi asker savaşmaya hazırlanırken her iki taraftan azınlıktaki gruplar kendi mezheplerinin güçlü olduğu topraklara g etmeye başlamışlardır. 1860 yılı baharında Zahle'den gelen 3 bin kişilik Hıristiyan bir kuvvet Beyrut-şam yolunda 600 kişilik bir Dürzi birliği ile karşılaşmıştır. Sayılarının azlığına rağmen Dürziler, Hıristiyan askerleri geri püskürtmekte başarılı olmuřlardır²⁰⁴.

Dürziler daha sonra Beyrut ve civarındaki Hıristiyan köylere saldırmışlardır. Kısa zamanda bütün köyler alevler içersinde yanmaya başlamıştır. Baabda ve civarındaki Hıristiyan köylere yapılan Dürzi saldırısı çok sayıda insanın ölümüne ve maddi hasara yol açmıştır. Beyrut'taki Avrupa devletleri temsilcileri kısa zamanda müdahale ederek Vali Hurşit Paşa'ya başvurmuşlardır. Hurşit Paşa, Dürzilerden savaşı durdurmalarını isteyeceğini söyleyerek Avrupa temsilcilerinden de Hıristiyanları sükûnete davet etmelerini talep etmiş, Osmanlıların itidal tavsiyeleri sonucu ülkede durum sakinleřmiřtir²⁰⁵.

Çarpışmalarda, sayıca üstün olmalarına rağmen Hıristiyanlar Dürzilere karşı fazlaca bir varlık gösterememişlerdir. Disiplinli ve komutanlarına sadık küçük gruplar halindeki Dürzi silhl grupları savaş disiplini ile kendilerinden sayıca fazla Hıristiyan kuvvetlerini etkisiz hale getirmişlerdir. Osmanlıların müdahalesi ile Dürziler Dayrül Kamar'dan çekilirken aynı günlerde 2 bin kişilik bir Dürzi kuvvet Cezzin'e saldırmış ve 1.500'e yakın Hıristiyan bir anda yok edilmiştir. Çok sayıda Hıristiyan evini terkederken

²⁰³ Acar, s.20

²⁰⁴ ibid, s.21

²⁰⁵ El-Solh, s.48

kısa süre önce Dürzilerin yardımlarıyla inşa edilen çevredeki Hıristiyan manastırları ve evleri Dürzilerce yıkılmıştır²⁰⁶.

Olaylar devam ederken güneydeki Sur şehri Grek Ortodoks Başpiskoposundan kuzeydeki Hıristiyanlara muhatap olarak gönderilen bir mektup Dürzilerin eline geçmiştir. Mektupta, bütün Lübnan'daki Hıristiyan liderlerin toplanarak Dürzilere savaş açmaları ve onları yok etmelerinin kararlaştırıldığı belirtiliyor ve tüm Hıristiyanların bu dini savaşa davet edildiği ifade ediliyordu. Tekrar harekete geçmek için fırsat kollayan Dürziler bu mektubu da ele geçirince savaş hazırlıklarını hızlandırmışlardır. Bu durum Hıristiyanları endişelendirdiyse de bölgedeki Osmanlı birliklerinin muhtemel bir savaşa engel olabileceği kanaati hakimdir. 3 Haziran sabahı, Dürziler Has-bayya'yı askerlerle kuşatınca halkın çoğunluğu Şihab Emirlerinin barındığı kaleye çekilerek Osman Bey komutasındaki Osmanlı birliklerinin duruma müdahale etmesini beklemeye başlamışlardır. Ancak, birkaç yüz civarında Hıristiyan genç Dürzilerin üzerine yürüyünce, kısa zamanda Dürziler de harekete geçmişler ve karşılıklı çarpışmalar başlamıştır²⁰⁷.

Osman Bey taraflar arasında arabuluculuk ederek barış yollarını aramıştır. Ancak tarafları uzlaştırmak mümkün olmadığı gibi 4 Haziran 1860 tarihinde 1.500 kişilik bir Dürzi Ordusu bu kez Rashayya'ya saldırmıştır. Hıristiyanlar kısa zamanda toplanarak karşı koymuşlarsa da, savaşa iyi hazırlanmış olan Dürziler aynı gün akşamı Şihab'ların kalesine sığınan tüm Hıristiyanları kuşatmaya almışlardır. Gelişmeler üzerine dışarıdan da gelen baskılar sonucu Şam Valisi Ahmet Paşa, bölgedeki Osmanlı kuvvetleri komutanı Osman Bey'e bir emir göndererek kuşatma altındaki Hıristiyanların Şam'a intikal ettirilmesini istemiştir²⁰⁸.

Şii ve Sünni Müslümanların da desteğiyle Dürziler Beka'daki bütün Hıristiyan köylerine saldırarak bölgeyi kontrolleri altına almışlardır. Haziran ayı ortalarında bütün Beka vadisi ve dağlık Şuf yöresi Dürzilerin kontrolüne geçmiş, Hıristiyanların hakimiyeti

²⁰⁶ El-Solh, s.50

²⁰⁷ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev.: Y. Aloğan, İstanbul: İletişim, 1997

²⁰⁸ Kemal S. Salibi, *The Modern History of Lebanon*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1965

sadece Kısra van ve Zahle ile sınırlı kalmıştır. Özellikle Zahle'deki Grek Katolikler güçlü bir savunma oluşturmuşlardır. Şimdi, Dürzilerin amacı bu güçlü Hıristiyan savunmasını da kırmak ve ülkede tam hâkimiyeti ele almaktır. Dürziler Zahle'ye doğru kuvvetli bir ordu ile yürümeye başlayınca Zahleliler diğer Hıristiyanlardan yardım istemişler, 14 Haziran 1860 tarihinde Bekaa'da Dürzilerle çarpışmışlardır. Ancak Dürzi ordusu kolaylıkla üstünlük sağlayarak, kısa zamanda Zahle'yi kuşatmaya almış, diğer Hıristiyanlardan herhangi bir yardım alamayan Zahle düşmüştür. Daha sonra Dayrül Kamar'a giren Dürziler burayı da ele geçirmişlerdir. Dayrül Kamar'daki çarpışmalar 1860 yılı savaşlarının sonuncusu olmuştur. Bir ay süren çarpışmalarda yaklaşık 10 bin Hıristiyanın öldüğü tahmin edilmektedir. Dürziler son olarak Kuzey Kaymakamlığının kalesi Kısra van'ı ele geçirmeye hazırlanırken Hurşit Paşa daha fazla kan dökülmesini önlemek için ilgili taraf temsilcilerini toplantıya çağırarak uzun görüşmelerden sonra çarpışmalara son vermelerini sağlamıştır²⁰⁹.

Lübnan'da meydana gelen bu olaylardan sonra Osmanlı Padişahı Abdülaziz, Dışişleri Bakanı Fuat Paşa'yı Beyrut'a yollamıştır. Fuat Paşa, evsiz kalan Hıristiyanların yararlanması için bir yardım fonu oluşturmuş, adaleti sağlayacağı ve olayların sorumlularını cezalandıracağı konusunda teminat vererek ilk etapta görevlerini yerine getirmemek ve ihmal etmek suçuyla Ahmet Faşa başta olmak üzere birçok Osmanlı subayını ve yöneticisini çeşitli cezalara çarptırmıştır. Bunun yanısıra, çarpışmalardan dolayı Dürzileri sorumlu tutarak Said Canpolat da dahil birçok Dürzi liderleri de cezalandırmıştır²¹⁰.

2.2.3 Lübnan'da Yeni Siyasi Yapı ve Mutasarrıflık Dönemi

18. ve 19. yüzyıllarda Lübnan'da bulunan iki güçlü topluluk "Maruni" ve "Dürzi" varlığı nedeniyle Osmanlılar Emirlik sistemini değiştirerek ülkeyi iki idari bölgeye ayırıp Osmanlı Valisine bağlı "iki kaymakamlık" sistemi oluşturmuşlardır. Ancak, bu yeni idari örgütlenme de başarılı olamamış, birbirleri ile ekonomik, siyasi ve askeri bir güç

²⁰⁹ İlber Ortaylı, *19 yy. Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Bazı Notlar*, Osmanlı Araştırmaları Sayı IV, s.93

²¹⁰ Kamal Salibi, *The Modern History of Lebanon*, S. 80-105

rekabeti içine girmiş olan Dürziler ile Maruniler arasında iç savaşı andıran bir mücadele cereyan etmiştir. Bu kez, günün koşullarına uyacak yeni bir siyasi yapı oluşturulması için Fuat Paşa başkanlığında İngiliz, Fransız, Rus, Avusturya ve Prusya temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Komisyon, siyasi çözüm için aylarca süren toplantılar yapmış, 9 Haziran 1861 tarihinde, İtalya'nın da katılması ile 7 devlet tarafından İstanbul'da bir Antlaşma imzalanmıştır²¹¹.

Bu Antlaşmaya göre Lübnan, kendi içinde Beyrut, Sayda, Trablus-şam ve Beka olmak üzere 4 bölgeye ayrılmaktadır. Lübnan, imzacı devletlerin de rızası alınmak suretiyle Osmanlı İmparatorunun atayacağı ve "Mutasarrıf adı verilen Osmanlı vatandaşı bir Hıristiyan-Katolik tarafından yönetilecektir. Mutasarrıfın altında yine din esasına dayalı 4 Maruni, 3 Dürzi, 2 Grek Ortodoks, 1 Grek Katolik, 1 Sünni ve 1 Şiiden oluşacak 12 kişilik bir Konsey olacaktır. Lübnan, idari yönden de 7 kaymakamlığa, onun altında ilçeler ve nihayet köylere bölünüyordu. Her köy kendisini yönetecek bir köy şeyhi seçecek, bu şeyhler de 12 kişilik Konseyin seçiminde oy kullanacaklardır²¹².

Böylece kaymakamlık dönemi sona ermiş, bu kez ülkedeki diğer dini grupların da dahil edildiği ve yine din ve mezhep esasına göre siyasal iktidara katılmayı öngören bir idari yapı kurulmuştur. 1861 yılında Mutasarrıflığa ilk olarak İstanbul Ermeni Katoliklerinden Davit Efendi atanmıştır. Davit Efendi, Baabda'daki köşke yerleşerek iki Fransız subayı gözetimindeki jandarma birliklerini kurup bir de gazete yayınlamaya başlamıştır. Mutasarrıflık dönemindeki mezhepler arası ilişkilerde nispeten düzelme ve yumuşama havası görülmüştür. Birçok yeni medreseler ve okullar açılırken, her mezhepten kişilere önemli görev ve mevkiler verilmiştir²¹³.

Lübnan'da 1861 yılında başlayan Mutasarrıflık idaresi döneminin en önemli özelliği süratli bir ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin kendisini göstermesidir. İç çatışma

²¹¹ Bu Antlaşma için bkz. Engin Deniz Akarlı, *The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861-1920*, University of California Press, 1993

²¹² Yine Antlaşmaya göre, feodal hakların ortadan kaldırılması öngörüldü ve her ferdin kanun önünde eşit olduğu belirtiyordu. Mutasarrıfın emrinde güvenlikten sorumlu bir de jandarma birliği oluşturuldu. Toplanacak bütün vergilerin devlet bütçesine intikali ve bütçe açıklarının Osmanlı hazinesinden finansmanı yine düzenlenen hususlar arasındaydı. *ibid*

²¹³ Helena Cobban, *The Making of Modern Lebanon*, S. 50-52

ve sorunlar arka plana itilmiş ve özellikle Avrupa ile ilişkiler bakımından hızlı bir gelişme kaydedilmiştir. Tarımda modernizasyona gidilip yeni inşa edilen yollar, köprüler ve okullar ile ulaşım ve eğitim imkânları geliştirilmiştir. İpek üretimi de bu dönemin önde gelen ekonomik kaynaklarından birisi olmuştur. Amerika ile ilişkiler de yüzyıl sonuna doğru artan göç nedeniyle gelişmiştir. Amerika'ya gidip gelen Lübnanlılar bilgi ve sermayeleri ile ülke ekonomisinin canlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu dönemde ayrıca, devlet hizmetinde görev yapabilecek çok sayıda nitelikli yönetici ve kamu görevlisi yetiştirilmiştir²¹⁴.

Geleneksel olarak Osmanlılar ile iyi ilişkiler sürdürmüş olan Lübnanlı Dürziler bu dönemde de gerek İmparatorluk gerek ülkeyi yöneten mutasarrıflar ile yakın ilişkiler kurmuşlardır. Her ne kadar bu sistem ülkenin özerkliğini garanti altına almakta ve Osmanlı da olsa ülkenin bir Hıristiyan tarafından yönetilmesini sağlamaktaysa da, yeni idareden Maruniler hiçbir zaman hoşnut olmayıp, mutasarrıflarla ilişkileri hep soğuk olmuştur. Maruniler bu dönemde daha ziyade Hıristiyan Maruni milliyetçiliği olgusunu geliştirmişlerdir. Tabiatıyla, geleneksel Maruni dostu ve koruyucusu olan Fransa da Lübnan'da XIX yüzyıl sonlarında gelişen bu Hıristiyan milliyetçiliği fikrini desteklemiştir. Nitekim, I. Dünya Savaşı sonrasında Lübnan'da Fransız manda rejiminin kurulmasında Maruni-Fransız dayanışmasının büyük rolü olmuştur²¹⁵.

Böylece, XIX yüzyılda Lübnan, tam feodal sistemden önce Emirlik sonra Çifte Kaymakamlık daha sonra birçok ülkenin garantörlüğü altında daha demokratik bir idare tarzı olan Mutasarrıflığa geçmiştir. Esasen, Emirlik rejimi altında dahi Lübnan, diğer Osmanlı eyaletlerine nazaran daha otonom ve serbest bir idare tarzına sahiptir. Ülkedeki Hıristiyanların varlığı nedeniyle Batı ile ilişkileri diğer Arap Eyalet ve ülkelerinden daha yoğundur. Tabiatıyla bu unsur Lübnan'ın Batı sistemi, tekniği ve ideolojisinden daha fazla etkilenmesine, yeni sosyal ve siyasi bir anlayış ile düşünce akımının da gelişmesine yol açmıştır. Lübnanlı aydınlar, birbirleri ile mücadele yerine bir Müslüman-Hıristiyan işbirliği anlayışını geliştirmişlerdir. Ancak, XIX. yüzyılda Avrupa'da başlayıp yayılan milliyetçilik akımı da özellikle Osmanlı idaresi altındaki

²¹⁴ ibid, s.51

²¹⁵ Acar, s.20

Hıristiyan toplumları etkilemiştir. Balkanlarda başgösteren Yunan, Sırp, Romen isyanları ve bağımsızlık hareketleri diğer toplumları da etkilemektedir²¹⁶.

Ancak, Osmanlıların Asya'daki toprakları ile Balkanlar arasında temelden farklılıklar vardır. Balkanlar, Avrupa ile coğrafi yakınlıkları nedeniyle daha yakın temas içinde olmuşlardır. Lübnan'da ise coğrafi mesafe yanında ülkede Dürzi ve Müslüman grupların da belirli bir gücü ve söz hakkı vardır. Hıristiyan Maruniler sayıca çokluklarına rağmen tek başlarına ülkede hakimiyetleri sözkonusu değildir. Kuzeyin Maruni yoğun olmasına rağmen güneyde ve Beka'da Dürzi ve Müslümanlar hakim durumdadılar. Hıristiyanların arzu ettiği bağımsız bir Lübnan, Dürzi ve Müslümanlarla işbirliği yapmayı zorunlu hale getirmektedir. Maruniler daha ziyade Lübnan'ı kendi ülkeleri gibi görürken, Grek-Ortodoks ve Grek-Katolikler Suriye'deki Hıristiyanlar da dahil daha birleşik bir kilise etrafında ve daha geniş topraklar üzerinde hakimiyet fikrini benimsemektedirler. Bunun yanı sıra, Suriye'de, Müslüman-Hıristiyan beraberliği fikrini işleyen ve Arap dili ve kültürüne bağlılığı esas alan Suriye milliyetçiliği kavramı da özellikle bazı Hıristiyanlar tarafından desteklenmektedir. Bu akımın öncülüğünü de Hıristiyan Butros El-Bustaru yapıyordu. Böylece çeşitli şekil ve bileşimlerden oluşan Arap milliyetçiliği fikri Lübnan ve Suriye'de hakim olmaya başlamıştır²¹⁷.

XIX. yüzyılın sonlarında Lübnan Hıristiyanları Arap milliyetçiliği fikrini, Pan-İslamizm düşüncesini reddederek Suriye ve Lübnan'daki bütün Hıristiyan ve Müslümanların biraraya gelmesi ve Osmanlı İdaresine karşı koyması olarak yorumlamışlardır. O zamanki amaçları da bu milliyetçilik yorumuyla Suriye ve Lübnan'daki farklı din ve mezhepleri Osmanlılara karşı birleştirmektir²¹⁸.

Devrin Osmanlı Sultanı II. Abdülhâniit bu gelişmelerden haberdar olarak, Orta Doğu'daki Müslüman toplumlar ile daha sıkı ilişkiler kurmuş ve onlara bazı haklar sağlamıştır. Bu arada, Pan-İslamizm fikrinin de canlı tutulmasıyla Hıristiyanların

²¹⁶ Acar, s.20

²¹⁷ Arap düşüncesi ve tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev.: Y. Aloğan, İstanbul: İletişim, 1997

²¹⁸ Philip Karl Hitti, *Lebanon in History*, London: Macmillan, 1957

geliştirdiği Arap milliyetçiliği fikri 19. yüzyıl sonlarında Suriye ve Lübnan Müslümanlarından fazlaca bir destek görmemiştir²¹⁹.

1908-1909 yıllarını takip eden dönemde, Arap milliyetçiliği fikrinin Orta Doğu'daki Müslümanlar arasında da yayılması bölgedeki siyasi gelişmeleri temelden etkilemiştir. Hıristiyan ayrılıkçı hareketi olarak başlayan bu milliyetçilik düşüncesi sonradan Arapların Osmanlı İmparatorluğu idaresine karşı koyması olarak biçimlenmektedir. Bu akım, kısa zamanda Arapça dilinin konuşulduğu bütün Orta Doğu ülkelerinde filizlenmiş ve taraftar bulmuştur. Suriye'deki Hıristiyanların bu akımı desteklemesine karşılık hareketin Lübnan'da Müslümanların öncülüğünde gelişen ve bir Müslüman milliyetçiliği gibi görünen yönü nedeniyle Lübnan Hıristiyanları Müslümanlarla işbirliğinde kuşkuludurlar. Halihazırda, Osmanlı yönetimi altında otonom bir idare vardı ve Hıristiyanlar din ve kültürlerini koruyarak serbest biçimde icra ediyorlardı. Ancak, Müslümanların önderliğinde bir Arap milliyetçiliğinin ülkede hakim olması halinde, İslâm prensiplerine dayalı bir Müslüman, otoriter siyasal iktidar oluşmasından endişe ediyorlardı. Bu nedenle, Hıristiyanlar bu kez Arap milliyetçiliğine karşı soğuk bir tavır almaya başlamışlardır²²⁰.

İngilizlerle anlaşılan Arap milliyetçileri, Mekke Şerifi Hüseyin ismindeki liderlerinin çevresinde biraraya gelerek 1916 yılının Haziran ayında Osmanlılara karşı bir isyan başlatmışlardır. Şerif Hüseyin 5 Kasım'da kendisini Arap ülkeleri Kralı ilân etmiştir. Hüseyin'i destekleyerek Araplarla Türkleri birbirine düşürmek İngiltere'nin bu dönemde izlediği politikanın bir sonucu olarak görülmektedir. İngilizler, savaştan sonra da Şerifi Orta Doğu'da büyük bir İslâm İmparatorluğunun Kralı olarak destekleyeceklerine dair taahhütte bulunmuşlardır. Şerifin bu emelleri Lübnan ve Suriye Müslümanları arasında

²¹⁹ Bununla beraber, XX. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu içerisinde de Türk milliyetçiliği akımları da kuvvet kazanmıştır. Bu akım, din unsuruna değil Osmanlılar içerisindeki Türklük bilincine dayanmaktadır; doğal olarak bu akım Osmanlı idaresi altındaki Müslüman Arapları da tavırlarını değiştirmeye itmiştir. Suriye ve Lübnan Müslümanları, Pan-İslâmizm düşüncesini reddeden bu yeni Türklük akımına karşı Arap milliyetçiliği fikrini oluşturmuşlardır. Dolayısıyla, aynı fikri geliştirmeye çalışan ülke Hıristiyanları ile ortak bir noktaya erişmişlerdir. Her ne kadar Lübnan ve Suriye Müslümanları lâik temele dayanan Hıristiyanların geliştirdiği Arap milliyetçiliği düşüncesini benimsemeye başlamış görünseler de esasında bilinç altında Araplığı İslâm'dan ayrı düşünmeleri mümkün değildir. Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev.: Y. Aloğan, İstanbul: İletişim, 1997

²²⁰ Firro, Kasis M. *Inventing Lebanon: Nationalism and the State Under the Mandate*, London: I. B. Tauris, 2003, s.17

da taraftar bulmuştur. Ancak, böyle bir İslâm-Arap esasına dayalı bir devletin kurulmasından uzun süredir kuşku duyan Lübnan Hıristiyanları geleneksel koruyucuları Fransa'ya yaklaşarak bu Müslüman- İngiliz işbirliğine karşı Lübnan'ın bağımsızlığını desteklemesini Fransa'dan istemişlerdir. Ancak, Fransa daha Şerif Hüseyin isyanı başlamadan önce İngiltere ile anlaşmıştır. Fransa ve İngiltere'nin Beyrut'taki temsilcileri Sykes ve Picot kendi isimleriyle bilinen bir Antlaşma imzalamışlar ve Halep, Hama, Humus ve Şam'ı da kapsayacak biçimde bütün Suriye Fransa'nın sorumluluğuna verilmiştir. Antlaşmaya göre Fransa, burada arzu ettiği rejimi kurmakta serbest olacaktır. Fransa ile Suriye konusunda anlaşan İngiltere Şerif Hüseyin ile yaptığı görüşmelerde Şerifin kuracağı Arap devletine Lübnan'ın dahil edilemeyeceği görüşünü Şerife kabul ettirmiştir. 1917 yılı Haziran'ında, Şerif Hüseyin'in Hicaz'daki isyanı başarı kazanmıştır. Şerifin oğlu Faysal komutasındaki ordu, İngiliz kuvvetleri ile birlikte önce Filistin'e sonra Suriye'ye girmiştir. Osmanlı kuvvetleri gerilemiş ve 1 Ekim 1918'de Faysal Şam'a kadar ulaşmıştır. Faysal, Şam'da Şerifin adı altında bir askeri Arap Hükümeti kurduğunu ve işgal altındaki tüm Suriye'de hükümrancılığının geçerli olduğunu ilân etmiştir. Lübnan'daki gücünü kaybeden Mutasarrıf Mümtaz Bey, Lübnanlı Müslüman Ömer El-Dauk'a yetkisini devrettiğini belirterek çekilmiştir. Faysal, hemen Beyrut'a da Şükrü Paşa komutasında bir birlik sevk ederek burada da Şerifin hükümrancılığının başladığını ilân etmiştir²²¹.

Bu gelişmeler, Fransızlarla Lübnan Hıristiyanlarının hiç hoşuna gitmemiştir. Ancak, olaylar cereyan ederken Fransızlar boş durmamışlar, Lübnanlı ve Suriyeli Hıristiyanlarla temasları sıklaştırmışlardır. Fransızların girişiyle Arap milliyetçiliğine karşı olan Lübnan ve Suriye'nin daha ziyade Katolik Hıristiyanları 1917 yılında "Suriye Merkez Komitesi" adında Paris'ten koordine edilen bir komite çerçevesinde birleşmişlerdir. Fransız donanmasına ait bir filo da Suriye açıklarına demir atmış, Sykes-Picot Anlaşması gereği İngilizler, Fransızların Suriye'ye yaptığı bu müdahaleye ses çıkarmamışlardır. Hüseyin'in askerlerinin Beyrut'a kadar gelmesi Fransızları ve Lübnanlı Hıristiyanları harekete geçirmiştir. Hüseyin'in ordusunun Baabda'ya kadar giderek kendilerine ait bir Arap bayrağını saraya asmaları Fransızları iyice kızdırmıştır.

²²¹ Acar, s.25

Bu kez Fransız ve İngiliz birlikleri beraberce Beyrut'a çıkarak müdahalede bulunmuşlar, Şükrü Paşa komutasındaki Şerif Hüseyin'e bağlı kuvvetler Beyrut'tan çıkarılmıştır. Kısa zamanda İngiliz ve Fransız kuvvetleri ülkedeki duruma hakim olarak çevrede 3 işgal bölgesi kurmuşlardır. Güneyde Filistin İngilizlere, kuzeyde Lübnan ve Suriye'nin sahil kesimleri Fransızların denetimine verilirken, kıyının ötesinde kalan iç Suriye toprakları Arap bölgesi olarak belirlenmiştir²²².

2.3 Fransa'nın Orta Doğu Politikasını Oluşturma Sürecinde Lübnan

1918 yılı itibariyle Lübnan'da fiilen Fransız işgali başlamıştır. Albay Piepape Fransız işgal bölgesinin komutanlığına atanmıştır. Picot, Fransa'nın Yüksek Komiserliğine getirilirken, uzun süredir Paris'te yaşayan Lübnanlı Maruni Emile Edde'ye de mahalli müşavirlik görevi verilmiştir. Böylece Batı Suriye'de kurulan Fransız idaresi, ülkedeki Marunilerle işbirliği halinde ve onları koruyan biçimde gerçekleşmiştir. Nitekim, bu hususu Fransız idareciler açıklamaktan kaçınmamaktadırlar. Esasen, her iki tarafın da işbirliğinden çıkarı vardır. Maruniler Fransa tarafından himaye edilerek Şerif Hüseyin'in Arap devleti tarafından işgal edilmekten korunmakta, Fransızlar da Hıristiyanlarla işbirliği halinde ülkedeki varlıklarını rahatlıkla sürdürmektedir²²³.

Şerifin İngilizler tarafından desteklenen Pan-Arabizm fikri ile Fransız-Maruni dayanışması arasındaki çatışma, I. Dünya Savaşı sonrasındaki Paris Barış Konferansında kendisini göstermiştir. Paris'te, Maruni temsilcileri Fransız himayesi altında ayrı bir Lübnan devleti fikrini savunurken bu amaç için kurulmuş olan Suriye Merkez Komitesi de bu görüşü desteklemiştir. Paris Barış Konferansında, Osmanlı ve Alman idaresi altında olup müttefik devletlerin fiili işgaline girmiş olan toprakların bağımsızlığa hazır olmadığı düşüncesiyle manda rejimine dahil edilmesi prensip olarak kabul edilmiştir. Şimdi konu, bölgede çıkarı olan ülkeler ve etnik grupların menfaatleri ve politikaları arasındaki çatışmaların nasıl uzlaştırılacağıdır²²⁴.

²²² Etienne Sakr (Abu Arz), *The Politics And Liberation Of Lebanon*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9, No. 4, Article 6 - December 2005

²²³ Firro, s.27

²²⁴ Zamir, s.199

Afrika'daki manda rejiminde olan topraklardan farklı olarak, üzerinde tartışılan Suriye, Lübnan, Irak ve Filistin nisbeten daha gelişmiş ve bilinçli mahalli toplumların yaşadığı yerler durumundadır. Ancak, bağımsızlıklarını almadan önce bir geçiş dönemi olarak manda rejimine konmaları Batı'lı devletler tarafından istenmektedir. Şerif Hüseyin ve oğlu Faysal'ın emellerinden son derece kuşkulu olan Maruniler Fransızların mandası altındaki bir geçiş döneminin bağımsızlığa gidecek en uygun ve sağlam yol olduğunu düşünürken, Suriye'deki Faysal taraftarları manda rejiminin gereksiz olduğunu söyleyerek doğrudan bağımsız bir devlet kurma fikrini savunmaktadır²²⁵. Suriyeli Arapların muhalefetine rağmen Müttefikler Yüksek Konseyi, 24 Nisan 1920'de San Remo'da vardığı mutabakatla, Suriye ve Lübnan'ın Fransız manda rejimi altına alınmasını kararlaştırmıştır. Faysal, bu karara tepki gösterince, Fransız Yüksek Komiseri General Gouraud 22 Temmuz 1920'de askerlerini toparlayarak Faysal'ın ordusu üzerine harekete geçmiş, Faysal'ın ordusu Fransızlar tarafında geri püskürtülünce Temmuz ayı sonunda Fransızlar Suriye'yi de denetimleri altına almışlardır²²⁶.

31 Ağustos 1920'de Yüksek Komiser Gouraud bir tamim yayımlayarak Beyrut, Beka, Trablusşam, Sayda ve Sur'u kapsayan bir büyük Lübnan devleti kurduğunu ilân etmiştir. Böylece, Fransız manda rejimi altında daha geniş topraklara sahip bir Lübnan ortaya çıkmış oluyordu. Fransız Yüksek Komiserinin altında, çeşitli mezheplerin temsilcilerinden oluşan 17 kişilik bir "Danışma Konseyi" kurulmuştur. 8 Mart 1922 tarihinde bir adım daha atan Gouraud, Lübnan'daki bütün din ve mezheplerin temsil edildiği ve ülkedeki erkek seçmenlerin oylarıyla seçilen bir "Temsilciler Meclisi" kurmuştur. 25 Mayıs'ta seçilerek gelen bu Meclis, ilk toplantısında Maruni Habib Paşa'yı Meclis Başkanlığına getirmiştir. Ancak, Gouraud zamanında kurulan bu Meclisin ömrü uzun sürmemiş ve 1925 yılında zamanın Yüksek Komiseri General Maurice Sarrail tarafından Meclis feshedilmiştir²²⁷.

²²⁵ Acar, s.25

²²⁶ Tareq Ismael, *The Middle East in World Politics*, s. 63-66 iç. İrfan Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXIV. Dizi- Sa.5: Ankara

²²⁷ Collelo, *Lebanon: A Country Study*, s.145

2.4 Lübnan'a Bağımsızlığının Verilmesi ve Fransa'nın Yeni Stratejisi

Suriye'deki Araplar ve onlara katılan Dürziler 1925 yılında Fransız manda rejimine karşı bir isyan başlatmışlardır. Buna karşılık, Lübnan Hıristiyanları, Dürzileri hatta Müslümanları değişen ölçülerde de olsa Fransız manda idaresiyle ilişki ve işbirliği içinde bulunmuşlardır. Lübnanlı bu gruplar, ülkede daha fazla otonomi peşindedirler. 1925 yılında Yüksek Komiserliğe atanan ilk sivil şahsiyet olan De Jouvenel önce isyanla mücadele ve sorunları çözme yoluna gitmiştir. Suriye'deki durumu sakinleştirirken bir yandan da selefleri olan Yüksek Komiserlerin Lübnanlılara taahhütte bulunduğu Anayasa hazırlama sözünü tutmuş, feshedilen Lübnan Temsilciler Meclisini yeniden toplantıya çağırarak bir Anayasa hazırlamaları konusunda yetki vermiştir. Mecliste kurulan Anayasa Hazırlık Komisyonu tarafından hazırlanan Anayasa 23 Mayıs 1926 tarihinde Mecliste kabul edilmiştir. "Lübnan Cumhuriyeti" kavramı yavaş yavaş Lübnanlıların zihinlerinde oluşmaya başlamıştır²²⁸.

Temsilciler Meclisi üyelerini milletvekili olarak tanıyan de Jouvenel, 16 kişilik bir de Senato oluşturmuştur. 26 Mayıs'ta ortak bir toplantı yapan Meclis ve Senato, Grek-Ortodoks hukukçu Charles Dabbas'ı Lübnan'ın ilk Cumhurbaşkanı görevine getirmiştir. Lübnan Anayasasının hazırlanmasına ülkedeki bütün din ve mezhep temsilcileri katılmışlardır. Anayasanın, bütün mezheplerin devlet idaresinde adil biçimde temsil edilmesini öngörmesine rağmen temsil oranları belirlenmediği gibi üst düzeydeki görevlerin hangi din ve mezheplere verileceği de esasa bağlanmamıştır. Bu tür konuların koşullara göre yazılı olmayan biçimde çözüme bağlanması kararlaştırılmıştır. Uygulamada ise daha ziyade Fransız ve Roma Katolik okullarında yetişen Maruni Hıristiyanların yüksek görevlere atandıkları görülmektedir²²⁹.

Lübnan Anayasasının kabulü, Fransız manda rejiminin sona ermesi ve Lübnan'ın tam bağımsız olması anlamına gelmemektedir. Ancak, bağımsızlık yönünde atılmış önemli bir adımdır. Anayasaya göre, Lübnan işlerinin idaresinde serbesttir. Ancak, Fransız Yüksek Komiseri kanunları veto etme, Meclisi feshetme ve Anayasayı askıya alma

²²⁸ Acar, s.25

²²⁹ Zamir, s.200

yetkilerine sahiptir. Dış ilişkilerin idaresi ise esas olarak Yüksek Komisere verilmiştir. Fransızcanın Arapça ile birlikte ikinci resmi dil olarak kabul edildiğini içeren Anayasa, Lübnan halkına görünürde bir egemenlik vermekte, esas hakimiyeti Fransız Yüksek Komiserine bırakmaktadır²³⁰.

Anayasada, Cumhurbaşkanlığı ve yasama organları Lübnan gibi küçük bir ülke için fazla karmaşık düzenlenmiştir. 4 yıllığına seçilen bir Temsilciler Meclisi, 6 yıllığına seçilen ve 7 üyesi Cumhurbaşkanınca atanan 16 kişilik bir Senato, yasama organları olarak öngörülmektedir. İki yasama organının fazla bulunması üzerine 1927 yılında ilk kez Anayasada bir değişiklik yapılarak Senato ortadan kaldırılmıştır. 1929 yılında ise Cumhurbaşkanlığı süresi 6 yıla çıkarılmış ve anayasal bir hükümlerle aynı kişinin bir defadan fazla bu göreve seçilememesi karara bağlanmıştır²³¹.

Bu dönemde Lübnan'da kurulan anayasal sistem yavaş yavaş oturmaya başlamıştır. Ancak Fransız manda rejimi Lübnan'daki mezhepler arasında bazı sorunlar yaratmıştır. "Büyük Lübnan" diye toprakları genişletilmek suretiyle Fransız yönetimine alınan ülke, güney sahillerindeki Sur ve doğudaki Beka vadisini de kapsamı nedeniyle bu yörede yaşayan çok sayıda Sünni ve Şii Müslümanı da içerisine almıştır. Cumhurbaşkanlığı dahil birçok üst düzeyde görevlerin Hıristiyanların elinde oluşu ve Fransızlara yakın Lübnan Hıristiyanlarının ülke yönetiminde söz sahibi olmaları Müslümanların pek hoşuna gitmemiştir. Müslümanlar, kendilerini Hıristiyan egemenliğinde ve diğer Arap dünyasından kopmuş olarak görmektedirler. Bu durum Müslümanlar arasında, yoğun yaşadıkları bölgelerde Suriye'ye bağlanma düşüncesini doğurmuştur²³².

Ne var ki, bu etnik gruplar arasında çeşitli nedenlerle farklı görüş ve eğilimler mevcuttur. Şiiilerin önemli bir kısmı, Sünni çoğunluğa sahip Suriye'de azınlıkta bir Şii mezhep olmaksızın Lübnan'da güçlü bir söz sahibi topluluk olmayı tercih etmektedir. Sünni Müslümanlar ise 1920'lerin başında Hıristiyanlarla ilişkilerini soğuk tutmak

²³⁰ ibid, s.201

²³¹ Kemal S. Salibi, *The Modern History of Lebanon*, London: Weidenfeld and Nicolson,1965, s.168

²³² Yeni Lübnan devletindeki topraklar Üzerinde 19. yüzyıldaki sayısal ve niteliksel Önemlerini kaybeden Dürziler ile Arap milliyetçiliği fikrini zaman zaman belirli ölçülerde destekleyen Grek-Ortodokslar da Müslümanların bu düşüncesine sempati göstermişlerdir. Sandra Mackey, *Lebanon: Death of A Nation*, Anchor Books, New York, USA, 1991

suretiyle Suriye'deki etkin kişi ve gruplar ile temaslar kurup Lübnan'daki Müslümanların da Suriye toprakları ve Anayasası içine alınması görüşünü benimsemektedirler²³³.

Müslüman kanadın ülkedeki Maruni hakimiyetinden hoşnut olmadıklarının bilincinde olan Fransızlar, bir denge unsuru olarak 1926 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde bir Maruni yerine Grek-Ortodoks Dabbas'ı aday göstermişlerdir. Böylece, Hıristiyan olması nedeniyle Dabbas'ı Maruniler de kabul edecek, Dabbas Maruni olmadığı için Müslüman ve Dürziler tarafından da desteklenecektir. Nitekim, Dabbas 1929 yılında ikinci kez Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyduğunda seçilmesi zor olmamıştır²³⁴.

Lübnan'ın Anayasasının kabulünü takip eden dönemde başbakanlık görevi de Hıristiyanların elinde kalmıştır. 1927-29 arasında Şeyh Bishara Huri 1929-32 arasında da Emile Edde bu görevi üstlenmişlerdir. Bu dönemde iç politikadaki en önemli konu bu iki başbakanın nüfuz mücadelesidir. Edde, Huri'ye nazaran daha fazla Fransız yanlısı, Lübnan'ı bir Hıristiyan devleti olarak gören ve Müslümanları sevmeyen bir kişidir. Fransız yanlısı oluşu ve tamamen Fransız desteğine dayanma politikası Fransa'yı memnun ederken Müslümanları kızdırmaktadır. Bununla beraber Huri, ülkedeki çok sayıda Müslüman ve Dürzi gruplarla işbirliği yapmak ve asgari müştereklerde birleşmek gereğine inanıyor ve Lübnan'ın coğrafi ve kültürel yapısı itibariyle çevredeki Arap ülkeleri ve camiasından ayrı düşünülmemeyeceği kanaati ile hareket ediyordu. Tarihi gerçekleri daha iyi değerlendiren Huri, Lübnan Müslümanlarının Suriye ile birleşme düşüncesi ve Arap milliyetçiliği fikirlerinin ancak Hıristiyanların kendilerine yaklaşması ve bazı tavizler vererek işbirliğinde bulunması ile giderilebileceği düşüncesindeydi²³⁵. Bir kısmı Lübnan'ı tamamen Fransızların himayesinde tam bir Hıristiyan devleti olarak görüyor, diğer bir bölümü ise Müslümanların Arap milliyetçiliği akımını dengelemek için onlarla sağlam temellere dayanan bir işbirliğinin gerekli olduğuna inanıyordu. Nitekim, ikinci görüş Hıristiyanlar arasında daha fazla

²³³ Acar, s.27

²³⁴ El-Solh, s.224

²³⁵ 1920'lerdeki Hıristiyan topluluğu Edde ve Huri doktrinlerinin etkisi altındadır. Acar, s.28

destek bulmuş, Dabbas'ın da desteğiyle 1926-32 yılları arasında bir Müslüman olan Muhammed El-Cisr Meclis Başkanlığına getirilmiştir²³⁶.

Bu örneği kısa zamanda diğer bazı Müslümanlar da izlemiş ve zamanla Müslüman kanatta da Suriye paralelinde bir Arap milliyetçiliği tezini savunmaktansa, Lübnan Hıristiyanları ile işbirliği görüşünde birleşmeyi tercih eden yeni bir akım oluşmuştur. Kuzey Lübnan'ın etkin Sünni aileleri olan Karami ve Beyrut sakinlerinden Selam'lar da bu yeni akıma dahil olmuşlardır²³⁷.

Hıristiyanlar arasında Edde-Huri rekabeti, 1930'lu yılların başında daha da şiddetlenmiştir. 1932 yılında yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimine her ikisi de aday olmuştur. Burada, iki Hıristiyan liderin mücadelesi ve onun arkasında da ideolojilerinin çarpışması sözkonusudur. Fransızlar Edde'yi desteklerken Müslümanlar kendilerine daha yakın olan Huri'yi tercih etmekteydi. Bu mücadele sürerken 1932 yılı başlarında aniden Edde ve Huri adaylıktan çekildiklerini açıklayınca Meclis Başkanı Müslüman Muhammed El-Cisr Cumhurbaşkanlığına aday olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, bir Müslümanın bu göreve gelmesinden en fazla endişeye düşecek olan Fransızları harekete geçirmiştir²³⁸.

Gelişmelerden endişe duyan Fransız Yüksek Komiseri, Mayıs 1932'de Anayasayı askıya aldığı ve Lübnan Meclisini feshettiğini açıklamış, Cumhurbaşkanlığı seçimini de süresiz olarak ertelediğini söyleyerek Charles Dabbas'tan bu görevi bir müddet daha sürdürmesini istemiştir. Yüksek Komiserin bu hareketi, Müslümanların yanısıra birçok Hıristiyanın da hoşnutsuzluğuna yol açarak özellikle Huri taraftarlarının şiddetli bir muhalefeti ile karşılaşmıştır. Dabbas, 1933 yılı başına kadar Cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüş ve 2 Ocak'ta istifa etmesi nedeniyle yerine Habib Paşa atanmıştır. Bu dönemde, feshedilen Meclisin fonksiyonu ise Müslüman Abdullah Bayhum başkanlığında oluşturulan bir Konsey tarafından yürütülmüştür²³⁹.

²³⁶ Picard, s.19

²³⁷ Zamir, s.202

²³⁸ B.J. Odeh, *Lübnan'da İç Savaş*, Çev.: Y. Aloğan, İstanbul: Belge Yayınları, 1986, s. 50

²³⁹ Acar, s.29

Anayasanın askıya alınmasının Özellikle Lübnanlı mezhep ve liderlerin muhalefeti ile karşılaşması ve içerden gelen baskılar sonucu, Fransız Yüksek Komiseri Anayasayı kısmen yürürlüğe koyduğunu ilân ederek 1934 yılında yeni bir Meclisin seçilmesine izin verileceğini açıklamıştır. Ancak, 1937 yılına kadar yeni bir seçim yapılması ve Hükümet kurulması gerçekleşmeyip yürütme görevi yine Abdullah Bayhum başkanlığındaki Konsey tarafından icra edilmiştir. Anayasanın yeniden yürürlüğe konması için Lübnan halkından gelen baskıların artması üzerine Fransız Yüksek Komiseri, 1935 yılının Aralık ayında ilk adım olarak Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılacağını ilân etmiştir. Bu açıklamayı takiben, Huri-Edde mücadelesi yeniden başlamış, her ikisi de Cumhurbaşkanlığına yeniden aday olmuşlardır. Cumhurbaşkanlığı seçimini Edde, 1 oy farkla kazanmıştır²⁴⁰.

Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra Mecliste kendi başkanlığında bir muhalefet grubu oluşturan Huri, Anayasanın yeniden tam olarak yürürlüğe konması ve Fransız manda rejiminin sona erdirilmesi için Lübnan ile Fransa arasında doğrudan müzakereler yapılması görüşünü savunmaya başlamıştır. Gerek Müslümanların tabanına gerek Maruniler içerisinde önemli bir bölümün desteğine sahip olan Huri, manda rejiminin sona ermesi ve Lübnan'ın tam bağımsızlığına kavuşması için bir hareket başlatmıştır. 3 Mart 1936 tarihinde Huri grubu bu talepleri belirten bir bildiriye Meclis gündemine getirmiştir²⁴¹.

Cumhurbaşkanı Edde, Abdullah Bayhum'um görevine son vererek yerine Maruni Eyüp Tabit'i atamıştır. 1936 yılının Mart ayında Suriye'nin geleceği için Beyrut'ta Fransız-Suriye görüşmeleri başlamıştır. Bu görüşmelerden yararlanan bazı Müslüman gruplar Beyrut, Trablusşam ve Sayda'da gösteri ve grevler başlatarak Suriye ile birleşme taraftarı Arap milliyetçilerini harekete geçirmişlerdir. 1932 yılında Grek-Ortodoks Antun Sada'nın başkanlığında kurulan ve Hıristiyan, Müslüman ve Dürzi üyeleri bulunan Suriye Ulusal Partisi, ülkedeki Arap milliyetçiliği tezini savunan ve hareketi yürüten temel kuruluş haline gelmiştir. Ancak, çok mezhepli bir yapıya sahip ve farklı

²⁴⁰Zamanın yeni Yüksek Komiserliğine atanan Martel, Edde'yi desteklemekle birlikte Huri'nin seçilmesinin de Fransız menfaatlerine pek zarar getirmeyeceği kanaatindedir. Acar, s.29

²⁴¹ Lübnan'daki bu hareket Suriye'de de çok sayıda taraftar bulmaktaydı. A. Nizar Hamzeh, *Islamism In Lebanon: A Guide*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 3 - September 1997

grupların çeşitli görüş ayrılıklarını da bünyesinde toplayan bu partinin etkinliği fazla olmamış, ülkede ayaklanmalar başgösterince, olaylardan sorumlu tutulan partinin lider kadrosu tutuklanarak Parti etkisiz hale getirilmiştir²⁴².

Suriye yanlısı Arap milliyetçilerinin bu örgütlenmeleri ve ayaklanmaları bu görüşe muhalif olan Hıristiyanları da harekete geçirmiştir. 1936 yılı Kasım'ında özellikle genç Hıristiyanların katıldıkları "Falanjist Parti" (Parti Kataib) kurulmuş, başkanlığına 1984 yılındaki ölümüne kadar liderliği devam edecek olan Pierre Cemayel getirilmiştir²⁴³.

9 Eylül 1936 tarihinde, Fransa ile Suriye arasında süren görüşmeler bir anlaşma ile sonuçlanmıştır. Görüşmelerin amacı, Suriye ve Lübnan'ın bağımsız ve egemen iki devlet olmasıdır. 3 yıl içinde tam bağımsızlıklarına kavuşmaları ve Milletler Cemiyetine de üye olmaları hedef alınmıştır. Ancak her iki ülkenin de Fransa ile bağlarının kopması söz konusu olmayacaktır. Anlaşma, Lübnan ve Suriye'nin barışta ve savaşta Fransa ile müttefik olmasını, topraklarının ve karasularının Fransa tarafından askeri amaçlarla kullanılabilmesini öngörüyordu. Ayrıca, Lübnan ve Suriye'nin orduları Fransa gözetiminde olacak, Fransa ordu için teknik ve danışmanlık hizmetleri sağlayacak, iki devletin diğer ülkelerdeki çıkarları Fransız diplomatik misyonlarınca gözetilecek ve korunacaktır²⁴⁴.

Bütün bu esasları ve bazı teknik ayrıntıları düzenleyen Anlaşma, Cumhurbaşkanı Edde ile Beyrut'taki Fransız Yüksek Komiseri arasında bir mektup teatisi ile yapılmıştır. Antlaşmanın ekinde, Lübnan'ın bütün ülke yönetimi ve üst düzeydeki görevlerinde, ülkedeki din ve mezheplerin adil biçimde temsil edileceğine dair bir garantiyi ihtiva eden özel bir bölüm vardır. Bu bölüm ilerde mezhepler arasında devam edecek olan iktidar mücadelesinde devamlı atıfta bulunulacak bir husus olacaktır. 13 Kasım 1936 tarihinde Lübnan Meclisinde oybirliği ile kabul edilen Antlaşma, 1937 yılı

²⁴² Acar, s.30

²⁴³ Partiyeye bağlı bir de askeri milis örgütü kurulmuştur. Bu kez, Müslümanlar da bu Partiyeye tepki olarak "Najjida" isminde bir askeri örgüt ile ülke Müslümanlarının haklarını savunacak bir "Müslüman Dayanışma Konseyi" kurdular. Böylece, Cumhurbaşkanı Edde'nin görevine başlamasının ilk yıllarında kökeni tarihten gelen mezhepler arası bölünme yeni bir siyasi ve askeri örgütlenmeye dönüşmüştür. Hamzeh, s.7

²⁴⁴ ibid, s.9

başından itibaren yürürlüğe girdi. Antlaşma, Meclisteki tüm mezhep temsilcilerinin olumlu oyları ile kabul edilmiştir. Sözü edilen Anlaşma, çeşitli nedenlerle 1939 yılına kadar Fransız Parlâmentosunda onaylanamamıştır. 1939'da II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, onaylamayı daha da geciktirmiş, buna rağmen, Beyrut'taki Fransız Yüksek Komiseri fiiliyatta Anlaşmanın birçok hükümlerine bağlı kalarak 4 Ocak 1937'de Anayasayı yeniden tam olarak yürürlüğe koyduğunu ilân etmiştir. Aynı gün Cumhurbaşkanı Edde de Müslüman bir milletvekili olan Hayreldin El-Abdab'ı Başbakan sıfatıyla bir kabine kurmakla görevlendirdi. Daha önceleri bir "Arap milliyetçisi" olarak tanınan Abdab bu görüşü terkederek "Ulusal bir Lübnan" temasını işlemeye başlamış ve bağımsız bir Lübnan'da tüm mezhepleri işbirliğine davet eden bir tutum takınmıştır. Esasen, 1930'lu yıllarda, Lübnan Müslümanları arasındaki Arap milliyetçiliği akımı zayıflamış, Ab-dab'ın yeni görüşü doğrultusunda düşünenlerin sayısı artmıştır²⁴⁵.

1937 yılında Abdab'ın Başbakan olarak atanmasından sonra Lübnan'da bugün de süregelen ve Cumhurbaşkanının Maruni, Başbakanın Sünni Müslüman olması geleneği kabul görmüştür. Ancak, 1937'de yeniden tesis edilen anayasal kurumların ömrü uzun sürmemiştir. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesini bahane eden Fransız Yüksek Komiseri Gabriel Puaux 21 Eylül 1939'da Meclis ve Kabineyi feshederek Anayasayı yeniden askıya almıştır. Edde'nin Cumhurbaşkanlığına müdahale etmeyen Puaux, İdareyi önceki kez olduğu gibi Abdullah Bayhum Başkanlığında bir konseye vermiştir²⁴⁶. II. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında müttefiklerin Almanlara yenilgisi ve 1940 yılında Fransa'nın Almanlar tarafından işgali, Lübnan'daki siyasal gelişmeleri de etkilemiştir. Savaşın Lübnan'da da doğurduğu bunalım ve yiyecek sıkıntısı halkın Edde rejimine karşı ayaklanmasına yol açmış, iyice yıpranmış olan Edde, ülkedeki duruma hâkim olamayarak Başbakan Bayhum ile birlikte 1941 yılı Nisan'ında istifa etmiştir. Bu istifalar üzerine, Fransız Yüksek Komiseri, Hıristiyan Alfred Nakkaş'ı

²⁴⁵ Kemal S. Salibi, *The Modern History of Lebanon*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1965 iç. İrfan Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XXIV. Dizi- Sa.5: Ankara

²⁴⁶ Esasen görevi süresince iki kez Meclisin feshedilmesine ve Anayasanın askıya alınmasına şahit olan Edde'nin ülkede fazlaca bir etkinliği ve otoritesi kalmamıştır. Zamir, s.209

Cumhurbaşkanlığına ve Sünni Ahmet Dak'ı, 4 yardımcısı ile birlikte Başbakanlığa atamıştır²⁴⁷.

Savaşın gidişatı Lübnan ve Suriye'nin iç bünyesini yeniden etkilemiştir. 8 Haziran 1941'de Fransız-İngiliz ortak kuvvetleri Suriye, Lübnan ve Filistin'i işgal etmeye başlamışlardır. Harekâtı yaparken halkın da desteğini sağlamak amacını güden müttefikler gerek Suriye gerek Lübnan'ın bağımsızlığını kabul edeceklerini ilân etmişlerdir. Temmuz ortalarına doğru Lübnan ve Suriye tamamen müttefiklerin kontrolüne girince her iki ülke halkı, Fransız mandasına son verilerek bağımsızlığa kavuşmanın ümidi ile beklemeye başlamıştır. 8 Haziran 1941 tarihi, Fransa'nın Lübnan'ın bağımsızlığı fikrini açıkça ilân etmesi bakımından Lübnan için önemli bir gündür. Nitekim, Fransızlar, Yüksek Komiser Catroux'nun yerine General Dentz'i atadıklarında unvanını da delege-general olarak değiştirmişlerdir. Catroux, 27 Eylül'de Suriye, 26 Kasım'da da Lübnan'a bağımsızlık verileceğini resmen ilan etmiştir²⁴⁸. Ancak bu ilâna rağmen Fransa, her iki ülkedeki Fransız menfaat ve ayrıcalıklarını da korumanın yollarını araştırmaktadır. Bu arada, Nakkaş yeniden Cumhurbaşkanlığına ve Ahmet Dak Başbakanlığa atanmış, kurulan yeni kabinede eskisinden farklı olarak bir de dışişleri bakanı görev almıştır. Ancak, ülkedeki yeni yiyecek kıtlığı ve bunun yarattığı ekonomik bunalım Dak Kabinesinin yıpranmasına ve istifasına yol açmış, Dak'ın yerine Sünni Sulh ailesinden Sami El-Sulh Başbakanlığa getirilmiştir²⁴⁹.

1942 yılı Şubat'ında İngiltere Lübnan'ın bağımsızlığını destekleyeceğini bildiren bir açıklamada bulunmuş, İngiltere'nin Lübnan'ın bağımsızlığı yönündeki bu çabaları ve Fransa ile bölgedeki nüfuz mücadelesi aralarındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. Bu gerginlik Lübnan iç politikasına da yansımıştır. Emile Edde ve taraftarları olan Hıristiyanların büyük bir bölümü Fransızların yanında, Müslümanlar ve Bishara El-Huri yanlısı bazı Hıristiyanlar da İngilizlerin yanında yer almışlardır. Bu ikinci gruba, geleceğin Cumhurbaşkanlarından Kamil Chamoun da katılmışlardır²⁵⁰.

²⁴⁷ İbid, s.211

²⁴⁸ Mohammed Ayoob, *Political Islam: Image And Reality*, World Policy Journal, Fall 2004, s.4

²⁴⁹ Acar, s.33

²⁵⁰ Hitti, op. cit., S. 494 iç. Acar, s.33

Lübnan'da 1940'ların başında, etnik gruplar arasında cereyan eden çeşitli akımların geçici de olsa bir ahenk ve asgari müşterekler uzlaşması ile sonuçlandığı görülmektedir. Bir kısım Hıristiyanlar ve Müslümanların çoğunluğu tarafından benimsenen Pan-Arabizm fikri yeni bir yorum ile kabul edilmiştir. Özellikle Sünni Müslümanlar bu kavramı, eskiden olduğu gibi Lübnan'ın Arap dünyası ile mutlak bir entegrasyonu değil, Arap dünyasının bölünmez bir parçası olduğu ancak Lübnan'ın içinde bulunduğu koşullar ve etnik yapısı nedeniyle bağımsız bir devlet olarak kalması ve Müslüman ve Hıristiyanlar arasında bir uzlaşmanın da şart olduğu şeklinde değerlendirmişlerdir. Bu görüşü savunan Hıristiyan grubun lideri Huri de tezini, "Lübnan bağımsız bir devlet olmalı ve Arap komşularıyla mümkün olan en ileri düzeyde ilişkiler kurmalıdır" şeklinde dile getirmekteydi²⁵¹.

1942 yılında İngilizler, Lübnan ve Suriye'de genel seçimlerin yapılması için Fransızlara baskı yapmaya başlamışlardır. İki devletin de bağımsızlığını şeklen tanımış olan Fransa bu baskılar karşısında 25 Mart 1943'te Anayasanın yeniden yürürlüğe girdiğini açıklamışlardır. Fransa, Cumhurbaşkanı değiştirerek bu göreve Edde taraftarlarından Eyüb Tabit'i atamış ve seçim için hazırlıklara başlanmasını istemiştir²⁵².

Tabit, 32'si Hıristiyan, 22'si Müslüman ve Dürzilerden oluşacak 54 kişilik bir Meclis seçilmesinin kararlaştırıldığını açıklayınca Müslümanlar arasında bir gerginlik belirlemiştir. Bu fikir nüfus yapısının gerçekçi ve adil bir temsilini yansıtmamaktaydı. Müslüman ve Dürzilerden gelen baskılar üzerine Tabit görevinden alınmış ve Cumhurbaşkanlığına Petro Tred atanmıştır. Yapılan çeşitli görüşmeleri takiben, topluluklar arasında 6-5 nisbetinde temsil formülü kabul edilmiştir. Milletvekili sayısı 55 olacak, 30'u Hıristiyan, 25'i Müslüman ve Dürzilerden meydana gelecektir²⁵³.

Seçimler 1943 yılında yapılmıştır. Hıristiyan Huri ve Müslüman Sulh ailesinin öncülüğünü yaptığı yeni "Arap milliyetçiliği" görüşü taraftarları Mecliste çoğunluğu

²⁵¹ Nitekim "Ulusal Pakt" olarak bilinen ve etnik grupların siyasal yapıdaki temsilini düzenleyen Anlaşma bu felsefe üzerine inşa edilecektir. *ibid*, s.34

²⁵² Mary Kaldor and Genevieve Schmeder, *Case Study: Lebanon*, Case Study for the Madrid Report of the Human Security Study Group, www.lse.ac.uk/depts/global/studygroup/studygroup.htm, 30.12.2007

²⁵³ Meclisteki bu temsil şekli siyasal iktidarın paylaşılmasında varılan ilk anlaşmadır. Acar, s.34

sağlamışlardır. 21 Eylül 1943 tarihinde toplanan yeni Meclis, Bishara El-Huri'yi 44 lehte oy gibi önemli bir çoğunlukla Cumhurbaşkanlığına seçmiştir. Huri, müttefiki Sünni Riyad Sulh'u Başbakanlığa atayarak Maruni, Sünni, Şii, Grek-Ortodoks, Grek-Katolik ve Dürzilerin temsil edileceği bir Kabine kurulmasını istemiştir. Böylece bir Maruni ve bir Sünninin en üst iki görevi paylaştığı bir Ulusal Pakt kurulmuştur²⁵⁴.

Yeni Hükümet kurulur kurulmaz Fransızlarla temas ederek Fransız mandasının son kalıntılarını da sona erdirmek, Anayasadaki manda rejiminin halen devam edegelen hükümlerini kaldırarak tam anlamıyla yasama ve yürütme hak ve yetkilerini Lübnanlıların elinde toplamanın yollarını aramaya başlamıştır. Halen, Beyrut'ta bulunan Fransız Deleğeliğinin de Büyükelçiliğe dönüştürülmesini istemiş, Fransız Hükümeti bu isteklere olumsuz cevap verince, ülkedeki tüm etnik grupların da desteğiyle 8 Kasım 1943 tarihinde toplanan Meclis, Fransız manda rejimine atıfta bulunulan bütün maddelerin Anayasadan kaldırılması, Lübnan'ın tam bağımsız statüsünün tanınması ve Fransızcanın ikinci resmi dil olma hükmünün sona erdirilmesini öngören bir kararı oybirliği ile kabul etmiştir. Oylamaya sadece Fransız yanlısı Emil Edde katılmamıştır²⁵⁵.

Doğal olarak Fransızlar bu oldu bittiyi kabul etmemişler, 11 Kasım'da Fransız askerleri Cumhurbaşkanı ve Başbakanı tutuklayarak hapsedmişlerdir. Aynı gün, Fransız delegesi Hellen, Anayasanın askıya alındığını, Meclisin feshedildiğini ve 8 Kasım tarihli karara katılmamış olan tek milletvekili Emilie Eddde'nin Cumhurbaşkanlığına atandığını ilan etmiştir. Ancak, bu gelişmeler bağımsızlıkları için kararlı olan Lübnan halkını harekete geçirmiş, geçmişteki uyuşmazlıklarını bir süre için bir kenara iten bütün etnik grup liderleri biraraya gelerek ülke çapında genel grev ilân etme kararı almışlardır²⁵⁶.

İçerdeki siyasal tepkilere ilâveten, ABD ve İngiltere de Lübnan'a tam bağımsızlık verilmesi için baskı yapmaya başlamışlardır. Bu baskılara karşı koyamayacağını

²⁵⁴ ibid, s.34

²⁵⁵ Karar 9 Kasım günü Resmi Gazetede yayınlanmıştır. www.lebweb.com/site/lebanon-oefre-unibe-ch-20847

²⁵⁶ Picard, s.35

anlayan Fransa, Lübnanlıların isteklerine boyun eğmiş ve 22 Kasım'da Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ı serbest bırakmıştır. Böylece Lübnan, 1943 yılı Kasım'ında tam ve mutlak bağımsızlığına kavuşmuştur. Yıl sonuna kadar, Fransız manda rejimine verilmiş olan bütün ayrıcalık ve hakların ortadan kaldırılması kararlaştırılmış, gerek Lübnan, gerek Suriye bu surette tam olarak siyasal bağımsızlıklarını kazanmışlardır²⁵⁷.

Bağımsızlıktan sonra, Suriye ve Lübnan'da sadece bir miktar Fransız askeri, mahalli askeri kuvvet niteliğinde bırakılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesini müteakip Fransızlar bu kuvvetleri yeni askerlerle takviye etmek istemişlerdir. Bu istek, Fransızların Suriye ve Lübnan'daki varlıklarını sürdürebilmeleri açısından bir taktiktir. Ancak, her iki ülkeden de büyük tepkiler gelerek Fransız askerleri ile mahalli halk arasında sokak çatışmaları başlamış, halk ile mücadele edemeyen Fransa, İngilizlerden de gelen baskılar üzerine askerlerini çekmeye başlamış ve 1946 yılı sonunda her iki ülkedeki askerlerini tamamen tahliye etmiştir²⁵⁸.

Özetle Lübnan'ın bağımsızlık tarihi, eski zamanlarındaki gibi karışıklıkların, güç mücadelelerinin ve büyük güçlerin stratejik hamlelerinin de tarihidir. Bu bölümde anlatılmaya çalışılan paradoks, coğrafi konumu ve küçük bir ülke olması nedeniyle yeryüzünün zenginlik ve refah açısından en şanslı bölgelerinden biri olması gereken Lübnan'da nasıl olup da bir türlü huzurun hakim olamamasını simgelemektedir. Bu paradoks, takip eden bölümde irdelenecek olan İç Savaş'a giden yolda ülkenin yaşadığı önce ekonomik ve sosyal kalkınma sonra da yıkım olarak tekrar karşımıza çıkacaktır.

²⁵⁷ ibid, s.21

²⁵⁸ Augustus Richard Norton, *Lebanon's conundrum - peace situation in Lebanon*, Arab Studies Quarterly (ASQ). Winter 1999 http://findarticles.com/p/articles/mi_m2501/is_1_21/ai_55541670, 30.11.2007

III. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE LÜBNAN'IN ORTA DOĞU'DAKİ MİSYONU VE İÇ SAVAŞ SÜRECİNE HAKİM UNSURLAR

Bu bölümde, Soğuk Savaş döneminde ve İç Savaş'a giden yolda Lübnan'ın Orta Doğu'daki misyonu, Suriye ile ilişkileri ve büyük güçlerin bölgede değişen güç parametreleri bağlamında ele alınacak, bu surette günümüz gelişmelerine ışık tutan bölge olayları analiz edilecektir.

1. Fransa'nın Etkinliğini Kaybetme Süreci ve Suriye ile İlişkiler

1.1 Fransız Mandası Sonrasında İç Politik Gelişmeler

20. yüzyılda, Osmanlı idaresini takiben Lübnan'ın Fransız manda rejimi altında bulunduğu 23 yıla yakın sürede iç mücadelenin durgun bir hal alması, bütün mezheplerin öncelikle tam bağımsızlık amacıyla birleşmelerinden kaynaklanmıştır. Arap milliyetçiliği akımının Müslüman ve Hıristiyanlar arasında çeşitli şekillerde yorumlanmasına rağmen 1930'larda "Lübnan'ın siyasi bağımsızlığı" şekline dönüşmesi bağımsızlığın elde edilmesine kadar sürmüştür²⁵⁹.

Fransız manda idaresinin, bir Suriye birliğini önleme konusundaki kararlığına rağmen, Fransızların, Suriye ve Lübnan ile ilgili politikalarının bu iki ülke arasındaki ulus üstü bağlantıları daha da kuvvetlendirdiği görülmektedir. Fransızlar, Suriye ve Lübnan diye iki farklı devlet kursalar da bu iki devlet arasında birleşik bir ekonomik ve siyasi politika takip etmişlerdir²⁶⁰.

²⁵⁹ Acar, s.36

²⁶⁰ Eyal Zisser manda dönemi Fransız politikalarını şu şekilde özetlemektedir: "*Başlangıçta iki ülke arasında sınır yoktu, iki ülke arasında yolcular serbestçe gidip geliyor, ticaret sınır boyunca serbestçe yapılıyordu. İki ülke gümrük, vergi ve para konusunda birleşik bir ekonomi siyaseti takip ediyorlardı. İki ülke liderleri bölgesel olsun, uluslar arası olsun dış politika pozisyonlarını koordine konusunda son derece dikkatli idiler. Politikanın bu iç içe geçmişliği iki ülkenin içerde ve dışarıda zaafiyet problemlerinin üstesinden gelebilmesi için kaçınılmaz olarak görülmekteydi.*" Eyal Zisser, *Hizballah In Lebanon: At The Crossroads*, The Middle East Review of International Affairs Volume 1, No. 3 - September 1997

Bu durum Suriyeli idarecilerin bağımsız ve egemen bir devlet olarak Lübnan'ın varlığını kabul etmelerini daha da zorlaştırmıştır. Mesela iki ülke arasında 17 Aralık 1943 tarihinde imzalanan bir anlaşmaya göre ihtiyaç hasıl olduğunda bu iki devletten birinin bir diğerini dışarıda temsil etme hakkı vardır. Yine aynı şekilde 1943 yılı Ekim ayında imzalanan bir anlaşma ile iki ülkenin ortak çıkarları tarif edilmiştir. Buna göre iki ülke arasında malların gümrüğe tabi olmadan serbestçe girip çıktığı ortak bir gümrük kurulmuş ve anlaşmayı uygulamak üzere yüksek bir meclis teşkil edilmiştir²⁶¹.

Sonuç olarak manda döneminde Suriye ve Lübnan arasında sınır olmadığı ve Fransızlar tarafından bu iki ülke arasında ortak bir siyasi ve ekonomi politikası takip edildiği göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapıldığında; manda dönemi Fransız politikalarının da Suriye'nin Lübnan'ı bağımsız ve egemen bir devlet olarak kabul etmesini zorlaştırdığını söylemek mümkündür.

1943 yılı sonunda yeniden görevine başlayan Huri iktidarı, bölgedeki Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir. 8 Kasım 1944 tarihinde Suriye, Ürdün, Irak, Mısır ve Lübnan tarafından imzalanan ve Arap Ligi'ne temel oluşturan İskenderiye Protokolü, Lübnan'ın izlediği genel politikanın tasvip edildiğini ve mevcut sınırları içindeki bağımsız Lübnan'a saygı gösterileceğini teyid etmektedir. Lübnan, böylece 1945 yılında kurulan Arap Ligi'ne ve Birleşmiş Milletler Örgütüne de kurucu üye olarak dahil olmuştur²⁶².

Dış ilişkilerini iyi bir şekilde organize eden ve Arap dünyası ile yakınlığını koruyan yeni Lübnan İdaresi, Fransa ile de yeniden ilişkilerini düzeltme yolunu tercih etmiştir. İçerde, üst düzeyde kamu görevlerine Müslümanlar da atanmaya başlamışlar, ancak, Ordu komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü gibi kilit mevkiler yine Hıristiyanların elinde kalmıştır. Ülkede hakim aileler ve etnik grupların önde gelen liderleri arasındaki nüfuz ve ekonomik menfaat çekişmeleri de bu yıllarda devam etmiştir. Her grup, kendi doğrultusundaki ve destek gördüğü kişilere, yakınlarına devlet kadrolarında önemli görevler verme mücadelesine girişmiş, bu durum, çeşitli aileler

²⁶¹ Firro, Kasis M. *Inventing Lebanon: Nationalism and the State Under the Mandate*, London: I. B. Tauris, 2003, s.187

²⁶² Salem, Ellie A. *Violence & Diplomacy in Lebanon*, London: I. B. Tauris, 1995, s.150

arasında bir mücadele başlattığı gibi zaman zaman Beyrut sokaklarında Müslüman ve Hıristiyanların silahlı çatışmalarına kadar varabilecek boyutlara yükselmiştir²⁶³.

1947 yılında yapılan yeni genel seçimleri takiben Meclis, Huri'nin bir kez daha Cumhurbaşkanı seçilebilmesini sağlayacak bazı anayasal değişiklikler yapmıştır. Ancak, bu durum Huri'nin muhalifleri ile kendisini geleceğin devlet başkanı adayı olarak gören muhalefet lideri Kamil Chamoun'un tepkisine yol açmıştır²⁶⁴.

1948 Filistin bunalımı ve Arap-İsrail savaşı da Lübnan'daki durumu etkilemiştir. Savaştan yenik çıkan Arap devletleri itibarlarını kaybetmişler, özellikle Suriye'de bir askeri darbe yaparak 1949 yılı Mart'ında iktidara Albay Hüsnü Zaim'in gelmesi, Lübnan'daki Suriye Ulusal Partisi yanlısı grupların da darbe hareketine girişmelerine yol açmıştır. Ancak, bu girişim Huri tarafından bastırılmış ve Partinin liderleri idam edilmiştir. Darbe girişimi üzerine, Huri ülkedeki milis örgütler olan Falanjist (Kataib) ve Najida gibi askeri kuruluşlara baskı yapmaya başlayınca bu iki askeri örgüt ve üstlerindeki siyasal partiler Huri idaresine karşı muhalefete başlamışlardır²⁶⁵.

1951 yılında yapılan seçimlerden sonra Huri rejimi muhalifleri birbirlerine daha fazla yaklaşmışlardır. Muhalefet, Mecliste eskisine nazaran daha da güçlenmiştir. Chamoun'un liderliğindeki muhalefete, Huri'nin geleneksel rakibi Emile Edde'nin oğlu Pierre Edde ve Şuf Dürzilerinin güçlü lideri Kemal Canpolat da dahildir. 20. yüzyıl Lübnan'ında etkinliği ve siyasi gücü giderek azalmış olan Dürzilerin lideri Canbolat'ın, Huri'ye cephe almış Hıristiyan lideri Chamoun ile birleşmesinde en azından kısa vadede çıkarı vardır²⁶⁶.

1949 yılında, Canbolat Dürzi tabanına dayanan İlerici Sosyalist Parti'yi kurmuş ve örgütlendirmiştir. Huri'ye karşı darbe girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış olan Suriye Ulusal Partisi de Canpolat'ın yanında yer almaktadır. 1951 yılına gelindiğinde, bu iki

²⁶³ Salem, s.151

²⁶⁴ Acar, s.40

²⁶⁵ Sakr, 67

²⁶⁶ Acar, s.41

partinin de desteğine sahip Chamoun'un grubu, Falanjist ve Najida Partileri ve Edde taraftarları hep birlikte tek ve çok güçlü bir muhalefet olarak "Sosyalist Cephe" adı altında ortaya çıkmışlardır. Temelde çıkar ve yaklaşımları tamamen birbirinden farklı ve çelişkilerle dolu bu muhalefetin tek ortak yönü Huri'yi devirmektir. 1952 yılında, Başbakan Riyad Sulh bir suikast sonucu öldürülmüştür. Huri'nin müttefikleri Sulh, güçlü kişiliği ve liderliği ile Lübnan'daki Müslümanları peşinden götürebilecek bir şahsiyettir. Yerini dolduracak, kendisini kabul ettirebilmiş Huri yanlısı bir Müslüman lider mevcut değildir. Ülkede bir hükümet bunalımı yaşanırken Muhalefet genel grev çağırışında bulunmuştur. Çaresiz durumda kalan Huri, Muhalefetin isteği üzerine 18 Eylül 1952'de istifa etmiş ve yerine Kamil Chamoun 23 Eylül'de Cumhurbaşkanı seçilmiştir²⁶⁷.

Chamoun'un iktidara gelmesinde büyük bir payı olan Canbolat, siyasal iktidarda ve izlenecek politikalarda kendi görüşlerinin de dikkate alınmasını istiyordu. Canbolat, Huri'nin icraatı ve iktidarı süresince elde ettiği kazançlar nedeniyle Huri hakkında soruşturma yapılması talebinde bulunmuş, ancak Chamoun Canbolat'ın bu isteklerine rağbet etmeyince iki liderin arası açılmış ve bu kez 6 yıllık iktidarı süresince Canbolat, Chamoun'un en sert muhalifi olmuştur²⁶⁸.

Chamoun, iktidarı süresince bazı idari ve adli reformlar gerçekleştirmiştir. Kadınlara seçme hakkı verilmiş ve demokratik kurumlar geliştirilmiştir. Basın, siyasal partiler ve muhalefet herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadan serbestçe faaliyetlerini icra etmişlerdir. Lübnan, izlediği liberal ekonomik politika ile ticaret ve bankacılıkta büyük bir hamle yapmış, özellikle bölge ülkelerinden büyük meblağlar halinde sermaye Beyrut'a akmıştır. Serbest ticaret ve serbest döviz sistemleri uygulanmıştır. Lübnan parasının istikrarı ve bankacılık sisteminin serbest ve kısıtlamalardan arınmış olması kısa zamanda Lübnan bankalarında büyük bir nakit birikimi sağlamıştır²⁶⁹.

Ekonomideki bu gelişmelere rağmen içerde Chamoun'a muhalif olanların sayısı giderek artmaktadır. Canbolat yanında bazı Maruni aileler ve Müslümanlar zamanla Chamoun'a

²⁶⁷ Sakr, s.70

²⁶⁸ Acar, s.41

²⁶⁹ Atif A. Kubursi, *Reconstructing the economy of Lebanon*, Arab Studies Quarterly (ASQ) Winter 1999

cephe almaya başlamışlar, 1950'li yıllar ilerlerken Mısır'da iktidara gelen Cemal Abdünnasır'ın ortaya attığı ve yeniden canlandırdığı Arap milliyetçiliği fikri Lübnan'da da etkisini göstermiştir. Esasen, Riyad Sulh'un ölümünden sonra lidersiz kalan Müslümanlar, İdaredeki eski yerlerini ve avantajlarını koruyamamış ve ülkede Hıristiyanların egemenliğinin artmasına mani olamamışlardır. Abdullah Selam ve Raşid Karami gibi bazı ileri gelen Sünni liderler, Nasır'ın Pan Arabizm fikrini benimseyerek yaymaya başlamışlardır. Mısır ile İngiliz ve Fransızlar arasında Süveyş bunalımı ortaya çıkınca devrin Başbakanı Selam, İngiltere ve Fransa ile diplomatik ilişkileri kesme önerisinde bulunmuştur. Chamoun ve Lübnanlı Hıristiyanlar tarafından kabulü mümkün olmayan bu fikir reddedilince Başbakan istifa etmiş, ancak, Chamoun kısa zamanda Sami Sulh başkanlığında yeni bir Kabine kurmuş ve Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarına da kendi düşüncesi doğrultusunda kişileri atamıştır²⁷⁰.

1.2 İç Savaş'ın Provası: 1958 Lübnan Krizi ve ABD'nin Bölgeye İlgisinin Artması

1943 yılında bağımsızlığın elde edilmesinden hemen sonra mezhepler ve etkin aileler arası mücadele su yüzüne çıkmıştır. Yazılı olmayan 1943 Ulusal Paketi, siyasal iktidarı yine din faktörüne göre paylaşmış, Mecliste temsilin 6 Hıristiyan - 5 Müslüman oranına göre düzenlenmesi, Cumhurbaşkanı'nın Maruni, Başbakanın Sünni, Meclis Başkanının ise Şii olması hükme bağlanmıştı. Ancak üst düzeydeki görevlerin çoğunluğu Marunilerin elindeydi²⁷¹.

Bu bağlamda, bağımsızlıktan 1958 yılına kadar geçen 15 yılın, iç çekişmelerin tırmanmaya girdiği ve patlama noktasına geldiği bir dönem olduğu söylenebilir. Temeldeki Müslüman-Hıristiyan güç ve iktidar çekişmesi yanında ülkede söz sahibi çeşitli aileler de bazan menfaatleri gereği mensubu oldukları mezhepler dışındaki gruplarla da işbirliğine girmekteydiler. Nihayetinde, Nasır'ın Arap milliyetçiliğinden etkilenen Müslüman gruplar, Batı yanlısı Chamoun iktidarına karşı çıkmışlar ve temeldeki diğer

²⁷⁰ Paul E. Salem, *The wounded republic: Lebanon's struggle for recovery*, Arab Studies Quarterly (ASQ) http://findarticles.com/p/articles/mi_m2501/is_n4_v16/ai_17041256, 25.12.2007, s.5

²⁷¹ ibid, s.7

nedenerin de etkisiyle ülke Hıristiyanları ile Müslümanları karşı karşıya gelmişti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra geleneksel "yalnızcılık" politikasına son vererek "Süper Devlet Stratejisi" izlemeye başlamış olan Amerika Birleşik Devletlerinin müdahalesi ile muhtemel bir iç savaşın çıkması engellenmişti²⁷². Bu görüntüsü ile 1958 Lübnan bunalımı daha sonra meydana gelen 1975-76 iç savaşının bir nevi provasası gibidir.

1957 yılında seçimler yaklaştıkça Müslüman liderler ve Chamoun'un muhalifleri bu kez "Ulusal Cephe" adı altında yeni bir muhalefet oluşturmuşlardır. Cepheye, Yafi, Selam ve Trablusşam'dan Sünni Raşid Karami, Dürzi lider Kemal Canpolat ve eski Cumhurbaşkanı Huri'nin etrafındaki Hıristiyanlar katılmışlardır. Ancak, Chamoun'un ülkedeki etkinliği ve saygınlığı oldukça yüksektir. İşadamları grubu ve Falanjist Parti dahil Hıristiyanların çoğunluğu ve bazı Müslüman gruplar seçimlerde Chamoun'u destekleyince seçimden Chamoun taraftarları kazançlı çıkmıştır²⁷³.

Sonucu gören muhalefet gruplarından bir kısmı bu kez silâha başvurma yolunu seçmişlerdir. Canpolat yanlısı Dürziler Şufta eylemlere başlamışlardır. 1958 yılına gelindiğinde, Mısır Arap Cumhuriyeti ile birleşme ve Nasır'ın yolunu izleme taraftarları iyice artarken 28 Mart'ta, bir grup Müslüman Sur'daki bir Lübnan bayrağını yakarak Lübnanlılık yerine Arap milliyetçiliği fikrine daha eğilimli olduklarını göstermektedirler²⁷⁴.

Meclisin Mayıs ayında toplanarak Chamoun'un ikinci kez Cumhurbaşkanı olması için gerekli Anayasa değişikliğini görüşmesi beklenirken muhalefet kanadından bir gazetecinin 8 Mayıs 1958'de Beyrut'ta öldürülmesi büyük yankılara yol açmıştır. Hükümeti ölümden dolayı sorumlu tutan Ulusal Cephe tüm halkı ülke çapında greve çağırılmış, 10 Mayıs'ta Trablusşam'da 12 Mayıs'ta ise Beyrut'ta isyanlar başgöstermiştir. 12 Mayıs'ta, Suriye-Lübnan sınırında Suriyelilerin saldırısına uğrayan 5 Lübnanlı Hıristiyan muhafızın öldürülmesi de büyük tepkilere yol açmış, ayaklanma kısa zamanda bütün ülkeye yayılmıştır. Lübnan Ordu Komutanı Fuad Şihab, ordunun görevinin belirli

²⁷²Raif Karadağ, *İsrail, Ortadoğu ve Amerika*, İstanbul: Emre Yayınları, 2004, s.35

²⁷³Odeh, s.60

²⁷⁴Acar, s.43

bir hükümeti işbaşında tutmak değil devleti dış saldırılara karşı korumak olduğunu söyleyerek olaylara müdahale etmek istememiştir²⁷⁵.

Lübnan Hükümeti ise, doğrudan Mısır'ı suçlayarak ülkedeki isyancılara yardım ettiği gerekçesiyle Mısır'ı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne şikayet etmiştir. Bizzat Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Dag Hammarsjöld devreye girerek tarafları uzlaştırmaya çalıştıysa da başarılı olamamış, Washington'a bir mesaj göndererek Amerika Birleşik Devletleri'nin 48 saat içinde Lübnan'a yardım etmemesi halinde Batı yanlısı Chamoun iktidarının devrilebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine derhal harekete geçen ABD Yönetimi 15 Temmuz'da ABD 6. filosuna Lübnan'a çıkarma yapma emri vermiştir. Böylece ABD, Lübnan tarihinde ilk kez, 15.000 askeri ile çıkarma yapmak suretiyle Hıristiyan egemenliğindeki Lübnan Yönetiminin yardımına koşmuştur²⁷⁶.

ABD askerlerinin Lübnan'a girmesi olayları tamamen durdurmamakla birlikte, isyancı grupların dış dünya ile irtibatını kesmiş ve aldıkları yardımları engellemiştir. Yeniden seçilme şansı artık ortadan kalkan Chamoun, görev süresinin bitimi olan 22 Eylül 1958 tarihine kadar işbaşında kalacağına dair kararlılığını açıklamış, ardından 16 Temmuz'da ABD Başkanı Eisenhower, Dışişleri Genel Sekreteri Robert Murphy'yi Lübnan bunalımına çözüm bulması için özel temsilci sıfatıyla Beyrut'a göndermiştir. Gerek Hükümet, gerek Muhalefet temsilcileriyle görüşen Murphy ortak bir uzlaşma için çok çaba sarfetmiş, 31 Temmuz'da toplanan Meclis, Ordu Komutanı Fuad Şihab'ı 22 Eylül'de görevi teslim almak üzere Cumhurbaşkanlığına seçmiştir²⁷⁷.

Şihab'ın görevi devraldığı 22 Eylül günü, kuzeyin Müslüman lideri ve muhalefetin öncülerinden Raşid Karami'nin başkanlığında "Ulusal Cephe" yanlısı Bakanlardan oluşan bir Hükümetin işbaşına atandığı açıklanmıştır. Bu karar, Hıristiyanların liderliğini üstlenmiş olan Falanjist Parti'nin tepkisine yol açmış, kararı takip eden gün bir Falanjist gazetecinin Müslümanlar tarafından kaçırılıp öldürüldüğüne dair çıkan bir

²⁷⁵ Acar, s.44

²⁷⁶ Sakr, 75

²⁷⁷ Acar, s.45

söylenti, Hıristiyanların genel grev ilan etmesine neden olmuştur. Hıristiyan ve Müslüman milisler arasındaki gerginlik kısa zamanda sokak çatışmalarına dönüşünce Falanjist Parti ve Chamoun yanlısı Hıristiyanların temsil edilmediği bir Hükümetin işbaşında kalmasının mümkün olamayacağı ortaya çıkmıştır. Hükümet konusundaki kararın değiştirilerek 14 Ekim'de 2 Sünni ve 2 Maruni Bakandan oluşan yeni bir Kabine kurulmasıyla bunalım sona ermiştir²⁷⁸.

1958 bunalımı bu aşamada durgunlaşmış ve ülkedeki durum normale dönmüştür. Ülkede huzur ve asayiş sağlamanın ancak Müslümanlara da iktidarda kabul edilebilir bir ortaklık verilmesiyle mümkün olacağına inanan Şihab, Müslümanları da önemli görevlere getirmeye başlamıştır. Böylece Lübnan'da etnik gruplar arasında süregelen bunalım bu aşamada daha fazla tırmanmadan durdurulmuştur²⁷⁹.

Esasen, ABD.'nin müdahalesi ile 1958 bunalımı fazlaca bir tırmanmaya girmeksizin sona erdirilmiştir. Ancak, bunalıma yol açan siyasal ve sosyal nedenler halen mevcuttur. 1958 yılında Mısır ve Suriye'nin Nasır'ın liderliği altında birleşmesi, Pan-Arabizm akımı, Lübnanlı bazı Müslüman gruplar arasında bu akıma duyulan sempati ve özellikle komşu ülke Suriye'nin bu yöndeki desteği, 1958 bunalımı sonrasında da etkisini hissedilir ölçüde göstermiştir. Ülkedeki Müslümanların özellikle Şiilerin giderek artan sayıları buna mukabil siyasal yapıdaki Hıristiyan egemenliği, siyasal sürece Müslüman grupların daha aktif katılma istekleri, ülkede sayıları tam olarak bilinmeyen yüzbinlerce Filistin mültecisinin varlığı gibi çok yönlü sonuçlar doğuran nedenler bu bölümün ileriki kısımlarında ele alınacak olan 1970'li yıllarda Lübnan'ı tarihinin en büyük bunalımının içine sokmuştur²⁸⁰.

Şihab'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi esasen Hıristiyan kanat tarafından fazlaca benimsenmemiştir. Bazı siyasi ve adli reformlar yapan Şihab, Müslümanlara iktidarda daha fazla pay vererek orduyu daha tarafsız bir hüviyete sokmaya çalışmıştır. Tabiatıyla, bazı hak ve ayrıcalıkları ellerinden alınan Hıristiyanlar bu nedenle hoşnutsuz

²⁷⁸ Salem, Ellie A. *Violence & Diplomacy in Lebanon*, London: I. B. Tauris, 1995, s.209

²⁷⁹ ibid, s. 211

²⁸⁰ Acar, s.47

olmuşlardır. Pierre Cemayel liderliğindeki Falanjist Parti dışında Chamoun, kendi taraftarı bazı Hıristiyanlar ve hatta bir grup da Müslümanı içine alan "Ulusal Liberal Parti" adı altında bir parti kurmuş, ancak Falanjistler gibi homojen olmayan bu parti Lübnan siyasal hayatında özellikle Hıristiyanları temsil bakımından daima ikinci plânda yer almıştır. 1958-1968 yılları arasında Şihab ve Charles Huri'nin Cumhurbaşkanlığı dönemlerinde, Falanjist Parti Yönetimle sıkı işbirliği halindedir. Özellikle Grek Ortodoks Hıristiyanlar ise eski Cumhurbaşkanlarından Edde'nin oğulları Raymond ve Pierre Edde'nin "Ulusal Blok" isimli partisinin etrafında toplanmışlardır²⁸¹.

1960'lı yıllarda Lübnan Hıristiyanları arasında iki akım oluşmuştur. Birincisi Şihab rejimi ve onu destekleyen Falanjist Parti, diğeri ise Kamil Chamoun liderliğindeki Liberal Parti ile Raymond Edde'nin liderliğindeki Ulusal Blok ittifakıdır. Müslüman kesimde 1950 ve özellikle 1960'lı yıllarda kırsal kesimden göç eden çok sayıda insan Beyrut, Sayda ve Trablusşam şehri banliyölerinde önemli bir nüfus potansiyeli oluşturmuşlardır. Bu gruplar içerisinde en büyüğü daha ziyade güney Lübnan'dan gelen Şiiilerdir. Bunun yanı sıra, özellikle Beyrut'un içinde ve civarında 1948 bunalımında Filistin'den kaçıp gelen çok sayıda Filistinlinin yaşadığı mülteci kampları oluşmuştur²⁸².

1958 bunalımında, henüz siyasi bakımdan Lübnan'da örgütlenmemiş olan Filistinliler, Müslümanlar ile birlikte hareket ederek Nasır yanlısı akımların etkisinde kalmışlardır. Çoğunluğu Sünni olan Filistinlilerin Müslümanlara yakınlığı ve onlarla işbirliği halinde olduklarının bilincinde olan Lübnan Hıristiyanları, siyasal iktidardaki ağırlıklarını kullanarak Filistin kamplarında sıkı bir polis rejimi ve denetimi uygulamışlardır²⁸³.

Müslümanlar arasında bu yıllarda Sünni Saeb Selam liderliği sürdürürken, Dürzi topluluğunda da 1949 yılında kurduğu İlerici Sosyalist Partinin başkanlığını yapan Kemal Canpolat yerini giderek sağlamlaştırıyordu. Eski Cumhurbaşkanı Huri'nin istifasından önce oluşan muhalefette Chamoun ile işbirliği yapan Canpolat daha sonra

²⁸¹ Acar, s.47

²⁸² Rodger Shanahan, Hizballah Rising: *The Political Battle for the Loyalty of the Shi'a of Lebanon*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9, No. 1, Article 1 - March 2005

²⁸³ Habib C. Malik, *Is There Still A Lebanon?*, The Middle East Review of International Affairs Volume 2, No. 1 - March 1998

Chamoun'un iktidarda olduğu sürede kendisi ile ters düşmüş ve zaman içerisinde yine ona rakip olmuştur. Nasır yanlısı tutumuyla Canpolat, Lübnanlı Müslümanların da sempatisini kazanarak ülkenin etkin şahsiyetlerinden birisi haline gelmiştir²⁸⁴.

İktidarı süresince Şihab, ülkedeki bütün etnik gruplara yönetimde ve kamu görevlerinde adil paylar vermek için gayret sarfetmiştir. 1943 "Ulusal Uzlaşma" kararlarına uygun hareket etmeye çalışmıştır. Ancak, Hıristiyan camiasında giderek güçlenen Maruniler, Grek-Ortodoks ve Grek-Katoliklerin hoşnutsuzluğuna yol açacak biçimde Hıristiyanlara ayrılan mevkilerin çoğunluğunu elde tutarken Müslümanlar tarafında siyasi ve mali güçleri daha fazla olan Sünni ve Dürziler, sayıca giderek büyüyen fakat ekonomik bakımdan zayıf olan Şiilere nazaran iktidarda daha avantajlı durumda kalmışlardır²⁸⁵.

1963 yılına gelindiğinde Şihab'ın yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimine yeniden aday olabilmesi için anayasal değişiklik yapmak istediği yönünde söylentiler çıkmıştır. Lübnan Anayasası aynı kişinin iki dönem Cumhurbaşkanı olamayacağını öngörmekteydi, bu yüzden sözkonusu söylentiler, Şihab'a karşı olan Hıristiyan ve Müslüman bazı liderleri biraraya getirmiştir. Bu arada, giderek sesini daha fazla duyuran Falanjist Parti lideri Pierre Cemayel de Cumhurbaşkanlığına aday olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, kuvvetli bir milis örgütü ve radikal bir çizgisi olan Falanjistlere bu dönemde gerek Müslümanlar gerek Hıristiyanların bir kısmı tarafından kuşku ile bakılıyordu. Bunun üzerine Falanjistler dışındaki Şihab'a muhalif gruplar ortak adayları olarak belirledikleri Charles Hilu'nun 1964 yılında Cumhurbaşkanı seçilmesini sağlamışlardır²⁸⁶.

²⁸⁴ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap,İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1988

²⁸⁵ Mohammed Ayoob, *Political Islam: Image And Reality*, World Policy Journal, Fall 2004

²⁸⁶ Acar, s.50

1.3 Suriye'nin Bölgesel Güç Denklemindeki Yerini Almaya Başlaması

Bağımsızlık sonrası dönemde Suriye'nin Lübnan ile ilgili iddialarının büyük ölçüde iç istikrarsızlık ve ekonomik zorluklar dolayısıyla unutulduğu görülmektedir. Suriye'nin tam tersine bu dönem Lübnan için istikrar ve refah dönemi olmuştur. Ancak 1960'lı yılların sonlarından itibaren Lübnan istikrarsızlaşmaya başlamış; buna karşılık Suriye ise Esat'ın iktidara gelmesiyle bölgesel güç olmaya aday iddialı bir devlet olarak ortaya çıkmıştır²⁸⁷.

Nihayet 16 Kasım 1970 tarihinde Esad'ın iktidara gelmesiyle Suriye istikrara kavuşmuş ve bölgesel güç denkleminde ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Eşzamanlı olarak Suriye'nin istikrara kavuşması ve Lübnan'ın istikrarsızlığa doğru gitmesi Suriye ve Lübnan arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. 1975 yılında başlayan iç savaş Suriye'yi Lübnan'la ilgili politikasını yeniden değerlendirmeye ve bu ülkedeki çıkarlarını yeniden tarif etmeye zorlamıştır. Suriye'nin Lübnan ile ilgili askeri, güvenlik, ekonomik ve ticari alanlarda çıkarlarının olması Suriye açısından Lübnan'da etkin olmayı zorunlu kılmaktaydı. Buna israil ile birlikte ulusal güvenlik boyutu da eklenince İsrail karşısında Suriye'ye stratejik derinlik sağlayan müttefik Lübnan çok daha büyük bir önem kazanmıştır. Sonuç olarak 1970'lerin başından itibaren Lübnan'da gerginliğin tırmanmaya başlaması Suriye'nin bu ülke ile ilgili öncelik ve çıkarlarını yeniden değerlendirmesine neden olmuştur. Suriye politikaları içinde Lübnan'ın gittikçe artan bir şekilde önem kazanması yeniden "Büyük Suriye" söyleminin hatırlanmasına neden olmuş; Suriye'nin Lübnan'a olan ilgisi bu idealist söylem ile anlamlandırılmıştır²⁸⁸.

²⁸⁷ Zisser, bağımsızlık sonrası dönemde iki ülkenin birbirine göre durumunu şu şekilde özetlemektedir: "Bu dönemde iki ülke arasında hemen hemen eşit bir ilişki söz konusu olsa da, Lübnan'la kıyaslandığında Suriye'nin coğrafya ve nüfus olarak daha büyük ve Lübnan'ın girişi konumunda olması; ayrıca Suriyeli liderlerin Lübnan'ın Sünni nüfusu üzerinde etkili olması dolayısıyla Suriye'nin daha şanslı olduğu görülmektedir. Zaman içinde Suriye bu avantajı iç istikrarsızlık ve zayıflık, ayrıca ekonomik zorluklar dolayısıyla kaybetmiş ve kendi iç problemlerine gömüldükçe 1970'lere kadar Lübnan'dan uzaklaşmak durumunda kalmıştır". Eyal Zisser, *Hizballah In Lebanon: At The Crossroads*, The Middle East Review of International Affairs Volume 1, No. 3 - September 1997

²⁸⁸ Raghid El-Solh, *The Development of the Arab Idea in Lebanon*, The Beirut Review: No. 6, 1993, İnternet edisyonu: <http://www.lcpslebanon.org/pub/breview/br6/solhbr6.html>

Ancak 1970'lerin başından itibaren Suriye Lübnan'ı Büyük Suriye'nin bir parçası olarak gördüğü şeklindeki söylemini devam ettirse de artık bu söylem içerik olarak tamamen farklılaşmıştır. Suriye bu idealist söylemi sadece pratik amaçlı olarak Lübnan'la ilgili çıkarlarını devam ettirmek için ve Lübnan'a olan ilgisini ve müdahalesini meşrulaştıran bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Zira iç savaşın eşiğinde Lübnan devletinin bölünme ihtimali baş gösterdiğinde buna ilk karşı çıkan ülke Suriye olmuştur. Bu şekilde daha önce fiilen Lübnan'ın bazı toprakları üzerinde hak iddia eden Suriye, 1970'li yıllara gelindiğinde sadece söylem düzeyinde ama Lübnan'ın tamamını kapsayan bir politika geliştirmiştir²⁸⁹.

Lübnan'daki iç siyasi gelişmeler bu tarihten sonra ülkede örgütlenen ve giderek güçlenen Filistin varlığından önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu etki dolayısıyla Filistin sorununun kökeni ve nedenleri takip eden bölümde irdelenecek, Lübnan'ın içindeki Filistin varlığı Lübnan'ın iç gelişmeleri ile birlikte incelenecektir.

2. İsrail'in Kuruluşu ve Ardından Bölgede Değişen Güç Parametreleri

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947'deki almış olduğu ve 181 sayılı "Taksim Kararı" ismiyle tarihe geçen kararı ile, Filistin toprakları olarak bilinen ve İngiltere'nin manda yönetiminde olan bölgede bir İsrail devletinin kurulması kararlaştırılmıştır. ABD'nin yanında Sovyetlerin de Taksim Kararı lehinde yoğun çaba harcaması, bir çok devletin karar lehinde oy kullanmasına neden olmuştur. Ancak ABD, Fransa ve Sovyetlerin taksimi desteklediği oylamada diğer büyük devletlerden baştan ret oyu verirken mandater ülke İngiltere çekimser kalmıştır²⁹⁰.

²⁸⁹ Lübnan'ın Hıristiyan ve Müslüman bölgelerine ayrılma ihtimali baş gösterdiği zaman Suriye Dışişleri Bakanı Abdülhalim Haddam: "*Lübnan'ın bölünmesine izin vermeyeceğiz. Bölünmeyle ilgili herhangi bir teşebbüs bizim ani müdahalemize yol açar. Bölünme teşebbüslerine Suriye duyarlıdır*" şeklinde Suriye'nin Lübnan'da statükonun devam etmesinden yana olduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü gibi başlangıçta Lübnan'ın kendisinden koparıldığını söylediği yerler üzerinde hak iddia eden Suriye daha sonra farklı gerekçelerle Lübnan'ın bütünlüğünü savunan bir politika geliştirmiştir. Diab, Hassan N., *Beirut: Reviving Lebanon's Past*, a Review by Robert Looney, *Journal of Third World Studies*. Fall 2001 http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_200110/ai_n8960437 22.12.2007

²⁹⁰ Sean Foley, *It Would Be Surely The Second: Lebanon, Israel And The Arab-Israeli War Of 1967*, *The Middle East Review of International Affairs*, Volume 9, No. 2, Article 3 - June 2005

Dolayısıyla I. Arap-İsrail Savaşı fiili olarak İsrail devletinin 14 Mayıs 1948'de ilanı ile başlamış olmakla beraber, Filistin topraklarında başlayan Yahudi-Filistinli çatışması bu tarihten çok daha önce başlamıştır. İngiltere'nin BM kararından hemen sonra İsrail'in Mayıs 1948'de Filistin'den çekileceğini ilan etmesini takiben Siyonist çeteler faaliyetlerini artırmış, Deir Yassin olayından sonra Yafa'ya düzenledikleri saldırı sonucu 70,000 kişilik Arap nüfusun 67,000'i şehri terk etmek zorunda kalmıştır²⁹¹. Bunları takiben Dueima'da, Kibya'da ve Kafır'da Yahudilerin resmen kabul ettiği katliamlar işlenmiştir. İsrail devletinin ilanı ile birlikte Arap devletleri üç koldan İsrail'e karşı harekete geçmişler, ancak İsrail'in ilk Başbakanı Ben Gurion İsrail'in savaş stratejisini 1948 yılının ilk ayından itibaren yürürlüğe koymuştur. Ben Gurion'a göre, İsrail bir Arap saldırısına hazır olmalıydı. Bu saldırı ile birlikte tüm Arap ülkelerine bir saldırı düzenlenecek ve mümkünse de Lübnan'da bir Hıristiyan devleti oluşturulacaktı. Bu bağlamda, İsrail'in savaş stratejisinin kendini savunmanın dışında, genişleme üzerine kurulduğu söylenebilir²⁹².

Nitekim 14 Mayıs ya da 15 Mayıs 1948'de İsrail'in bir devlet kurduğunu ilan etmesi savaşın da başlaması için yeterli bir sebep oldu. Fakat savaş ve savaş içindeki tarafların stratejilerine değinmeden önce gerek Arapların gerekse İsrail'in neyi amaçladıklarını ve nasıl bir politika izlediklerinin irdelenmesi gerekmektedir.

İsrail ve Araplar arasındaki çatışmaların, Yahudilerin yoğun olarak Filistin topraklarına gelmesi ile birlikte başladığı bilinmektedir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ise bu çatışmalar, Arap devletleri ile İsrail devleti arasında doğrudan bir savaşa dönüşmüştür. Savaşın asıl nedeni Filistin topraklarının nasıl parçalanacağıdır. Ürdünlülerin, Taksim Kararı ile belirlenen toprakları denetimleri altına alma çalışmaları esnasında Ürdün Kralı Şerif Abdullah Filistin Yüksek Heyetinin temsil yetkisinin olmadığını açıklamış ve Yahudilerle gizli görüşmelerde bulunmuştur. Bilindiği gibi Gazze'de toplanan Filistin Yüksek Heyeti, başkenti Kudüs olan bağımsız bir Filistin Devletinin kurulduğunu ilan ediyordu. Kral Abdullah ise Gazze'deki toplantıya alternatif bir toplantıyı 1 Ekim 1948 yılında Amman'da düzenlemiştir. Böylelikle Ürdün, Filistin'in kurtuluş mücadelesini bölmekle kalmamış; yıllarca sürecektir olan Filistin davasının Arap ülkelerinin kendi çıkarları doğrultusunda kontrol edecek politikaları da

²⁹¹ Armaoğlu, Filistin Meselesi..., s.225

²⁹² Acar, s.54

devreye sokmuştur. Ürdün'de kurulan Haşimi Hanedanlığının Filistin topraklarına doğru yayılma emellerini belli etmesi; diğer Arap devletleri ile Filistinlilerin İsrail'e karşı vermiş olduğu mücadeleyi ciddi şekilde etkilemiştir. Bağımsız bir Filistin devletine karşı olan Kral Abdullah'ın bağımsız bir Filistin fikrine olan muhalefeti, kendi yönetimi altında olacak Büyük Suriye'yi kurma isteğinden kaynaklanmaktadır. Irak'taki Haşimi rejiminin Bereketli Hilal planı gibi, tarihi Suriye'yi birleştirme planının temeli, aile büyüğü Husayn Ibn-Ali'nin I. Dünya Savaşı sonrasında büyük Arap krallığını kurma planlarına dayanmaktadır²⁹³.

İsrail Savunma Gücü ise daha savaş başlamadan önce örgütlenmesini sağlamış ve Arap birliklerine karşı saldırılarını artırmıştır. Binlerce Yahudi askeri eğitim kamplarına alınırken, diğerleri zaten II. Dünya Savaşı esnasında İttifak birlikleri içerisinde yer almışlardı. Bu nedenle Filistinli Araplara nazaran daha iyi örgütlenmiş ve daha donanımlıydılar. Filistin'in taksimini ve bu topraklarda bir Yahudi devletinin kurulmasını savaş nedeni sayan Arap devletleri, ortak bir politika belirleyemezken, Ben Gurion, Yahudi savunma gücünü İsrail Savunma Gücü adı altında örgütlemiş ve devlet ilanından önce savaş için tüm hazırlıklarını tamamlamıştır. Bu durum Yahudilerin Araplar karşısında başarılı olmasına yol açan önemli bir gelişmedir²⁹⁴.

14 Mayıs 1948 gecesi ilan edilen İsrail, devlet ilanından hemen sonra Taksim Kararı ile Filistin devletine bırakılan bölgelere askeri işgal hareketini genişletmeyi sürdürmüştür. 1920'lerden itibaren düzenli bir şekilde askeri güçlerini konuşlandıran Yahudi grupları Arap devletlerinin kendi aralarında anlaşamamalarından da yararlanarak çok kısa süre içerisinde doğal yayılma alanı olarak gördüğü toprakları da denetimleri altına almak için harekete geçmesi önemlidir. Yayılma konusunda Yahudiler arasında bir fikir birliği olmakla beraber, bunun ne zaman ve nasıl olacağı konusunda bir anlaşmazlık olduğunu söylemek daha doğrudur. Yahudi Ajansını kontrolü altında tutan Weizmann ve Ben Gurion gibi Yahudi önderleri, Batı Şeria ve diğer Filistin topraklarını kendilerine doğal yayılma alanı olarak görmekle beraber, ilk önce bir Yahudi devletinin ortaya çıkması üzerinde durmaktaydı. Oysa ki Begin gibi Revizyonist

²⁹³ Robert J. Lieber, *U.S.-Israeli Relations Since 1948*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 2, No. 3 - September 1998

²⁹⁴ Laura Zittrain Eisenberg, *Israel's Lebanon Policy*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 3 - September 1997

Yahudiler bunu hemen gerçekleştirmek için savaşıyorlardı. Ancak, Balfour Deklarasyonu'ndan beri atılmış olan yerleşme çalışması, herşeyden önce askeri strateji bakımından tamamlanmıştır. 1948 yılına doğru stratejik toprak mülkiyeti politikasına göre Filistin'in suur bölgelerinde toprak kazanma üzerine yoğunlaşmıştır. Bu durum Yahudileri stratejik olarak üstün bir duruma geçirmiş, bir de buna Revizyonistlerin izlemiş olduğu yıldırma politikaları da eklenince Yahudiler daha savaş başlamadan bir çok yeri işgal etmişlerdir²⁹⁵.

Bununla beraber devlet ilanı ile birlikte başlayan I. Arap-İsrail Savaşının ilk aylarında Yahudi güçler istediği ilerlemeyi sağlayamamanın yanında Arap güçleri karşısında oldukça güç duruma düşmüştür. Haziran ayına gelindiğinde ise Filistin güçleri tam manasıyla büyük bir yenilgi almış olmasına rağmen Arap orduları İsrail karşısında başarılı bir savaş vermektedir. Ancak BM'nin 11 Haziranda ilan ettiği bir aylık ateşkes üzerine İsrail birlikleri ABD ve özellikle de Sovyetlerden (Çekoslovakya'dan gelen yardımlar savaşın kaderini etkilemişti) büyük miktarlarda silah satın almıştır. Temmuzda çatışmalar başladığında değişen güçler nedeniyle İsrail güçleri Arap devletleri üzerinde üstünlük sağlamaya başlamıştır. İkinci bir ateşkes ilan edilmiş; ancak İsrail birlikleri bunu ihlal etmiştir. İsrail birlikleri Filistin topraklarını hızlı bir şekilde işgal etmeye ve buralarda yaşayan Araplara karşı "transfer" politikası uygulamaya hız vermiştir²⁹⁶.

1949 yılının ilk aylarına girildiğinde ise, İsrail birlikleri bir çok Arap köyünü işgal etmiş ve Kudüs'ün bir bölümünü de ele geçirmiş bulunmaktaydı. Mısır karşısında üstünlüğü ele geçirmeye başlayan İsrail birlikleri, Sina'ya doğru harekate başladı; bu Mısır için büyük bir hezimetti. Suriye birlikleri ise İsrail karşısında önemli bir başarı sağlayamamıştır. Bir tek Ürdün, İsrail birlikleri karşısında başarılı bir savaş yürüttü. Ancak, Ürdün de İsrail topraklarından ziyade Filistin'e bırakılan toprakları işgal etmekteydi. Diğer bir deyişle İsrail ve Ürdün Filistin topraklarını kendi aralarında bölüşmekteydiler. Savaşın sonu gözükünce 1949'un Ocak ayında İsrail ile Mısır arasında imzalanan ateşkes anlaşmasından sonra Lübnan, Ürdün ve Suriye ile de ateşkes anlaşması imzalandı. Bu ateşkes anlaşmaları ile bağımsız bir Filistin

²⁹⁵ Lieber, s.10

²⁹⁶ Armaoğlu, s.231

devletinin varlığı fiili olarak ortadan kalkıyor ve toprakları da İsrail, Ürdün, Mısır ve Suriye arasında bölüşülüyordu²⁹⁷.

Lübnan esasen 1. Arap- İsrail savaşına isteksiz bir şekilde katılmıştır. Dolayısıyla Lübnanlı Hıristiyanlar Filistin sorununa ülkedeki Müslümanların yaklaşımı doğrultusunda yaklaşmamakla beraber nihai olarak savaşa katılmışlardır. Bu yüzden savaşa küçük bir kuvvetle katılan Lübnan savaşı 10 ölü 20 yaralı ile bitirmiş ve İsrail ile, 23 Mart 1949'da ateşkes anlaşması imzalamıştır. Bu ateşkes ile Lübnan- İsrail sınırı, eski Lübnan Filistin sınırı olarak aynen kalıyor ve bu sınır askerden arındırılıyordu. Bu arındırma sınırdaki asker sayısı 1500'ü geçmeyecek bir askerden arındırmadır²⁹⁸.

1. Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra İsrail Suriye ile yaptığı ateşkes anlaşması ile de Suriye sınırlarını genişleterek Taberiye gölünün bir kısmını ve Yukan Şeria vadisini denetimi altına aldı. Ancak 1949 Savaşı Suriye rejimini ciddi şekilde etkilemiştir. Savaş esnasında Suriye yönetiminin Yahudiler karşısında istenilen başanyı gösterememesi sonucunda, biri Mart 1949, diğeri Ağustos 1949 ve sonuncusu da Aralık 1949'da olmak üzere toplam üç darbe yaşanmıştır. Suriye'de bunlar olurken Ürdün Kralı Abdullah da 1951 yılında, Doğu Kudüs'te bir suikast sonucu yaşamını yitirmiştir²⁹⁹.

Sonuç olarak 1. Arap-İsrail Savaşı sonuçları açısından, etkileri günümüze kadar sürecek olan bir çok sorunu ortaya çıkarmıştır. Bunlar arasında en önemlisi elbetteki Filistin sorunudur. Arap-İsrail çatışmasının en çok Filistin toprakları üzerinde yüzyıllardır yaşayan Filistinli Arapları etkilediği açıktır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgeye gelen Yahudilerin, kısa bir süre içerisinde bu topraklar üzerinde yaşayan yerli halkı hedef alan saldırıları başlatmaları üzerine, bölge halkı topraklarını terk etmek zorunda bırakılmıştır. Bu durum, Filistin topraklarını kendi anayurdu olarak gören İsrail'in, tasarladığı devletleşme planlarının ilk aşamalarıdır. Bu süreç 1949 yılı sonu itibarıyla binlerce Filistinlinin topraklarını terk etmesi ile

²⁹⁷ Eisenberg, s.12

²⁹⁸ ibid, s.13

²⁹⁹ Acar, s.55

önemli bir aşamaya gelmiş ama son bulmamıştı. Savaş, Filistinlileri yurtlarından ederken, Suriye'de de Milli Blok hükümetinin iktidardan düşmesine neden olmuştur³⁰⁰.

Suriye'de 1943 ve 1947 seçimlerini kazanan Milli Blok hükümeti, İsrail'e karşı savaşta başarılı olamamıştır. Savaşta başarısızlıklar üzerine Şam, Halep, Humus ve Hama ile diğer yerlerde başlayan öğrenci ayaklanmalarına genel grevler de eklenince, 1 Aralık 1948'de hükümet istifa etmek zorunda kalmıştır. Yeni kabine, 17 Aralıkta kurulduktan sonra, parlamentoda yaptığı ilk konuşmada "Filistin'in kurtarılmasının" esas amaç olduğunu ve Filistin'in taksimini ve bir Yahudi devletinin kurulmasının kabul edilemeyeceğini açıklamıştır. Ancak, Mısır'ın Şubat 1949'da Lübnan'ın Mart ayı içerisinde Ürdün'ün ise Nisan 1949'da İsrail ile ateşkes antlaşması imzalaması üzerine Suriye de 20 Temmuz 1949'da İsrail ile ateşkes antlaşması imzalamıştır. Suriye ile yapılan ateşkes anlaşmasına göre taraflar BM Güvenlik Konseyinin 16 Kasım 1948'de almış olduğu 62 sayılı karar doğrultusunda ateşkesi kabul etmişlerdir. İmzalanan ateşkes antlaşması ile, Suriye sınırında kalan Filistin toprakları üzerinde Suriye'nin bu bölgeleri askerden arındırması kabul edilirken Suriye-İsrail sınırını oluşturan Taberiye gölünün Suriye tarafında kalan topraklarının askerden arındırılması da öngörülmektedir. Ateşkes anlaşmasıyla Filistin topraklarının bir kısmı Suriye tarafında kalmaktaydı. Bu yeni sınırın Taberiye gölü çevresi, Golan'ın bir kısmı da dahil olmak üzere askerden arındırılacaktı³⁰¹.

İsrail-Ürdün ateşkes antlaşması diğerlerine göre daha kolay olmuştur. Savaş esnasında Filistin topraklarının büyük bir kısmını ele geçiren Ürdün aynı zamanda doğu Kudüs'ü de ele geçirmiştir. Ürdün Kralı Abdullah ile İsraili liderler arasında savaştan önce bir ilişki kurulmuştur. Savaş esnasında Kral Abdullah ile yapılan görüşmelerde Hüseyin, İsraili liderlere, İsrail'in hangi topraklar üzerinde kurulacağını sorması esnasında İsrail'in varlığını kabul etmesi anlamına geliyordu. İsrail-Ürdün antlaşması için İsrail ile Kral Abdullah arasında devam eden pazarlıkları İsrail tarafından Walter Eytan, Ürdün tarafından ise Kral Abdullah doğrudan yürütmektedir. Kral Abdullah, İsrail tarafından kendisine önerilen teklifleri kabul ederken, kendisi de İsrail'den bazı toprakları almak istediğini belirtti. Bu topraklar da; Umm El Faham, Baka el Gharbiyya ve el Taybeh gibi yerlerdi. Nitekim İsrail'in Kral

³⁰⁰ Acar, s.57

³⁰¹ Eisenberg, s.14

Abdullah'a bu konuda bazı tavizler vermesi sonucunda İsrail-Ürdün ateşkes anlaşması 3 Nisan 1949'da imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Ürdün, Filistin toprakları içinde Batı Şeria ve Doğu Kudüs üzerinde egemenliğini İsrail'e kabul ettiriyordu. Böylelikle Ürdün'e Filistin topraklarından 2,200 milikarelik bir toprak parçası veriliyordu³⁰².

İsrail ile savaşan bir diğer devlet olan Mısır ise, savaşın ilk aylarında başarılı bir saldırı gerçekleştirmesine rağmen İsrail direnişi karşısında gerilemesi sonucu ülkede iç karışıklık çıkmıştır. İsrail askerlerinin Mısır içlerine doğru ilerlemesi üzerine İngiltere devreye girmiş ve İsrail'in geri çekilmesini sağlamıştı. Bu gelişmelerden sonra imzalanan Mısır-İsrail Antlaşması ile de Mısır'a Gazze Şeridinin bir bölümü bırakılırken; İsrail geri kalan toprakları kendi denetimi altına almıştı³⁰³.

Sonuç olarak, İsrail'de savaşı destekleyenlerin öne sürdüğü ve Likud partisinin ana felsefesini oluşturan, savaş ile İsrail'in güvenliğini sağlama fikri, 1950'den itibaren İsrail'de önemli bir dış politika tercihi haline gelmiştir. Filistin sorununun çözüm çabaları ve Filistinlilerin vazgeçilmez haklarını garanti altına alma çalışmaları, İsrail'in kendisi için belirlenen sınırların ötesinde yayılmacı tavrı nedeniyle sonuçsuz kalmaya devam etmiştir. Savaştan kazançlı çıkan kesimlerden biri de şüphesiz Ürdün olmuştur. Ürdün 1.Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra sınırları içine Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü katarken; Suriye de Hule vadisini ele geçirip Taberiye'ye kadar topraklarını genişletmişti. Ben Gurion liderliğindeki İsrail yönetimi Ürdün ve Suriye ile ateşkes anlaşması imzalarken Yahudiler için kutsal yerlerden olan bu bölgeleri de Ürdün ve Suriye'ye bırakıyordu. Bu durum yukarıda da belirtildiği gibi Yahudiler arasındaki çatışmayı da derinleştiriyordu³⁰⁴.

Savaşın sonunda İsrail devleti ile ateşkes imzalayan Arap Devletleri, yalnızca Filistin topraklarını kaybetmekle kalmamış aynı zamanda binlerce Filistinli mülteciye de ev sahipliği yapmak zorunda kalmışlardır. İsrail, savaş ile birlikte üzerinde çok az bir Arap nüfusu yaşayan Filistin topraklarına sahip oldu. İsrail ile imzalanan ateşkes antlaşmaları, yalnızca

³⁰² Salem, Ellie A. *Violence & Diplomacy in Lebanon*, London: I. B. Tauris, s.215

³⁰³ ibid, s.216

³⁰⁴ Robert J. Lieber, *U.S.-Israeli Relations Since 1948*, *The Middle East Review of International Affairs*, Volume 2, No. 3 - September 1998

tarafların karşılıklı silah bırakmaları anlamına gelmekteydi. Nitekim ne Suriye ne de Lübnan İsrail'in varlığını kabul etmekteydi. Arap devletlerine göre, bu ateşkes antlaşması, bir barış antlaşması olmayıp, İsrail ile bir ateşkes antlaşması imzaladıklarını ve bunun da nihai bir antlaşma olmadığını vurgulamaktaydılar. Diğer bir deyişle Arap devletleri İsrail askeri kapasitesi karşısında başarısızlıklarını kabul etmekte, ancak gelecek yıllarda İsrail'i Arap topraklarından atacaklarını vurgulamaktaydılar³⁰⁵.

1. Arap-İsrail Savaşından sonra binlerce Filistinli komşu ülkelere mülteci olarak sığınmak zorunda kalmıştır. Bu savaş, 1949 ateşkesi ile sona ererken, günümüze kadar devam edecek olan bir Filistinli mülteciler sorunu gündeme gelmiştir.³⁰⁶

Sözkonusu mültecilerin büyük bir kısmı Ürdün topraklarına geçerken diğerleri Suriye, Lübnan, Gazze Şeridi, Kuveyt, Mısır, Irak, Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan'a geçmiştir. Çok küçük bir grup da Avrupa, ABD ve Latin Amerika'ya gitmiş, savaştan sonra tüm yasal statülerini kaybeden mülteciler ile ilgili olarak yalnızca Ürdün, bunları Filistin vatandaşı olarak kabul ederek vatandaşlık hakkı tanımıştır. Diğer Arap ülkeleri ise farklı statülerde kabul etmiştir³⁰⁷.

3. Lübnan'ın Arap- İsrail Mücadelesindeki Konumu

1967 savaşına Lübnan doğrudan katılmamakla beraber sonuçları itibariyle savaştan en çok etkilenen ülkeldi. Lübnan açısından savaşın en önemli sonucu, ülkesini terk etmek zorunda kalan Filistinlilerin Lübnan'a geçmesidir. 1967 savaşının Lübnan'a bir diğer etkisi de Arap ülkelerinin özellikle de Suriye'nin Lübnan'ı İsrail'e karşı, önce Filistinli örgütler aracılığıyla sonra da Lübnanlı grupları doğrudan kontrol etmeye çalışması ve kullanmasıydı. Suriye, bu politikaları ilk başlarda George Habbash ile yapmaya çalışmış, daha sonraki yıllarda ise kendisine bağlı el-Saika'yı aktif bir şekilde kullanmıştı. Açıkçası Suriye 1967 yenilgisinden sonra Lübnan'da etkinlik gösteren Filistinli örgütleri hakimiyeti

³⁰⁵ Laura Zittrain Eisenberg, *Do Good Fences Make Good Neighbors?: Israel and Lebanon after the Withdrawal*, *The Middle East Review of International Affairs*, Volume 4, No.3 September 2000

³⁰⁶ 1. Arap-İsrail Savaşından sonra toplam Filistinli mültecilerin sayısı tam olarak bilinmemekle beraber bu rakamın 700 binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

³⁰⁷ Picard, s.24

altına almaya çalışmıştı. Bu dönemde Suriye el-Fetih'ten sonra en güçlü Filistinli örgüt olan el-Saika'yı oluşturup, onun üzerinden hem Filistinliler hem de Lübnanlı gruplar üzerinde etkisini artırmıştı. El-Saika'nın kısa sürede çok sayıda taraftar toplamasında, Suriye'nin partiyi hem ekonomik hem de askeri anlamda güçlü bir şekilde desteklemesinin önemli bir payı vardır³⁰⁸.

Filistin Kurtuluş Örgütü kurulduktan sonra Filistinli gruplar İsrail işgaline karşı saldırılara Ürdün, Gazze Şeridi, Suriye ve Lübnan toprakları üzerinden devam etmişlerdir. Fakat 1967 savaşına kadar FKÖ aktif ve etkili bir politika geliştirememiştir. 1967 savaşıdan sonra el-Fetih FKÖ içindeki etkisini artırmaya başlamıştır. 1967 yenilgisinden sonra ise FKÖ, İsrail karşısında Filistin güçlerine dayanan, silahlı saldırıyı ön plana alan bir politika içerisine girmiştir. Bu gelişmeleri takiben 1969 yılında ise el-Fetih'in başı olan ve İsrail'e karşı etkili bir gerilla savaşı yürüten Yaser Arafat FKÖ'nün Genel Sekreterliğine getirilmiştir. Bu tarihten sonra FKÖ İsrail'e karşı aktif bir savaş içerisine girmiş, ilk başlarda Ürdün ve Lübnan'da iyi organize olan Filistinli gruplar 1970 Ürdün olaylarından sonra tüm güçleri ile Lübnan'a yönelmişlerdir³⁰⁹.

1967 Savaşı'nda Arapların yenilmesi, Filistinli gerilla örgütlerini daha radikalleştirmiştir. Silahlı mücadelenin yanında, uçak kaçırılmalar, sivil yerleşim birimlerine saldırılar gibi yöntemlerin kullanılmasına başlandığı bir döneme girilmişti. 1967 Savaşıdan sonra Filistinli direnişçilerin bir araya geldiği toplantılarda silahlı mücadelenin Filistinlilerin kurtuluşu için tek yol olarak seçilmesi kararlaştırılıyordu. Gelişen Filistin mücadelesi ilk önce Ürdün'de üstlenmeye çalışmışsa da bunda başarılı olamamıştı. Kara Eylül olayı olarak da bilinen Ürdün-Filistin çatışmasından sonra Ürdün topraklarını terk eden Filistinli gruplar Lübnan'a geçtiler. Kral Hüseyin ile Filistinlilerin çatışması başladığında Suriye, Filistinlilerin yanında yer aldı. Suriye-Ürdün sınırına asker yığan Suriye ile Ürdün birlikleri arasında yer yer çatışmalar yaşanmaya başladı. Ürdün'deki olayların büyümesi üzerine İsrail, Ürdün'e askeri yardımda bulunmuştur. Ürdün ve İsrail karşısında zor duruma düşen Suriye, kısa bir süre sonra birliklerini çekmek zorunda kalmıştır.

³⁰⁸ Picard, s.26

³⁰⁹ Acar, s.58

ABD ve İsrail'in desteğini alan Ürdün birlikleri Filistinli gerilla gruplarını Ürdün'den çıkartmışlar, Filistinli gruplar ise Suriye'nin de desteğiyle Lübnan'a güçlerini kaydırmak zorunda kalmışlardır; bunun anlamı çok açıktır, Filistinliler İsrail'e karşı başlattıkları gerilla savaşında doğrudan Lübnan topraklarını kullanmışlardır³¹⁰. Bu durum, tabiatıyla İsrail ile iyi ilişkiler içerisinde olan Lübnanlı Marunileri rahatsız etti. Marunilerin Filistinlilere müdahalesi ve Filistinlilerin buna karşılık vermesi sonucu, Suriye ve İsrail'in Lübnan Devletine müdahalesi de artmıştır. Zaman zaman Suriye'nin doğrudan Lübnan siyasal hayatına müdahale etmeye başlamasıyla, İsrail de Lübnan politikasına daha aktif şekilde katılmaya zorlanmıştır³¹¹.

1971'den sonra FKÖ liderleri doğrudan Lübnan topraklarından savaşı yürütmeye başlamıştır. Gene bu tarihlerde İsrail'e karşı güney Lübnan topraklarından saldırılarını artırmışlardır. Güney Lübnan, diğer adıyla el Fetih'in ülkesi, İsrail'e karşı kullanılan stratejik bir alan olmuştur³¹².

Ancak bu durum israil'den çok Lübnanlı Marunileri rahatsız etmekteydi. Lübnan'da etkisi artan FKÖ'nü dizginlemek için bir takım önlemlere başvurdular. Fakat, Filistin direnişine baskıların artması üzerine başta Suriye ve diğer Arap ülkeleri devreye girip Lübnanlı Hıristiyanlara baskı yapmaya başladılar. Arap devletlerinin baskısı ve ülkedeki Müslümanların Filistinli güçleri desteklemesi sonucu, Hıristiyan milisler, FKÖ ile anlaşma yapmak yoluna gitmek zorunda kalmışlardır. Lübnan Ordu Komutanı General Bustoni başkanlığındaki askeri heyetin FKÖ lideri Arafat'la görüşmesi sonrasında taraflar arasında 3 Kasım 1969 tarihinde, Kahire Antlaşması imzalanmıştır³¹³.

³¹⁰ Paul A . Jureidini,. and R.D. McLaurin. *Army and State in Lebanon*, Middle East Insight, 3, No. 2, 1983, s. 31

³¹¹ ibid, s.32

³¹² Eyal Zisser, *Hizballah In Lebanon: At The Crossroads*, The Middle East Review of International Affairs Volume 1, No. 3 - September 1997

³¹³ Anlaşmanın metni taraflarca gizli tutulması kararlaştırılmakla beraber, sonrasında yapılan açıklamalarda "Lübnan'ın Filistin devrimi ile münasebetlerinin güven, samimiyet müspet işbirliğine dayanması gerektiği" dile getirilmiştir. Bu anlaşma ile Filistinli gerilla güçleri, Lübnan'daki mülteci kamplarında askeri eğitim ve buralarda silah bulundurma hakkı da elde etmiş oluyorlardı. Anlaşma ile israil sınırındaki Filistin kamplarında hareket kolaylıkları da sağlanmış oluyordu. Buna karşılık Filistinliler ise Lübnan'ın iç işlerine karışmayacaklardı". Zisser, s.28

Antlaşmaya karşı ilk olumsuz tepkiler, İsrail ve diğer Hıristiyan gruplardan gelmiştir. Falanjist Parti ile Chamon'un genç Liberal Partisi silahlanmaya başlayınca 1970'in ilk aylarında bu iki parti milisleri ile Filistinliler arasında çatışmalar başlamış, İsrail'de Güney Lübnan'da mevzilenen el-Fetih üstlerine yönelik saldırılarını artırmıştır³¹⁴.

Güney Lübnan'a giren İsrail askerlerinin Filistinli mültecilerin dışında, güney Lübnan'da yaşayan Şii Araplara karşı da şiddet kullanması iki nedene bağlanabilir. Birincisi bölge halkının Filistin direnişiyle organik bir bağ kurması ve direnişe her türlü desteği sunması, ikincisi ise bölge halkını yıldırarak, böylelikle bölgede sayıca fazla olan Müslüman Arap sayısını azaltmaya çalışmak. Böylelikle gelecekte olası bir Hıristiyan veya Maruni devletine zemin hazırlamak kolaylaşacaktır³¹⁵.

Hıristiyanların, Filistinli güçleri dizginlemek için askeri önlemlere başvurması ile, gergin olan Filistin-Maruni ilişkilerinde çatışmayı da beraberinde getirmiştir. İsrail bu çatışmalarda Maruni güçleri desteklemişse de, 300.000 Filistinlinin yaşadığı ve halkın tarihsel olarak Filistin davasını desteklediği Lübnan'da istediği sonucu elde etmesi zordur. Suriye de bu çatışmalarda tarafsız kalmamıştır. Suriye halkının milli davası haline gelmiş olan Filistin davasına ihanetin Alevi azınlığa dayalı iktidar için sorunlar çıkartacağını düşünen yönetim, Filistin mücadelesinin yanında olduğunu açıklamamanın yanında, Marunilerin Filistin mücadelesine müdahale etmesine asla izin vermeyeceklerini dile getirmiştir. Suriye bu politikasında samimi değildi. Suriye'deki azınlık iktidarının, Filistin davasına bağlılığını dile getirmesi kendi iç kamuoyuna yönelik verdiği bir mesaj niteliğindedir. Arap milliyetçiliğinin güçlü olduğu Suriye'de rejimin Filistin davasına ters düşmesi, rejimin geleceği için tehlikeli olabilirdi. Nitekim birinci bölümde iç/dış politika bağlantısını anlatırken belirttiğimiz gibi, çevresel çıktılar bir devletin iç politikasını doğrudan etkilemektedir. Rasyonel davranmak yerine, kamuoyunun tepkisini dikkate alan bir politika izleyen Suriye'nin 1976'da Maruniler lehine Lübnan'a asker çıkarması, bu yaklaşımı güçlendiren bir olaydır. Suriye'nin FKÖ ve

³¹⁴ Zisser, s.29

³¹⁵ Laura Zittrair Eisenberg, *Israel's Lebanon Policy*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 3 - September 1997, s.19

diğer Lübnanlı gruplar aleyhine Lübnan'a askeri müdahalede bulunması hem Suriye iç politikasında hem de Lübnan iç politikasında ciddi eleştirilere neden olmuştur³¹⁶.

Bu durum Lübnan iç politikasında Hizbullah'ın doğmasına yol açan bir gelişmedir. Çünkü, Lübnanlı Şiilerin bir kısmı Emel örgütünün Suriye'nin politikasını desteklemesine karşı ciddi muhalefet etmeleri sonucu, Emel'den ayrılması söz konusu olmuş ve 1980'lere gelindiğinde de bu grubun Hizbullah'ı kurduğu görülmüştür³¹⁷.

1967 Savaşını takiben ortaya çıkan mülteciler sorunu aynı zamanda Lübnan'ın demografik yapısında da önemli değişikliklere neden olmuştur. Lübnan'daki demografik yapının Lübnanlı Hıristiyanlar aleyhine değişmesi, ülkedeki Filistin-Maruni çatışmasını artıran bir diğer etkidir. Bu gelişmeyi takiben silahlı güçlerini Lübnan'a kaydırmaları, hem İsrail'in hem de Suriye'nin Lübnan politikasını etkilemiştir. Esasında Kara Eylül olayından sonra Ürdün'ü terk eden gerilla güçleri, 1969 Kahire Antlaşmasının kendilerine sağladığı olanaklardan da yararlanarak süratli bir şekilde gerilla güçlerini Lübnan'da mevzilendirmeye başlamışlardır. Bu tarihten sonra gerilla güçleri İsrail'e karşı saldırılarını artırmışlardır. Filistinli güçlerin güney Lübnan topraklarını İsrail'e karşı kullanmaları İsrail'de hem gerilla ve mülteci kamplarına hem de bölgede yaşayan Şii kesime karşı düzenlediği saldırıları artırmıştır. Maruni güçlerin çatışmalardan Filistinlileri sorumlu tutmaları ve bunu takiben Filistinli güçlere karşı şiddet kullanmaya başlaması üzerine radikal Müslüman gruplar hükümete yönelttikleri eleştirinin dozunu artırmışlardır. Ülkede çatışmalar devam ederken, Dürzi lider Kemal Canbolat liderliğindeki muhalefette Hıristiyan kesimin yetkilerini kısmak amacıyla muhalefeti şiddetlendirdi. Bütün bu gelişmelere Hıristiyan milislerin Suriye'ye giden bir Filistinli mülteci otobüsüne saldırıp 27 Filistinli öldürmesi de eklenince, Filistinli güçler de Müslüman muhalefetin yanında Maruni güçlere karşı iç savaşa aktif olarak katılma kararını aldı³¹⁸.

1967 Savaşında tüm Filistin topraklarının İsrail işgaline girmesinin bir diğer sonucu, Filistin hareketinin merkezinin bu topraklardan çıkarak Lübnan'a yerleşmesi olmuştur. Bu

³¹⁶ ibid, s.20

³¹⁷ Picard, s.28

³¹⁸ Acar, s.61

durum Lübnan'daki Müslüman nüfusun artması anlamına gelmenin dışında iki türlü etki yaratması söz konusu olmuştur. Birincisi Hıristiyanlarla-Filistinlilerin ilişkisinin çatışma boyutuna taşınması ikincisi ise Hıristiyanların İsrail ile yakınlaşması ve bunun sonucunda da diğer Arap ülkelerinin Lübnan'a ve Filistinli gruplara müdahale etmeye başlamasıdır. Golan'ı kontrolü altında tutan İsrail'in Lübnan'a da sarkma olasılığı ise Suriye'yi Lübnan'da daha aktif olmaya itmekteydi³¹⁹.

Savaştan sonra Filistinliler Lübnan'daki kamplarda daha fazla silahlanmaya başlamışlardır. Gerek Beyrut civarında gerek güney Lübnan'da kurulan kamplar Suriye'nin desteğiyle kısa zamanda sayı ve silah bakımından önemli bir potansiyele ulaştılar, özellikle güneydeki kamplardan İsrail'e yönelik operasyonlar, Lübnanlı Hıristiyanları endişelendirecek boyuta ulaşmıştı. Nitekim İsrail 1968 Aralığında Filistin operasyonlarını bahane ederek Lübnan'a yönelik bir saldırıda bulundu. Bir gece, deniz üzerinden gelen İsrail askeri uçakları ani bir operasyonla Beyrut uluslararası Havaalanında duran 13 Lübnan uçağını havaya uçurdular. Bu olay içerde hemen etkisini göstermiştir. Radikal Müslüman partiler, Lübnan ordusunu bu harekate karşı koymamakla suçlayarak devamlı olarak ordunun Filistin hareketini sindirmekle uğraştığını ve Filistin komandolarına rahat hareket etmesine imkanı vermediği şeklinde eleştirilerde bulunmuşlardır. Buna karşılık Hıristiyanlar, komandoların güneydeki operasyonlarını bahane eden İsrail'in misilleme yaptığını, İsrail'in saldırılarının durdurulmasının ancak Filistinlilerin dizginlenmesi ile mümkün olduğunu belirttiler. Suriye ise Lübnanlı Marunileri, Filistin hareketini baltalamakla suçluyordu. Havaalanı olayından sonra, radikal Müslümanlar, hükümeti protesto amacıyla genel greve giderken, ülkedeki Filistin-Hıristiyan çatışması da artırmıştır³²⁰.

Çatışmaların artması üzerine, başta Suriye olmak üzere diğer Arap devletleri, Lübnan devletinin tavrını protesto etmişlerdir. Bu devletlere göre Lübnan, Filistinli komandolara İsrail'e karşı savaşmaları için daha fazla özerklik vermeliydi. Bu arada çatışmaların durdurulması için Arap devletleri de Lübnan üzerindeki baskılarını artırmaya başlamıştı. Nitekim Suriye'nin El-Saika aracılığıyla Hıristiyan milislerle mücadele eden Filistinli

³¹⁹ Sean Foley, *It Would Be Surely The Second: Lebanon, Israel And The Arab-Israeli War Of 1967*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9, No. 2, Article 3 - June 2005, s.48

³²⁰ ibid, s. 50

komandolara gerekli silah ve mühimmatları sürekli sağlaması, Hıristiyan milislerin Filistinliler karşısında başarılı olmasını zorlaştırmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda Lübnanlı Hıristiyanlar Filistinlilerle antlaşma yoluna gittiler. Kahire Antlaşması olarak bilinen antlaşmaya göre, Filistinliler Lübnan'ın iç işlerine karışmayacak, Hıristiyanlar da Filistin kamplarına yönelik baskılarını azaltmakla beraber Filistinliler, mülteci kamplarında silahlı eğitim ve örgütlenme serbestisi elde edeceklerdi. Anlaşmayı Suriye ve diğer Arap devletleri olumlu bir adım olarak değerlendirirken, Falanjist grup antlaşmayı tanımadığını bildirirken, İsrail de Lübnan'a ilişkin planlarını hayata geçirmek için kollarını sıvamaya başlamıştı. Lübnan bu tarihten sonra hızla bir iç savaşa sürüklenirken Suriye de Şiiilerle ilişkisini artırmıştı³²¹.

Sonuç olarak 1967 Savaşı Suriye-Lübnan ilişkisine bir Filistin bir de İsrail boyutu katmıştı. Çünkü, İsrail Hükümeti'nin hemen yanında bir Filistin varlığını kabul etmesi zor gözükmekteydi. Buna karşın Suriye de Golan'ı İsrail'e kaptırdıktan sonra Lübnan'ı da İsrail'e kaptırma niyetinde değildi, bu iki farklı politikaya bir de Lübnan iç politikasından kaynaklanan sorunlar katılınca, 1967 Savaşının Lübnan'ı ciddi şekilde etkilediği veya etkileme potansiyelinde olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

4. Lübnan İç Savaşı- Çatışmalar ve Bölgede Etkili Büyük Güçlerin Tutumları

4.1 Krizin İç ve Dış Dinamikleri: İç Savaşa Giden Yol

Önceki bölümlerde ele alındığı gibi, Lübnan'ın siyasi, iktisadi ve sosyal hayatı mezhep çizgisinde şekillenmiştir. Zira “Lübnanlılık” kimliği ve ortak sosyo-kültürel değerler yerine kan bağı, cemaat ve mezhep bağları kimliği oluşturan ana unsurlar olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren dış güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda Lübnan içindeki farklı aileleri ve cemaatleri birbirlerine karşı kullanmaları sonucu kalıcı düşmanlıkların tohumları atılmış; o dönemde atılan bu tohumlar, 1975'e gelindiğinde iç savaş olarak meyvesini vermiştir.

³²¹ ibid, s.51

Mezhep temsiline dayalı Lübnan siyasetinde temel dayanak 1932 nüfus sayımıdır³²². Ancak Müslümanların doğum oranlarının Hıristiyanlara göre çok daha yüksek olması ve Hıristiyanların giderek artan bir oranda dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmaları sebebiyle zaman içinde değişen nüfus dengesi, özellikle siyasi ve iktisadi hayatta yeteri kadar temsil edilmeyen cemaatler arasında büyük bir rahatsızlık uyandırmıştır. Müslümanlar sürekli olarak seçim kanununun değişmesi, parlamentoda eşit temsil, kamusal alana ve askerliğe daha fazla katılım hususlarında ısrarcı olurken, özellikle Maruniler bunları şiddetle reddetmiştir. Zira Arap milliyetçiliğinin çıkışında ve Batılı fikirlerin yayılmasında etkili olan Maruniler, kendilerini diğerlerinden daha üstün görüyorlar, yönetimin doğal hakları olduğunu iddia ederek, kendi lehlerine olan mevcut durumu bozacak herhangi bir hususu tartışmak dahi istemiyorlardı. Böylece taleplerine siyasi yollardan ulaşamayan taraflar, aralarındaki ihtilafları silahla çözme yolunu tercih etmiş ve 1970'lerden itibaren hızla silahlanmaya başlamışlardır³²³.

Silahlanan tarafları durdurması ve iç savaşı engellemesi beklenen hükümetler ise bunu yapabilecek durumda ve güçte değildir. Zira ömürleri oldukça kısa olan hükümetlerin bizzat kendileri birer siyasi istikrarsızlık unsuruydu. 1926-79 arasında 53 yılda 68 ayrı hükümetin kurulduğu göz önüne alındığında, iç savaşa sürüklenen Lübnan'da mevcut siyasi mekanizmayı bir çözüm aracı olarak görmenin anlamsızlığı daha net ortaya çıkmaktadır³²⁴.

İç savaşı engelleyebilecek bir diğer kurum olarak görülen ordu, kuruluşunda Fransızlar tarafından bir nevi polis teşkilatı gibi, oldukça küçük ve teçhizat bakımından yetersiz bir kurum olarak tasarlanmıştır. Bağımsızlığın ardından iç siyasi mücadelenin ve takip edilen kimlik siyasetinin bir sonucu olarak ordunun küçük ve zayıf tutulması tercih edilmiş ve hatta bu zayıf yapı, "*Lübnan'ın gücü, zayıflığında saklıdır*" sloganıyla meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak her grubun kendi milis gücünü kurduğu bir ortamda, ordunun iç savaşı önleyebilmesi zaten mümkün değildir. Ayrıca mezhep

³²² El-Solh, Raghid, *Lebanon and Arabism: National Identity and State Formation*. London: LB. Tauris, 2004, s.102

³²³ Etienne Sakr (Abu Arz), *The Politics And Liberation Of Lebanon*, *The Middle East Review of International Affairs*, Volume 9, No. 4, Article 6 - December 2005, s.4

³²⁴ Firro, Kasis M. *Inventing Lebanon: Nationalism and the State Under the Mandate*, London: I. B. Tauris, 2003, s.120

temelinde şekillenen ordu, iç savaş sırasında parçalanmış; askerler mensubu oldukları mezhebin milis gücüne katılmışlardır³²⁵.

Ülkede biriken büyük zenginliğe rağmen gelirlerin özellikle Hıristiyanlar lehine adaletsiz dağılımı, mezhepler arasında nefreti körükleyen bir başka problemdi. Lübnan ekonomisi, akan yabancı yatırımlarla hızlı bir büyüme kaydetse de, bu hızlı büyüme adaletsiz bir sosyal, sektörel ve bölgesel gelişimi beraberinde getirmişti. Özellikle 1967 Arap-İsrail Savaşı'nı müteakip gerek ülke içinde gerekse bölgesel çapta yaşanan değişimler Lübnan ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Başta Güney Lübnan olmak üzere kırsal kesimden Beyrut'un dış mahallelerine doğru artan göç, içeride sosyo-politik kutuplaşmayı körüklemiştir³²⁶.

Bütün bu unsurların yanı sıra, özellikle 1970 yılında Ürdün Kralı Hüseyin'in İsrail'in desteğini alarak başlattığı operasyonlarda binlerce Filistinlinin katledildiği Kara Eylül olaylarının ardından, Ürdün'ü terk etmek mecburiyetinde kalan binlerce Filistinlinin Lübnan'a sığınması ve bu ülkedeki siyasi ve askerî etkinliklerini giderek artırmaları iç savaşın asıl bahanesi olmuştur. Sünniler ve Dürziler Filistinlilerin mücadelesini desteklerken, özellikle Maruniler ve Şiiler Filistinlilere karşı çıkmaktaydı. Zira onları, Lübnan'ı İsrail ile savaşa doğru sürükleyen, zaten hassas olan nüfus dengesini Sünni Araplar lehine değiştiren ve Arap ülkelerinin Lübnan siyasetine müdahale etmelerine yol açan bir unsur ve her şeyden önemlisi kendi geleceklerine yönelik bir tehdit olarak görmekteydiler³²⁷.

İç savaşın patlak vermesinde etkisi dolaylı olsa da, uzun sürmesini doğrudan etkileyen en önemli unsurlardan biri de bölgesel gelişmelerdir. Zira Arap-İsrail Savaşları ve Arap milliyetçiliği akımı ülke içinde Müslüman-Hıristiyan mücadelesini kızıştırırken; özellikle 1980'lerle birlikte İran Devrimi ve İran-Irak Savaşı gibi bölgesel gelişmeler, Sünni-Şii mücadelesini tetiklemiştir. İç savaş boyunca İsrail başta Maruni ve Rum

³²⁵ Lübnan ordusu 20 bin kişiyken, 40 farklı milis gücüne bağlı muharıplerin sayısı 100 bine ulaşıyordu. Salem, Ellie A., *Violence & Diplomacy in Lebanon*, London: I. B. Tauris, 1995, s.222

³²⁶ Augustus Richard Norton, *Lebanon's conundrum - peace situation in Lebanon*, Arab Studies Quarterly (ASQ). Winter 1999 http://findarticles.com/p/articles/mi_m2501/is_1_21/ai_55541670, 30.11.2007

³²⁷ ibid

Katolikler olmak üzere Hıristiyanları kullanırken, Suriye sık sık değiştirdiği ittifaklarla bölgedeki etkinliğini sürdürmeye çalışmıştır. Bu haliyle Lübnan'daki çatışmalar, sadece bir iç savaştan ibaret olmayıp, aynı zamanda bölgede güç dengesini kendi lehine çevirmek isteyen ülkelerin, Lübnan içindeki çeşitli grupları doğrudan veya dolaylı olarak birbirlerine karşı destekledikleri bölgesel bir güç mücadelesi niteliği taşıyordu.

4.2 Çatışma Süreci ve İç Savaşın Bölgeye Yayılması

1950'lerden beri ülkedeki Hıristiyan egemenliğine karşı çıkan Müslüman güçler, Hıristiyanların Filistinli güçlere karşı izlediği politikaları da eleştirmektedirler. Nitekim, 1960'ların ikinci yarısından itibaren başlayan Hıristiyan-Filistinli çatışması da şiddetlenmiştir.

Özellikle 1973 Mayısında Filistinli gruplarla Lübnan hava kuvvetleri arasındaki çatışmaların tırmanması üzerine tarafların Kahire Antlaşmasının hükümlerine uyması konusunda çağırıda bulunulduysa da çatışmaların yayılmasında bir değişiklik olmamıştır. Arap devletleri bir çözüm bulmak için diplomatik girişimlerini artırırken Suriye Lübnan ile olan sınırını kapatarak Lübnan'ı, "yabancı devletlerin" de desteğiyle Filistin gerillalarını ülkeden tasfiye etmekle suçlamıştır. Çatışmaların şiddetlenmesi ve Arap devletlerinin baskısı üzerine, taraflar arasında Kahire antlaşmasının hükümlerine uyulması konusunda tekrar yeni bir antlaşma imzalandıysa da, bu antlaşma da ülkedeki çatışmaları durduramamıřtır³²⁸.

1973 Mayısında yaşanan sözkonusu çatışmalardan sonra Filistinliler Lübnan'daki askeri güçlerini takviye ederken, aynı zamanda kendilerine yakın Lübnanlı gruplarla ilişkilerini de geliştirmişlerdir. Suriye Lübnan'daki Filistin güçlerine askeri yardımlarda bulunurken Hıristiyanlar da kendilerine yakın devletlerden sürekli silah almaktaydılar. Bu dönemde Maruni-Yahudi ilişkisi de en üst seviyeye çıkmıştı. Hıristiyan gruplarla yakın ilişki kuran İsrail, Marunilere verdiği askeri yardımları da artırmıřtır³²⁹.

³²⁸ Salem, Ellie A., *Violence & Diplomacy in Lebanon*, London: I. B. Tauris, 1995, s.224

³²⁹ Ibid, s.225

Ülke iç savaşa doğru sürüklenirken Şiiilerin de, hem Lübnan'daki politik ve sosyal durumlarından hem de Lübnan devletinin İsrail'in güney Lübnan saldırılarına karşı sessiz kalmasından dolayı, örgütlenmeye başladığı görülmektedir. Şii hareketi ilk dönem özellikle Suriye destekli Filistin gruplarıyla iyi ilişkiler kurmaya dikkat etti. Suriye ile yakın temas halinde hareket eden Şii lider Musa Sadr taraftarları El-Saika içerisinde eğitime başlanmıştı. Musa Sadr böylelikle Suriye ile özel bir ittifakın adımlarını atmış oluyordu. Daha sonraki yıllarda Emel örgütüne dönüşen Şii hareketi, Suriye'nin yanında ve El-Saika ile aynı safta yer almaktaydı. Suriye'nin bu işbirliğini yönlendiren taraf olmasına karşın, Şiiiler de Lübnan politikasında önemli kazanımlar elde ediyorlardı³³⁰.

1975 'e doğru Marunilerle Filistinliler arasındaki çatışmalar da şiddetlenmiş ve bir yandan Filistin-Maruni çatışması diğer yandan Müslüman milislerle Hıristiyan milisler arasındaki çatışmalar tüm ülkeye yayılmıştır. Çatışmaların şiddetlenmesinde, Hıristiyan lider Cemayel'e karşı bir suikast girişiminin olması ve ardından da Falanjist milislerin Tal el-Zatar mülteci kampına giden bir Filistinli otobüsünü durdurarak içindeki tüm yolcuları öldürmesi etkili olmuştur. Bu olay üzerine Kemal Canpolat liderliğinde toplanan muhalif Müslüman gruplar, Hıristiyan Cumhurbaşkanından Falanjist partinin fesh edilmesini ve siyaset dışı tutulmasını istediler. Muhalefet ise hizip liderleri taleplerini dile getirirken, Falanjistler ile Filistin gerillaları arasında bütün Beyrut ve çevresinde silahlı çatışmalar patlak verdi ve Beyrut'un güney banliyösündeki Şiiiler de Filistin safların da çatışmalara katıldılar. Olaylar, Lübnanlı Hıristiyanlarla, Müslüman ve Filistinliler arasında topyekün bir çatışmaya dönüşürken Lübnan iç savaşının birinci şaması da başlamış oluyordu. Fakat çatışmalar Arap devletlerinin araya girmesi ve Falanjist liderler ile Kemal Canpolat liderliğindeki Müslüman güçlerin yeni bir bakanlık sistemini üzerinde sözlü olarak antlaşması ile kısa bir süre için de olsa durmuştur³³¹.

İki ay gibi kısa bir durgunluktan sonra taraflar arasındaki çatışmalar tekrar başladı. Muhalif Müslüman grupları, Falanjist Partinin Lübnan politikasından dışlanmasını isterken, Falanjistler de Filistinli güçlerin Lübnan'daki etkisini kırmak ve Lübnan'ın Hıristiyan

³³⁰ ibid, s.228

³³¹ Diab, Hassan N., *Beirut: Reviving Lebanon's Past*, a Review by Robert Looney, Journal of Third World Studies. Fall 2001 http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_200110/ai_n8960437
22.12.2007

kimliğini devam ettirmek için, Kemal Canpolat liderliğindeki Müslüman güçlere ve Filistinlilere karşı olan saldırılarını artırdı. Maruni saldırıları devam ederken, İsrail birlikleri de ülkenin güney bölgelerinde ve Beyrut civarında konuşlanan Filistinli ve Lübnanlı milislere karşı saldırılarını yoğunlaştırmıştır.³³².

1975 yılına girerken taraflar arasında bir uzlaşma sağlanması için Suriye arabuluculuk yapmaya girişmiş ancak bundan bir sonuç elde edilememiştir. Bu arada muhalefette Lübnan Ulusal Hareketi adı altında tüm muhalif Müslüman güçleri bir çatı altına toplamıştı. Lübnan Ulusal Hareketi kısa bir süre içerisinde Hıristiyan milisler üzerinde bir üstünlük sağladı. Hareket karşısında gerileyen ve etkisini ve gücünü yitirmeye başlayan Maruni güçler bir yandan sorunu uluslararası bir hale getirmeye çalışırken diğer yandan da ülkenin, iki taraf arasında bölünmesi üzerinde durdular. Maruni güçlerin ciddi bir bölme girişiminde bulunacağından çekinen Suriye, dışişleri bakanı aracılığıyla verdiği mesajda ülkenin Suriye'nin bir parçası olduğu ve ülkeyi bölme girişimlerine karşı çıkılacağı ve böyle bir olasılıkta da ülkenin Suriye'ye geçeceğini ifade etmiştir.³³³.

Ancak, Lübnan Ulusal Hareketinin saldırıları karşısında gerilemek zorunda kalan Marunilerin İsrail'in desteğiyle ülkeyi bölme girişimleri, Suriye'nin Lübnan'a ilişkin politikalarında radikal değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. İlk başlarda Müslüman grupları destekleyen Suriye, daha sonraki aylarda, bu gruplara karşı sözlü saldırılarda bulunmaya başladı. Suriye'nin Müslüman grupları eleştirmesinin ardından, Suriye ile bazı Hıristiyan gruplar, iç çatışmaların durdurulması için bir araya gelmeye başladılar. Lübnan Ulusal Hareketi lideri Canbolat 1976 mart ayında Esad'la yaptığı görüşmede iki hafta içinde Maruni güçlerin yenilgiye uğratılacağını ve onlara isteklerini kabul ettireceklerini söylemekteydi. Ne var ki görüşmeden hemen sonra Esad Lübnan Ulusal Hareketi'ni ülkeyi bölmekle suçladı ve yapılan silah yardımlarının durdurulacağı tehdidinde bulundu.³³⁴.

³³² Habib C. Malik, *Is There Still A Lebanon?*, The Middle East Review of International Affairs Volume 2, No. 1 March 1998, s.3

³³³ Picard, s.30

³³⁴ Odeh, s.141

Suriye'nin politika değişikliğini iyi gören Hıristiyan lider ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan Franjiye, Esad ile görüşme de bulunmak üzere Suriye'yi hareket etti.³³⁵

Franjiye'yi Suriye'nin tutumu konusunda ikna eden Esad, Eylülde yapılması gereken cumhurbaşkanlığı seçimini öne aldirtarak, kendi önerdiği adayın kazanmasını sağladı. 8 Mayıs'ta yapılan seçimlerde Suriye'nin desteklediği aday Elias Serkis Cumhurbaşkanı seçiliyordu³³⁶.

Böylelikle Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığını meşrulaştırması da kolaylaşmıştır. Esasında Lübnan Hükümetinin talebi ile Suriye askerlerinin Lübnan'daki varlığı ve müdahalesi 1976 Nisanında başlamıştı. Ancak, Suriye'nin sınırlı müdahalesi Lübnan Ulusal Hareketi etkisini kırmaya yetmiyordu. Bu durum üzerine Suriye 1 Haziranda Lübnan'a topyekün bir saldırı gerçekleştirdi. Suriye birliklerinin Lübnan Ulusal Hareketi ile şiddetli bir çatışmaya girdiği andan itibaren diğer Hıristiyan gruplar Suriye'nin askeri müdahalesini desteklediler. Askeri müdahale ile birlikte Lübnan Ulusal Hareketi bünyesinde hızlı bir çözülme yaşandı; Suriye yanlısı gruplar işgali destekledi ve Suriye'nin yanında diğer Filistinli ve Müslüman gruplara karşı savaşmaya başladılar. Suriye işgali ile güç kaybetmeye başlayan Müslüman gruplara karşı, Hıristiyan milisler de topyekün bir saldırı başlattılar. Böylece Hıristiyan kuvvetlerle Suriye kuvvetleri tam bir işbirliği içine girmiş oluyordu. Bu işbirliği karşısında Canbolat'ın liderliğindeki Lübnan Ulusal Hareketi kuvvetleri her yerde yenilmeye başladı.³³⁷

Çatışmaların Filistinliler aleyhine gelişmesi üzerine, Filistin heyeti Suriye ile anlaşma yoluna gitti. Taraflar arasında varılan antlaşmaya göre, Filistinli direnişçiler ile Suriye arasında sıkı bir ilişki kurulacağı belirtilirken Filistinlilerin aynı zamanda Suriye askerlerinin Lübnan'dan çekilmesini talep etmeyecekleri de vurgulanmıştı. Fakat bu antlaşma da taraflar arasındaki

³³⁵ Bu ziyaret ile Hıristiyan kesimler Suriye ile ortak bir zemin yaratmaya çalışmışlardır. Ziyaretin hemen akabinde Suriye Lübnan Ulusal Hareketi'ne karşı sözlü saldırılarında bulunarak onları ülkeyi bölmekle suçladı. Suriye'nin bu tutumundan sonra El-Saika ile Emel de Canbolat'a karşı sözlü kampanyaya katıldılar. Bu arada taraflar arasındaki çatışmalarda oldukça şiddetlenmiş ve Hıristiyan güçler bir çok mevziden çekilmek zorunda kalmışlardı. Bunun üzerine Suriye ile Hıristiyan liderler arasında Suriye'nin sınırlı müdahalesi üzerinde antlaşma sağlanmaya başlandı. Diğer bir deyişle Hıristiyanlar ülkeyi bölme politikasından vazgeçerken Suriye de, ülkenin siyasi kimliğinin devamı için Müslüman grupların ve özellikle Arafat taraftan Filistinlilerin ülkeyi kontrol altına almalarına engel olmaktaydı. Bu gelişmeler üzerine Franjiye ile Suriye arasında başlayan diyalog ilerlemişti. Kemal S. Salibi, *Crossroads to Civil War, Lebanon 1958-1976*, NY: Caravan Books, 1976, s.87

³³⁶ Acar, s.69

³³⁷ Odeh, s. 142

çatışmayı durdurmadı. Hıristiyan kuvvetler ile Suriye birlikleri Filistinlilerin (Arafat yanlısı) en büyük karargahlarından olan Tel el-Za'tar'a karşı bir saldırı başlattılar. Saldırıya karşı yaklaşık iki ay direnebilen Filistinliler, daha sonra Hıristiyan kuvvetlere teslim oldular. Tel el-Za'tar'ın düşmesinden sonra Hıristiyanların ve Suriye kuvvetlerinin askeri hareketi daha da yoğunlaştı³³⁸.

Çatışmaların durdurulmasına yönelik olarak Arap ülkelerinin diplomatik faaliyetleri sonucu Lübnan, Suriye, Mısır, Kuveyt ve Suudi Arabistan devlet başkanlarının, 17-18 Ekim 1976'da Riyad'da yaptıkları toplantı da taraflar 18 Ekimde Riyad antlaşmasını imzalamışlardır³³⁹.

Arap Caydırma Gücü esas olarak Suriyeli askerlerden oluşmaktaydı. Antlaşmayı onaylayan Cumhurbaşkanı Serkis, 20 Ekimde Hıristiyan liderleri ve Lübnanlı Müslüman grupların antlaşmayı kabul etmeleri için ikna etti. Her iki tarafın da Riyad antlaşmasını kabul etmesi üzerine 21 Ekimden itibaren ateşkes bütün Lübnan'da yürürlüğe girmiştir³⁴⁰.

4.3 Suriye, İsrail ve ABD'nin İç Savaşta İzledikleri Stratejiler

4.3.1 Suriye'nin Lübnan Politikasındaki Radikal Dönüşüm

Lübnan iç savaşına kadarki dönemde Golan tepelerinin geri alınması Suriye'nin en önemli dış politikasıdır. Lübnan krizinin 1970'lerin ikinci yarısına doğru bir iç savaş haline dönüşmesi üzerine Hafız Esad, Lübnan'da olanlarla daha aktif ilgilenmeye başlamıştır. Krizin ilk dönemlerinde Esad'ın sorunun çözümüne yönelik diplomatik yöntemlere başvurduğu görülmektedir. Lübnan krizi esnasında Esad, Dışişleri Bakanı Halim Haddad, Meclis başkanı Hikmet Şehabi ve Savunma Bakanı Naci Cemil ile sürekli danışarak karar almaya dikkat etmiştir. Sünni olan bu kişilerin karar mekanizmasında yer alması Esad'ın politikalarına halk nezdinde bir meşruluk kazandırmaktaydı. Nitekim bu kişiler politik olarak önemli mevkilerde bulunmakla beraber, rejimin temelini ve gücünü oluşturan istihbarat ve askeri komutanlar Esad'a yakın Alevilerden oluşmaktaydı. Esad, Lübnan iç savaşı başladığında Alevi

³³⁸ Salibi, s.88

³³⁹ Bu antlaşmaya göre; 1.Taraflar 21 Ekim 1976'da Lübnan'da ateşi kesecek ve ateşkes yürürlüğe girecek ve savaşan taraflar 1975 Nisanından önceki mevzilerine çekilecekler. 2.Lübnan için 30.000 kişilik bir Arap Caydırma Gücü teşkil edilecek. 3.FKÖ gerillalan Lübnan'da kalmaya devam etmekle beraber Lübnan'ın egemenlik ve güvenliğine saygı gösterecektir.

³⁴⁰ A. Nizar Hamzeh, *Islamism In Lebanon: A Guide*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 3 - September 1997, s.65

komutanlardan el-Duba, el Halim ve Rifat Esad ile beraber aktif olarak krizle ilgilenmeye başlamıştır³⁴¹.

Krizin başlamasıyla beraber Suriye, Lübnan'da meydana gelen tüm gelişmeleri dikkatli bir şekilde izlemeye başlamıştır. Bu dönemde Esad, Lübnanlı gruplarla sürekli ilişkide bulunarak Şam'a yakın parti ve gruplara, kriz esnasında nasıl hareket edecekleri konusunda sürekli telkinlerde bulunmaktaydı. Çatışmalar başladığında Suriye soruna siyasi bir çözüm bulmak için taraflar arasında ortak bir yol bulmaya çalışmıştır. Ancak, olaylar Maruni azınlığın aleyhine gelişme göstermeye başlayınca, Suriye, Marunilerin İsrail tarafına kaymasını engellemenin yollarını aramaya başladı. Hıristiyanların bir kısmı Suriye'nin Lübnan'a askeri müdahalede bulunmasını olumlu karşılarken, İsrail ile ilişkide bulunan gruplar ise buna daha temkinli yaklaşmaktaydı. Maruniler, Suriye'den çatışmalara müdahil olmasını isterken, Müslüman güçler, Suriye'nin biraz daha zaman tanınmasını, bu süre zarfında da Marunileri Müslümanlar lehine bir antlaşmaya zorlayacaklarını belirtiyorlardı. Ancak, Marunilerin bölünmeye dönük politikaları ve başta Arafat yanlısı Filistinli gruplar olmak üzere Şiiilerin dışındaki Sünni grupların çoğunlukta bulunduğu Müslümanların Lübnan politikasına egemen olmalarını kendi çıkarlarına aykırı gören Esad yönetiminin politikalarında belirleyici olmuştur. Bu çerçevede Esad, 1976 Martında Lübnan'a ilişkin planını uygulamaya başladı. Plan iki aşamadan oluşuyordu³⁴²:

1. Birinci aşama, askeri müdahalenin hem iç kamuoyunda yaratacağı tepki ve rejimin prestiji, hem de Arap kamuoyunda yaratacağı Suriye karşıtı tepkiyi en aza indirme ve bunları yaparken de İsrail ile bir savaşın eşiğine gelmekten kaçınmadır. Bu aşamada Suriye, İsrail'in pasif kalmasını sağlamak ve kendi müdahalesini güvence altına almak için bazı ülkeler ve gruplarla diplomatik ilişkiler kurmaya çalışmıştır.
2. İkinci aşama ise hareketin gerçekleştirilmesiyle ilgilidir. Nitekim istenilen koşullar sağlandıktan sonra Suriye askerleri Nisan ayının başında Lübnan sınırlarından içeri girmeye başladılar. Bundan sonra önemli olan işgalin meşru ve kalıcı olmasının sağlanması idi. Bunu da zaten kriz esnasında yürüttüğü dış politika ile Riyad'a giden yolu açmış ve Lübnan'daki askeri varlığını Lübnanlı yetkililere kabul ettirmiştir.

³⁴¹ Hamzeh, s.65

³⁴² Odeh, s.145

Esad ilk başta Lübnan'a yapmayı planladığı askeri harekate karşı, özellikle İsrail ve Hıristiyanlardan tepki gelmemesi için, Lübnanlı Hıristiyanlarla ortak bir plan çerçevesinde hareket etmeye çalışmıştır. Bu aşamada Suriye, Franjiye Barış Planı doğrultusunda Lübnan'daki olaylara müdahale edebileceğini duyurmuştu. Bu plan da üç ana madde çerçevesinde şekillenmişti³⁴³:

1. Suriye Lübnan'ın güvenliğinden sorumlu olacak ve bu arada Lübnan Milli Ordusunu yeniden oluşturacaktır.
2. Suudi Arabistan ve ABD Lübnan ekonomisini iyileştirmeye çalışacaktır.
3. Hıristiyan Elias Serkis cumhurbaşkanlığına seçilecektir.

Plan diğer Hıristiyan gruplar tarafından kabul görmesi üzerine Suriye, Maruni karşıtı cepheye karşı askeri gücünü kullanmaya başladı. Suriye Lübnan'daki askeri varlığına dayanarak Lübnan'ın bir çok bölgesini kendi kontrolü altına almaya başlamış ve kendisine karşı olan grupları da etkisiz hale getirmiştir³⁴⁴.

Esad bu plana uygun olarak, ülkedeki Hıristiyanların, birlik muhafaza edilmesi koşuluyla eski konumlarını sürdürmelerini sağlarken diğer taraftan da Suriye taraftarı grupların güçlenmesi için, onları desteklemeye başlamıştır. Bu dönemde Musa Sadr'ın liderliğinde örgütlenmeye başlayan Şii güçler Esad'ın yanında yer almışlardı; iç savaş sırasında Suriye karşıtı Müslüman güçlerle olan işbirliğine son verip Suriye tarafına geçmesi ile birlikte, Suriye Şiilere olan desteğini artırmıştır. Suriye'nin FKÖ ve diğer gruplar karşısında etkin bir mücadele vermesi ve Lübnan'da askeri olarak var olması ile birlikte Şiilerin Lübnan politikasındaki etkinliği de artmaya başlamıştır. İç savaştan sonra ise Musa Sadr liderliğindeki Şii güçleri Lübnan politikasında önemli nüfuz alanı elde ettirmişlerdir³⁴⁵.

³⁴³ Kemal S. Salibi, *Crossroads to Civil War, Lebanon 1958-1976*, NY: Caravan Books,1976, s. 90

³⁴⁴ Esad, Lübnan politikasını 20 Haziran 1976'da yaptığı bir konuşmada şöyle tarif etmekteydi: "*Suriye Lübnan'da askeri bir çözümü kabul etmemekle beraber, Suriye'nin Lübnan'daki etkisini azaltacak gruplara karşı konvansiyonel ve diğer askeri metotlar kullanılmaktan çekilmeyecektir. Bu durum Suriye'nin Lübnan'ı kontrol etmesini sağlayacaktır.*" A. Nizar Hamzeh, *Islamism In Lebanon: A Guide*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 3 - September 1997

³⁴⁵ Nitekim Esad, Lübnan iç savaşı ile birlikte temel hedefini gerçekleştirme imkanı bulmuştu. Kral Abdullah'tan, Kudüs müftüsü el- Hüseyin'e kadar bir çok liderin politik hedefi olan Büyük Suriye politikasının son temsilcisi olan Esad, Suriye'nin bir parçası olarak gördüğü Lübnan topraklarına asker sokmuş ve Lübnan topraklarını Suriye'nin denetimi altına almıştır.

4.3.2 İsrail'in Lübnan'a Suriye Müdahalesi Karşısında İzlediği Strateji

Lübnan krizi esnasında Filistinli grupların Hıristiyan karşıtı güçleri desteklemesi, Hıristiyan-Filistinli gerginliğini artırırken bir taraftan da, İsraililer ile Filistinliler arasında Lübnan toprakları içerisinde çatışmalar yaşanmaya başlanmıştır. Esasında gerginliğin temelinde, Lübnan hükümeti ile Filistin gerillaları arasında 1969'da ve 1973'te, Arap devletlerinin baskısı sonucu imzalanan antlaşmalar vardır. Bu antlaşmalara göre, Filistinliler kendi kamplarının dışında da faaliyette bulunabilecekler, İsrail'e bitişik olan Güney Lübnan'a serbestçe girebilecekler, kendi kamplarını İsrail saldırılarından savunmak için havan topları, ağır makineli tüfekler ve uçaklara karşı uçak savar füzelerine sahip olabileceklerdi. Şimdi Hıristiyanlar Filistinlilerin ülkeden çıkmasını veya bu hakların kaldırılmasını istemekteydiler. Esasında bu amaçlar yalnızca Hıristiyanların işine gelmemekte aynı zamanda İsrail'in de temel hedefleri arasında yer almaktaydı³⁴⁶.

Nitekim iç savaşla beraber İsrail, Hıristiyan kuvvetlere askeri yardımlarda bulunmaya başlamıştır. Çatışmaların başında Hıristiyanların Filistinliler karşısında bir üstünlük sağlayamamaları üzerine İsrail, Hıristiyanlara verdiği silah ve eğitim desteğini artırma yoluna gitmiştir. Fakat iç savaş Hıristiyanların aleyhine gelişme göstermeye başlayınca İsraili yetkililer politikalarını daha da sertleştirmeye başladılar. 1976'nın ilk aylarından itibaren İsrail Lübnan'daki kasabalara ve Filistin mülteci kaplarına bir dizi saldırı başlattı ve saldırıların hemen ardından Lübnan'a askeri müdahale tehdidinde bulundu. İsrail'in amacı Filistinliler ve Müslüman ittifakı karşısında Hıristiyan kanadı güçlendirmektir, öte yandan ABD ve Fransa, Suriye ve diğer ülkelere, İsrail'in çıkarları hesaba katılmadan Lübnan'daki krize bir çözüm bulunamayacağını hatırlatmaktaydılar³⁴⁷.

İsrail bir yandan Filistinlilere karşı başlattığı saldırılardan bir sonuç almaya çalışırken diğer yandan da Hıristiyanlarla olan işbirliğinin düzeyini artırmaktaydı. Ancak, İsrail'in de iç savaşa müdahil olması bazı Hıristiyanları endişeye sevk etti. Ülkenin bölünmesine karşı olan bu kesime göre, İsrail bazı Hıristiyanlarla birlikte(Marunilerle birlikte) ülkenin bölünmesine yönelik bir planı uygulamaya koymuştu. Fakat İsrail'in bu manevrasını Suriyeliler kendi

³⁴⁶ Odeh, s.146

³⁴⁷ Acar, s.70

hesaplarına farklı değerlendirdiler. Çatışmaların başında Hıristiyanları Müslümanlarla bir işbirliğine zorlayan Suriye, bu aşamadan sonra Hıristiyanların, Lübnan politikasından dışlanmasına karşı çıkmaya başladı. Nitekim Suriye, Hıristiyanlarla olan diyalogunu işbirliğine dönüştürmüş ve Filistinlilere karşı mücadeleye başlamıştı³⁴⁸.

Bu durum İsrail'in zımni olarak Suriye'nin Lübnan'daki varlığını kabul etmesine yol açmıştır. Suriye'nin Lübnan'daki olaylara askeri müdahalesi söz konusu olunca Suriye ve İsrail arasında bir orta yol bulunmuştur. İsrail'e göre Suriye, askeri birliklerini İsrail sınırından uzak tutmak ve Lübnan'a füzeler yerleştirmemek koşuluyla müdahalede bulunabilirdi. İsrail Hükümeti Suriye'nin sınırlı müdahalesine (Red Line Çizgisi, Litani'ye kadar olan bölgeleri kapsamaktadır) razı olmaktaydı. İsrail kendisi için bir kırmızı hattın var olduğunu, bunu geçen Suriye'nin faaliyetlerine izin vermeyeceğini bildirmek suretiyle Suriye'nin Lübnan'da oynayacağı rolü dolaylı olarak onaylıyordu. Nitekim iç savaşa müdahale eden Suriye birliklerinin bu uyarıyı dikkate aldıkları görülmüştür³⁴⁹.

Suriye'nin Filistinlilere karşı aktif olarak savaşması ile birlikte İsrail, Lübnan içlerine gerçekleştirdiği saldırıları durdurmuştur. Suriye'nin Eylül ayı itibariyle Filistinlilere karşı üstünlük kurmasını fırsat bilen İsrail, güney Lübnan'da doğan boşluğu doldurmaya başlamıştır. İsrail birlikleri kısa bir sürede güney Lübnan'daki bazı köyleri işgal etmeye başladı. Suriye'nin, başta FKÖ ve diğer gruplara silahlı müdahalede bulunması, İsrail'in hareket alanını kısıtlamakla beraber, İsrail bu iki taraf arasındaki savaşa katılmamış ve olup bitenleri seyretmeye başlamıştı. Esasında İsrail bu gelişmelerden karlı çıkmıştır, çünkü, iki taraf arasındaki çatışmalar devam ederken, İsrail Lübnan sınırı en sakin günlerini geçirmektedir³⁵⁰.

4.3.3 ABD'nin İç Savaş Esnasında Bölgedeki Dengeyi Yeniden Tesis Etmesi

XIX. yüzyıl ortalarından 1950'lere kadar ABD'nin Lübnan'a ilgisi, eğitim faaliyetlerinde bulunan Protestan misyonerlerden ibarettir. Bu misyonerler, bölgenin

³⁴⁸ Salibi, s.91

³⁴⁹ Salem, Ellie A. *Violence & Diplomacy in Lebanon*, London: I. B. Tauris, 1995, s.231

³⁵⁰ Acar, s.71

Osmanlı'dan kopmasında önemli bir rolü olan Arap milliyetçiliğinin doğuşunda etkili olmuştur. Beyrut Amerikan Üniversitesi bu bakımdan tam bir semboldür. İlişkilerin daha önemli bir boyutunu ise, XIX. ve XX. yüzyılda iç çatışmalardan kaçarak ABD'ye göç eden Lübnan asıllı Amerikalıların varlığı oluşturmaktadır ki, bunların bir kısmı bugün oldukça yüksek mevkilerdedir. 1950'lere gelindiğinde ise, petrol piyasasına yakınlığı ve bankacılık ile ticaret alanında bölgede öne çıkmasıyla Beyrut, Amerikan ticari çıkarlarının odağı haline gelmiştir³⁵¹.

Soğuk Savaş sırasında, ilk kez 1957'de Eisenhower Doktrini ile Ortadoğu'ya siyasi olarak yönelen ABD'den, yardım isteyen ilk bölge ülkesi Lübnan olmuştur. Ancak 1958'deki iç savaş sırasında ABD denizaltısının Lübnan'a gelerek mevcut yönelime destek vermesi, bu ülkenin Lübnan'a ilgisinden ziyade, Sovyetlerle mücadelesinin bir uzantısıydı. Bu tarihten sonra Lübnan, Amerikan diplomasisi, istihbaratı ve ticari faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'e büyük desteği sebebiyle ABD-Arap ilişkilerinin dibe vurduğu bir dönemde Lübnan, ekonomisi ve sosyo-kültürel yapısıyla ABD'ye en yakın Arap ülkesi olmuştur³⁵².

ABD yönetimleri 1975 yılında iç savaş patlak verinceye kadar Lübnan ve Lübnan ile ilgili problemleri, Orta Doğudaki diğer büyük problemlerle (Sovyet tecavüzü, Körfez bölgesindeki gelişmeler ve önde gelen Arap devletleri ve İsrail arasındaki ilişkiler gibi) kıyaslandığında ikincil öneme sahip bir konu olarak değerlendirmişlerdir. ABD'nin 1958 yılında yaşanan Lübnan krizine müdahalesi gözardı edilirse Amerikan politikaları içinde Lübnan'ın önemli bir yeri olduğunu söylemek zordur. Ancak iç savaşın tırmanmaya başlaması ve Lübnan krizi üzerinden İsrail ve Suriye arasında bir çatışma riskinin artması üzerine Lübnan ABD stratejilerinde önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Bu noktada ABD, Lübnan'ın bağımsızlığı, topraksal bütünlüğü ve ulusal birliğinin korunmasına özel bir ilgi duyduğunu vurgulamıştır. Aslında bu vurgu Lübnan krizinin bir başka Arap-İsrail savaşı başlatma potansiyeli taşıması yönündeki endişenin dolaylı bir ifadesidir³⁵³.

³⁵¹ Acar, s.72

³⁵² Odeh, s.149

³⁵³ Acar, s.73

Zaten Süper Güçler de 1970'li yılların başlarında Ortadoğu'da yaşanan çatışmaların bölgesel alana yayılmasının önlenmesi konusunda anlaşmıştır. Bu mutabakat 1973 savaşı sırasında iki süper gücün tavırlarından açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. ABD, bu dönemde esas olarak Lübnan krizinin bölgesel istikrarı ve genel Ortadoğu politikasını tehdit etmesini önlemeye çalışmıştır. Ancak ABD, Ortadoğu problemleri içinde Lübnan'ın marjinalliği şeklindeki Amerikan değerlendirmesinden dolayı Lübnan krizinin çözümüyle ilgili olarak aktif bir girişimde bulunmaktan kaçınmıştır. Bu şekilde ABD yönetimi Lübnan İç Savaşının başlangıcında düşük bir profil izlemiştir.

Suriye ile diyalog başlatan ve bu ülkenin Lübnan'a müdahale etmesini onaylayan Gerald Ford yönetiminden sonra Jimmy Carter yönetimi başa geçmiştir. Carter yönetimi selefinin Ortadoğu politikasının bazı yönlerini revize etmiştir. Ancak Lübnan krizi ile ilgili politikaya bağlı kalmıştır. Buna göre Lübnan problemine acil bir çözüm halihazırda olmasa da çözümün merkezi hükümetin aşamalı olarak konsolide edilmesine bağlı olduğu düşünülmekteydi³⁵⁴.

ABD, 1975 Eylül ayında İsrail ve Mısır'ı ikinci Sina antlaşmasını imzalamak üzere bir araya getirmeyi başarmıştır. Bu girişim İsrail ve Mısır arasındaki ilişkileri stabilize ettiği gibi birinci Sina antlaşması ile beraber Camp David sürecinin temelini de oluşturmuştur³⁵⁵.

Mısır ve İsrail arasında imzalanan barış antlaşması Arap dünyasında derin bir bölünmeye ve Suriye'nin İsrail karşısında izole edilmişlik duygusuna kapılmasına yol açmıştır. Suriye'nin ABD'ye olan tepkisinin daha da artmasına yol açan bu gelişme kısa bir zaman önce başlayan Suriye-Amerikan diyalogunu iyice zorlaştırmıştır³⁵⁶.

³⁵⁴ Bu sıralarda Ortadoğu'da daha önemli meselelerle uğraşan ABD'nin en fazla zaman harcadığı konu İsrail-Mısır ilişkilerinin ileriye götürülmesi yollarını aramaktır. ABD, Ekim 1973 savaşıdan sonra Dışişleri Bakam Henry Kissinger'in 'step by step' diplomasisi ile başlatılan barış sürecini devam ettirme konusunda çaba harcamaktaydı. Lübnan iç savaşı başladığı zaman ikinci Sina saldırılmazlık antlaşması için Mısır ve İsrail arasında görüşmeler başlamış durumdadır. ABD, Lübnan'a tek taraflı herhangi bir İsrail müdahalesinin devam eden barış çabalarını sekteye uğratmasından, hatta yeni bir Arap-İsrail savaşının başlatmasından korku duymuştur Odeh, s.150

³⁵⁵ Acar, s. 73

³⁵⁶ Salem, s.233

Ancak ABD ve Suriye Lübnan kriziyle ilgili olarak birlikte hareket etme konusunda anlaşmışlardır. Suriye'nin Lübnan krizine müdahalede bulunmasını kendi çıkarına gören ABD, yine de, 1976 yılı başına kadar, İsrail'in karşı bir müdahalede bulunması ihtimalinden dolayı Suriye askeri müdahalesini destekleme konusunda isteksiz davranmıştır. Halihazırda 1975 yılı Ekim ayında Amerikalı yetkililer Suriye Başkanı Esat'a İsrail'in Lübnan'a yapılacak bir dış müdahaleyi kendi güvenliğine yönelik ciddi bir tehdit olarak değerlendireceğini söylemişler ve böyle bir durumda ABD'nin İsrail'in karşı müdahalesini önlemesinin zor olacağı uyarısında bulunmuşlardır³⁵⁷.

Suriye'nin Lübnan'a askeri bir müdahalede bulunma ihtimali İsrail'in endişelenmesine ve buna karşı caydırıcı bir strateji geliştirmesine yol açmıştır. Bu süreçte ABD, iki ülke arasında askeri bir çatışma ihtimalinin önüne geçmek için kompleks bir strateji benimsemiştir. ABD, bu stratejiye uygun olarak Suriye ve İsrail'in aceleci bir şekilde hareket etmesine karşı olduğunu göstermiş ve Lübnan'da iki ülkenin çıkar alanlarını kesin çizgilerle belirlemeye çalışmıştır. Bu politikanın sonucu olarak ABD, İsrail ve Suriye arasında son derece karışık bir ilişkiler ağı ortaya çıkmıştır. Suriye Lübnan'a askeri bir müdahalede bulunmak için ABD'nin onayını almaya çalışmış, ancak Suriye müdahalesinin İsrail tarafından da kabul edilmesi gerektiğinden İsrail, ABD aracılığıyla, Suriye askeri müdahalesine karşı caydırıcı tehditlerde bulunmasına rağmen belirli sınırlar içinde olmak şartıyla kendi çıkarlarına hizmet edeceğini düşündüğü sınırlı bir Suriye müdahalesini kabul edeceğini açıklamıştır. Bu şekilde ABD, İsrail ve Suriye arasında bilgi akışını sağlayan temel bir iletişim kanalı olmuştur³⁵⁸.

ABD aracılığı, İsrail ve Suriye'nin birbirlerini yanlış anlama ve bunun sonucunda yanlış hesaplar yapma ihtimalinin önüne geçmek için özellikle önemlidir. İsrail, ABD aracılığıyla Suriye'ye tolere edilebilir Suriye müdahalesi konusunda bilgi vermiştir. İsrail bunun yanında Lübnan'da büyük bir Suriye askeri varlığını veya Güney Lübnan'da büyük ölçekli bir gerilla varlığını tolere etmeyeceği mesajını iletmiştir. Suriye hükümeti ise, yine

³⁵⁷ Acar, s.73

³⁵⁸ Odeh, s. 152

ABD arcılığıyla, İsrail'e operasyonların mümkün olduğu kadar Litani Nehrinin kuzeyi ile sınırlayacağı bilgisini vermiştir³⁵⁹.

Sonuç olarak, Suriye, Lübnan'a askeri bir müdahale için aşamalı olarak ABD'nin desteğini almayı başarmıştır. Suriye'nin Hıristiyan koalisyonu ile birlikte Filistinliler ve solcuları hizaya getirmek için harekete geçmesi ABD tarafından hararetle onaylanmıştır. Böylece ABD Lübnan'ın bölgede istikrarsızlık kaynağı olacak Amerikan karşıtı radikal bir Filistin-Sol devletine dönüşmesi ihtimalini Suriye müdahalesi ile bertaraf etmeyi hesaplamıştır³⁶⁰.

Bu süreçte Amerikan diplomatik faaliyetleri büyük ölçüde Henry Kissinger tarafından koordine edilmiştir. ABD'nin Şam'daki Büyükelçisi Richard Murphy ise ABD diplomasisinin Şam ayağını oluşturmuştur. Özel bir misyon ile Lübnan'a gelen ABD elçisi Dean Brown, Nisan ayından itibaren bölgede çatışan taraflar ile önemli görüşmeler yapmıştır³⁶¹.

Suriye'nin Lübnan müdahalesi Lübnan'da çatışmaları sona erdirmiştir. Kontrollü bir gergin durumun devam etmesine rağmen iç savaşın yeniden patlak vermesi artık söz konusu değildir. Bu şekilde 'Lübnan'da istikrarsızlığın sınırlandırılması' şeklindeki bir Amerikan hedefi korunmuş ve artık yeni bir çatışma tehdidi bertaraf edilmiş gibi görünmektedir. Washington yönetimi Lübnan'daki Suriye faaliyetlerinin temel olarak istikrarlaştırıcı/stabilize edici olduğunu düşünmeye başlamıştır. Ancak ABD için bundan daha da önemli olan Lübnan'da askeri varlık ve güç kullanımı konusunda Suriye ve İsrail'in dolaylı olarak anlaşmasıdır.

Sonuç olarak, Suriye'nin 1970 yılında Ürdün ordusu ile Filistinliler arasında yaşanan çatışmalara Filistinlilerin tarafında müdahalede bulunma girişimine şiddetle karşı çıkan Amerika'nın İç Savaş'ta bu kez Hıristiyanların tarafında Filistinlilere ve solculara karşı

³⁵⁹ Acar, s.74

³⁶⁰ Odeh, s.154

³⁶¹ Kemal S. Salibi, *Crossroads to Civil War, Lebanon 1958-1976*, NY: Caravan Books,1976

yapılacak Suriye'nin Lübnan müdahalesine niçin karşı çıkmadığı ancak iki ülke arasındaki çıkar uyumu ile açıklanabilir.

4.3.4 İç Savaş'ın Lübnan ve Orta Doğu Dengeleri Açısından Sonuçları

Osmanlıların son zamanlarından itibaren Lübnan bölgesinde yaşanan her iç çatışmadan sonra batılı devletlerin öncülüğünde bir çözüm arayışına gidilmiştir. Örneğin, tezin ikinci bölümünde üzerinde durulduğu gibi, 1841 yılında Maruniler ve Dürziler arasında yaşanan çatışmalardan sonra Avusturya prensi Metternich tarafından önerilen Lübnan Dağının Maruniler ve Dürziler arasında iki idari bölgeye ayrılmasını öngören çifte kaymakamlık formülü uygulanmaya başlanmıştır. Bundan yirmi yıl sonra 1860 yılında Dürziler ve Hıristiyanlar arasında yaşanan çatışmalardan sonra krize bir çözüm bulunması amacıyla kurulan komisyonda Osmanlı temsilcisiyle beraber İngiliz, Fransız, Rus, Avusturya, Prusya ve İtalya temsilcileri yer almıştır. Komisyon üyeleri tarafından, en azından idari düzenlemeler açısından bugünkü Lübnan devletinin temellerini teşkil eden mutasarrıflık sistemi kabul edilmiştir. Mutasarrıfın Hıristiyan olmasının öngörüldüğü ve mutasarrıfın altında oluşturulan konseyde de Marunilerin ve Hıristiyanların başat konumda olduğu yeni düzenlemeler ile Hıristiyanlar Lübnan bölgesinde en güçlü topluluk haline gelmiştir.

Lübnan'da 1958 yılında yaşanan iç savaş bu sefer Amerikan müdahalesiyle sona ermiştir. Ancak 1975 yılında yaşanan iç savaş sırasında Lübnan krizine bir çözüm bulunması amacıyla başlatılan girişimlerin başta Suriye olmak üzere tamamen Arap devletlerinin inisiyatifinde olduğu görülmektedir³⁶². Suriye ilk önce krize diplomatik yollarla bir çözüm arayışı içinde olmuştur. Suriye, çatışan taraflar arasında aracı olduğu 1975 yılı Nisan ayından Aralık ayına kadar devam eden bu süreçte esas olarak zorlayıcı olmayan diplomatik yollara başvurmuştur. 1976 yılı Ocak ayından Mayıs ayına kadar süren ikinci aşamada ise Suriye Lübnan'a kendi himayesindeki Filistinli güçler aracılığıyla dolaylı müdahalede bulunmuştur. 1976 yılı Ocak ayından Ekim ayına kadar süren son aşamada ise doğrudan askeri müdahale gerçekleşmiştir³⁶³.

³⁶² Sandra Mackey, *Lebanon: Death of A Nation*, Anchor Books, New York, USA, 1991

³⁶³ Laura Zittrain Eisenberg, *Israel's Lebanon Policy*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 3 - September 1997

Suriye müdahalesinin son aşamasında Suriye birlikleri ve Filistin-sol güçleri arasında yaşanan çatışmalar üzerine Suudi Arabistan, Kuveyt, Libya ve Mısır başta olmak üzere Arap devletleri krize bir çözüm bulmak amacıyla harekete geçmişlerdir. Teli el-Zater kampının düşmesinden sonra Suudi Arabistan ve Kuveyt, Ekim ortasında Arap Liginin bir zirve toplantısı yapmaya çağırmıştır. Suriye'nin saldırılarını devam ettirmesi üzerine Suudi Arabistan, 15 Ekim'de başkent Riyad'da mini bir zirve yapılması çağrısında bulunmuştur. Zirve, Suriye Başkanı Esat, FKÖ lideri Yaser Arafat, Lübnan Cumhurbaşkanı Ilyas Sarkis ile beraber Kuveyt ve Mısır temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Riyad'da yapılan mini zirveyi 25 ve 26 Ekim'de Kahire'de yapılan zirve takip etmiştir. Bu zirveler Lübnan krizinin çözümüne yönelik bir dizi anlaşma yapılması ile sonuçlanmıştır³⁶⁴.

Riyad ve Kahire zirvelerinde alınan kararlar Arap Ligi tarafından Lübnan'da Suriye nüfuzunun kabul edildiğini göstermektedir. Arap Ligi kararı uyarınca tesis edilen Arap Caydırıcı Gücü diğer Arap devletlerinin bu güce katkıda bulunma konusunda isteksiz olması ve Suriye katılımının büyüklüğü konusunda bir kararın olmaması dolayısıyla kısa zamanda bir Suriye gücüne dönüşmüştür. Lübnan'da muhtelif taraflar ülkede Suriye askeri varlığına karşı çıktıklarını açıklasalar da Suriye askeri varlığı hiçbir direnişle karşılaşmamıştır. Çünkü iç savaş sırasında 65.000 kişinin hayatını kaybettiği ve onlarca ateşkes anlaşmasının ihlal edildiği göz önünde bulundurulduğunda, tükenme noktasına gelen Lübnanlılar çatışmaları yeniden başlatacak durumda değillerdir³⁶⁵.

İç savaşın maliyeti oldukça ağır olmuştur. 144 bini aşkın can kaybının (ülke nüfusunun % 5'i) yanı sıra, yaralı sayısının (Filistinliler de dahil) 184 bini aştığı, 17 bin kişinin kaybolduğu ve 13 bininin de sakat kaldığı tahmin edilmektedir. Ülkeyi terk edenlerin sayısı 700 bine ulaşmıştır (nüfusun % 20'si). Çoğunluğu İsrail'in işgal ettiği güney kesimden olmak üzere 600 ila 900 bin kişi ülke içinde yer değiştirmek zorunda

³⁶⁴ Habib C. Malik, *Is There Still A Lebanon?*, The Middle East Review of International Affairs Volume 2, No. 1 - March 1998

³⁶⁵ Mary Kaldor and Genevieve Schmeder, *Case Study: Lebanon*, Case Study for the Madrid Report of the Human Security Study Group, www.lse.ac.uk/depts/global/studygroup/studygroup.htm, 30.12.2007

kalmıştır. İç savaşın toplam maliyetinin 80 ila 160 milyar dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir³⁶⁶.

1840'lı yıllardan itibaren Lübnan sorununun oluşum aşamaları takip edildiğinde Batılı devletlerin yoğun girişimleri ile ve en sonunda Fransız manda döneminde yapılan düzenlemeler ile ve güç dağılımı sonucu Lübnan'ın Hıristiyan karakterinin ağır bastığı bir devlet olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak 1975 yılında başlayan Lübnan iç savaşı sonrası, bir sonraki bölümde ele alınacak uluslararası konjonktürün değişmesinin de etkisiyle bu sefer askeri müdahale ile ve müdahaleden sonra Arap Ligi himayesinde meşru bir otorite olarak Suriye'nin nüfuz sahibi olduğu görülmektedir.

³⁶⁶ Charles Harvie and Ali Salman Saleh, *Lebanon's economic reconstruction after the war: A bridge too far?*, Journal of Policy Modeling, Vol.29, No.12, 2007

IV. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI LÜBNAN'DA SİYASAL VE İDEOLOJİK DEĞİŞİM

1. Lübnan'da İç Savaş Sonrası Dengelerin Yeniden Kurulma Süreci

1975'de başlayan İç Savaş, önceki bölümde ele alınan iç ve dış dinamiklerin biraraya gelmesiyle patlamıştır. İçeride yeni demografik gerçeklere ve gelişen siyasi dinamiklere cevap veremeyen siyasi sistem, Ürdün'den silah zoruyla 1970'de çıkarılan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) de Lübnan sahnesinde önemli bir aktör olarak ortaya çıkmasıyla tamamen çökmüştür. Temelde statükocu güçlerle statükoyu değiştirmek isteyen güçler arasında gerçekleşen ve 1975-1990 yılları arasında süren iç savaşa, bölge güçleri ve bölge dışı aktörler de müdahil olmuşlardır. Bu ülkeler savaşta farklı grupları destekleyerek, zaman zaman bu müttefiklerini de değiştirerek, aslında Lübnan üzerinden birbirleriyle stratejik hesaplaşmalara girmişlerdir.

1.1 İç Savaş Esnasında Yaşanan Kutuplaşmaların Yansımaları

Lübnan'da zaman içinde değişen dengeler, Hıristiyanlara yardım etmek için ülkeye asker gönderen Suriye'nin kısa süre sonra Hıristiyanlarla arasının açılmasına ve kendisine yakın Müslüman gruplarla yakın bir işbirliğine girmesine neden olmuştur³⁶⁷. İç Savaş'tan sonra Lübnan'daki iç dengelere bakıldığında, din faktörüne dayanan bölünmenin keskinleştiği, Beyrut'un Hıristiyan Doğu ve Müslüman Batı olarak ikiye bölündüğü, Suriye'nin fiili bir askeri varlığının başladığı ve giderek güçlenen ve silahlanan Filistinlilerin bir yandan ülke Hıristiyanlarını tedirgin ettiği, öte yandan İsrail'e Kuzeyden gelen bir tehdit oluşturduğu görülmektedir³⁶⁸. Doğal olarak bu tablo, Filistin varlığına karşı olan İsrail ve Lübnanlı Hıristiyanları bir işbirliğine sürüklemiştir. Hıristiyanlarla anlaşan İsrail, 1982 yılında Lübnan'ı işgal ederek kara, hava ve deniz

³⁶⁷ Ali Fayyad, *Hezbollah and the Lebanese State: Reconciling a National Strategy with a Regional Role*, Arab Reform Initiative. http://www.arab-reform.net/imprimer_en.php3?id_article=274, 11.2.2008

³⁶⁸ ibid, s.2

kuvvetleri ile güneyden itibaren Filistin ve Suriye askerlerini Batı Beyrut'ta kuşatmaya almış, ardından yaklaşık 11 bin Filistinli savaşçı ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır³⁶⁹.

1982 yılı sonunda, Lübnan'ın Beyrut dışında aşağı yukarı bütün toprakları İsrail ve Suriye askerlerinin işgali altına girmiş, Beyrut'ta ise Amerikan, Fransız, İtalyan ve İngiliz askerlerinden oluşan Barışgücü konuşlandırılmıştır. Lübnan Hükümeti ve Ordusunun otoritesi Beyrut ve çevresinden öteye gidememiştir. Küçük bir ülke olan Lübnan, birbirlerine muhalif çeşitli dış ülkelerin savaş ve çatışma alanı haline dönüşmüştür. 1983 yılı sonbaharında Beyrut açıklarındaki Amerikan gemileri ile dağlık Lübnan'daki Suriye mevzileri karşılıklı top ve roket atışlarına başlayınca, bölgedeki gelişmeler dünya kamuoyunda endişe yaratmıştır³⁷⁰.

Bu dönemde Batı'ya ve özellikle Amerika'ya yakın bir politika izleyen Cemayel Yönetimi, Suriye ile ilişkilerini soğuk tutmuştur. İsrail işgali nedeniyle Filistin askeri varlığının güney Lübnan'da son bulması neticesinde güney Lübnan'ı geleneksel toprağı olarak gören yörenin Şii topluluğu harekete geçmiştir. Uzun süredir, bu bölgedeki güçlü Filistin varlığı nedeniyle seslerini pek duyuramayan Şii milisler, gerek İsrail gerek Barışgücü askerlerine yönelik suikast ve eylemlerle yabancı kuvvetlerin ülkeden çekilmesi sürecini hızlandırmışlardır. Sayıca en kalabalık mezhep durumuna gelen ancak genellikle gelir düzeyi düşük ve siyasi iktidarda yeterince temsil edilmediklerine inanan Şiiiler güçlü Emel milisleri ve İslâm radikalizmi düşüncesi ile Lübnan'daki iktidar yapısını değiştirme mücadelelerine hız vermişlerdir³⁷¹.

Yabancı kuvvetlerin Lübnan'dan çekilmesi için İsrail ve Lübnan arasında yapılan görüşmeler sonucu 17 Mayıs 1983 tarihinde imzalanan Antlaşma Suriye'nin ve radikal Müslüman-Dürzi grupların muhalefeti nedeniyle uygulamaya konamayınca, Lübnan Hükümeti Antlaşmayı feshetmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine İsrail, güney Lübnan'daki küçük bir bölge dışında, tek taraflı olarak Lübnan'dan askerlerini çekmiştir.

³⁶⁹ ibid, s.3

³⁷⁰ International Crisis Group, *Israel, Hizbullah, Lebanon: Avoiding Renewed Conflict*, Middle East Report No 59, 1 Kasım 2006

³⁷¹ Meliha Benli Altunışık, *Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları*, Tesev Yayınları, Nisan 2007, s.5

Bariş gücünün de ülkeden ayrılmasıyla başka seçeneği kalmadığını gören Lübnan Hükümeti, Suriye ile daha yakın ilişkileri öngören bir politika izlemeye başlamıştır³⁷².

1985 yılına gelindiğinde, ülkenin yaklaşık üçte birinin Suriye askerlerinin kontrolü altında olduğu, 1975 İç Savaşı ile patlama noktasına gelen bunalımın çözülmek bir yana daha de keskinleştiği ve iç mücadelenin devam etmekte olduğu görölmektedir. Hıristiyan kanatta, Maruniler ve askeri örgütleri Falanjist milisler yine söz sahibi iken Müslümanlar arasında Şii Emel ve Dürzi ittifakı egemendir. İslam radikalizmini benimsemiş olan Şiiler arasında Lübnan'ın Müslüman karakteri ve İslam ülkeleri ile bağlarının sıklaştırılması akımı giderek güç kazanmaktadır³⁷³.

1985 yılı sonunda Falanjist, Şii ve Dürzi liderler Suriye'nin de katılımıyla 1943 Ulusal Paktını değiştiren ve Müslümanlarla Hıristiyanlara iktidarda eşit temsili öngören bir Antlaşma imzalamışlardır. Ancak, bu Antlaşma da Hıristiyan topluluktan gelen itirazlar nedeniyle uygulanamayınca ülkede yeniden çarpışmalar patlak vermiştir³⁷⁴.

1986 yılında, ülkedeki genel tabloya bakıldığında, Lübnan'da 12 yıldır devam eden savaş halinin sona ermediği ve bütün tarafların kabul edebileceği adil bir uzlaşma ortamı ve havasının bulunmadığı görölmektedir. İç savaşın getirdiği gerginlik yanında ülkenin ekonomisi de bozulmuş, ekonomik sıkıntılar da karşı karşıya bulunulan tabloyu iyice karamsarlaştırmıştır³⁷⁵.

1.2 Taif Antlaşması'yla Yeniden Kurulan Dengeler

1989'da İç Savaş'ı sona erdiren Taif Anlaşması³⁷⁶ ile Lübnan'da yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemin en büyük özelliği yeni rejimin vesayetinin Suriye'ye verilmesidir.

³⁷² ibid, s.6

³⁷³ Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı- SETA, *Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları*, Aralık 2006, s. 11

³⁷⁴ International Crisis Group, *Israel, Hizbullah, Lebanon...*, s.8

³⁷⁵ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.6

³⁷⁶ 22 Ekim 1989

Taif Anlaşması ile,

- 1975- 1989 arasında süren yıkıcı iç savaşa son vermek amaçlanmıştır.
- İç savaşın patlak vermesine sebep olan hoşnutsuzluklardan birinin giderilmesi amacıyla, Hıristiyanların hâkim olduğu siyasi sistemde Hıristiyanların siyasi gücü azaltılarak Lübnan'daki Müslüman çoğunluğa daha fazla söz hakkı tanınmıştır.
- Geleneksel olarak cumhurbaşkanının Marunî, başbakanın Sünni ve meclis başkanının Şîi olduğu sistemde cumhurbaşkanının yetkilerinin önemli bir kısmı kabineye verilmiştir.
- Hıristiyan ve Müslümanların parlamentodaki oranı daha önce 5/4 iken, bu oran Müslüman ve Hıristiyanlar eşit sayıda sandalyeye sahip olacak şekilde değiştirilmiştir.
- 1976'dan beri Lübnan'da olan Suriye askerlerinin geri çekilmesi istenmiştir. Suriye, Beyrut ve diğer büyük şehirlerdeki askerlerini Bekaa vadisine yerleştirerek ülkenin büyük bölümünden iki yıl içinde geri çekilecek ve tam geri çekilme için bir takvim oluşturacaktır.
- Bütün Lübnanlı milislerin altı ay içinde dağıtılması öngörülmektedir³⁷⁷.

Ayrıca Taif Anlaşması Lübnan Hükümeti'nin Güney Lübnan'daki hakimiyetini kazanma niyetini de ortaya koymaktadır. Taif düzeni daha önceki sistem gibi özünde Maruni- Sünni düzeni olmaya devam etmiştir. Şiiiler –özellikle güneydeki yoksul olanları- bazı kazanımları olsa da bu düzenden büyük ölçüde dışlanmaya devam etmişlerdir³⁷⁸.

Dolayısıyla Taif, Suriye'nin vesayeti altında iç savaştan yıkılmış ve yorulmuş Lübnan'a istikrar ve barışı getirse de, aslında daha önce varolan temel sorunları çözmemiştir. Sonuçta Lübnan'daki siyasi düzen dini kimliklere dayalı, özellikle Şiiileri dışlayan ve büyük sosyo-ekonomik eşitsizliklere dayanan yapısını sürdürmüştür; dış aktörlerin Lübnan içindeki etkileri farklı araçlarla sürmeye devam etmiştir³⁷⁹.

³⁷⁷ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 58

³⁷⁸ Ali Fayyad, *Hezbollah and the Lebanese State...*, s.14

³⁷⁹ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.6

Bütün bu dinamiklerin yarattığı bugünkü sorunları ve bu bağlamda bölümün son konusu olan İsrail-Lübnan savaşını analiz edebilmek için Taif sonrası dönemde anahtar rol oynayan iç ve dış aktörleri irdelemek gerekmektedir.

Taif Anlaşması sonrasında Suriye, Körfez Krizi sırasında Batı ve Körfez ülkeleri ile yakınlaşması sayesinde, Lübnan'daki kontrolünü artırmıştır. Taif Anlaşması Suriye ile Lübnan arasında “imtiyazlı bir ilişki” olduğunu kabul ederek, Suriye'nin Lübnan'daki etkinliğini zaten tanımıştır. Bu açıdan anlaşma Suriye için büyük bir başarıdır. Ancak sorun bu “imtiyazlı ilişki”nin niteliğinin tanımlanması ve uygulanmasıdır³⁸⁰. Ekim 1989'da Lübnan Meclisi Taif Anlaşması'ndaki güvenlik planının uygulanmasında Suriye ordusunun rolünün devam edeceğini ilan edince sorun bir ölçüde çözülmüştür. Ancak hala uygulamada bu kontrolün nasıl sağlanacağı meselesi devam etmekteydi. Taif Anlaşması'na karşı çıkan General Aoun önderliğindeki güçlerin, dışarıdan da fazla tepki çekmeden nasıl bertaraf edileceği Esad rejiminin önünde duran bir sorundu. Körfez Krizi Suriye için işte bu sorunu çözdü; artık askeri çözüm için Suriye açısından bir engel kalmamıştı.

Öncelikle Körfez Savaşı ile General Aoun'un destekçisi Irak oyundan çekilmişti. Daha da önemlisi Körfez Savaşı'ndaki askeri ve diplomatik desteği karşılığında ABD, Suriye'nin Lübnan'daki hegemonyasını kabul etmiş ve İsrail'in müdahale etmemesini sağlamıştır. Bunun üzerine Suriye 13 Ekim 1990'da, Taif Anlaşması'na karşı muhalefetin başını çeken General Aoun'un bulunduğu Başkanlık Sarayı'na saldırmıştır. Bu saldırı ve özellikle de Suriye hava kuvvetlerinin müdahalesi, İsrail'le daha önce imzalanan ve Suriye'nin Lübnan'daki askeri faaliyetlerini tanımlayan Kırmızı Hat Anlaşması'na aykırıdır. Ancak İsrail karşılık vermemeyi tercih etmiştir. Böylece Körfez Krizi sırasında uyguladığı politikalar sayesinde Suriye, Lübnan üzerindeki etkinliğini pekiştirmiştir. Bu etkinlik iki ülke arasında Mayıs 1991'de imzalanan “Dostluk, İşbirliği ve Koordinasyon Anlaşması” ile resmi hale gelmiştir. Öte yandan Lübnan'ın pasifleştirilmesi Suriye'nin İsrail'e ve Arap ülkelere karşı konumunu da güçlendirmiştir³⁸¹.

³⁸⁰ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 13

³⁸¹ ibid, s.14

Genel olarak, 1990'lı yıllarda Lübnan'daki siyasi sistem Suriye ve onun Lübnan'daki farklı dinsel ve mezhepsel kesimlerden müttefikleri tarafından yönetiliyordu. Suriye Lübnan'daki etkinliğini yaklaşık 30,000 civarında askeri varlığı ve istihbarat gücü ile sağlıyordu. Suriye'nin Lübnan'daki varlığını sürdürmesini sağlayan başka bir araç da Taif sonrası düzende yeniden başlayan parlamento seçimlerini manipüle etmesi olmuştur. Bu amaçla Suriye zaman içinde çeşitli teknikler geliştirmiş ve bu sayede Suriye yanlısı grup ve kişilerin siyasi sistem içinde mutlak hakimiyetini garanti etmiştir. Yine de Lübnan'ın her kesiminden Suriye ile ittifak içinde olan gruplar ve kişiler olsa da, aslında Lübnan'ı oluşturan toplumların geniş kesimlerinin Suriye'nin varlığından ve Taif anayasasından çok da memnun olduklarını söylemek zordur. Maruniler Lübnan'da başat rollerini kaybetmekten, kendi aralarında bölünen Şiiler halen büyük ölçüde dışlanmaktan, Sünniler artan Şii etkisinden, Dürziler özerk konumlarını kaybetmekten şikayetçidiler³⁸².

2. Suriye'nin Lübnan'daki Varlığı ve Stratejisi

2.1 Hafız Esad'ın İktidara Gelmesi ve İç Savaş Öncesi Suriye'nin Dönüşümü

1970 yılında Hafız Esad'ın iktidara gelmesiyle birlikte istikrara kavuşan Suriye'nin dış politikasındaki dönüşüm iç istikrar üzerine dayandırılmaktadır³⁸³. Bu kapsamda Suriye'nin yeni bölgesel pozisyonu askeri gücüne, Lübnan, Ürdün ve Filistinliler gibi zayıf Arap komşuları üzerinde hegemonya kurmasına ve iki süper güç arasında manevra yapabilme kabiliyetine bağlıdır. Suriye politikalarında Lübnan'ın rolü ve yeri bu şema içinde değerlendirildiğinde Lübnan politikası 1970'li yılların başında Suriye'nin dış politikasındaki hedef ve yeteneklerindeki değişimi açığa vurmaktadır. Suriye'nin 1970 yılı ortalarına kadar Lübnan'la ilgili söylem düzeyinde olan iddiaları daha sonra somut çıkarılara

³⁸² Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.7

³⁸³ Rabinovich, Suriye'nin özellikle Lübnan'a olan ilgisi ve bu ülke ile ilgili hedefleri konusunda şu tespitlerde bulunmaktadır: "*Suriye'nin Lübnan'a olan ilgisi Baas rejiminin iç ve dış politikalarının merkezinde yer aldı. Suriye'nin başlangıçta gizlilik ve çelişki ile karakterize edilebilecek Lübnan politikası çok kısa bir sürede yeniden inşa edildi. Suriye'nin Lübnan politikası rejimin önceliklerinin ve imkanlarının bir yansıması; ve buna bağlı hedeflerin gerçekleştirilmesi için bir imkan sunması açısından daha başlangıçta tarif edilmiş bir politikadır*". Itamar Rabinovich, "the Changing Prism: Syrian Policy in Lebanon as a Mirror, an Issue and an Instrument", *Syria Under Assad; Domestic Constraints and Regional Risks* (Eds. Ma'oz Moshe ve Avner Yaniv), Croom Helm Ltd. (London & Sydney) in Association with the Gustav Heineman Institute of Middle Eastern Studies, University of Haifa, 1986, s. 179

dayanmaya başlamıştır. Bunlardan bazıları: Fransız manda döneminde uygulanan kısmi ekonomik birliğin mirası, Suriye'nin Lübnan limanlarına bağlılığı, Lübnan'da çalışan çok sayıdaki Suriyeli işçi vb. gibi ekonomik karakterlidir³⁸⁴. Daha sonra özellikle İsrail faktörünün Orta Doğu denklemine dahil olmasıyla buna askeri ve güvenlik çıkarları da eklendi. Suriye askeri planlayıcıları tarafından Lübnan toprakları İsrail karşısında 'Suriye'nin yumuşak karnı' olarak görülmektedir. Ancak İsrail karşısında pozisyonları farklı olan bu iki ülke arasında güvenlik ve stratejik konularda anlaşmazlık ve ihtilaflar yaşanmakta, Suriye açısından Arap-İsrail çatışmasında Lübnan'ın konumu ciddi bir rahatsızlık yaratmaktadır. Lübnan, İsrail ile arasındaki 1949 tarihli ateşkes anlaşmasına uyacağı ve bir cephe ülkesi olmadığı konusunda kararlı bir duruş sergilemekteydi. Suriye ise Lübnan'ın bu duruşunun kendi güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturduğuna inanmıştır³⁸⁵.

Bunun yanında Lübnan'ın liberal ortamı diktatörlükle yönetilen bir rejim için rahatsız ediciydi. Mezhepsel problemlerini demir yumruk ile halleden ve kapalı bir politika ile yönetilen bir ülkenin yanında çoğulculukla ilgili problemlerini aşmaya çalışan açık bir politika güden bir ülkenin varlığı tehlikeli olarak görülmekteydi. Lübnan'ın siyaseten ve basın-yayın alanında özgür bir ülke olması Suriye rejimini tehdit edici bir özellik taşımıştır³⁸⁶. Zengin bir medya-iletişim ağına sahip ve Filistin organizasyonlarının siyasi ve askeri karargahlarının bulunduğu Lübnan, Arap ve uluslar arası politika ve entelektüel faaliyetlerin önemli bir merkeziydi. Hafız Esad bu avantajları etkili ve iyi düşünülmüş bir politikayla anlamlandıran ilk Suriyeli lider olmuştur. Çünkü Lübnan üzerinde Suriye nüfuz sahibi olduğu takdirde Suriye'nin Lübnan ile ilgili çıkarları da gerçekleşmiş olacaktır³⁸⁷.

Suriye, Lübnan'da iç savaşın ilk safhalarında, aracı ve ilgili taraf olarak, ikili bir rol oynamıştır; bu süreçte Lübnanlı Müslümanları ve Filistinlileri himaye etmede Mısır'ın yerine geçmiş ve coğrafi, kültürel ve tarihi yakınlıktan dolayı Lübnan üzerinde Mısır'dan daha fazla etkili olmuştur. Ancak Lübnan'da iç savaş patlak verdiğinde aracı ve barış yapıcı olarak

³⁸⁴ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 15

³⁸⁵ *ibid.*, s.15

³⁸⁶ İki ülke güdümündeki basın yayın organları karşılıklı olarak birbirlerinin istikrarını hedef alan provokatif yayınlar yapabilmektedir. Alfred B. Prados, *CRS Report for Congress: Lebanon*, Congressional Research Service, USA: November 2007, s.15

³⁸⁷ Mesela Lübnan üzerinde etkili olduğunda FKÖ de Suriye'nin kontrolü altına girmiş olacaktır.*ibid.*, s.16

bulunan Suriye'nin bu stratejisi 1975 yılının sonunda iflas etmiş ve Esad daha kararlı bir politika izlemek durumunda kalmıştır³⁸⁸.

2.2 Suriye'nin İç Savaş Sonrası Uyguladığı Değişken Lübnan Politikaları

Lübnan iç savaşı sırasında yaşanan krizler Suriye dış politikasının alışkın olmadığı bir karmaşıklığa sahiptir. Bu süreçte Suriyeli liderler Suriye'nin Lübnan iç savaşı ile ilgili politikasını, hiçbir tarafın tek başına zafer kazanmaması; Lübnan'a radikal bir iktidarın hakim olmasının önlenmesi; ve Marunilerin ayrılıkçı hedeflere yönelmesinin önüne geçilmesi şeklinde belirlemişlerdir. Suriye, kısmen bu denge politikası çerçevesinde iç savaşın ilk safhasında Filistin-sol koalisyonuna destek olmuştur. İç savaş sırasında Marunilerin bir ara 'küçük Hıristiyan Lübnan' fikrine yönelmesi üzerine bu sefer de Marunileri kurtarmak üzere harekete geçmiştir. Lübnan'da bir sol-Filistin ittifakının başarısı İsrail veya başka bir ülkenin müdahalesine yol açabilirdi; radikal bir Irak ve radikal bir Lübnan arasında kalmak istemeyen Esad, Lübnan'da geleneksel politik sistemin devam etmesini tercih etmiştir³⁸⁹.

Ancak Esad'ın Lübnan gibi hassas dengelere sahip bir ülkeye kararlı bir askeri müdahalede bulunmanın tehlikelerini de göz ardı etmediği görülmektedir. Esad'a göre kararlı bir askeri müdahale için Lübnan'da halihazırda mevcut olmayan başka faktör ve şartların da sağlanması gerekmektedir. Kemal Canbolat ve Yaser Arafat'ın istediği gibi Lübnan'da Marunilerin siyasi gücünü kırmaya yönelik bir hareket uluslararası tepkilere neden olabilir; İsrail müdahalesine yol açabilir; ve Lübnan'ın parçalanması ve Arap saflarının bölünmesi gibi bir dizi negatif sonuç doğurabilirdi. Bu bağlamda bölgesel ve uluslar arası bir rol arayışında olan Suriye için Lübnan krizi aynı zamanda birtakım fırsatlar sunmaktaydı. Esad, Lübnan krizini sadece kendisinin çözebileceğini göstererek Amerika'ya Orta Doğu'nun bu kısmında doğrudan Suriye ile muhatap olması gerektiği mesajını vermek istemiştir. Dolayısıyla Suriye, bundan sonra artık otonom bir bölgesel güç olarak iki süper güçle de karşılıklı çıkarlar temelinde ve kendince güvenli bir şekilde ilişki kurmak istemektedir³⁹⁰.

³⁸⁸ ibid, s.17

³⁸⁹ Meliha Benli Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.8

³⁹⁰ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 17

Bu stratejiyle hareket eden Suriye, Taif sonrası dönemde iki müttefiki, yani Lübnan rejimi ve Hizbullah arasında denge kurmuş, bu politika zaman zaman krize girse de büyük ölçüde başarılı olmuştur. Suriye-Hizbullah ilişkisinin diğer boyutunu ise İran oluşturuyordu; esasen İran-Suriye yakınlaşması aslında 1980'li yıllarda başlamıştır. O dönemde Suriye ve İran'ı biraraya getiren faktörler, iki ülke rejimlerinin İsrail ve Irak'a karşı duydukları düşmanlık, bölgede, ABD başta olmak üzere, Batı hegemonyasından duydukları tedirginlik ve Türkiye'nin bölgedeki olası etkinliğini sınırlamak olmuştur. Ayrıca İran'ın bölgede yalnızlıktan kurtulmak istemesi ve Arap bölge politikasında etkili olma hedefi, Suriye'nin İsrail ve ABD ile müzakerelerinde elini güçlendirmek ve Lübnan'daki çıkarlarını korumak gibi istekleriyle birleşince bu iki ülke arasındaki özel ilişki 1990'lı yıllarda da sürmüştür. Hizbullah bu ilişkinin nirengi noktasını oluşturuyordu. İran, Hizbullah'ın kuruluşunda ve eğitilmesinde başat rol oynamıştı. İran ve Lübnan Şiiileri arasındaki mezhepsel ve tarihi bağlar üzerine kurulan bu ilişki, iki tarafın karşılıklı çıkarlarına hizmet ettiği için 1980'li yıllardan sonra artarak devam etmiştir. Hizbullah İran'dan mali ve askeri destek almıştır. Öte yandan Hizbullah'la ilişkisi İran'a, Arap-İsrail uyuşmazlığında ve Arap politikasında etki alanı sağlamaktadır. Ayrıca İran bu sayede Doğu Akdeniz'e açılmakta, bölgesel güç olma iddiasını güçlendirmektedir. Öte yandan, İran'ın Lübnan'a ulaşmak için Suriye'ye ihtiyacı vardır. Suriye ise Hizbullah'ı hem İsrail, hem ABD, hem de Lübnanlı müttefiklerine karşı kullanmaktadır³⁹¹.

1980'li yıllardan başlayarak kurulan İran-Suriye-Hizbullah eksenini bu aktörlerin her birine kendi stratejik hedeflerini gerçekleştirmek için oldukça yararlı olmuştur. Dolayısıyla bu ilişkiler ağını bir tarafın diğerlerini mutlak kontrolü altına aldığı bir ilişki biçiminden çok, tarafların karşılıklı çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik, herkesin kazandığı karmaşık bir ilişkiler bütünü olarak görmek gerekir³⁹².

³⁹¹ Alfred B. Prados, *CRS Report for Congress: Lebanon*, Congressional Research Service, USA: November 2007, s.19

³⁹² SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 17

3. Soğuk Savaş Sonrası Lübnan ve Bölgede Değişen Güç Parametreleri

Lübnan, İsrail açısından da kritik bir önemdedir. Lübnan'ın İsrail için önemi uzun bir süre Lübnan-dışı aktörlerin bu ülkede etkin olması ve İsrail'le savaşları için bu ülkeyi neredeyse bir üs olarak kullanmalarından dolayı olmuştur. İç Savaş sırasında FKÖ'nün buradaki etkinliği İsrail'le çatışmalara yol açmış ve bu dönemde İsrail iki kere Lübnan'ı işgal etmiştir (1978 ve 1982'de). 1982 işgali daha öncekinin aksine sadece güney Lübnan'la sınırlı kalmamış, İsrail askerleri Beyrut'a girmişler ve işgal 1985 yılına kadar sürmüştür. 1985 yılında İsrail Lübnan'dan çekilirken güneyde yaklaşık 9 km'lik bir "Güvenlik Kuşağı" oluşturmuş ve bu bölge İsrail askerleri ve İsrail tarafından kurulan, eğitilen ve Lübnanlılardan oluşan Güney Lübnan Ordusu tarafından kontrol edilmiştir. Bu durum 2000 yılında İsrail'in bu bölgeden çekilmesine kadar sürmüştür. 1990'lı yıllar boyunca İsrail ve Hizbullah bu bölgede çatışmış ancak yukarıda da değinildiği üzere iki taraf aralarındaki yazılı olmayan anlaşma ile çatışmayı yönetmişlerdir³⁹³.

2000'li yıllar hem bölge politikasında, hem de Lübnan'da önemli değişikliklerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Öncelikle Lübnan'da en önemli dış aktör olan Suriye'nin bölgedeki konumu büyük ölçüde evrilmiştir. 1990'lı yıllarda barış sürecinin içinde olan ve ABD ve İsrail tarafından kilit önemde görülen Suriye, 2000'li yıllarda bu konumunu hızla kaybetmiştir. 2000 yılında Clinton-Esad görüşmesinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla barış sürecinin sona ermesi, ve ABD'de ve İsrail'de yeni iktidara gelen yönetimlerin Suriye ile barışa yönelik farklı tutumları, Suriye'nin konumunu büyük ölçüde değiştirmiştir. Tam da bu kritik noktada Hafız Esad'ın ölümü üzerine yerine oğlu Beşar Esad'ın geçmesiyle bir geçiş süreci yaşayan Suriye bu yeni durumu çok da iyi kontrol edememiştir. 11 Eylül'den sonra özellikle değişen George W. Bush yönetiminin yeni Orta Doğu politikasında Suriye hedef ülkelerden biri haline gelmiş ve ABD açıkça bu ülkede rejim değişikliği istediğini dile getirmeye başlamıştır. Bütün bu gelişmelerin etkileri Lübnan'da da görülmüştür³⁹⁴.

³⁹³ ibid, s.18

³⁹⁴ Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.22

2000 yılının Mayıs ayında İsrail'in Lübnan'dan çekilmesiyle, Lübnan içinde, özellikle Hristiyan kesimde oldukça güçlü olmak üzere ama diğer bazı kesimleri de içine alacak şekilde Suriye'nin de artık Lübnan'dan çekilmesi için bir hareket başlamıştır. 2004 yılında Suriye'nin kendi desteklediği Devlet Başkanı Emile Lahoud'un görev süresini anayasada belirtilen sürenin ötesinde üç yıl uzatması ve 14 Şubat 2005'te eski başbakanlardan Refik Hariri suikastı ile bu muhalefet hız kazanmıştır. ABD ve Fransa'nın öncülüğünde BM Güvenlik Konseyi'nce 2 Eylül 2004 tarihinde kabul edilen ve Lübnan'dan yabancı güçlerin (yani isim vermeden Suriye'nin) çıkmasını isteyen 1559 sayılı karar, Suriye üzerindeki dış baskıların artması sürecini başlatmıştır³⁹⁵. Lübnan içinden ve dışından gelen baskılar altındaki Suriye 27 Nisan 2005 itibariyle askerlerini ve istihbarat görevlilerini Lübnan'dan çekmiştir. Mayıs 2005'te 30 yıldan sonra ilk defa Suriye varlığı olmadan genel seçimler yapılmıştır. Bu seçimleri Refik Hariri'nin oğlu Saad Hariri önderliğindeki Suriye karşıtı koalisyon kazanmıştır.

Bütün bu gelişmelerin Hizbullah üzerindeki etkileri karmaşıktır. Bir taraftan İsrail'in 2000 yılında Lübnan'dan çekilmesi Hizbullah'ın popülerliğini büyük ölçüde artırmıştır. Hem Lübnan'da, hem de genel olarak Arap dünyasında bu çekilme Hizbullah'ın başarısı olarak algılanmıştır. Hizbullah bu algılamayı Lübnan iç politikasındaki rolünü artırma yönünde kullanmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de ikili bir strateji izlemiştir. Bir yandan Taif Anlaşması'ndan sonra başlayan dönüşümünü daha da ilerleterek siyasi sisteme entegre olma çabalarına hız vermiştir. Bu bağlamda Hizbullah ilk defa hükümete iki bakanla katılmıştır. Bu gelişme hem Hizbullah'ın siyasi partileşme sürecinin devamı olarak, hem de Lübnan'daki Şiiiler'in Lübnan iç siyasetindeki etkinliklerini arttırmak açısından önemlidir. Ayrıca, Suriye'nin çekilmesiyle başlayan süreçte Hizbullah'ın etkinliğini yitirmeme ve seçimi kazanan güçlerin ise Hizbullah'ı sistem içine alarak bir uzlaşma sağlama niyetlerine işaret etmiştir³⁹⁶.

İkinci olarak, Hizbullah bir taraftan siyasi partileşme ve sisteme dahil olma sürecinde ilerlerken, belki bu sürece de yardımcı olması için, askeri mücadelesini de sürdürmeye devam etmiştir. İsrail'in çekilmesi ve bu çekilmeyi BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Haziran 2000

³⁹⁵ Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.22

³⁹⁶ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 18

tarihli 6878 sayılı kararı ile tam bir çekilme olarak kabul etmesinden sonra, Hizbullah askeri mücadeleyi iki tezle meşrulaştırdı. İsrail'in Şeba Çiftlikleri'nden çekilmesi ve İsrail hapishanelerindeki Lübnanlı mahkumların serbest bırakılması. Bu konuları gündemde tutması Hizbullah'ın bir yandan İsrail'e karşı mücadelesini sürdürmesini sağlarken, öte yandan da içeride direniş gücü olarak meşruiyetini sağlamış ve silahsızlandırılması konusunu bertaraf etmesi sonucunu doğurmuştur³⁹⁷.

4. 2006 Lübnan Krizi'nin Arka Planı: Suriye, İsrail ve ABD'nin Son Dönem Lübnan Stratejileri

4.1 Hariri Suikasti ve Suriye'nin Lübnan'dan Çekilmesi

1991'de iç savaşın sona ermesinin ardından göreceli olarak bir istikrara kavuşmuş olan Lübnan, 14 Şubat 2005'te eski Başbakan Refik Hariri'ye düzenlenen suikast ile bir kez daha kendini karmaşanın içinde bulmuştur. Muhalefet, Hariri'nin Suriye'nin ülkedeki askeri ve siyasi varlığına muhalif politikalarından dolayı öldürüldüğünü ve Suriye'nin olayların asıl sorumlusu olduğunu ileri sürmüştür. Uluslararası camiadan da Suriye'nin bağlantısına yönelik benzer şüpheler taşıyan açıklamalar gelmiştir. Özellikle ABD bu konuda net tavır takınarak, Suriye'nin Birleşmiş Milletler'in 1559 sayılı kararına uymasını ve Lübnan'daki işgali derhal sona erdirmesini istemiştir. Suikastın ülkeyi kaosa sürükleyerek Lübnan-Suriye gerilimini çatışmaya dönüştürme ihtimali üzerine, BM Güvenlik Konseyi 1595 sayılı kararı almış, Alman Savcı Detlev Mehlis'in başkanlığında bir soruşturma heyeti oluşturarak Lübnan'a göndermiştir³⁹⁸.

³⁹⁷ Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.23

³⁹⁸ Hariri suikastını soruşturmakla görevli BM Komisyonu'nun çalışmaları ilerledikçe, suikastın Lübnan'da üst düzey devlet görevlileri ile bağlantıları ortaya çıkmaya başladı. 20 Ekim 2005'te Komisyon başkanı Detlev Mehlis, soruşturmaya ilişkin ilk raporunu açıkladı. Raporda Suriye devletinin en üst düzey yetkililerinin ve Suriye yanlısı Lübnanlı yetkililerin suikastın sorumlusu olduğu belirtiliyordu. Komisyonun son raporu Detlev Mehlis'in görevini devralan Belçikalı savcı Serge Brammertz tarafından Mart 2006'da açıklandı. 30 sayfalık raporun, önceki raporlardan en büyük farkı suikastı düzenleyenler ile ilgili her hangi bir ayrıntıya yer vermemesidir. Komisyonun çalışmaları halen sürmekle birlikte, suikasta ilişkin kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Komisyon ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.un.org/news/dh/docs/mehlisreport/>

Suriye yanlısı Başbakan Ömer Karami, suikastın aydınlatılmasını isteyen Dürziler, Sünni Müslümanlar ve Hıristiyanların Suriye karşıtı protestoları karşısında direnememiş ve 28 Şubat 2005'te istifa etmiştir. Hizbullah lideri Nasrallah'ın çağrısı üzerine toplanan on binlerce Şii 13 Mart'ta bir araya gelerek Suriye'ye destek gösterilerinde bulundular. Buna cevaben, 14 Mart'ta bir milyondan fazla Lübnanlı toplanarak Suriye'ye tepkilerini gösterdiler³⁹⁹. Bu gösteriler Suriye karşıtlarını daha organize hale getirdi. Bu siyasi gruplar "14 Mart Hareketi" adı altında Suriye karşıtı bir ittifak oluşturdular. Suriye yanlıları ise Hizbullah ve Şii Emel örgütü liderliğinde örgütlendiler. Bu cephe, aslında karşı görüşleri savunan Hizbullah ve Suriye yanlısı Marunî Hıristiyanları bir araya getirmesi bakımından ilginç bir görünüm sergilemekteydi. Daha önce Hizbullah'a verdiği destek ile bilinen Velid Canbolad ise bu sefer karşı tarafta yer aldı. Bu durum aslında Lübnan'da ittifakların ne kadar değişken olduğunu da göstermektedir⁴⁰⁰.

Lübnan'ı "Suriye karşıtları" ve "Suriye yanlıları" olarak ikiye bölen, ayrımları derinleştiren bu protestolar dizisi, ABD tarafından Lübnan'daki dini grupların görülmemiş bir birliktelik gösterdiği bir demokratikleşme ve özgürlük hareketi olarak sunuldu ve bu harekete protestocuların elindeki Lübnan bayraklarına atıfla "Sedir Devrimi" adı verildi. Aslında gösteriler bir devrim niteliği taşımaktan ve "ulusal" bir hareket olmaktan uzaktı. Hareket sadece yönetime muhalif grupları bir araya getirmişti. Şam yönetimi, başından beri suikasta ilişkin suçlamaları reddetmesine rağmen, sonunda Lübnan'daki gösteriler ve uluslararası baskılara dayanamayarak, askerlerini çekeceğini açıkladı. Suriye birliklerinin çekilmesi Nisan 2005 sonunda tamamlandı⁴⁰¹.

4.2 İsrail'in Stratejisindeki Değişim ve ABD'nin Oluşturmak İstedığı Yeni

Düzen

Suriye'nin çekilmesi ve seçim sonuçları⁴⁰² Hizbullah'ın hareket alanını zayıflatsa da, ülke içinde ve bölgedeki dinamikler Hizbullah'ın etkinliğini sürdürmesine zemin

³⁹⁹ "Up To One Million Lebanese Protesters Mark Hariri Killing", *Fox News*, 14 Mart 2005, <http://www.foxnews.com/story/0,2933,150333,00.html>

⁴⁰⁰ Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.22

⁴⁰¹ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 19

⁴⁰² 29 Mayıs 2005'te Suriye'nin siyasi ve askeri denetimi olmadan düzenlenen Lübnan genel seçimleri 20 Haziran 2005'te sonuçlandı. Seçimleri "14 Mart Hareketi" adı altında birleşen Suriye karşıtı koalisyon kazanırken, Saad Hariri'nin başkanı olduğu "Gelecek Hareketi" Partisi 36 sandalye ile seçimlerin galibi

sağlamaya devam etmiştir. Bir yandan İsrail'in 2000 yılında Lübnan'dan çekilmesine rağmen Şeba Çiftlikleri'ni elinde tutmasını İsrail işgalinin sürdüğü şeklinde yorumlayan ve bunu Lübnan'daki diğer aktörlere de kabul ettirmiş bulunan Hizbullah, İsrail işgaline karşı direniş örgütü olma özelliğini korumaya devam etmiştir. Bunun ötesinde Lübnan'daki Şii uyanışı ve bu toplumun Taif sonrası sisteme ilişkin tatmin edilmemiş istekleri, İran'ın katalizör etkisi ve genel olarak bölgede İslami yükseliş Hizbullah'ın etkinliğini sürdürmesine yarayan dinamikler olmuştur. Dolayısıyla Hizbullah sadece Suriye hegemonyası dönemine ait bir güç olmadığını, Suriye'nin çekilmesinden sonra da yeni dinamikler çerçevesinde Lübnan'da ve bölgede etkin bir aktör olmaya devam edeceğini ortaya koymuştur. Gerçekten seçimleri kazanan Suriye karşıtı koalisyon kısa sürede istedikleri dönüşümü gerçekleştirmede önlerinde önemli kısıtlar olduğunu fark etmiştir. Yeni hükümetin Suriye sonrası dönemde sistemi yeniden tanımlamak ve kurumlarını oluşturmak için 2006 yılının başında başlattığı Ulusal Diyalog Süreci başarısızlığa uğramıştır⁴⁰³.

4.2.1 İsrail'in Hedefleri

İsrail açısından bakıldığında Ehud Olmert başkanlığında kurulan hükümetin İsrail içindeki konumu önem kazanmaktadır. Mart 2006 seçimlerinde Ariel Şaron tarafından yeni kurulan Kadima Partisi İsrail tarihinde bir ilki gerçekleştirerek, üstelik de kurucusunun yokluğuna karşın, en fazla oyu alarak en büyük koalisyon ortağı olarak hükümeti kurabilmiştir⁴⁰⁴. Kadima'nın bu başarısında bir yandan Likud'un uzlaşmaz tutumu, diğer yandan da İşçi Partisi'nin barış projesinden hayal kırıklığına uğramış, ayrıca Camp David görüşmelerinin başarısızlığından sonra da Filistinliler'le görüşmeler yoluyla bir barışa ulaşılamayacağı kanısına varmış önemli bir kitlenin desteği etkili oldu. Bu kitle Şaron'un büyük ölçüde demografik kaygılarla Likud'un başındayken başlattığı tek taraflı çekilme fikrini destekledi. Ancak Kadima, iktidarının hemen ilk günlerinde önemli sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır. Gazze çekilmesinden sonra buranın istikrara kavuşmaması ve

oldu. 19 Temmuz'da Saad Hariri'nin önerdiği isimlerden Fuad Sinyora liderliğinde Lübnan'ın yeni hükümeti kuruldu. Sinyora, yarısı Müslüman yarısı Hıristiyan olan 24 bakanlı kabinesinde Hizbullah'ın bir vekiline de görev verdi. *ibid*, s.20

⁴⁰³ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.12

⁴⁰⁴ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 22

Gazze'den İsrail'e yönelik olarak artan saldırılar, tek taraflı çekilme fikrinin karşıtlarını hemen harekete geçirdi. Böylece İsrail içinde Gazze çekilmesi ile ilgili önemli bir tartışma başladı. Bu, "tek taraflı çekilme" ideolojisi dışında farklı bir programı olmayan Kadima'yı zor durumda bıraktı⁴⁰⁵.

Ayrıca, başta Savunma Bakanı ve İşçi Partisi'nin yeni başkanı Amir Peretz olmak üzere, İsrail gibi askeri yetkinlik ve başarıların liderlik için elzem sayıldığı bir ülkede böyle nitelikleri olmayan kişilerin hükümette önemli pozisyonlarda olması bu hükümete olan güveni sarsıyordu. Dolayısıyla böyle bir konjunktürde neredeyse eş zamanlı olarak Hamas ve Hizbullah'ın İsrail askerlerini kaçırmaları hükümetin kararlılık ve gücünü sınavan bir meydan okuma olarak algılandı. Üstelik Hizbullah uzun yıllardır yapmadığı bir şekilde bu askerleri İsrail sınırlarının içindeki bir operasyonla kaçırmıştı. İç politikada zor durumda olan ve güvenlik konularında yetkinliğinden kuşkulanan hükümet, kararlılığını ve gücünü göstermek zorunda hissetti. Dolayısıyla İsrail iç politikası bir ölçüde Olmert hükümetinin asker kaçırmaya eylemine neden orantısız güçle karşılık verdiğini açıklamaktadır⁴⁰⁶.

Benzer şekilde Lübnan'daki gelişmeler ve Hizbullah'ın konumu da Hizbullah'ın İsrail'e karşı böyle bir operasyona girişme nedenleri konusunda bazı ipuçları vermektedir. Suriye'nin sahnedeki çekilmesiyle Lübnan'da kartların yeniden dağıtılacağı gerçeği karşısında, ve uluslararası konjunktürle de örtüşerek gücünü arttıran Suriye karşıtı 14 Mart Güçleri'ne karşı Hizbullah mevzi kaybetmeme mücadelesine girdi. Bu mücadelede İsrail'le ilişkiler büyük önem kazanıyordu. Bu cephede kontrollü bir tırmandırma Hizbullah'ın iç politik amaçları için önemli olabilirdi. Nitekim Hizbullah'ın savaştan önceki dönemde İsrail'le ilişkilerini tırmandırma stratejisini başlattığına ilişkin ipuçları bulunmaktadır. Örneğin, Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ın İsrail hapishanelerindeki Lübnanlı mahkumların serbest bırakılmasını öncelikli stratejik hedef yapması ve 2006 yılını "mahkumlar yılı" olarak ilan etmesi böyle bir tırmandırmanın işaretini vermiştir⁴⁰⁷. Yine de Hizbullah'ın iç politik amaçları, sonucu tam olarak kestirilemeyecek bu boyutta bir savaşın çıkmasının nedenlerini tam olarak açıklamamaktadır. Savaşın neden çıktığını anlamak için iç politika amaçlarının ötesine

⁴⁰⁵ ibid, s.22

⁴⁰⁶ Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.22

⁴⁰⁷ Engin Deniz Akarlı, *Lübnan'ın açmazları*, *Birikim*, 209, 2006, s.9

geçip bölgesel ve uluslararası konjonktüre ve bu konjonktürün iki taraf açısından nasıl algılandığına bakmak gerekir.

4.2.2 ABD'nin Kurmak İstedığı Yeni Düzen ve Harekata Bakışı

Savaşın bölgesel ve uluslararası bağlamını, en geniş anlamda ABD'nin özellikle 11 Eylül'den sonra geliştirdiği Orta Doğu politikası, bu çerçevede ABD-Suriye ilişkileri ve İran nükleer krizi oluşturmaktadır. Bu durum savaşın iki aktörü tarafından da kendi kimliklerinin varlıkları açısından tehdit edici olarak algılanmıştır.

İsrail açısından Hizbullah'ın mücadeleyi ırmandırması (İsrail'e ateş açılması, sınırın geçilerek askerlerin kaçırılması) aslında Orta Doğu'da daha büyük bir mücadelenin parçası olarak algılanmıştır⁴⁰⁸. Bu mücadelede başat aktörler Suriye ve özellikle de İran'dır. Bu bakış açısında Hizbullah bu iki ülkenin maşası durumundadır. ABD ve bir ölçüde AB politikaları ile köşeye sıkışmış olan bu ülkeler, bölge dışı güçlere ve onların taşeronluğunu yaptığını düşündükleri İsrail'e ellerinde onları rahatsız edecek güçler olduğunu göstermek istemişlerdir. Dolayısıyla bu meydan okumaya İsrail kayıtsız kalamamıştır. Ayrıca bu bahaneyle daha sonra başka koşullarda kullanılacak Hizbullah kartını zayıflatmanın, Suriye ve İran'ın elinden önemli bir kozu almak açısından da İsrail için yararlı kabul edildiği tahmin edilebilir. Yine bu bağlamda İsrail'in, Hizbullah'ın son zamanlardaki silahlanmasının kendisi için tehlikeli bir boyuta ulaşmaya başladığını düşünmesinin de etkili olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca, İsrail'in Hizbullah saldırısını, hem Hizbullah'ı zayıflatmak, hem de İran ve Suriye'ye mesaj vermek için bir fırsat olarak değerlendirdiği düşünülebilir⁴⁰⁹. Kısacası, İsrail için bu savaşta hedef Hizbullah olduğu kadar, ve belki de daha fazla, Suriye ve İran'dır.

Hizbullah açısından ise algılama tam tersidir. Hizbullah ABD'nin "Büyük Orta Doğu Projesi'nin bölgeyi, hatta İslam alemini, tamamen esaret altına almayı amaçladığını düşünmektedir. Hizbullah için Lübnan'daki gelişmeler ABD'nin kurmaya çalıştığı hegemonyanın sadece bir parçasıdır. Suriye'nin Lübnan'dan çekilmek zorunda bırakılması ve Lübnan'da bu çekilmeyi destekleyen güçlerin etkinlik kazanması, Hizbullah tarafından

⁴⁰⁸ Akarlı, *Lübnan'ın açmazlar...*,s.11

⁴⁰⁹ ibid, s.25

ABD'nin yeni bölge politikasının kazanımları olarak değerlendirildi. Dolayısıyla, Hizbullah için hedef İsrail kadar, ve belki de daha fazla, ABD ve ABD'nin Orta Doğu'da yaratmak istediği “yeni düzen”dir⁴¹⁰.

5. Temmuz 2006 Lübnan Krizi ve Orta Doğu Açısından Sonuçları

5.1 İsrail'in Operasyonu ve Çatışma Sürecinde BM'nin Girişimleri

İsrail ile Hizbullah arasında Lübnan topraklarında ve İsrail'in kuzeyinde cereyan eden silahlı çatışmalar, 12 Temmuz 2006 tarihinde Hizbullah militanlarının sınırı geçerek, üç İsrailli askeri öldürmesi ve ikisini rehin alması üzerine patlak vermiştir. Hizbullah, “Gerçek Vaat Operasyonu” (Operation Truthful Promise) adını verdiği saldırının ardından yaptığı açıklamada İsrail hapishanelerinde tutuklu bulunan Filistinlilerin serbest bırakılması karşılığında rehinelere iade edileceğini belirtmiştir. İsrail'in buna yanıtı sert oldu. Başbakan Ehud Olmert, bu eylemin “savaş sebebi” olduğunu söylerken, aynı gün İsrail askerlerinin kaçırıldığı bölgeye İsrail birliklerince sınırlı bir operasyon düzenlendi. Bu saldırı sırasında Hizbullah'ın bir İsrail tankını imha etmesi ve beş İsrail askerinin ölmesi üzerine İsrail hükümeti 13 Temmuz'da Lübnan'a yönelik “İstikamet Değişimi Operasyonu”nu (Operation Change of Direction) başlatmıştır⁴¹¹.

Savaşa ilişkin hedeflerini çizen Olmert, 17 Temmuz'da Knesset'te yaptığı konuşmada operasyonun İsrail şehirlerine yönelik roket saldırıları sona erene, kaçırılan askerler serbest bırakılana ve Lübnan Hizbullah'ın silahsızlandırılmasını öngören 1559 sayılı BM Güvenlik konseyi kararının yükümlülüklerini yerine getirene kadar devam edeceğini duyurmuştur⁴¹².

İsrail'in taleplerine baktığımızda aslında askerlerin kurtarılması İsrail için sembolik bir önemden daha fazlasını ifade etmiyor. İsrail'in başından beri en güçlü ve gerçekçi

⁴¹⁰ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.13

⁴¹¹ Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.24

⁴¹² SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 27

argümanı Hizbullah'ın bölgedeki varlığını zayıflatmaktı. Amaç Hizbullah'a darbe vurmak, Suriye ve İran'a gözdağı vererek sağladıkları mühimmat desteğini kesmek ve bölgede kontrolü ele geçirmektir. İsrail, İran nükleer bir güce dönüşmeden, bölgede bağlantılı olduğu Hizbullah'ın gücünü kırmak istemiştir⁴¹³. İsraili yetkililer, böyle bir askeri operasyonun, Lübnan'ı sıkıştıracağını ve yıkımın önüne geçmek isteyen Lübnan içindeki ılımlıların desteğini sağlayacaklarını düşündüler. Hizbullah'tan temizlenen Güney Lübnan sınırına Lübnan ordusu yerleştirilecek, böylece İsrail'in sınır güvenliği sağlanmış olacaktır. Ayrıca, operasyonun iç politikadan kaynaklanan gerekçeleri de vardı. Hizbullah'a karşı tavizsiz politikası ile ülke içinde popülaritesi zayıf olan Olmert, İsrail'in güvenliğini ve çıkarlarını en iyi şekilde savunabileceğini ispatlama ve kamuoyunun güvenini kazanma çabasına girdi. Ancak İsrail'in hedeflerine ulaşmadan savaşa son vermek zorunda kalmış olması, kamuoyunun desteğinde değişmelere ve savaşın güçlü bir siyasi amacının ve güvenlik gerekçesinin olmadığı yönünde eleştirilere yol açtı⁴¹⁴.

Hizbullah roketlerinin önce İsrail'in Tiberias şehrini sonra Hayfa'yı vurması, İsrail saldırılarını daha da tırmandırdı. İsrail'i haklı bir savunma içinde olduğu gerekçesi ile destekleyen ve ateşkes çağrılarına karşı çıkan ABD, Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ı bölgeye gönderme yönünde karar aldı. Rice'ın yaptığı açıklamada Lübnan'daki savaşı "Yeni Orta Doğu'nun doğum sancıları"⁴¹⁵ olarak tasvir etmesi tepki ile karşılanırken, savaşın arkasında ABD'nin Orta Doğu'yu şekillendirme çabaları olduğu yorumları yapıldı⁴¹⁶.

26 Temmuz'da Amerika ve İtalya'nın ortak başkanlığında, savaşı sona erdirmek için düzenlenen ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu on sekiz ülkenin ve uluslararası kuruluşların üst düzeydeki temsilcilerinin katıldığı bir günlük Roma toplantısından bir

⁴¹³ Reuven Paz, *The 2006 Lebanon War's Effect On Global Jihad Groups*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 11, No. 1, (March 2007): Article 3/11, p.2

⁴¹⁴ Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.25

⁴¹⁵ İsrail'le Lübnan arasında statükoya dönülecekse, diplomatik çaba harcamaya değmez. Lübnan'da şahit olduğumuz şey yeni bir Ortadoğu'nun doğum sancılarıdır. Ne yaparsak yapalım eski Ortadoğu'ya dönmeyeceğimizden emin olmalıyız, amacımız bu Yeni Ortadoğu olmalı." ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, 25.07.2006

⁴¹⁶ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.20

sonuç çıkmadı. BM'nin ateşkes girişimi çabaları neticesinde 11 Ağustos'ta Güvenlik Konseyi çatışmaların sona erdirilmesine ilişkin 1701 sayılı kararı oy birliğiyle kabul etti. Karar 12 Ağustos'ta Lübnan Kabinesi tarafından onaylandı. 13 Ağustos'ta da İsrail Kabinesinin kararı oy birliğiyle onaması üzerine 14 Ağustos'ta taraflar arası ateşkes yürürlüğe girdi⁴¹⁷. Ateşkesin ardından Lübnanlı mülteciler evlerine dönmeye başladılar. Lübnan ordusu Güney Lübnan'a yerleştikçe İsrail birlikleri bölgeyi kademeli olarak terk ettiler. Bununla birlikte, İsrail Hizbullah'a silah sevkiyatını önleyecek bir mekanizma kurulana kadar ambargoyu kaldırmayacağını açıkladı. İsrail deniz ablukasının kaldırılması için şart koştuğu uluslararası deniz gücünün bölgeye ulaşmaya başlaması ve BM Barış Gücü'nün konuşlanması ile birlikte hava ve deniz ablukasını 8 Eylül'de kaldırdı⁴¹⁸.

5.2 Operasyonun Kısa Vadeli Sonuçları

Savaşın sonucunun ne olduğu, kimin galip, kimin mağlup sayılacağı konusu tartışmalıdır. Aslında iki tarafın da bu savaştan kayıpları ve kazançları olmuştur. İsrail açısından bakıldığında askeri bakımdan savaşın sonuçlarının karmaşık olduğunu görebiliriz. İsrail, askeri hedeflerinin bir kısmına ulaşmıştır. Hizbullah'ın özellikle askeri altyapısının en azından bir kısmını zaafa uğrattığı öne sürülebilir. Ancak askeri olarak İsrail'in en önemli hedeflerine ulaşamadığı da bir gerçektir. Büyük bir askeri güce sahip olan ve hakkında yenilmezlik miti oluşmuş İsrail'in Hizbullah'ı açık bir askeri yenilgiye uğratamaması, Hizbullah'ın birçok kez İsrail'i vurma kapasitesi olduğunu göstermesi, kaçırılan askerlerin kurtarılamaması İsrail'in askeri açıdan başarısızlıkları olmuştur⁴¹⁹. Siyasi olarak da İsrail'in hedeflerine ancak bir ölçüde ulaştığını söylemek mümkündür. Bir taraftan bu savaş nedeniyle Hizbullah ve Lübnan sorununun uluslararasılaşması, Lübnan'da varolan barış gücünün genişletilmesi, aşağıda belirtileceği üzere bu gücün ve Lübnan ordusunun güneyde konuşlanması İsrail'in çıkarlarına uygundur. Öte yandan Lübnan'a yerleşen barış gücü, İsrail'in de Lübnan'a müdahale yeteneklerini kısıtlamıştır⁴²⁰.

⁴¹⁷ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 29

⁴¹⁸ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.16

⁴¹⁹ Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.26

⁴²⁰ Craig S. Smith, *Lebanon's Three-Sided Postwar Game: Who Gets Shabaa Farms?*, *New York Times*, September 24, 2006.

Esasen İsrail'i Lübnan'a müdahaleye iten gerekçelerden biri, 2000'de Lübnan'dan, 2005'te Gazze'den çekilmesinin yarattığı İsrail'in gücünü kaybettiği yönündeki olumsuz imajı değiştirmektir. Ancak İsrail bu noktada bir takım yanlış varsayımlarla hareket etti: İsrail, ABD'nin Irak savaşında yaptığı gibi algı hatasına düştü. Sadece kendi değer yargılarına ve algılarına dayanarak Lübnan'daki durumu ve Hizbullah'ı değerlendirdi. Bu da askeri bir operasyonla Hizbullah'ı sindirebileceği, mühimmat desteğini kesebileceği ve sorunu çözebileceği yanılgısını yarattı. İsrail verdiği savaşta kendini "haklı" görüyordu. İsrail, stratejisinin bir parçası olarak dış dünyaya karşı savaşı açıklama ve makul şekilde gerekçelendirme ihtiyacı duymadı. İsrail Lübnan Hükümeti'nin böyle bir operasyonda Hizbullah'ı bölgeden çıkarmak için İsrail'e destek olacağını veya en azından savaşa müdahil olmayacağını varsayıyordu. Hizbullah'a verilen desteğin azalacağını düşünüyordu. Ancak tam tersine savaş bu desteği arttırdı; ülke içindeki ılımlıları radikalleştirdi⁴²¹.

Savaşın diğer temel aktörü Hizbullah açısından da savaşın sonuçları karmaşıktır. Hizbullah güçlü İsrail ordusuna karşı direnerek, yenilmeyerek ve yok olmayarak kendini savaşın galibi olarak ilan edebilmiştir. Bu durum özellikle savaş sırasında Hizbullah'ın hem Lübnan'da hem de genel olarak Arap/İslam aleminde popülerliğini arttırmıştır. Ancak orta vadede Lübnan'daki popülerliği ve etkinliği özellikle Şiiler arasında büyük ölçüde artmasına rağmen, Lübnan'ın diğer kesimleri için aynı şeyi söylemek zor olabilir. Bu kesimlerde Lübnan'ı bir kez daha böyle bir felakete sürüklediği için, savaştan kısa bir süre sonra Hizbullah aleyhine bir hava oluşmaya başlamıştır. Hizbullah'ın savaştan hemen sonra savaşta kazandığı popülerliğini siyasi kazanca dönüştürme çabaları da direnişle karşılaşmıştır⁴²².

İsrail, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2004 yılında aldığı, Lübnan ordusunun güneyde konuşlanmasını, Lübnan'daki bütün milis örgütlerin dağıtılması, silahsızlandırılması ve Lübnan Hükümeti'nin ülkenin tümünü kontrol etmesini öngören 1559 sayılı kararın uygulanmadığını dile getirerek operasyonun gerekçesini

⁴²¹ ibid, s.31

⁴²² Paz, *The 2006 Lebanon War's Effect...*, s.5

güçlendirmeye çalışmıştır⁴²³. Ancak İsrail, kararın Lübnan Hükümeti veya kendisi tarafından hayata geçirilmesinin imkânsızlığının farkındadır. Ayrıca Hizbullah'ın Lübnan-İsrail sınırı ile Litani Nehri arasındaki alandan çıkarılması başarılı bile Hizbullah'ın uzun roket menzilleri düşünüldüğünde bu İsrail için yeterli bir güvenlik sağlamayacaktır. Bu nedenle İsrail, bölgede konuşlanacak uluslararası Barış Gücü'nün hem Hizbullah'ın silahsızlandırılmasında etkin rol oynamasını ve Suriye ve İran'dan silah akışının önlenmesini, hem de ateş açma dâhil geniş yetkilere sahip olmasını talep etmiştir. Her ne kadar İsrail'in istekleri tam kabul görmese de bölgede Barış Gücü etkin bir rol oynar ve Hizbullah'ın silahsızlandırılmasını sağlarsa ya da en azından silah kullanmasını engelleyebilirse, bu İsrail'in istediği güvenliği elde etmesi anlamına gelir. Eğer bunu başaramaz ve Hizbullah saldırılarına devam ederse, bu durumda da İsrail yürüteceği sert askeri operasyonlar için gerekçeye ve uluslararası kamuoyu desteğine kavuşmuş olacaktır⁴²⁴.

Öte yandan genel olarak Lübnan ve Lübnan halkı bu savaştan tamamen zararlı çıkmıştır. Savaş Lübnan'da 1,191 kişinin ölmesine, binlercesinin yaralanmasına, yaklaşık bir milyon kişinin evsiz-yurtsuz kalmasına neden olmuştur. Ayrıca ülkenin altyapısı büyük zarar görmüştür. Savaşın Lübnan ekonomisine zararının 12 milyar Amerikan Doları civarında olduğu tahmin edilmektedir⁴²⁵.

5.3 BM'nin Kriz Sonrası Bölgedeki Konumu: UNIFIL II

Savaş sonrası dönemin en önemli sorunlarından biri ateşkesin ne ölçüde kalıcı olabileceği ve bununla bağlı olarak yetkileri ve gücü artan UNIFIL II'nin ne ölçüde başarılı olacaktır.

Hem ateşkes, hem de UNIFIL II'nin bölgede konuşlandırılması, 11 Ağustos 2006'da BM Güvenlik Konseyinde oybirliği ile kabul edilen 1701 sayılı karara⁴²⁶

⁴²³ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.17

⁴²⁴ Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.30

⁴²⁵ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 32

⁴²⁶ Güvenlik Konseyi'nin 1701 sayılı kararı birçok bakımdan belirsizdir. Geniş ve zor bir uzlaş sonucuna ortaya çıktığından bu belirsizlik, kararın taraflarca kabul edilmesi için gerekli görülmüştür. Ancak bu

dayanmaktadır. Bu karar üzerine hem Lübnan'ın, hem de İsrail'in rızası ile Lübnan'da Mart 1978'den beri konuşlanmış olan BM Barış Gücü UNIFIL genişletilerek UNIFIL II oluşturulmuştur.

Taif sonrası dönemde diğer milis güçleri gibi Hizbullah'ın da silahsızlandırılması gereği çeşitli dönemlerde hem Lübnan içindeki siyasi aktörlerce, hem de özellikle İsrail, ABD ve AB tarafından gündeme getirilmiştir. İsrail'in ve daha sonra da Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi ile bir normalleşme dönemine girmeye çalışan Lübnan'da bu konu gittikçe daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Üstelik BM Güvenlik Konseyi'nce daha önce kabul edilen 1559 sayılı kararda da Lübnan'daki tüm silahlı grupların (yani Hizbullah'ın) silahsızlandırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır⁴²⁷. Ancak Hizbullah'ın en azından yakın bir gelecekte silahsızlanmayı düşünmediği de apaçık ortadır. Zaten Hizbullah yetkilileri bu görüşlerini UNIFIL II'nin oluşturulma sürecinde de açıkça dile getirmişlerdir. Hizbullah özellikle Şeba Çiftlikleri'nin halen İsrail işgali altında olması nedeniyle silahlı direnişinin sürmesi gerektiğini söylemektedir. Bu durumda UNIFIL II'nin Hizbullah'ı silahsızlandırma yetkisinin olup olmadığı tartışmasının yanında böyle bir kapasitesinin olup olmadığı ve Hizbullah'ı zorla silahsızlandırmanın Lübnan'ı daha da istikrarsızlığa sokacağı gibi sorunlar ortadadır. Lübnan ordusu ise böyle bir kapasitesi olmamasının yanısıra, yaklaşık %40'ı Şiilerden oluşan ve Hizbullah'a sempati duyan bir ordudur. Her halükarda Hizbullah'ın silahsızlandırılmasının aşamalı olarak, belli bir plan dahilinde ve tarafların rızası ile gerçekleşmesi gerekmektedir. 1701 sayılı karar çerçevesinde İsrail Lübnan'dan çekilirken 2 Ekim 2006 itibariyle Lübnan ordusu ve UNIFIL II güney Lübnan'da konuşlanmaya başlamıştır. Bu geçiş sorunsuz olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Hizbullah da silahlarını görünmez kılmıştır. Ancak uzun vadede Lübnan'da normalleşme ve istikrar için bu sorunun akılcı yöntemlerle çözümü şarttır⁴²⁸.

UNIFIL II'nin yetkileri açısından ikinci mesele Lübnan'ın sınır güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu konu hem Hizbullah'a silah ve cephane akışını durdurmak, hem de İsrail'in

belirsizlik uygulama ile ilgili bir takım sorular ortaya çıkarmaktadır. Öncelikle Barış Gücü'nün yetkileri açık değildir. Bu bağlamda iki önemli konu vardır: Hizbullah'ın silahsızlandırılması meselesi ve bununla da bağlantılı olarak Lübnan'ın sınırlarının kontrolü. Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.32

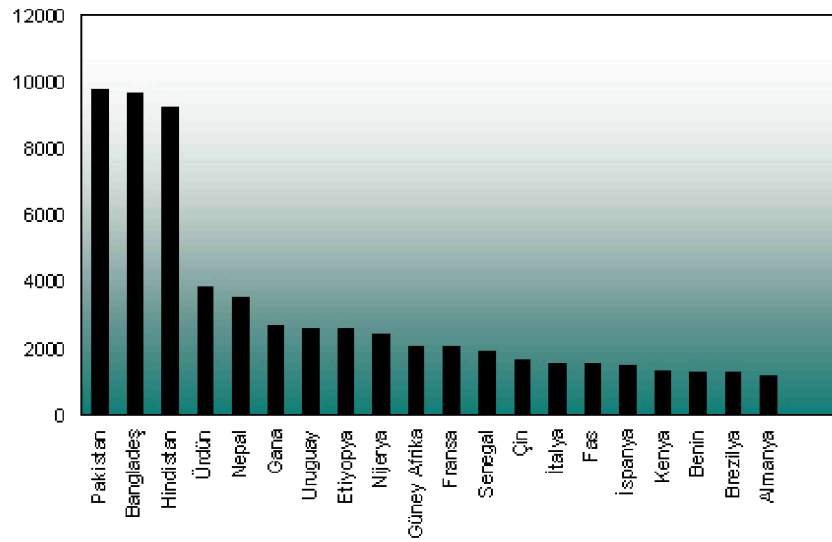
⁴²⁷ Böylece konu savaş öncesinde zaten uluslar arası bir hale gelmiştir. 1701 sayılı karar da 1559 sayılı önceki karara atıf yapmaktadır. Ayrıca kararda Lübnan hükümetinin Lübnan'ın tümünü kontrol etmesinin önemi vurgulanmakta ve özellikle Lübnan hükümetinin onayı olmadan silah bulundurmamanın ve Lübnan hükümeti dışında bir otorite olmamasının gerekliliğinin altı çizilmektedir. *ibid*, s.33

⁴²⁸ Paz, *The 2006 Lebanon War's Effect...*, s.8

sınır ihlallerini engellemek için önemlidir. UNIFIL II çerçevesinde kurulan donanma gücü Lübnan'ın deniz sınırını büyük ölçüde kontrol altına almıştır. Ancak özellikle oldukça geçirgen olan Suriye sınırı halen problemlidir⁴²⁹. Suriye UNIFIL II'nin sınıra konuşlanmasına karşı çıkmıştır. Zaten 1701 sayılı kararda da Lübnan hükümeti'nin, sınırların ve giriş noktalarının güvenliğini eğer isterse UNIFIL II'nin yardımıyla sağlayacağı belirtilmektedir. Öte yandan İsrail'in sınır ihlalleri azalsa da sürmektedir. 1 Ekim 2006 tarihi itibariyle İsrail çekilmeyi tamamladığını açıkladıktan sonra UNIFIL II tam bir çekilme olmadığını ilan etmiştir. Bunun üzerine İsrail ordusu, Mavi Hattın kuzeyinde, Lübnan-Suriye arasında bulunan bu bölgenin güneyinden ancak 8 Kasım'da, kuzeyinden de 4 Aralık'ta çekilmiştir. Ayrıca İsrail, Lübnan hava sahasını da ihlal etmektedir. Bu ihlaller sırasında Fransız ve Alman askerlerini taciz etmesi krize yol açmıştır. İsrail Savunma Bakanı Peretz, Güvenlik Konseyi'nin 1701 sayılı kararına aykırı olarak yapılan bu ihlallerin, azalsa da devam edeceğini söylemiştir. Oysa ki Lübnan'da istikrarsızlığın tarihsel olarak en önemli kaynaklarından biri olan dış müdahalelerin durması bu ülkede istikrar ve normalleşme için gereklidir⁴³⁰.

Tablo 1: BM Barış Gücü UNIFIL II'ye Ülkelerin Askeri Katkıları

Asker Sayısı

Kaynak: SETA, *Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları*, Aralık 2006

⁴²⁹ Prados, *CRS Report: Lebanon...*, s.35

⁴³⁰ Belirtilen iki hususla da ilgili olarak bir de UNIFIL II'nin güç kullanma yetkisi sorunu vardır. 1701 sayılı karar, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra sıkça yapıldığı gibi, UNIFIL II'nin kuruluşunu BM Anayasası'nın 7. Faslına açıkça dayandırmamıştır. Bu da hukuki olarak UNIFIL II'nin yukarıdaki konularla ilgili olarak ya da genel anlamda güç kullanma yetkisi ile ilgili belirsizlik yaratmaktadır. Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.18

5.4 Krizin Açığa Çıkardığı Bloklamalar ve Yeni Orta Doğu Düzeni

Lübnan'da son dönemde yaşananlar bölgesel ve uluslararası gelişmelerle doğrudan ilgilidir. Aslında Lübnan'da savaştan önce başlayan ve halen devam eden siyasi kriz gittikçe gerilen ve saflaşmaların derinleştiği bir bölgesel ve uluslararası konjonktürde yer almaktadır. Bu bağlamda bölgede yeni bir soğuk savaşın başladığından, bir tarafta İran-Suriye-Hizbullah-Hamas eksenini ile karşı tarafta batı yanlısı Ürdün-Suudi Arabistan-Mısır gibi ülkelerin başını çektiği bir eksen söz edilmektedir⁴³¹. Buna paralel başka bir kutuplaşma da Irak özelinde gelişip tüm bölgeye yaygınlaşan bir Şii-Sünni gerginliğidir. Lübnan'daki krizi de bu mezhepsel kutuplaşma çerçevesinde okuyanlar vardır. Böyle bir gerginliğin tarihsel ve maddi temelleri olmakla birlikte, olayları ve gelişmeleri mezhepsel düşmanlık olarak analiz etmek büyük ölçüde bir kurmacadır⁴³². Yukarıda değinildiği gibi Lübnan'daki çatışmanın tarihsel, sosyal, ekonomik ve siyasi temelleri vardır ve bu temeller uluslararası politik çıkar ve çatışmalarla kesişerek yeni anlamlar kazanmaktadır.

Aslında Lübnan'daki mücadele –Soğuk Savaş sırasındakine benzer bir şekilde- bir taraftan da Lübnan'ın bu kamplaşmada nerede yer alacağı mücadelesidir. Gerçekten Lübnan'da taraflar birbirlerini sadece ulusal projeleri ile değil, bölgesel ve uluslararası bağlantıları çerçevesinde de değerlendirmektedirler. Örneğin Hizbullah'a göre 2006 baharında başlayan Ulusal Diyalog Süreci'nin başarısızlığının en önemli nedenini güç dağılımı sorunundan çok, dış politika konuları, özellikle İsrail'e karşı strateji ve bölgesel ittifaklar konusunda farklı bakış açıları oluşturuyordu⁴³³.

Bu çerçevede önemli bir husus ABD'nin bölge politikası, özellikle de İran krizinin ve ABD-Suriye ilişkilerinin nasıl şekilleneceğidir. Bu ilişkilerdeki tırmanmanın Lübnan'a olumsuz yansımaları olacağı açıktır. İran ve Suriye kendilerini ABD'nin hedefinde gördükleri sürece, bölgede ABD hegemonyasını kırmak ve ABD planlarını başarısızlığa uğratmak için ellerinden geleni yapacaklardır. Bu bağlamda iki mücadele alanı Irak ve Lübnan olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kısır döngüden çıkmanın bir yolu bu ülkelerle anlamlı bir diyaloga girmek olabilir. Bu

⁴³¹ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 35

⁴³² Paz, *The 2006 Lebanon War's Effect...*, s.12

⁴³³ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.19

yolda bazı öneriler hem İngiltere Başbakanı Tony Blair, hem de ABD’de Irak Çalışma Grubu’nca ortaya konulmuştur⁴³⁴. Ancak bu diyalogun temel konularda –nükleer İran ya da Suriye’nin Lübnan üzerinde yeniden vesayet kurması gibi- ödün verilmeden nasıl kurulabileceği açık değildir. Buna benzer başka bir strateji de Suriye rejiminin bir süredir yaptığı öneriler çerçevesinde Suriye-İsrail barış görüşmelerini başlatarak İran-Suriye ortaklığını zayıflatmaktır. İsrail’de Olmert hükümetinin bazı bakanları, daha sonra Başbakan Olmert’in kendisi de böyle bir gelişmeye sıcak baktıklarına dair işaretler vermişler, ancak hükümetin diğer bazı üyeleri de dahil olmak üzere gelen eleştirilerden sonra geri adım atmışlardır. Ayrıca içeride zaten bir hayli zayıflayan Olmert hükümetinin bir de ABD yönetimini kızdırmak istemediği düşünülebilir⁴³⁵. Öte yandan Suriye’nin Hariri cinayeti ve Lübnan’daki diğer siyasi cinayetlerle ilgisi olup olmadığı konusu da Suriye’ye herhangi bir açılımı sınırlamaktadır. Lübnan’daki 14 Mart Güçleri için bu konu fevkalade önem taşımaktadır. Bu amaçla BM çerçevesinde kurulan komisyonun çalışmaları sürmektedir. Dolayısıyla bu soruşturmanın sonucu Suriye’nin bölge politikasındaki geleceği açısından da kritiktir. Lübnan kriziyle Orta Doğu’da bir süredir oluşmaya başlayan cepheleşme daha da belirgin hale gelmiştir. ABD, İsrail ve Kuzey Irak Kürt bölgesinde oluşan “Yeni Orta Doğu Cephesi”ne karşı; Suriye, İran, Hizbullah ve Hamas’tan oluşan “Direniş Cephesi” belirginleşmiştir⁴³⁶. Burada asıl önemli konu ise oluşmaya başlayan üçüncü cephe, Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan ve Körfez Emirliklerinden oluşan “İlımlı Sünni Blok”tur. Türkiye’nin de bu blok içinde yer alması Amerika tarafından arzulanan bir gelişmedir. Bu cepheleşmede görüldüğü gibi Orta Doğu siyasi hesaplarında temel belirleyici Orta Doğu’nun kendi iç dinamiklerinden ziyade, dış dinamiklerdeki gelişmelerdir⁴³⁷.

Sonuç olarak realpolitik ve kimlikler düzeyinde bölgede oluşan kutuplaşmayı önlemek, hem özelde Lübnan’ın hem de genel olarak bölgenin istikrarı için önemlidir.

⁴³⁴ Paz, *The 2006 Lebanon War's Effect...*,s.14

⁴³⁵ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 40

⁴³⁶ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.20

⁴³⁷ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 42

5.5 Türkiye'nin Orta Doğu Stratejisinde Lübnan'ın Konumu ve Temmuz 2006 Krizindeki Tutumu

5.5.1 Türkiye'nin Orta Doğu'daki Son Gelişmelere Yaklaşımı

Türkiye'nin genelde Orta Doğu ve özelde Lübnan politikasına ilişkin dört temel yaklaşımı bulunduğu görülmektedir; bu yaklaşımların "idealize edilerek" sınıflandırıldığı ve aslında birbirleri arasında geçişkenlikler bulunduğu göz önüne alınmalıdır⁴³⁸.

Birinci yaklaşım, "Türkiye'nin ABD ve NATO'daki müttefiklerinin bölgesel hesaplarına angaje olması gerektiğini" savunan görüştür. Türk kamuoyunda fazla bir karşılık bulamasa da, Türk basınında belki de en yüksek sesle ifade edilen bu yaklaşım "Amerikan merkezli" yaklaşımdır: Amerikancılık veya Avrupacılık, Türkiye'ye büyük güçlerin çıkar hesaplarının genel çerçevesinde edilgen bir rol biçmektedir⁴³⁹.

Bu bakış açısı ABD'nin bölgenin geleceğini şekillendirecek güç olduğu varsayımıyla hareket etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin, ABD tarafında kendine belirlenen role sadık kalarak belli kazanımlar elde edeceği öngörülmektedir. Askeri bakış açısının ve kaygıların hâkim olduğu bu yaklaşıma göre Türkiye'nin Orta Doğu stratejisinin siyasi, iktisadi ve kültürel boyutları ikinci plana itilmektedir⁴⁴⁰.

Türkiye, Soğuk Savaş dönemi boyunca bölgesel güvenlik ve işbirliğine dair stratejisini NATO ve ABD ile olan ittifakı çerçevesinde şekillendirmiştir. Türkiye 1948, 1967, 1973 Arap-İsrail ve 1982 Lübnan savaşlarında Batı ittifakının yaklaşımı haricinde müstakil bir strateji belirlemekten kaçınmıştır. Bloklararası siyasette NATO ittifakı ekseninde kendine belirlenen rolü oynamıştır. Türkiye'nin de kurucuları arasında olduğu İKÖ belki

⁴³⁸ ibid, s.43

⁴³⁹ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.22

⁴⁴⁰ Timothy G. Ash: *Realizm Uluslararası Siyasete Geri Dönüyor*, İstanbul: 3 Ocak 2007 Tarihli Radikal Gazetesi

de müstakil tek girişimdir; ancak, Arap Milliyetçiliği dalgası ve İran Devrimi'nin etkileri İKÖ'yü işlevsiz bir konumda tutmuştur⁴⁴¹.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, özellikle 90'lı yılların başlarında Türkiye'nin Orta Doğu politikasını belirleyen temel bakış açısı bu yaklaşımdır. Ancak büyük güçlerin Orta Doğu politikalarındaki sapmalar ve başarısızlıklar böyle bir stratejinin ne derece tutarlı olduğu konusunda önemli kuşuklar doğurmuştur⁴⁴². Bu yaklaşım ABD'nin Irak'ı işgali esnasında Türkiye'nin ABD'nin yanında aktif olarak yer alması gerektiğini savunmuş ve Türkiye'nin Irak'a asker gönderme konusunda tezkere çıkaramamasını ağır bir dille eleştirmiştir. Ancak ABD, Irak işgalinde istikrarı sağlama konusundaki başarısızlığı ve Orta Doğu'da kaosun sürmesi nedeniyle prestij kaybına uğramıştır. Öte yandan ABD'nin Irak işgali ve Orta Doğu'ya dair planlarının Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve milli çıkarlarıyla çelişmeye başladığı algılanması Türkiye'de toplum nezdinde anti-Amerikancı hisleri daha önce hiç olmadığı şekilde harekete geçirmiştir⁴⁴³.

Bu yaklaşımın eleştirilmesine neden olan etkenlerden bir diğeri ise ABD'nin Türkiye'ye karşı tavrı olmuştur. ABD Türkiye'yi karşılıklı etkileşim içinde olduğu stratejik bir ortak olarak değil, kendi belirlediği stratejiler çerçevesinde ilişki kurduğu bölgesel bir müttefik olarak görme eğilimindedir. Böyle bir ilişki biçimi Türkiye'yi bölgesel stratejiler açısından edilgen bir konuma itmektedir⁴⁴⁴.

İkinci yaklaşım, Türkiye ile doğrudan ilgisi olmayan gelişmelerin Türkiye'nin öncelikli meselesi olmadığını savunan "izolasyonist" bakış açısıdır. Bu yaklaşım: Türkiye'nin Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkasya'daki gelişmelere müdahil olmaması gerektiğini, Türkiye'nin zaten bu bölgelerdeki sorunlardan dolayı iki asırdır yeterince bedel ödemiş olduğunu iddia eden, savunma refleksi ağır basan yaklaşımdır⁴⁴⁵. Bu yaklaşımda Türk dış politikasının belirleyici prensiplerinden biri olan "Yurtta sulh cihanda sulh" prensibi son derece "pasif bir şekilde yorumlanmaktadır. Atatürk döneminde

⁴⁴¹ Oytun Orhan: *Lübnan Krizi Nereye?*, İstanbul: Stratejik Analiz, Ocak, Sayı 81, s.74-82

⁴⁴² SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 45

⁴⁴³ ibid, s.45

⁴⁴⁴ Timothy G. Ash: *Realizm Uluslararası Siyasete Geri Dönüyor*, İstanbul: 3 Ocak 2007 Tarihli Radikal Gazetesi

⁴⁴⁵ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.25

yapılan Balkan Antantı (1934) ve Sadabat Paktı (1937) gibi ittifakları göz ardı eden bu yaklaşım, Türkiye'nin egemenliğinin ve sınır bütünlüğünün dış sorunlara ve çatışmalara müdahil olmaktan kaçınılması sağlanacağını öngörmektedir⁴⁴⁶.

Daha içe kapalı bir Türkiye idealine sahip olan bu yaklaşım Türkiye'nin stratejik çıkarları ve bölgesel stratejilerini ikinci plana iterek Batı ile siyasi, ekonomik ve kültürel entegrasyona ve işbirliğine önem vermektedir. Ancak Türkiye'nin, çevresinde bunca istikrarsızlığın ve çatışmanın yaşandığı bir ortamda pasif kalarak barış ve istikrar ortamına ulaşması imkansızdır. Türkiye gibi dünyanın sorunlu bölgelerinin ortasında yer alan bir ülke için barış ancak aktif çaba ve girişimlerle elde edilebilir. Türkiye Balkanlar, Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya bölgeleriyle zengin tarihi ve kültürel bağlarını olumlu şekilde kullanabilirse, hem çevresinde istikrara katkıda bulunabilir, hem de Batı ile ilişkilerinde artı değer oluşturabilir.

Üçüncü yaklaşım, Türkiye'nin yakın çevresindeki siyasi gelişmelere özellikle askeri kanallardan aktif şekilde katılarak Orta Doğu'daki toprak bölüşümlerinde kazanımlar elde etmesi gerektiğini savunan "müdahaleci" (irredentist) bakış açısıdır⁴⁴⁷. Hayalci olmakla beraber bu yaklaşımı savunan gruplar: Türkiye'nin Orta Doğu'da özellikle Irak'ta çok daha aktif rol oynamasını arzulamaktadırlar. Türkiye'nin önüne çıkan fırsatları değerlendirerek Kuzey Irak'ta toprak kazanımlarında bulunması gerektiğini, aksi halde kendi toprak bütünlüğünü korumakta zorlanacağını iddia etmektedirler. Türkiye'nin ulusal çıkarları için kendi sınırları haricinde askeri operasyonların gerekebileceğini savunmaktadırlar⁴⁴⁸. Bu aşırı milliyetçi tavır da Türkiye'nin komşularının sınır bütünlüğüne tam olarak saygı duymadığından dolayı karşılıklı husumetlere sebep olabilecek bir tavidir. Bu nedenle bu yaklaşımın Türkiye'yi daha güvenli ve istikrarlı bir ortama götürmesi olanaksızdır. Kültürel etkileşimin arttığı ve iktisadi ilişkilerin ve blokların güç kazanmaya başladığı bir ortamda toprak kazanımı üzerinden hesaplar yapmak oldukça geri kalmış bir yaklaşımdır. Türkiye'nin istikrarı ve refahı, komşularıyla çatışarak değil uzlaşarak artacaktır. Komşularıyla çatışan ve AB

⁴⁴⁶ Oytun Orhan: *Lübnan Krizi Nereye?*, İstanbul: Stratejik Analiz, Ocak, Sayı 81, s.74-82

⁴⁴⁷ Soner Çağaptay: *Realistlere Karşı İdealistler*, İstanbul: 7 Ocak 2006 Tarihli Radikal Gazetesi

⁴⁴⁸ Serhat Erkmen: *Yeni Filistin Hükümeti ve Ortadoğu Barış Süreci*, Stratejik Analiz, Nisan, Sayı 84, S. 16-17

vizyonunu kaybetmiş bir Türkiye, tam bir yalnızlık ve içe kapanma süreci yaşayabilir ve böyle bir ortamda Türkiye'deki demokratik rejim ve ekonomi önemli ölçüde zarar görebilir⁴⁴⁹.

Türkiye'nin yakın çevresinde barış ve istikrarı sağlamak için “pro-aktif ve çok boyutlu dış politika” sürdürmesi gerektiğini öngören yaklaşım ise özellikle son dönemde daha fazla gündemdedir⁴⁵⁰. Bu yaklaşım: Türkiye'nin çevresindeki sorunları çözümlenmeye dair aktif ve askeri, iktisadi, siyasi, kültürel ve insani boyutları hesaba katan çok boyutlu yapıcı müdahalelerde bulunması gerektiğini öngörmektedir. Türkiye'nin tarihi mirasını stratejik bir dayanak olarak kullanmasının, sadece Türkiye'nin bölge politikaları açısından değil, bölgede adil ve kalıcı bir düzen kurabilmek açısından bir önem taşıdığını ileri sürmektedir. Türkiye'nin komşularıyla geliştireceği yapıcı bir etkileşimin yalnızca Türkiye'nin değil Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkasya bölgelerinin güvenlik, istikrar ve refahına olumlu katkılarda bulunacağını iddia etmektedir⁴⁵¹. Türkiye'nin tek taraflı, edilgen bir rol benimsemektense BM, AB, İKÖ ve diğer uluslararası kurumlarla karşılıklı etkileşim içinde olarak bölgesel barış ve istikrar için aktif rol almasını önemsemektedir. “Yurtta sulh, cihanda sulh” prensibini benimsemekle birlikte, bunun değişen koşullar ve bölgesel istikrarsızlıklar nedeniyle ancak aktif stratejilerle gerçekleştirilebileceğini düşünülmektedir.

Orta Doğu'daki gelişmelere ve süreçlere yapıcı katkılarda bulunmasının kolektif güvenlik ve istikrarı sağlayacağını öngören pro-aktif dış politika yaklaşımı, mevcut şartlarda en gerçekçi seçenek olarak görünmektedir⁴⁵². Türkiye kendi başına bölgesel stratejiler belirleyebilecek düzeyde bir süper güç değildir. Bu sebeple kendi tarihsel, kültürel ve askeri birikimini olumlu biçimde kullanabilecek şekilde diğer uluslararası aktörlerle koordinasyon içinde olmalıdır. Türkiye bölgeye istikrar getirmek istiyorsa hem büyük güçlerle çatışmaktan kaçınmalı, hem de bölgenin diğer aktörleriyle yapıcı ilişkiler geliştirmelidir. Bu iki hedef zaman zaman birbiriyle çelişkili hale gelecektir.

⁴⁴⁹ Timothy G. Ash: *Realizm Uluslararası Siyasete Geri Dönüyor*, İstanbul: 3 Ocak 2007 Tarihli Radikal Gazetesi

⁴⁵⁰ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 48

⁴⁵¹ ibid, s.48

⁴⁵² Oytun Orhan: *Lübnan Krizi Nereye?*, İstanbul: Stratejik Analiz, Ocak, Sayı 81, s.74-82

Ancak, pro-aktif ve çok boyutlu bir strateji benimseyen Türkiye, samimiyetini ve iyi niyetini ortaya koyabilirse bu konuda uluslararası aktörlerin de desteğini alabilir⁴⁵³.

5.5.2 Türk Dış Politikasında Lübnan'ın Son Dönem Konumu

Türkiye bir süredir ön plana çıkan bölgesel barış ve istikrarın sağlanması açısından yapıcı müdahalelerde bulunma yaklaşımını sürdürmektedir. Bu yaklaşımın temel prensiplerini iç ve dış kamuoyuna doğru kanallardan duyurması Türkiye'nin uluslararası saygınlığına olumlu katkılar sağlamaktadır. Öte yandan, çevresinde yaşanmakta olan tüm uluslararası problemlere müdahale etmeye istekli bir ülke görüntüsünde olmak bu pozisyonu ve etkinliği zayıflatabilir. Aynı şekilde hükümetlerin, dış müdahaleleri ve girişimleri, özellikle de asker göndermeyle ilgili olan kararları, bir oldubittiye getiriyormuş gibi görünmemesi gerekmektedir⁴⁵⁴.

Türkiye'nin konumu UNIFIL'e katkıda bulunan diğer devletlerden farklıdır. Türkiye'nin bölge ile tarihsel, kültürel, psikolojik bağları oldukça köklüdür ve bu toprakları Osmanlı döneminde uzun süre yönetmiş bir devlet olarak kaybedeceği ve kazanacağı çok şeyler vardır. Uluslararası koalisyonların ve Barış Gücü misyonlarının şiddet karşısında ne derece etkisiz kaldıkları daha önce birçok örnekte görülmüştür. Bir başarısızlık durumunda İsveç, İtalyan veya Gana askerlerinin bölgeden çekilmeleriyle Türk askerlerinin bölgeden çekilmesi aynı anlama gelmeyecektir⁴⁵⁵. Türkiye bölgenin asli bir unsurudur ve bölge genelinde yapılması ön görülen tasarımların hemen tümünde temel aktörlerden biri olarak yer alacaktır.

5.5.3 Türkiye'nin BM Barış Gücüne Katılımı ve Oynadığı Rol

Türkiye TBMM'nin 5 Eylül 2006'da kabul ettiği yasayla UNIFIL II'ye katılma kararı almıştır. Bu karar Türkiye'de oldukça tartışılmıştır. Tartışmaların önemli bir kısmı Lübnan ya da UNIFIL II ile ilgili olmaktan çok, iç politika ile ilgilidir. Ancak

⁴⁵³ SETA, *Lübnan Raporu...*, s. 50

⁴⁵⁴ H. Miray Vurmay: *Lübnan Değişmez*, Cumhuriyet Strateji Eki, Temmuz, Sayı 158

⁴⁵⁵ Oytun Orhan: *Lübnan Krizi Nereye?*, İstanbul: Stratejik Analiz, Ocak, Sayı 81, s.74-82

tartışmaların bir boyutunu da dış politika, özellikle Türkiye'nin Orta Doğu politikası ile ilgili farklı söylem ve yaklaşımlar oluşturmaktadır.

Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin Orta Doğu politikasında hakim yaklaşım, 1950'li yıllardaki Batı bloku politikaları çerçevesinde bölgede aktif politika dönemi hariç "Orta Doğu batağına batmamak" şeklinde özetlenebilir⁴⁵⁶. Arap Orta Doğusu'nun 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'dan acılı ayrılışı bu bakış açısının tarihsel arka planını oluşturmuştur. Bu algı Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı devlet sistemine entegre olma projesi ile de birleşince Orta Doğu bölgesi Türkiye'nin dış politika vizyonunda önemli bir bölge olamamış, Ankara ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve uluslararası arenada Arap ülkelerin desteğinin sağlanması gibi amaçları ön plana alarak bölge politikasına doğrudan müdahil olmama stratejisini seçmiştir⁴⁵⁷.

İki kutuplu dünya sona erdiğinden beri hem bölgedeki hem de uluslararası konjonktürdeki gelişmeler Soğuk Savaş dönemindeki bu perspektifleri dönüştürmeye başlamıştır⁴⁵⁸. Türkiye'nin İran, Suriye ile ilişkiler, İsrail'le geliştirilen işbirliği, ve Irak politikası özellikle 1990'lı yıllarda bu çerçeve içinde oluşturulmuştur. Bu yaklaşımın en önemli özelliği güvenlik merkezli bakış açısıdır. Bu perspektife göre Türkiye yeni dönemde Orta Doğu'dan kaynaklanan tehditlerle –özellikle Kürt sorunu, ama aynı zamanda İslami radikalizm- karşı karşıyadır, dolayısıyla bu tehditlerle başa çıkmak için bu bölgeye müdahil olmak durumundadır⁴⁵⁹. Türkiye'nin bu bölge ile çıkarları 1950'li yılların aksine Batılı müttefikleri ile mutlaka uyumlu değildir, hatta gittikçe artan bir şekilde çatışma içindedir. Türkiye'nin bu çerçevede Orta Doğu politikası öncelikle askeri yöntem ve metotlara dayanmalıdır. Sonuçta, bu perspektifte Türkiye Orta Doğu'da aktif ama "gönülsüz" bir güç olarak vardır⁴⁶⁰.

İkinci bir perspektif, liberal bir bakış açısıyla Orta Doğu'ya yaklaşmaktadır. Bu bakış açısında Orta Doğu ile ilişkiler hem işlevselci, hem de faydacı bir yaklaşımla ele

⁴⁵⁶ Şanlı Bahadır Koç: *Orta Doğu Satrancında Kim Nerede?*, Stratejik Analiz, Mayıs/Sayı 85, 2007 s.79-86

⁴⁵⁷ H. Miray Vurmay: *Lübnan Değişmez*, Cumhuriyet Strateji Eki, Temmuz, Sayı 158

⁴⁵⁸ Koç: *Orta Doğu Satrancında Kim Nerede?*... s. 81

⁴⁵⁹ Altunışık, *Lübnan Krizi*..., s.27

⁴⁶⁰ SETA, *Lübnan Raporu*..., s. 53

alınmaktadır. Bölge ülkeleriyle öncelikle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, özellikle komşularla varolan siyasi sorunların çözümü için etkili bir yaklaşım olarak görülmektedir⁴⁶¹. Ayrıca Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmesinin bölgesel bir güç olmasına ve Batılı müttefiklerinin gözünde öneminin artmasına da katkıda bulunacağına inanılmaktadır. Bu perspektif kendi başına bugün hakim bir siyasi grup tarafından tamamiyle sahiplenilirse de, bazı noktalarının daha sonraki hükümetler tarafından geliştirilen perspektife katkıda bulunduğu söylenebilir. Daha da önemlisi özellikle işlevselci yaklaşımın, Orta Doğu bağlamında bütün sınırlılıklarına rağmen, dışişleri ve dış ekonomik ilişkilerle ilgili bürokraside geniş ölçüde içselleştirilmiş olduğu ileri sürülebilir⁴⁶².

Türkiye'nin UNIFIL II'ye katılması aslında yukarıdaki bütün bakış açıları çerçevesinde desteklenmesi gereken bir karar olmuştur. Türkiye'nin Orta Doğu'daki jeopolitik ve stratejik gelişmelerden kaçamayacağını anlayan bakış açısıyla, UNIFIL II'ye katılmak Türkiye'nin evrilmekte olan bölgesel stratejiye müdahil olması anlamına gelmektedir. Yukarıda anlatıldığı gibi Lübnan'da olanlar sadece Lübnan'la ilgili değildir, bir anlamda bölgesel jeopolitiğin Lübnan'a yansımalarıdır. Dolayısıyla orada olacaklar Türkiye'nin bölgesel stratejik satranç tahtasındaki yerini belirlemede olduğu kadar, komşuları İran ve Suriye'ye göre kendini konumlandırmasında da önemli olacaktır. Lübnan'daki Barış Gücü'ne katılımın silahlı kuvvetlerin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük ölçüde geliştirmeye çalıştığı uluslararası barış güçlerine katılma eğilimi ile de örtüştüğü söylenebilir. Öte yandan BM çerçevesinde bölgede konuşlanan ve daha çok AB ülkelerinin askerlerinden oluşan böyle bir güçte yer almanın Türkiye'nin küresel planda ve AB nezdinde ağırlığını arttıracığı da beklenebilir⁴⁶³. Son olarak Türkiye'nin bu güce katılması tarihsel ve kültürel bağları nedeniyle orada olanlara kayıtsız kalamayacağı, stratejik derinliğinin olduğu bir bölgede Türkiye'nin vizyonu ile de uyumaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin UNIFIL II'ye katılımı Türkiye'nin dış politikasının öncelik ve ilkeleriyle uyumludur.

Bunun ötesinde Lübnan'daki siyasi krizi çözmeye arabulucu rolü oynamasının önemli sınırlılıkları vardır. Öncelikle Türkiye'nin Lübnan'la ilişkilerini sınırlayan faktörler

⁴⁶¹ Orhan: *Lübnan Krizi Nereye?...*, s.77

⁴⁶² Koç: *Orta Doğu Satrancında Kim Nerede?...* s. 83

⁴⁶³ Altunışık, *Lübnan Krizi...*, s.28

bulunmaktadır. Bugünkü Lübnan coğrafyası tarihsel olarak Arap milliyetçiliğinin en önemli merkezlerinden biridir. Halen oldukça güçlü olan ve Osmanlı dönemine oldukça olumsuz olarak bakan bu ideoloji Lübnan'ın Türkiye ile ilişkilerini geleneksel olarak olumsuz etkilemiştir⁴⁶⁴. Ayrıca Lübnan'daki Ermeni nüfus da Türkiye ile ilişkilerde olumsuz bir faktör olarak ortaya çıkabilmektedir. Lübnan'daki Ermenilerin sayıları fazla olmamakla beraber bu ülkedeki siyasi ve sosyal sistemin özelliklerinin de etkisiyle kimliklerini oldukça iyi korumuşlar ve Lübnan'daki genel nüfusa kendi bakış açılarını etkin bir biçimde yayabilmişlerdir. Son olarak Lübnan'da bir hayli etkin olan özellikle Rum kökenli Ortodoks toplumu Lübnan'ın tarihsel olarak Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan'la ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunmuş, ve bu ülkelerin Türkiye ile olan sorunlarında Lübnan'ın taraf olmasına yol açmıştır.

Bütün bunlara Lübnan'daki iç politik kutuplaşmaların keskinliği ve karmaşıklığı da eklenince Türkiye'nin bu konuda dikkatli olması ve Lübnan iç meselelerindeki rolünü sınırlı tutması, bir tarafı destekliyor görüntüsü vermemesi gerekmektedir.

⁴⁶⁴ Koç: *Orta Doğu Satrancında Kim Nerede?*... s. 84

SONUÇ

XX. yüzyılda meydana gelen gelişmeler uluslararası ilişkilerin ve uluslararası politikanın niteliğini önemli ölçüde değiştirmiştir. Hükümetlerin kontrolü dışında oluşan bir çok gelişme ve hükümetleri doğrudan temsil etmeyen örgütlerin uluslararası sorunlarda ve devletler arasındaki ilişkilerde oynadıkları rol, uluslararası ilişkileri önemli ölçüde etkilemektedir. Artık uluslararası ilişkileri klasik şekilde tanımlamanın, bu bilim dalının olayları açıklama gücünü azaltacağı bilinen bir gerçekliktir. Özellikle son on yıldaki gelişmeler çerçevesinde, iç/dış politika alanlarını birbirinden ayırmak giderek güçleşmeye başlamıştır. Günümüzde, egemen devletlerinin sınırlarının geçit vermezliğinin önemli ölçüde aşınması sonucunda, klasik anlamda bir ülkenin iç sorunu olan bazı konular uluslararası bir nitelik kazanırken, uluslararası sistem düzeyinde ortaya çıkan çeşitli gelişmelerin de bazı ülkelerin iç yapılarında yankılar uyandırması söz konusu olabilmektedir.

Bu gelişmelerin belki de en yoğun olarak yaşandığı coğrafya olan Orta Doğu, hangi nedenle ele alınıralsa alınsın, akla hemen jeopolitik ve jeostratejik yaklaşımlar, bir çoğu yüzyıllardır devam eden siyasi ve ekonomik çatışmalar ve küresel boyutta çok yönlü rekabet ve çekişmeler gelmektedir. Bu bağlamda Orta Doğu kavramı, bölgenin sahip olduğu jeopolitik önem ve belirli potansiyellere ek olarak Dünyanın en yoğun çatışma bölgesi olması açısından geniş bir kavramdır.

Batılı devletlerin kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarına göre düzenledikleri ve çıkarlarının dönemselsel olarak değişmesi ile yeniden belirledikleri Orta Doğu bölgesinin sınırları günümüzde bile büyük bir karmaşa halindedir. Bu coğrafya, içinde barındırdığı dini ve etnik çeşitlilik, zengin petrol rezervleri, sınırlı su kaynakları, kontrolsüz silahlanma, ekonomik sorunlar, olgunlaşmamış politik kültür ve otoriter liderler gibi bölgeye has özelliklerden ve yabancı güçlerin etkisi, bölgenin yer aldığı coğrafya gibi dış faktörlerden dolayı siyasi, sosyal ve ekonomik çözümler üretmenin ve uygulamanın her dönem oldukça zor olduğu güç bir coğrafyadır. Bölge toplumları ve devletleri, çok bilinmeyenli denklemlere benzeyen ve bugüne dek pek çok bilimsel makalenin konusu olan siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri nitelikteki kargaşa, çatışma ve savaş ortamlarını bizzat ve en derinden yaşamıştır ve halen yaşamaya devam etmektedir.

Bu denkleme Lübnan Sorunu'nun da eklenmesi, onu iyice içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Tarihi boyunca, Lübnan'ın iç yapısının son derece karmaşık olduğu ve her dönemde çeşitli dengelere dayanan çok yönlü çekişmelerin yer aldığı görülür. Ülkenin karşılaştığı sorunların nedenlerini hem iç hem dış unsurlarda aramak gerekir. Her şeyden önce, Lübnan'da yüzyıllar boyunca çeşitli din ve mezheplere bağlı gruplar yan yana yaşamışlardır. Ülkedeki din-mezhep faktörüne dayalı bölünme iç çekişmelerin kökenlerinden birisini oluşturmuştur. Lübnan'da hiçbir zaman bir "ulus devlet" olgusu tam anlamıyla gelişmemiş ve Lübnanlılar her şeyden önce mensubu oldukları din ve mezhepleri ile liderlerine bağlı kalmışlardır.

Temelde dinsel bölünme Hıristiyanlık ve Müslümanlık olarak iki gruba ayrılmış olmakla birlikte, bu iki gruptaki mezhepler arası mücadeleyi de göz ardı etmemek gerekir. Hıristiyan kanatta tarihsel bir gelişmenin sonucu olarak Maruniler daima güçlü ve lider mezhep durumunda olmuş ancak Müslüman mezhepler arasında XIX. ve XX. yüzyıllarda sayı ve güç yönünden köklü değişiklikler kendisini göstermiştir. XX. yüzyıla gelinceye kadar dağlık Lübnan'ın güçlü topluluğu Dürziler askeri bakımdan etkin olmuş ancak XX. yüzyılda Sünniler siyasal iktidarda Marunilerden sonra en avantajlı mezhep durumuna gelmiş, buna karşılık özellikle son yıllarda sayıca hızla artan Şiiiler kuvvetli milis örgütlerinin de etkisiyle Müslüman kanatta en ağırlıklı topluluk haline dönüşmüşlerdir.

Lübnan'ın özellikle çağdaş tarihinde, Hıristiyanlık ve Batı düşüncesi ile İslâmlık arasında çeşitli akımlar içice ve çoğu zaman çatışan biçimde bulunmuşlardır. Genellikle din ve mezhepler bir mücadele içinde görünmüş ve bu mücadelenin arkasında çeşitli dinsel, sosyal ve ekonomik grupların hatta zaman zaman aile ve şahısların çıkar çatışmaları yer almıştır.

Bununla beraber, Lübnan'da son dönemde yaşananlar bu etkenlerin uluslararası gelişmelerle birleşmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu yüzden Lübnan'da İç Savaş'tan savaştan önce başlayan ve halen devam eden siyasi kriz gittikçe gerilen ve saflaşmaların derinleştiği bir bölgesel ve uluslararası düzleme yerleşmiştir. Son dönemde bölgede yeni bir soğuk savaşın başladığından, bir tarafta İran-Suriye-Hizbullah-Hamas eksenini ile karşı tarafta

batı yanlısı Ürdün-Suudi Arabistan-Mısır gibi ülkelerin başını çektiği bir eksen söz edilmektedir. Buna paralel başka bir kutuplaşma da Irak özelinde gelişip tüm bölgeye yaygınlaşan bir Şii-Sünni gerginliğidir. Lübnan'daki krizi de bu mezhepsel kutuplaşma çerçevesinde okuyanlar vardır. Böyle bir gerginliğin tarihsel ve maddi temelleri olmakla birlikte, olayları ve gelişmeleri mezhepsel düşmanlık olarak analiz etmek büyük ölçüde bir kurmacadır. Lübnan'daki çatışmanın tarihsel, sosyal, ekonomik ve siyasi temelleri vardır ve bu temeller uluslararası politik çıkar ve çatışmalarla kesişerek yeni anlamlar kazanmaktadır.

Aslında Lübnan'daki mücadele -Soğuk Savaş sırasındakine benzer bir şekilde- bir taraftan da Lübnan'ın bu kamplaşmada nerede yer alacağı mücadelesidir. Lübnan'da halen taraflar birbirlerini sadece ulusal projeleri ile değil, bölgesel ve uluslararası bağlantıları çerçevesinde de değerlendirmektedirler.

Bu çerçevede önemli bir husus ABD'nin bölge politikası, özellikle de İran krizinin ve ABD-Suriye ilişkilerinin nasıl şekilleneceğidir. Bu ilişkilerdeki tırmanmanın Lübnan'a olumsuz yansımaları olacağı açıktır. İran ve Suriye kendilerini ABD'nin hedefinde gördükleri sürece, bölgede ABD hegemonyasını kırmak ve ABD planlarını başansızlığa uğratmak için ellerinden geleni yapacaklardır. Bu bağlamda iki mücadele alanı Irak ve Lübnan olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kısır döngüden çıkmanın bir yolu bu ülkelerle anlamlı bir diyaloga girmek olabilir. Ancak bu diyalogun temel konularda -nükleer İran ya da Suriye'nin Lübnan üzerinde yeniden vesayet kurması gibi- ödün verilmeden nasıl kurulabileceği açık değildir.

Temmuz 2006 Krizi bir kez daha Lübnan'ı Orta Doğu politikasında ön plana taşımıştır. Gerek savaşın, gerekse Lübnan politikasında o zamandan beri derinleşerek devam eden krizin Lübnan'ın ötesine geçen etkileri vardır. Özellikle 11 Eylül'den sonra ABD yönetiminin yeni bir Orta Doğu yaratma projesi ve bu projeye karşı çıkan devlet ve devlet-dışı aktörlerin mücadelesi Lübnan'da da ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Lübnan'daki gelişmeler hem bölgesel stratejik hesaplarla, hem de bölgedeki kimlik mücadeleleri ile ilişkilidir.

Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi tarafından 11 Ağustos 2006 tarihinde kabul edilen 1701 sayılı karara göre Güney Lübnan'a 15 bin kişilik Barış Gücü

konuşlandırılması öngörülmüştür. Kasım 2006'dan bu yana Lübnan'da bulunan asker sayısı 10.800'e ulaşmıştır.

Lübnan'da bugün yaşanan kriz hem Lübnan'ın iç politikasındaki siyasi mücadelelerin, hem de bölgesel ve uluslararası konjonktürün birbirlerini karşılıklı olarak etkilemesiyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle krizin çözümü farklı düzlemlerdeki sorunların çözümünü içerecek şekilde kapsamlı olmalıdır. Ancak bazı meselelerin çözüm yoluna girmesi en azından krizin daha kolay yönetilmesini sağlayacaktır. Öncelikle Lübnan'ın iç politikasındaki güç ve kimlik mücadelesinin uzlaşma yoluna girmesi gerekmektedir. Şiiilerin siyasi sisteme entegrasyonu Lübnan'ın sorunlarının çözümü için gereklidir. Özelde de Hizbullah'ın bir plan dahilinde silahsızlanarak siyasileşme sürecinin tamamlanması bu entegrasyonun önemli bir ögesidir. Varolan sistemden yarar sağlayan güçlerin sistemin dönüşümüne direnmeleri, tarihte Lübnan'a çok pahalıya malolmuştur. Bugüne kadar muhalefetin protesto eylemlerini büyük ölçüde barışçı bir biçimde sürdürmesi umut vericidir. Ancak iki taraf da pozisyonlarında hiçbir değişiklik yapmazsa Lübnan'ın yeni bir iç savaşa sürüklenme tehlikesi vardır.

Lübnan'daki mücadele bir Sünni-Şii çatışmasından daha çok politik bir arka plana sahip, varolan sistemden büyük ölçüde dışlananların sisteme entegre olma çabasıdır. Lübnan'daki siyasi sistemin mezhepsel kimliklere dayanması elbette ki tarihte de olduğu gibi bu mücadelede sınıf, kimlik, siyasi pozisyon gibi unsurların birbirine karışmasına neden olmaktadır. Ancak sağlıklı bir siyasi gelişme siyasi sistemin demokrasi içinde zamanla mezhepsel sistemden dönüştürülmesine bağlıdır. Bugüne kadar bu konudaki denemeler, Taif Anlaşması da dahil olmak üzere, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu bakımdan halen süren kriz, bir iç savaşa dönüşme tehlikesi de barındırmaktadır.

Lübnan'ın gerekli iç dönüşümleri sağlayabilmesi için bölgesel aktörlerin müdahalelerinin bitmesi gerekmektedir. UNIFIL II'nin varlığı bunu sağlayabilmek açısından önemlidir. Bununla beraber, İsrail'le Lübnan arasındaki sorunların çözümü şarttır. Bu sorunlar genel olarak Arap-İsrail uyuşmazlığı çerçevesi içinde yer almakta ve bazı aktörler, özellikle Hizbullah ve Suriye, bu sorunları bu çerçevenin dışında çözmeye yanaşmamaktadır. Ancak Lübnan'ın istikrarı ve iç dönüşümlerini gerçekleştirme olasılığı Lübnan'ın İsrail'le

sorunlarını ikili görüşmeler yoluyla çözmeye bağlıdır. Bu konuda BM'nin yürüttüğü çalışma önem kazanmaktadır.

Suriye-İsrail barış görüşmelerinin başlaması da olumlu olacaktır. Suriye yönetimi bir süredir bu konuda çağrı yapmaktadır. Benzer şekilde İsrail hükümetinden de böyle bir sürecin başlamasına ilişkin öneriler zaman zaman gelmektedir. Bu tür bir gelişme sadece Lübnan'daki normalleşme sürecine değil, aynı zamanda Irak'taki gelişmelere ve genel olarak bölgedeki kutuplaşmanın yumuşamasına katkıda bulunacaktır.

Öte yandan pek de uzak olmadığı hissedilen İran krizinin nasıl çözümleneceği de önem kazanmaktadır. İran Körfez'den sonra Doğu Akdeniz'de de önemli bir aktör haline gelmiştir. ABD'nin bölge ülkelerini, özellikle de İran'ı, sistemden dışlayan politikaları sonuç vermemektedir. Bu hem "çifte kuşatma" hem de "şer eksenini" politikalarının başarısızlığı ile açıkça görülmektedir. Buna rağmen ABD'nin politikalarının en azından kısa vadede değişmeyeceği görülmektedir. Böyle bir değişiklik olsa dahi İran'ın hengisi temellerde ABD ile uzlaşacağı çok karmaşık bir sorudur. Bu nedenle en azından kısa vadede İran'ın Suriye bağlantısının zayıflaması Lübnan için İran'ın iç politikasındaki etkisini zayıflatmada bir rol oynayabilir. Her koşulda İran-ABD gerginliği tırmanırsa İran'ın Hizbullah ile işbirliği halinde bir karşı taarruza geçeceği beklenebilir. Bunun da arenası Lübnan olacaktır.

BM varlığına karşın Lübnan'da çatışmaların giderileceği konusunda halen önemli tereddütler mevcuttur; İsrail sınır ötesi operasyonlarını sürdürmektedir. Bu şartlarda, BM'nin 1701 sayılı kararının ne ölçüde istikrar getireceği belirsizdir; Ortadoğu'nun yakın siyasi geçmişi, uygulanmayan veya ihlal edilen barış planları ve ateşkeslerle doludur.

Lübnan'daki gelişmeler birçok düzeyde Türkiye'yi ilgilendirmektedir, bu açıdan Lübnan, Türkiye'nin Ortadoğu çıkarları açısından göz ardı edilebilir bir ülke değildir. Türkiye, Lübnan konusunda stratejik yaklaşımını belirlerken, Ortadoğu'nun bütününde yaşanmakta olan çatışma süreçlerini ve bloklaşmaları dikkate almak zorundadır.

Öncelikle Türkiye TBMM'nin 5 Eylül 2006 tarihli kararıyla görev tanımı geliştirilmiş ve gücü artırılmış olan Birleşmiş Milletler (BM) barış gücü UNIFIL II'ye (United

Nations Interim Force in Lebanon) katılma kararı almıştır. Dolayısıyla Lübnan'ın iç politikasındaki gelişmeler ve bu ülkedeki istikrarın kalıcı olup olmayacağı Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmektedir.

TBMM 5 Eylül 2006 tarihinde Lübnan'daki Barış Gücü'ne katılmak üzere birlik gönderme konusunda karar almıştır; Türk Birlikleri 19 Ekim 2006'dan bu yana bölgede görev yapmaktadır. Ancak Türkiye'nin Lübnan'a ilgisi Lübnan'daki barış gücüne katılımı konusyla sınırlı değildir. Öncelikle Lübnan'daki olası bir istikrarsızlık Türkiye'nin yanbaşındaki bu bölgede genel olarak bir istikrarsızlığa neden olacaktır. Daha da önemlisi Lübnan genel anlamda Orta Doğu bölgesinin geleceğine ilişkin mücadelenin bir parçasıdır. Bölgede ABD ve AB'nin konumu, İran ve Suriye'nin geleceği gibi Türkiye'yi doğrudan etkileyen meseleler açısından Lübnan krizi ve nasıl çözümleneceği büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin Lübnan'daki varlığı da bütün bu gelişmelerden etkilenecektir. Türkiye'nin taraflara eşit uzaklıkta bir tutum takınarak Lübnan'daki uzlaşmayı her türlü diplomatik yoldan etkilemesi önemli olacaktır. Böyle bir uzlaşmanın dış gerekliliklerinden olan İsrail'le sorunların çözümü ve Suriye'nin İsrail'le müzakere sürecine girmesi konularında da Türkiye yapıcı rol oynayabilir.

BM Lübnan Geçici Görev Gücü (UNIFIL II) konumu açısından birçok açıdan riskler içermektedir. Bu nedenle bu konu Türk askerinin Lübnan'da göreve başlamasından sonra da tartışılmaya devam etmektedir. Girişimin Türkiye'deki siyasi sorumluluğunu alan taraflar konuyu tüm muhtemel senaryolara göre değerlendirmek zorundadırlar.

Türkiye'nin Lübnan'a Barış Gücü askeri gönderme karşılığında Kıbrıs ve PKK konularında bazı kazanımlar elde edebileceği ve Ortadoğu sürecine daha aktif bir şekilde eklenebileceği öngörülmektedir. Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasındaki stratejik avantajının İran tarafından ele geçirilmesini önlemek için böyle bir görevde yer alması gerektiği de savunulmaktadır. Politikayı sadece stratejik ve maddi çıkar hesabı üzerinden anlamaya çalışan bu yaklaşımları bir kenara bırakırsak, Türkiye'nin daha etkin bir bölgesel aktör olmak için bu gibi durumlarda etkin rol alması gerektiği konusunda bir tereddüt yoktur. Önemli olan bu müdahalenin Türkiye'nin çıkarları

açısından olumlu sonuçlar doğurabilmesi için şartların uygun olup olmadığıdır. Esasen Türkiye'nin bu güce katkıda bulunmak gibi herhangi bir zorunluluğu yoktur ve bu işin riski oldukça fazladır. Fakat bu ve benzeri görevler, Afganistan ve Bosna-Hersek Sorunlarında olduğu gibi her dönemde Türk kamuoyunun gündemine gelmektedir. Türkiye'nin Lübnan'a Barış Gücü birlikleri göndermesi konusunda Lübnan içerisindeki tüm ilgili aktörlerin istekli olduğu bilinmektedir.

Bu bağlamda önümüzdeki dönemde Orta Doğu'da olduğu kadar, Balkanlar, Kafkasya ve dünyanın diğer bölgelerinde Barış Gücü rollerinin Türkiye'nin gündemine gelmesi beklenmelidir. Bölgesel barış ve istikrarın sağlanması konusunda şartlar elverdiğinde, tarihsel, bölgesel ve kültürel derinliğiyle Türkiye, öncelikle kendi çıkarlarını gözönünde bulundurarak aktif bir rol üstlenmelidir.

Sonuç olarak Lübnan'ın geleceğine dair gündemde olan üç senaryo, sorunun ne derece karmaşık olduğunu gözler önüne sermektedir: bunların ilki uluslararası güç eliyle Hizbullah silahsızlandırılması, eğer bu gerçekleştirilemezse ikinci olarak İsrail'in bir kez daha Lübnan'a saldırması veya üçüncü ve en korkuncu: iç savaşın tekrar körüklenmesi. Üçü de birbirinden tehlikeli olan bu senaryolar, iki yüzyıldır devam eden sorunun Lübnan ve Orta Doğu bölgesinde daha uzun yıllar çözümsüzlüğe mahkum olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

I. Kitaplar

AKAR, Atilla (2006): *Büyük Ortadoğu Kuşatması: Yeni Dünya Düzeninin Ortadoğu Ayağı*, İstanbul : Timaş Yayınları, 4. Baskı

AKARLI, Engin Deniz (1993): *The Long Peace: Ortoman Lebanon, 1861-1920*, University of California Press

ARI, Tayyar (2004): *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Alfa Yayınları

ARI, Tayyar (2007): *Irak, İran, ABD ve Petrol*, İstanbul: Alfa Yayınları

ARI, Tayyar (1999): *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa Yayınları

ARMAOĞLU, Fahir (1991): *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt:2 (1980-1990)*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları

ARMAOĞLU, Fahir (1989): *Filistin Meselesi ve Arap,İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları

ATEŞ, Toktamış (1997): *Siyasal Tarih*, İstanbul: Der Yayınları

AYDIN, Mustafa (2003): *Onların Savaşı; Brzezinski, Kissenger, Huntington*, İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları

BAL, İdris (2004): *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

BINDER Leonard (1966): *Politics in Lebanon*, New York, USA

BRZEZİNSKİ, Zbigniew (1998): *Büyük Satranç Tahtası*, İstanbul: Sabah Kitapları

CAŞIN, Mesut Hakkı, ÖZGÖKER, Uğur; ÇOLAK, Halil (2007): *Küreselleşmenin AB OGSP'na Etkisi*, İstanbul: Nokta Kitap

CEVİZOĞLU, Hulki (1991): *Körfez Savaşı Özal Diplomasisi*, İstanbul: Form Yayınları

COBBAN, Helena (1985): *The Making of Modern Lebanon*, Essex: Hutchinson Press

COLLELO, Thomas (1989): *Lebanon: A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Washington DC, USA

ÇEBİ, Hakan Yılmaz (2003): *Para- Petrol ve Son Perde*, İstanbul: IQ Yayıncılık

- ÇUBUKÇU, Mete (2006): *Ortadoğu'nun Yeniden İşgali*, İstanbul:Kalkedon Yayınları
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2004): *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları
- DEDEOĞLU, Beril (2002): *Ortadoğu Üzerine Notlar*, İstanbul: Der Yayınları
- DEDEOĞLU, Beril (2003): *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Derin Yayınları
- EL-SOLH, Raghid (1993): *The Development of the Arab Idea in Lebanon*, The Beirut Review: No. 6, İnternet edisyonu:
<http://www.lcpslebanon.org/pub/breview/br6/solhbr6.html>
- EL-SOLH, Raghid (2004): *Lebanon and Arabism: National Identity and State Formation*. London: LB. Tauris, 382 pp.
- ERENDİL, Muzaffer (Em. Turg.) (1992): *Çağdaş Orta Doğu Olayları*, Ankara: İletişim Yayınları
- FERHAD, İbrahim, WEDEL, Heidi (1992): *Ortadoğu'da Sivil Toplumun Sorunları*, (Çev. : Erol Özbek), İstanbul: İletişim Yayınları
- FINDLEY, Paul (2000): *ABD'de İsrail Lobisi*, İstanbul: Pınar Yayınları
- FIRRO, Kasis M. (2003): *Inventing Lebanon: Nationalism and the State Under the Mandate*, London: I. B. Tauris, 274 pp.
- GORDON, David (1983): *The Republic of Lebanon, Nation in Jeopardy*, Westview Press
- GÖNLÜBOL, Mehmet (2000): *Uluslar arası Politika*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- GROSSMAN, David (2007): *Korku İle Nefret Arasında İşgal Altındaki Topraklarda Araplar ve Yahudiler*, İstanbul:Varlık Yayınları
- GÜLALP, Haldun (Haziran 2007): *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma: Ulus-Devletin Sorgulanması*, İstanbul: Metis Yayınları
- GÜRLER, Ali İhsan (2005): *Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini*, İstanbul: IQ Yayıncılık
- HITTI, Philip Karl (1957): *Lebanon in History*, London: Macmillan
- HOURANI, Albert (1997): *Arap Halkları Tarihi*, Çev.: Y. Aloğan, İstanbul: İletişim
- HUNTINGTON, Samuel P.(2006): *Asker ve Devlet*, İstanbul: Salyangoz Yayınları
- HÜSEYİN, Asaf (2004): *Ortadoğu'da Devlet ve Terör*, İstanbul: Pınar Yayınları

JUREIDINI, Paul A. and MCLAURIN, R.D. (1983): *Army and State in Lebanon*, Middle East Insight, 3, No. 2

KARADAĞ, Raif (2004): *İsrail, Ortadoğu ve Amerika*, İstanbul: Emre Yayınları

KAYNAK, Mahir (2005): *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye Üzerine Stratejik Analizler*, İstanbul:Truva Yayınları

KAYNAK, Mahir ve GÜRSES, Emin (2006): *Büyük Ortadoğu Projesi*, İstanbul: Timaş Yayınları

KENNEDY, Paul (2005): *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları

KENNEDY, Paul (1999): *21. Yüzyıla Hazırlanırken*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları

KISSINGER, Henry (1998): *Diplomasi*, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları

LEWIS, Bernard (2006): *Ortadoğu: İkibin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Çev: Selen Y. Kölay, İstanbul: Arkadaş Kitabevi

LONGRIGG, Stephen H. (1968): *Syria and Lebanon under French Mandate*. London: Oxford University Press

MACKEY, Sandra (1991): *Lebanon: Death of A Nation*, Anchor Books, New York, USA

MCCARTHY, Justin (1998): *Ölüm ve Sürgün*, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayınları

MCGHEE, George (1992): *ABD – Türkiye – Nato – Ortadoğu*, (Çev. : Belkis Çorakçı), İstanbul: Bilgi Yayını

MEMİŞ, Ekrem (Şubat 2006): *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, Konya: Çizgi Kitabevi

MÜTERCİMLER, Erol (2006): *Geleceği Yönetmek*, İstanbul: Alfa Yayınları

NORTON, Augustus Richard (Mayıs 2000): *Ortadoğu Politikaları ve Güvenlik: Yeni Yönelimler*, İstanbul: Büke Yayınları

ODEH, B.J. (1986): *Lübnan'da İç Savaş*, Çev: Yavuz Alogan, İstanbul: Belge Yayınları

OKMAN, Cengiz (1993): *Su Sorunu ve Orta Doğu'da Stratejik Durum, Su Sorunu, Türkiye ve Orta Doğu* (Ed. Sabahattin Şen), İstanbul: Bağlam Yayınevi

ORAN, Baskın (2005): *Türk Dış Politikası, Cilt 1*, İstanbul: İletişim Yayınları

- ORAN, Baskın (2005): *Türk Dış Politikası, Cilt 2*, İstanbul: İletişim Yayınları
- ORTAYLI, İlber (1991): *19 yy. Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Bazı Notlar*, Osmanlı Araştırmaları Sayı IV
- ÖZEY, Ramazan, Prof.Dr.(2004): *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası: Ülkeler-İnsanlar- Sorunlar*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 3. Baskı
- ÖZTÜRK, O.Metin (1997): *Türkiye ve Ortadoğu*, Ankara: Gündoğan Yayınları
- PAZ, Reuven (March 2007): *The 2006 Lebanon War's Effect On Global Jihad Groups*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 11, No. 1, Article 3/11
- RENOUVIN, Pierre (2004): *I.Dünya Savaşı ve Türkiye*, İstanbul: Örgün Kitabevi
- SALEM, Ellie A. (1995): *Violence & Diplomacy in Lebanon*, London: I. B. Tauris, 296 pp.
- SALIBI, Kemal S. (1976): *Crossroads to Civil War, Lebanon 1958-1976*, NY: Caravan Books
- SALIBI, Kemal S. (1965): *The Modern History of Lebanon*, London: Weidenfeld and Nicolson
- SANDER, Oral (2006): *Siyasi Tarih, Cilt 1*, Ankara: İmge Kitabevi
- SANDER, Oral (2006): *Siyasi Tarih, Cilt 2*, Ankara: İmge Kitabevi
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (1996): *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2004): *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2006): *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları
- ŞEN, Sabahattin (1993): *Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- İÇ. MANİSALI, Erol: *Ortadoğu'da Yeni Dengelerin Doğu Akdeniz'den İç Asya'ya Uzanan Eksene Oturması ve Türkiye*; KALAYCIOĞLU, Ersin: *Yeni Demokratikleşme Dalgası ve Ortadoğu*; OKTAY, Cemil: *Soğuk Savaş Sonrasında Ortadoğuyu Okumak*; YILDIZ, Yavuz G. *Ortadoğu'da Silahlanma ve Militarizm*
- TODAİE (1962): *Lübnan'da İdari Reform (1958-1959)*, Ankara
- TOPUR, Tuncer (2006): *Küreselleşme, Jeopolitika ve Milli Güvenlik*, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları

TOPUR, Tuncer (2006): *Yıkımın Adı Barış Ortadoğu*, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları

UÇAROL, Rifat (2006): *Siyasi Tarih*, İstanbul: Der Yayınları

WAYLET, Bonyar; JACKY, Ernst (2004): *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu*, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi

WINSTONE, H.V.F.(1999): *Ortadoğu Serüveni; 1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğu'daki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Önemi*, İstanbul: Risale Basın Yayın

YERASİMOS, Stefanos (1994): *Milliyetler ve Sınırlar*, İstanbul: İletişim Yayınları

YILDIZ, Yavuz G. (2000): *Global Strateji'de Ortadoğu*, İstanbul: Der Yayınları

YILDIZ, Yavuz G. (1993): *Ortadoğu'da Silahlanma ve Militarizm*, İstanbul: Bağlam Yayınları

YILMAZ, Sait (2006): *21.Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, İstanbul: Alfa Yayınları

ZAMIR, Meir (1997): *Lebanon's Quest: The Road to Statehood, 1926-1939*. New York: I. B. Tauris, 313 pp.

II. Makale ve Araştırmalar

ABOUCHEIDID, Kamal and NASSER (2001): *Ramzi Poverty attitudes and their determinants in Lebanon's plural society*, Journal of Economic Psychology 22, 271-282

ABRAHAM, A. J. (Fall 2005): *Review Essay The Importance Of Lebanon*, Journal of Third World Studies
http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_200510/ai_n15641412, 30.11.2007

ALTERMAN, John B. (December 2000): *The Gulf States And The American Umbrella*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 4, No. 4

ALTUNIŞIK, Meliha Benli (Nisan 2007): *Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları*, Tesev Yayınları

ARSLAN, Abdurrahman (2003): *İslam, Ortadoğu, Anglosaksonlar*, İstanbul: Birikim Dergisi, s.60-67

ASH, Timothy G. (2007): *Realizm Uluslararası Siyasete Geri Dönüyor*, İstanbul: 3 Ocak 2007 Tarihli Radikal Gazetesi

AYOOB, Mohammed (Fall 2004): *Political Islam: Image And Reality*, World Policy Journal

BAL, İdris (2001): *ABD'nin Orta Asya Politikasına Yön Veren İç ve Dış Dinamikler*, Ankara: Stratejik Analiz Dergisi, No: 22, s.70

BROWN, Cameron S. (December 2001): *The Shot Seen Around the World: The Middle East Reacts to September 11th*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9, No. 4

ÇAĞAPTAY, Soner (2006): *Realistlere Karşı İdealistler*, İstanbul: 7 Ocak 2006 Tarihli Radikal Gazetesi

DIAB, Hassan N. (Fall 2001): *Beirut: Reviving Lebanon's Past*, a Review by Robert Looney, Journal of Third World Studies. http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_200110/ai_n8960437 22.12.2007

EISENBERG, Laura Zittrain (September 1997): *Israel's Lebanon Policy*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 3

EISENBERG, Laura Zittrain (September 2000): *Do Good Fences Make Good Neighbors?: Israel and Lebanon after the Withdrawal*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 4, No.3

ERKMEN, Serhat (2007): *Yeni Filistin Hükümeti ve Ortadoğu Barış Süreci*, Stratejik Analiz, Nisan, Sayı 84, S. 16-17

FAYYAD, Ali (2007): *Hezbollah and the Lebanese State: Reconciling a National Strategy with a Regional Role*, Arab Reform Initiative. http://www.arab-reform.net/imprimer_en.php?id_article=274, 11.2.2008

FOLEY, Sean, (June 2005): *It Would Be Surely The Second: Lebanon, Israel And The Arab-Israeli War Of 1967*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9, No. 2, Article 3

FREDERKING, Brian (2005): Michael Artime and Max Sanchez Pagano, *Interpreting September 11*, Journal of International Politics, 42, pp.135–151

A GLORIA CENTER Roundtable Discussion, *Democratization In The Middle East: Solution Or Mirage?*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 7, No. 1 - March 2003

HAMZEH, A. Nizar (September 1997): *Islamism In Lebanon: A Guide*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 3

HARVIE Charles and SALEH, Ali Salman (2007): *Lebanon's economic reconstruction after the war: A bridge too far?*, Journal of Policy Modeling, Vol.29, No.12

HILTON, Isabel and BARNETT, Anthony (2007): *Democracy In The Age Of Terror: The Three Fronts Of Democratic Development And The Web*, Journal Of Development, Thematic Section, 50(1), pp.17–22

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, (Kasım 2006): *Israel, Hizbullah, Lebanon: Avoiding Renewed Conflict*, Middle East Report No 59

KALDOR, Mary and SCHMEDER, Genevieve, *Case Study: Lebanon*, Case Study for the Madrid Report of the Human Security Study Group, www.lse.ac.uk/depts/global/studygroup/studygroup.htm, 30.12.2007

KUBURSI, Atif A. (Winter 1999): *Reconstructing the economy of Lebanon*, Arab Studies Quarterly (ASQ)

KOÇ, Şanlı Bahadır (2007): *Orta Doğu Satrancında Kim Nerede?*, Stratejik Analiz, Mayıs, Sayı 85, s. 79-86

LIEBER, Robert J. (January 1997): *U.S. Middle East Policy In The Clinton Second Term*, The Middle East Review of International Affairs Volume 1, No. 1

LIEBER, Robert J. (September 1998): *U.S.-Israeli Relations Since 1948*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 2, No. 3

MALIK, Habib, C. (March 1998): *Is There Still A Lebanon?*, The Middle East Review of International Affairs Volume 2, No. 1

NORTON, Augustus Richard, (Winter 1999): *Lebanon's conundrum - peace situation in Lebanon*, Arab Studies Quarterly (ASQ).
http://findarticles.com/p/articles/mi_m2501/is_1_21/ai_55541670, 30.11.2007

ORHAN, Oytun (2007): *Lübnan Krizi Nereye?*, İstanbul: Stratejik Analiz, Ocak, Sayı 81, s.74-82

PATTERSON, Eric (2005): *Just War in the 21st Century: Reconceptualizing Just War Theory after September 11*, Journal of International Politics, 42, pp.116–134

PICARD, Elizabeth (Fall 1998): *Lebanon: A Shattered Country*, a Review by A.J.Abraham in Journal of Third World Studies, http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3821/is_199810/ai_n8810958 25.12.2007

PIPES, Daniel (March 2002): *The United States Government: Patron Of Islam?*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 6, No. 1

PRADOS, Alfred B. (November 2007): *CRS Report for Congress: Lebanon*, Congressional Research Service, USA

RABINOVICH, Itamar (1986): *The Changing Prism: Syrian Policy in Lebanon as a Mirror, an Issue and an Instrument, Syria Under Assad; Domestic Constraints and Regional Risks* (Eds. Ma'oz Moshe ve Avner Yaniv), Croom Helm Ltd. (London & Sydney) in Association with the Gustav Heineman Institute of Middle Eastern Studies, University of Haifa,

SAKR, Etienne (December 2005): *The Politics And Liberation Of Lebanon*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9, No. 4, Article 6

SALEM, Paul E.(2005):*The wounded republic: Lebanon's struggle for recovery*, Arab Studies Quarterly (ASQ)
http://findarticles.com/p/articles/mi_m2501/is_n4_v16/ai_17041256, 25.12.2007

SCHWEDLER, Jillian (2007): *Democratization, Inclusion and the Moderation of Islamist Parties*, Journal of Development, 50(1), pp.56–61

SİYASET EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI- SETA, *Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları*, Aralık 2006

SHANAHAN, Rodger (March 2005): Hizballah Rising: *The Political Battle for the Loyalty of the Shi'a of Lebanon*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 9, No. 1, Article 1

VURMAY, H. Miray (2007): *Lübnan Değişmez*, Cumhuriyet Strateji Eki, Temmuz, Sayı 158

YAAKOV, Admiror (March 2007): *The Hizballah-Syria-Iran Triangle*, The Middle East Review of International Affairs, Volume 11, No. 1, Article 1/11

ZISSER, Eyal (September 1997): *Hizballah In Lebanon: At The Crossroads*, The Middle East Review of International Affairs Volume 1, No. 3

EKLER

EK 1: Lübnan Haritası

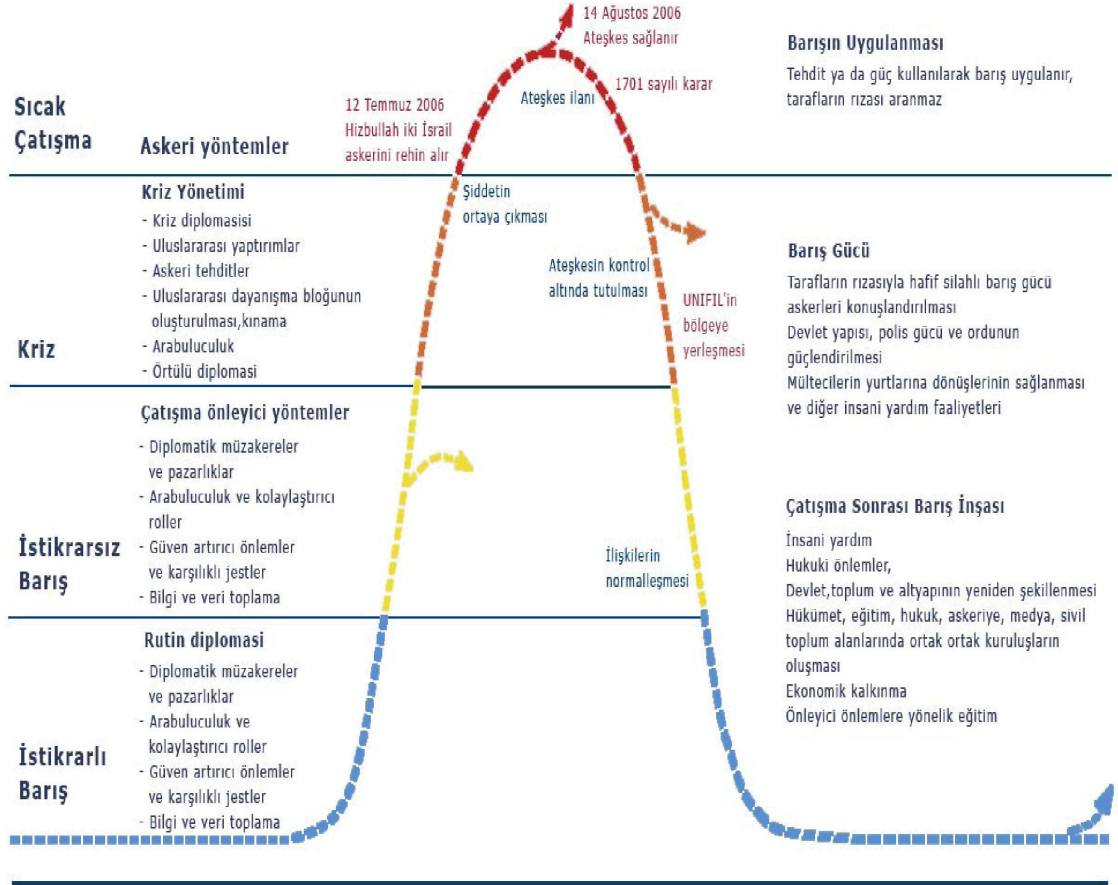
Kaynak: SETA, *Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları*, Aralık 2006

EK 2: Lübnan'da Etnik ve Dini Dağılım

Grup	Sayı	Yüzde
Şiî	1,192,000	% 34
Sünni	701,000	% 20
Marunî	666,000	% 19
Dürzî	280,000	% 8
Rum Ortodoks	210,000	% 6
Ermeni	210,000	% 6
Rum Katolik	175,000	% 5
Diğer	70,000	% 2
Toplam	3,506,000	% 100

Kaynak: PRADOS, Alfred B. (November 2007): *CRS Report for Congress: Lebanon*, Congressional Research Service, USA

EK 3: Temmuz 2006 Krizi Çatışma Evreleri ve Müdahaleler

Kaynak: SETA, *Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları*, Aralık

EK 4: BM Güvenlik Konseyinin 1559, 1680 ve 1701 Sayılı Kararlarının Özetleri⁴⁶⁵

BM Güvenlik Konseyinin 1559 (2004) Sayılı Kararının Özeti

Güvenlik Konseyi;

1. Lübnan Hükümeti'nin otoritesi altında Lübnan'ın egemenliğine, toprak bütünlüğüne, birliğine ve siyasi bağımsızlığına duyduğu derin saygıyı yeniden teyit eder.
2. Geriye kalan tüm yabancı güçleri Lübnan'dan çekilmeye çağırır.
3. Lübnanlı ve Lübnanlı olmayan tüm milis kuvvetlerini dağılmaya ve silahsızlanmaya çağırır.
4. Lübnan hükümeti'nin Lübnan'ın tamamı üzerindeki kontrolünün sağlanmasını destekler.
5. Lübnan'da dış güçlerden etkilenmeden tasarlanmış anayasa maddelerine dayanarak yapılacak olan gelecek başkanlık seçiminde özgür ve adaletli bir seçim sürecini destekler.
6. Tüm tarafları Lübnan'ın toprak bütünlüğü, tam egemenliği ve politik bağımsızlığını kurmayı amaçlayan bu ve diğer tüm kararların yerine getirilmesi için Güvenlik Konseyi ile acil ve kapsamlı iş birliği yapmaya çağırır.
7. Genel Sekreter'in otuz gün içerisinde bu kararın taraflarca uygulanmasını Güvenlik Konseyi'ne rapor etmesini talep eder ve konuya aktif şekilde müdahil olmaya devam etmeyi kararlaştırır.

⁴⁶⁵ SETA, *Lübnan Raporu: Lübnan'da İstikrar Arayışları*, Aralık 2006

BM Güvenlik Konseyi'nin 1680 (2006) Sayılı Kararının Özeti

Güvenlik Konseyi;

1. Genel Sekreter'in 1559 sayılı kararın uygulanmasına ilişkin 18 Nisan 2006 tarihli üçüncü yarıyılık raporundan hoşnutluk duyduğunu belirtir.
2. 1560 sayılı kararın (2004) tüm gerekliliklerinin yerine getirilmesi yönündeki çağrısını yeniler.
3. Ayrıca, raporda belirtilen ilgili tüm ülkelere ve taraflara bu amacı gerçekleştirme yolunda Lübnan Hükümeti, Güvenlik Konseyi ve Genel Sekreter ile tam işbirliği yapma çağrısını yeniler.
4. Suriye Hükümeti'ni Lübnan Hükümeti'nin Lübnan ulusal diyalog anlaşmaları çerçevesinde yaptığı çağrılara olumlu cevap vermeye, özellikle sınırın belirsiz ya da tartışmalı olduğu yerlerde olmak üzere ortak sınırlarını belirlemeye; bu adımların Lübnan'ın egemenliği, toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ve iki ülke arasındaki ilişkiyi geliştirmeye yönelik önemli adımlar teşkil edeceğinin altını çizerek tam diplomatik ilişki ve temsil mekanizmaları kurmaya; böylece bölgedeki istikrara katkıda bulunmaya ve her iki ülkeyi bu amaç için ikili ilişkileri ileri taşıma yönünde çalışmaya; ülkeler arasında diplomatik ilişkilerin ve daimi diplomatik temsilciliklerin kurulmasının karşılıklı rıza çerçevesinde yürüdüğünün altını çizerek çağırır.
5. Lübnan Hükümeti'ni Lübnan topraklarına silah sokulmasını engelleme yolunda attığı adımlar için kutlar ve Suriye Hükümeti'ni benzer adımlar atmaya çağırır.
6. Lübnan ulusal diyalogunun mülteci kampları dışındaki Filistinli militanların silahsızlandırılması yönündeki kararını sevinçle karşılar; kararın uygulanmasını destekler ve Lübnanlı ve Lübnanlı olmayan diğer tüm milislerin dağıtılması ve silahsızlandırılması yönünde adımlar atılması ve Lübnan'ın tamamında Lübnan Hükümeti'nin tam kontrolünün sağlanması çağrısı yapar.
7. Genel Sekreter ve Özel Temsilcisi'nin 1559 sayılı kararın tüm yönleriyle uygulanması yönündeki adanmışlıkları ve çabalarına olan desteğini yeniler.

BM Güvenlik Konseyi'nin 1701 (2006) Sayılı Kararının Özeti

Güvenlik Konseyi;

Tarafların 14 Ağustos 2006 tarihi itibariyle uyacaklarını açıkladıkları çatışmaların durdurulmasını, kalıcı bir ateşkesin sağlanmasını ve ihtilafa uzun dönemli bir çözüm bulunmasını amaçlayan 1701 (2006) sayılı kararıyla;

1. Çatışmaların tam olarak durdurulması, özellikle, Hizbullah'ın bütün saldırılarına ve İsrail'in bütün saldırı amaçlı askeri operasyonlarına derhal son vermesi çağrısında bulunur.
2. Silahlı çatışma kesin bir şekilde sona erdikten sonra, 11. madde'de zikredilen yetkiye göre Lübnan hükümeti ve UNIFIL'in Güney hattı boyunca güçlerini konuşlandırması, UNIFIL ve Lübnan askerlerinin yerleşmesine paralel olarak İsrail güçlerinin Güney Lübnan'dan geri çekilmesi çağrısında bulunur.
3. Lübnan'ın kayıtsız ve şartsız egemenliğini öngören 1559 (2004), 1680 (2006) sayılı kararlar ve Taif Anlaşması'nın ilgili maddeleri doğrultusunda bölgede Lübnan Hükümeti'nden başka bir otoritenin bulunmaması ve bölgede Lübnan Hükümeti'nin izni olmadan hiçbir gücün silah bulundurmamasının önemini vurgular.
4. Mavi Hat'tın korunması noktasındaki güçlü desteğini yeniler.
5. Bütün tarafların 1'inci paragrafa ters düşecek şekilde uzun vadeli çözümü, sivil nüfusa insani yardım ulaştırılması, sivil konvoyların güvenli bir şekilde geçişine bağlı olarak insanların evlerine geri dönüşünü ve yerlerinden edilen insanların güvenli dönüşünü ihlal edecek herhangi bir davranışta bulunmamakla yükümlü olduklarını teyit eder ve tüm taraflara bu yönde sorumluluk içinde hareket etmeleri ve Güvenlik Konseyi ile işbirliği yapmaları çağrısında bulunur.
6. İsrail ve Lübnan'a aşağıda zikredilen ilkeler ve hususlar çerçevesinde daimi ateşkes ve uzun vadeli çözüme destek vermeleri çağrısında bulunur:
 - İki tarafın da Mavi Hat sınırına saygı göstermesi ve ihlal etmemesi,
 - İki tarafın Mavi Hat'ta, Mavi Hat ve Litani Nehri arasında kalan güvenli bölgeye çatışmaların tekrar başlamasını engelleyecek olan ve güvenliği esas alan

yerleşimlere saygı göstermesi, bu bölgenin 11. maddede zikredilen şartlara uygun olarak yetkilendirilen Lübnan ve UNIFIL güçleri dışında tamamen silahsızlandırılması ve silahlı unsurlardan arındırılması,

- Lübnan'da bulunan silahlı grupların silahsızlandırılmasını öngören Taif Antlaşması, 1559 (2004) ve 1680 (2006) sayılı kararların bütünüyle hayata geçirilmesi, böylelikle Lübnan devletinden başka silahlı bir güç veya yetkinin olmayacağını ifade eden ve 27 Temmuz 2006'da Lübnan Hükümeti tarafından alınan kararın uygulanması,

- İsrail'in Lübnan'a döşediği kara mayınlarının yerlerini içeren tüm geri kalan haritaları Birleşmiş Milletler'e vermesi,

7. Genel Sekreter'den, ilgili uluslararası aktörlerle ve taraflarla işbirliği yaparak, Taif Antlaşması ve 1559 (2004) ile 1680 (2006) sayılı kararların ilgili hükümlerinin uygulanması, silahsızlandırılma, özellikle sınırın belirsiz ya da tartışmalı olduğu yerler ile Şebaa Çiftlikleri bölgesi de dahil olmak üzere, Lübnan'ın uluslararası sınırlarının belirlenmesi yönünde öneri paketleri hazırlamasını ve bu önerileri 30 gün içinde Güvenlik Konseyi'ne rapor etmesini talep eder.
8. 425 (1978) ve 426 (1978) sayılı kararlar dahilinde görev alan UNIFIL gücünün sayısının, ekipmanının, otoritesinin ve operasyon tanımının genişletilmesi için UNIFIL askerlerinin sayısının en fazla 15000 askere çıkartılması kararını alır ve gücün yukarıdaki 425 ve 426 sayılı kararların içeriğine ek olarak aşağıdaki görevleri yüklenmesine karar verir;
 - a. Karşılıklı saldırıların kesilmesini gözlemlemek,
 - b. İsrail'in 2'inci paragraf çerçevesinde güney Lübnan'dan çekilmesiyle birlikte güney Lübnan ve Mavi Hat boyunca yerleşecek olan Lübnan ordusuna eşlik edilmesi ve desteklenmesi,
 - c. b bendinde söz konusu edilen faaliyetin hayata geçirilmesi esnasında Lübnan Hükümeti ve İsrail'le koordinasyonu sağlamak,
 - d. 8. maddede belirtilen bölgenin oluşturulması için Lübnan ordusuna yardım edilmesi,

9. Bölgenin her tarafında yetkisini kullanabilmesine yardımcı olacak uluslararası gücün yerleştirilmesi hususunda Lübnan Hükümeti'nin talebi doğrultusunda, UNIFIL'in güçlerinin yerleşim bölgesinde yapacakları gerekli operasyonlar için yetkilendirilmesi, ama bu bölgede yapılacak operasyonların herhangi bir provakatif harekete yol açmayacağından emin olunması, BM personelinin korunması, BM personelinin özgürlüğünün ve güvenliğinin sağlanması, fiziksel şiddetin tehdidi altında bulunan sivillerin korunması yetkilerini verir.
10. Bu çözümde sunulan UNIFIL'in sorumluluklarının hayata geçirilmesi yolunda Genel Sekreter'in ivedilikle gerekli adımları atmasını talep eder ve üye ülkeleri UNIFIL'e katkıda bulunmaya, gücün yardım talebine olumlu cevap vermeye çağırır.
11. Lübnan Hükümeti'ni rızası olmadan sınır geçişlerini engellemek üzere sınırlarının güvenliğini korumaya çağırır ve UNIFIL'in Lübnan Hükümeti'nin talepleri doğrultusunda ona yardım etmesini ister.
12. Bütün devletlerin kendi vatandaşlarını, topraklarını ya da kendi bayraklarını taşıyan gemi ve uçakların aşağıdaki faaliyetleri gerçekleştirmesini engellemesine karar verir;
 - a. Herhangi bir kuruluş, örgüt ya da Lübnan'da bulunan çeşitli gruplara silah, cephane, patlayıcı madde, askeri araç gereç, özel askeri ekipman ve bunların yedek parçalarının satışı ya da temini,
 - b. Herhangi bir kuruluş, örgüt ya da Lübnan'da bulunan çeşitli gruplara teknik eğitim, b bendinde belirtilen ekipmanların temini konusunda yardım, üretim, bakım ve kullanımı. Bu kısıtlama ve yasaklamalar Lübnan Hükümeti veya UNIFIL'in 11. maddede belirtilen yetkisini kapsamaz.
13. UNIFIL'in görev süresinin 31 Ağustos 2007'e uzatılması için karar alınması, kalıcı ateşkesin ve uzun vadeli çözümün sağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla UNIFIL'in görev ve sorumluluklarının ifade edilmesi kararlarını alır.
14. Kapsamlı, uzun süreli ve sağlam bir barışın Ortadoğu'da temin edilmesini sağlayacak 242 ve 338 sayılı çözümleri de içeren bütün çözümlerin önemini vurgular.